GÎRLEANU

SCRIERI ALESE

Ediţie îngrijită,
studiu introductiv
şi bibliografie de
TEODOR VÎRGOLICI

Vol. II

Bucureşti
EDITURA PENTRU LITERATUR
1963

L. 2676/963

PRIETENULUI MEU N. D. GIURESCU

Iubite prietene,

De multe ori mi-am întors gîndul la zilele pe cari le-am trăit împreună, într-acel orăşel tăcut al Moldovei, în care, foarte des, am avut prilejul să vorbim amîndoi despre lucruri ce ne erau scumpe sufletului. Şi nu o dată te-am auzit povestind, cu tremurare-n glas şi lacrimi în ochi, despre acel care a fost pentru tine *tată,* iar pentru ţară, un *erou* : Maiorul Giurescu, viteazul de la Rahova. Ţie dar, mai mult ca oricui, se cuvine să închin aceste schiţe de război ; ţie, — prin urmare şi *amintirii lui.*

Primeşte-le, prietene, cu eroii lor, aşa cum sînt, cum i-am văzut şi înţeles eu. Căci adevăratul eroism atrage după sine dragostea de oameni, după cum, în aceeaşi vreme, îndepărtează, cu dezgust, laşitatea.

Îţi rămîn cum ţi-am fost,

prieten,

EM. GÎRLEANU

30 august 1908
Bucureşti

SANTINELA

Seara se lăsă devreme, umedă și rece. Norii, atîrnați ca niște perdele de cer, își tîrau capetele pe pămînt, împrăștiindu-se din cînd în cînd într-o bură de ploaie măruntă și deasă ce înghimpa ca peria. Mirosul înecăcios, pipărat al prafului de pușcă se amesteca peste tot cu cel acru al sîngelui frămîntat, în țărîna cleioasă, de picioarele oamenilor și ale cailor. Apa ce cădea de sus spăla cîmpia, strîngînd prin vîlcele ochiuri adînci, în care cercetașii se afundau pănă la glezne. Pe ici-colo, facle fumegînde își aruncau lumina tristă împrejurul soldaților cari ridicau pe răniți. Și peste tot, orice zgomot de viață se stinsese ; tot furnicarul de oameni, ce cu puțin mai-nainte se zvîrcolise în spasmele furiei nebunești, părea că fusese înghițit de pămîntul căscat deodată supt picioarele lor. Puterile se sleiseră, inimile băteau înăbușite, brațele căzuseră frînte. Și-n față, Grivița se ștersese în întunericul de nepătruns. Dar oamenii vegheau. Se putea ca turcii să încerce un atac în urma izbînzilor avute, după cum și dînșii se temeau ca romînii să nu năvălească din nou în zorii zilei. Răniții fură ridicați, faclele se stinseră, iar prin întunerecul ce apăsa cîmpia și supt ploaia ce cădea tot mai repede, santinelele începură să străbată cîmpul ostenite, de-abia tîrîndu-și picioarele, spre dușmanul din față.

Din avanposturile Regimentului 14 dorobanți se pregătea să pornească în patrulă sergentul Nastea, cu soldații Ion A Vădănii, Pricop Gheorghe și Cardaş Vasile. Ieşiseră singuri, cînd locotenentul întrebă cari dintre dînşii aveau puterea să mai umble în urma ostenelilor îndurate. Strînşi la un loc, în şanţul plin cu apă, îşi pregăteau muniţia. Sergentul se sculă anevoie, se duse la un soldat care adormise cu capul pe raniţă şi-l trezi uşor :

— Bre, A Măndoaiei !... Scoală.

La lumina felinarului din mîna sergentului, soldatul se ridică buimac, căută să-şi îndrepte şalele.

— Dă-mi cartuşiera ta... pe-a mea am pierdut-o...

Soldatul parcă nu înţelegea.

— Ce-i, domn' sergent ?... Care ?... Ce-o fi ?

— Mă duc în patrulă.

— A-ha !

Îşi căută centironul şi-l întinse sergentului, apoi căzu înapoi pe raniţă, ca o piatră.

Nastea luă cartuşiera şi se întoarse.

— Mă băieţi, camarazii dorm ca bolovanii... tare-s trudiţi... A Măndoaiei nici nu ştia ce vorbeşte.

Cardaş îşi ştergea baioneta ; apoi, într-un tîrziu :

— Îs şi ei oameni, domn' sergent !

— Mai bine-i de ceilalţi ! adăogă A Vădănii.

— De cari ?

— Ia, de cei cari s-o dus pe ceea lume !

— Mă băiete, ţi-o veni rîndu, n-ai tu teamă.

Pricop prevesti :

— Poate că-n noaptea asta chiar !

Tăcură. Răsufletul oamenilor ce dormeau începu să se audă mai desluşit ; cîte un suspin adînc scăpa uneori, ca un gemăt al vîntului. Şi deodată, pe deasupra, un şuier subţire îi făcu să ridice capetele.

Sergentul şopti :

— Parc-o bîzîit un glonţ.

— Da, un glonţ.

— Cine dracu să-l fi trimis ? întrebă A Vădănii.

Pricop se gîndi puţin :

— Vreo santinelă... Cine ştie ce i s-o fi năzărit.

Apoi întrebă pe sergent : N-ar fi bine să plecăm ?

— Încă nu-i miezul nopţii : atunci ne-o poruncit domn' locotenent să purcedem.

Un soldat trecu încet, ca o umbră.

— Cine-i de planton ?

— Îi Vanghele, domn' sergent, zise Pricop. Iacă, vezi ? s-o vîrît ca dracu în toate, ş-o scăpat fără o zgîrîitură. Eu l-am văzut cu ochii mei cum o străpuns pe turcu cel tînăr care sărise asupra domnului locotenent...

Cardaş nu-l lăsă să isprăvească :

— Rău o făcut, măi Pricop.

— De ce ?

— Că-l lovise altu mai-nainte, şi rămăsese fără armă. Vezi ? el l-o tăiet cum tai un pui de găină. Cela numai o-nchis ochii şi-o aşteptat să-i împlînte *baineta*... Cămărade, ş-acela-i om.

— Ce, tu i-ai ales ? întrebă Nastea.

— Nu, domn' sergent, am dat şi eu, nu-i vorbă, da' vezi că pe cel făr' de armă nu l-aş fi omorît. De ce ? Că-i păcat.

Tăcu puţin, apoi urmă :

— Că, vezi, şi dînşii îs ca şi noi. Ne duşmănim toţi la un loc, da' fiecare-n parte ce avem ? Eu cu Vanghele am mai multe de descîlcit decît cu cei pe cari i-am ucis. Că se cheamă că cu ista-s dintr-un sat. Da' cu cela ? Nu l-am văzut de cînd sînt. Nici acuma nu ştiu faţa celor pe cari i-am omorît... Vai de capul lor !... Trebuie să ne batem, nu zic, să ne batem cu toţii, da' cu unu-n parte să n-ai nimic... Eu cînd ucid pe unu, nu zic : „L-am ucis pe *ista*", eu spun : „Unu mai puţin" ; c-o fi acela sau altu, totuna-i... Cel care n-avea arma ce putea să mai facă ?

Soldaţii tăcură iar. Sergentul Nastea îşi petrecu cartuşiera pe centiron, îşi încărcă arma şi porunci :

— Haidem !

Dar Pricop nu se-nvoi cu părerea camaradului :

— Ce spui tu ?! Mă, turcu, dacă nu-ţi poate face alta, te muşcă de picior, ca şi cînele... Aşa făcea şi acela dacă nu-l omora Vanghele !

— Atunci turcu ar fi fost vinovat, nu Vanghele... răspunse Cardaş.

Şi porniră.

Sergentul trebuia să străbată linia avanposturilor, apoi, împrăştiindu-şi pe cei trei oameni în santinele, să străpungă, cercetînd, cît or putea mainainte, spre Griviţa. După ce merseră cîtăva vreme, umăr la umăr, sergentul se opri deodată :

— Parcă s-a auzit ceva.

Soldaţii ascultară, ţinîndu-şi răsuflarea. De departe se auzea şuietul vîntului trecînd prin nişte tufăriş. A Vădănii răspunse şoptit :

— O *hi* fost la avanposturile noastre, domnule sergent !

Pricop încredinţă şi el :

— Da, la avanposturi, în urmă.

Atunci sergentul Nastea hotărî :

— De-acu, băieţi, ne-mprăştiem. Tu, Pricop, o iei la dreapta ; A Vădănii, drept în faţă ; Cardaş, la stînga. Eu o să merg după A Vădănii.

Apoi, după ce se gîndi :

— Nu trebuie să ne împrăştiem prea mult. Eu o să dau ţignale cu fluierul, ca să nu ne răşchirăm prea tare... Înainte, marş !

Soldaţii îşi făcură cruce şi porniră...

Ploaia se înteţea din ce în ce. Întunericul era de nepătruns. Aerul încărcat te înăduşa. Santinelele se despărţiră, şi-n şuietul apei ce cădea de sus, vuietul paşilor se stinse. Cardaş se opri o clipă, ascultă, din urmă se auzi un ţignal uşor, repeţit de două-trei ori. Soldatul îşi şopti :

— Domn' sergent Nastea.

Şi porni mai departe. Picioarele îi lunecau, simţi că scoboară într-o vîlcea ; se opri din nou. Nu mai auzi ţignalul. Ploaia se repezi deodată ca un bici, şfichiuindu-i faţa. Apa îi străbătu repede mantaua şi-i îngreuie raniţa.

Cum mergea, îşi aminti deodată că pe locurile acelea mai călcase şi dimineaţă. Lupta i se desfăşura parcă înaintea ochilor : reduta, plutoanele alergînd, ofiţerii avîntîndu-şi săbiile, apoi căzînd deodată ca fulgeraţi... Şi repede îşi aminti că sublocotenentul Cristodorescu fusese omorît ; şi Vulpe, cornistul, şi căprarul Bujăniţă ; şi sergentul Toma, — ba nu, pe sergentul Toma îl rănise numai şi-l duseseră în urmă, la ambulanţă. Iar el scăpase neatins ; doar o înţepătură de baionetă, care mai nici nu-i străbătuse postavul tunicei. Poate că oţelul pătrundea mai adînc dacă, în clipa cînd i-a văzut fulgerarea, un pat de armă n-ar fi culcat pe turc la pămînt. Cine să-i fi venit în ajutor ? Poate Stoilă, că lupta alături. Stoilă ? Nu. Stoilă căzuse de mult, împuşcat în picior. Atunci cine ? Şi din toate chipurile care şi le amintea, nici unul nu-i răsărea lămurit ; la urmă se amestecaseră companiile, sergenţii îndemnau soldaţii din alte secţii, şi într-un tîrziu îi adunase un maior pe care nu-l mai văzuse şi care le striga întretăiat, ca şi cum se îneca : „După mi-ne, băieţi, după mi-ne băieţi". Aşa i-a adus prin rovinele semănate de morţi, înapoi...

Deodată îşi dete seama că, furat de gînduri, înaintase prea repede.

Amintirile i se şterseră, capul i se învălmăşi, îl apucă parcă ameţelile, se întoarse în loc, neştiind încotro s-o ieie ; pe urmă merse la întîmplare. Parcă-l cuprinsese frica. Ascultă puţin. Nimic. Atunci, cu glasul stins, strigă de cîteva ori :

— Domn' sergent ; domn' sergent Nastea !

Nu primi nici un răspuns. Teama că se rătăcise îi îngheţă sîngele în vine. Plecase de mult, trebuie să fi ajuns departe, poate chiar în faţa Griviţei. O toană de vînt îl înfăşură într-o pînză de apă, luîndu-i răsufletul, şi de sus se porni deodată ca un potop. Nu era chip să rămîie acolo, mai cu seamă că i se părea că scoboară într-o văgăună. Se uită în toate părţile, să găsească un adăpost. Freamătul frunzelor unui copac îi lovi spre dreapta auzul. Atunci se îndreptă într-acolo. Grăbi, buimac, pasul, dar cînd ajunse, se opri deodată, dînd piept prin întuneric cu un om. Soldatul se dezmetici îndată şi puse degetul repede pe trăgaci, dar celălalt aruncă un cuvînt domol, un cuvînt străin, pe care Cardaş nu-l cunoştea, dar pe care sufletul lui îl înţelese. Necunoscutul parcă spusese :

— Lasă !

Cardaş lăsă trăgaciul, apoi se uită la tovarăşul care se lipise de trunchiul copacului, să se adăpostească, şi el, de ploaie. Cînd ochiul i se deprinse mai bine, desluşi chipul şi trupul omului de lîngă el. Era un soldat turc, o santinelă rătăcită ca şi dînsul, trimisă să iscodească duşmanul. Cardaş se rezemă de copac, cu puşca lîngă el, şi se gîndi: „cine ştie cîte oboseli, cîte necazuri îi sleise şi lui puterile, de nu mai dorea acum decît să se odihnească"; umărul lui ajungea pe al străinului şi-l simţea cum tremura. Îl pipăi: turcul era îmbrăcat numai în venghercă, fără manta. Şi lui Cardaş i se făcu milă. Ca şi cînd i-ar fi cunoscut limba, dorobanţul îl apucă de braţ şi, ţinîndu-i haina între degete, îl întrebă:

— De ce n-ai luat mantaua, bre?

Păgînul dădu din mînă, în gol, şi parcă iar răspunse cu glasul lui stins:

— Lasă!

Un gînd trecu prin mintea lui Cardaş: „Dacă vine cumva şi domn' sergent, cu ceilalţi? Pricop îl taie pe bietul turc bucăţele." Şi i se muie inima. „De ce, săracu? Cine ştie de unde l-au adus pe meleagurile astea? cine ştie pe cîţi hrănea dînsul acolo, într-un sat, în vreo cocioabă hrentuită?... Îşi făcea şi el datoria, ca oricare soldat. Iacă, se cheamă că au stat alături, că s-au încălzit umăr la umăr, fără să-şi cunoască faţa bine, întîlnindu-se acuma pentru întăiaşi dată, şi poate că valurile vieţii n-o să-i mai aducă niciodată faţă-n faţă. Ori o scăpa amîndoi să se ducă acasă, ori unul dintre ei s-o-ntinde într-o bună zi, făr' de suflet, cu puşca lîngă el, pe cîmpul de luptă: că glonţul n-alege..."

Şi cum gîndea astfel, deodată din pieptul turcului scăpă un oftat sfîşietor, atît de adînc, încît lui Cardaş i se păru că suspinase el. Întoarse capul; turcul, încovoiat, adormise în picioare, trudit, frînt de osteneală. Cardaş îi simţea mîna caldă şi atît de slabă, că-l împungea osul umărului prin manta. Deodată parcă îi veni până la ureche un ţignal. Tresări, scutură pe turc şi-i strigă:

— Cămărade, cămărade!

Acesta se trezi zăpăcit, se uită la Cardaş, îl bătu pe umăr şi bolborosi cîteva cuvinte. Apoi, ridicîndu-şi puşca cu greu, se pierdu în noapte...

Ploaia se mai domolise. Cardaş o luă înapoi; peste cîteva clipe auzi desluşit ţignalul, şi în curînd ajunse la sergentul Nastea, ce-l aştepta cu cei doi soldaţi.

— Bine, măi, credeam că te-o fi mîncat turcii... Ce-ai văzut?

Cardaş se opri scurt:

— Nimic, bună pace, să trăiţi, domn' sergent!

Şi patrula porni înapoi, în ploaie, spre avanposturi.

(1908)

UN VITEAZ

Întîlnirea dușmanilor a fost grozavă. Întreaga linie a călărașilor se izbi ca într-un zid de pieptul cerkezilor și al bașbuzucilor. Și-n cea dintîi clipă, cînd săbiile rămaseră amenințătoare în aer, căutînd parcă unde să lovească, iar privirile se străpungeau unele pe altele, pe tot frontul de luptă se auzi răsuflul adînc al cailor și al oamenilor. Apoi, cum s-ar deșerta un nor de grindină, așa zurnui opintirea deznădăjduită a luptătorilor. Pintenii intrară adînc în coastele fugarilor, și fiecare căuta să-și croiască un drum prin valul de chipuri necunoscute, aduse de vîntul soartei pe cîmpul de bătălie. Călărașii loveau la mir, scurt, cu brațul zgîrcit, cu mînile încleștate pe garda de alamă a săbiei grele. Turcii învîrteau hamgerele întoarse, și cu o furie sălbatecă, întovărășită de strigăte răgușite, împrăștiau lovituri de moarte în dreapta și în stînga.

Căpitanul de călărași Beloiu lupta alături de sublocotenentul Crainic, și lîngă acesta ridica și scobora sabia într-una sergentul Ciucă. În urma lor se ținea dîrz trompetul Boangă, care nici n-avusese vremea să scoată sabia din teacă, ci trecea printre dușmani sunînd, ca sărit din minți, *Șarja*.

Încăierarea începu să se liniștească. Bașbuzucii năvăleau pe rînd pe caii lor iuți ca vîntul, apoi, cîți scăpau teferi, ocoleau repede, se alcătuiau la loc și se pierdeau în zare. Călărașii se adunară încetul cu încetul, și cel din urmă pîlc de călărime turcească avu mult de furcă până să se poată desprinde la rîndul lui.

Dar dinspre aripa stîngă deodată se ridică un murmur prelung ; un ghem strîns de trupuri se zvîrcoleau în mișcări repezi. Alți călărași se repezeau într-acolo în ajutor, și-n urmă își îndemnă calul spre partea aceea și căpitanul Beloiu, cu Crainic, Ciucă și trompetul Boangă, care suna mereu *Șarja*. Ajunși aproape, văzură, în mijlocul unui pluton de călărași, luptînd doi bașbuzuci. Unul, bătrîn, scurt, cu barbă ; celalt, tînăr, cu mustața de-abia mijită. Ridicați în scări, își învîrteau brațele cu repeziciunea unor moriști. Călărașii cădeau cîte doi-trei o dată, fulgerați de hamgerele înroșite. Deodată bătrînul își întoarse calul în loc c-o smuncitură, doborî un potrivnic și, ca o săgeată, străpunse pîlcul, pe unde era mai puțin des, și se făcu nevăzut, după ce strigă însă de două-trei ori pe ofițerul tînăr. Acesta însă nu se mișca ; rînjind parcă la fiecare lovitură de moarte ce arunca, stătea înfipt deasupra șelei, neobosit, ca și cînd își pusese în gînd să curețe el singur toată cîmpia de călărași. Atunci sergentul Ciucă își zbîrli mustața, strînse pulpele și-și croi drum până la el, fără să audă glasul căpitanului, care-i strigase : „Ia seama, sergent !" Bașbuzucul îl ochise, îl aștepta ; sabia clincheti în lama scînteietoare a hamgerului și sări în bucăți, iar sergentul se plecă închizînd ochii supt lovitura care avea să-l doboare. Dar în aceeași clipă sabia sublocotenentului Crainic, care sosise, îl acoperi. Atunci, văzînd puzderia de călărași ce se-ndeseau tot mai mulți, ofițerul turc, cu o-ntorsătură ca de fulger, își suci, ca și celalt, calul pe picioarele dinapoi, pe urmă printr-o săritură ogărească, peste un cal căzut și printre doi călărași ce voiau să-l țintuiască locului, se așternu pe fugă. Soldații rămaseră încremeniți, dar căpitanul, sublocotenentul,

L. 2676/963

sergentul Ciucă și gornistul Boangă porniră pe urma lui.

Era o goană nebună. Bașbuzucul, aplecat pe gîtul calului său alb ca laptele, zbura deasupra cîmpului. Cel mai aproape de dînsul era sublocotenentul Crainic. Fugarul privi înapoi, pe urmă trecu hamgerul în stînga și, întorcîndu-se din nou, slobozi patru focuri de revolver. Un glonte zgîrie calul căpitanului, iar altul străbătu sfîrcul urechei lui Boangă. „Tiii !" făcu trompetul, și, simțind sîngele șurluindu-i pe gît, își domoli goana calului. Ofițerul turc se uită iarăși înapoi. În urma celor patru urmăritori, călărașii, dezmeticiți, soseau în pîlcuri. Nu mai era scăpare. Sublocotenentul Crainic zări pe bașbuzuc îndreptînd revolverul spre el, apoi rămase mirat văzînd că fugarul se răzgîndise, întorcîndu-se iar cu fața înainte, vroind parcă să-și păstreze glontele.

Erau numai cîteva azvîrlituri care îi despărțeau ; cei din urmă soseau și dînșii ; atunci se întîmplă ceva la care nu se așteptase nimeni.

Bașbuzucul scoase un strigăt ascuțit și sălbatec, ca să-și avînte calul, și, într-o hotărîre de al căruia sfîrșit nu se-ndoia parcă, se culcă de tot peste coama lui, îl apucă cu mîna stîngă de supt grumaz, iar cu dreapta îi puse revolverul în ureche și trase. Ca un fulger, așa sclipi trupul alb al calului în saltul cu care se prăbuși, trăsnit, la pămînt. Caii sublocotenentului și al căpitanului, în vîntul goanei, trecură mai departe, pănă ce călăreții să-i poată opri. Apoi, tăcuți, de-abia trăgîndu-și sufletul, se întoarseră la pas. Calul alb al bașbuzucului zăcea ghem, fără de viață. În căderea lui se rostogolise peste trupul ofițerului tînăr, care rămăsese mort pe loc, cu buzele pătate de sînge. Era un băiat ca de vreo nouăsprezece ani, cu nasul scurt, fruntea îngustă și cu acel zîmbet de batjocură împrăștiat peste față, zîmbet care nu i se ștersese chiar după strașnica lui moarte. În mîna dreaptă, întinsă în lături, ținea încă strîns revolverul care fumega.

Călărașii se făcură roată și priveau tăcuți cu toții la mîna aceea care împrăștiase moartea printre ei. Sublocotenentului Crainic îi veniră lacrămile în ochi ; căpitanul făcu un pas să se apropie de viteaz, să-l vadă mai bine ; iar trompetul Boangă își apăsă basmaua pe sfîrcul urechei ce sîngera încă și, privind la mort, apoi la călărași, își scăpă gîndul prin vorbe :

— Strașnic *romîn,* măi băieți, mă !...

(1908)

PALMA

La 27 noiembrie se aflase, de cu vreme, că din pricina lipsei de hrană şi a nerăbdării soldaţilor, Osman-paşa va încerca o ieşire; se şi băgase de seamă oarecare mişcare spre Vid, mai sus de Dolny-Dubnik; generalul Ganetzki, care se părea că va suferi atacul, îşi luase toate măsurile de împotrivire.

Căpitanul Merişescu primise porunca să-şi ducă escadronul de călăraşi la locul însemnat pe hartă, ca să acopere drumul de care ce ducea spre Dolny-Etropol. Mai-nainte de a se lumina era la locul arătat, ascuns, mai la o parte, după un dîmb. O negură deasă învăluia totul; frigul străbătea hainele; caii tremurau; şi călăraşii descălecaseră, tropăiau din picioare, îşi suflau în mîni, să şi le încălzească...

Încetul cu încetul lumina împrăştie ceaţa, dîmbul începu să se vază, acoperit de brumă, cît şi drumul îngust, bătătorit. Căpitanul porunci încălecarea, trimise o patrulă înainte şi se uită la ceasornic. În aceeaşi clipă, dincolo de Vid, bubui tunul turcesc; apoi bubuiturile se-ndesiră, puternice, grozave, dintr-o parte şi dintr-alta, — linia de învestire răspundea. Patrula se întoarse în galop; de pe dealul din faţă lupta se putea urmări bine. Se părea că turcii trecuseră Vidul şi că se apropiaseră de cea dintăi linie de întăriri. Lupta se da grozavă; de departe se auzea un vuiet nedesluşit, adînc uneori, ca al unei mări furtunoase, alteori ca al unui cutremur ce prăbuşea pămîntul. Iar salvele pîrîiau neîntrerupt, cu sunetul sec al lemnelor uscate ce ard. Mai tîrziu se auzi un tropot, şi încolo, pe la spatele escadronului, spre Gorny-Etropol, trecea grăbit un regiment de cazaci. Un ofiţer de ordonanţă se zărea departe, ca o vedenie, străbătînd cîmpul; fără îndoială purta un ordin către întăriri. Apoi călăreţii se încrucişară pe rînd, cîte mai mulţi sau singuri.

Călăreţii aşteptau tăcuţi, îngrijoraţi, cu dîrlogii cailor înfăşuraţi pe după pumnul mînii stîngi. Lupta ţinea de trei ceasuri, şi acum urma parcă o clipă de linişte. Căpitanul Merişescu pierdu răbdarea. Dete pinteni calului şi, urmat de un cornist, sui dealul din faţă. În vîrf se opri să se uite cu binoclul. În apropiere cîmpul era gol, spre dreapta lupta urma întărîtată, cruntă. Pe frontul rusesc întăririle veneau mereu; se vedeau sosind în pîlcuri — fără să se deosebească de-s ruşi sau romîni — desfăşurîndu-se, grabnic, într-o parte şi-ntr-alta. Apoi se putu desluşi bine mişcarea de înapoiere a turcilor: erau respinşi.

Căpitanul îşi dete seama că, fireşte, în frămîntarea luptei, nu se mai gîndise nimeni la escadronul său, dar înţelese că drumeacul Dolny-Etropolului nu mai avea de ce fi păzit. Pe căpitan nu-l mai răbdă inima să steie locului; trimise cornistul cu porunca să rămîie în urmă o patrulă, iar restul escadronului să-l ajungă. Peste cîteva clipe înaintau cu toţii pe şesul din faţa Opanezului, pe malul stîng al Vidului. Se zărea bine îmbulzeala de pe malul rîului; turcii căutau să-l treacă înapoi. Salvele îi urmăreau. Lupta avea să se încheie.

Un sublocotenent tînăr de cazaci ajunse escadronul din urmă. Purtase o poruncă, şi acuma se-ntorcea; într-o franţuzească stricată dase desluşiri căpitanului: grosul cavaleriei unite aştepta la spatele frontului de luptă între Dolny şi Gorny-Etropol. Căpitanul vroi atunci să ocolească, să meargă spre gros, cînd, înspre stînga, de după nişte spinării, departe, răsări un pîlc de călăreţi, vreo sută poate. Ofițerul de cazaci se uită bine și spuse: „Cerkezii!“ Căpitanul Merișescu opri puțin escadronul. Își închipui că avea în față o patrulă mai mare, dintre puținii călăreți ce erau în Plevna, o patrulă pusă la o aripă ca o flanc-gardă. Dar n-avu vreme să se sfătuiască mai mult cu ofițerul rus, căci cerkezii ocoliră și o luară în trap spre ei. Nu mai era nici o clipă de pierdut; căpitanul își puse escadronul în marș, ondulînd pe șes; apoi ocoli și el, ca să facă față dușmanului, mai puțin numeros, dar foarte iute. Cînd cele două pîlcuri de călăreți se zăriră bine unii pe alții, căpitanul Merișescu porunci „năvala“. Călărașii traseră repede săbiile și, plecați pe coama calului, cu pulpele strînse, cu pumnul încleștat pe dîrlogi, se repeziră strigînd „ura!“ înspre ceata cerkezilor. Aceștia într-o clipită de ochi se răriră unul de altul. Căpitanul Merișescu și sublocotenentul rus galopau alături; drept înspre ei venea singur un cerkez bărbos, acoperit de fireturi, pe un cal sur, mărunțel, ce alerga într-o goană nebună. Sublocotenentul de cazaci ridică sabia arcuită, să o avînte spre potrivnic, cînd, apropiindu-se, băgă de seamă că cerkezul venea dezarmat, cu mîna stîngă în coama calului, cu dreapta în șold. Cazacul îl privi țintă, apoi lăsă sabia în jos, nevrînd să atace pe un om fără de arme. Calul cerkezului trecu repede, ca o săgeată, atingînd pe cel al cazacului; și-n clipa ceea de apropiere, căpitanul Merișescu prinse, ca într-o sclipire, mișcarea cerkezului, care întinse mîna și, cu putere, trînti din vînt cazacului o palmă grozavă. Ofițerul rus se lăsă pe spate, aproape să cadă, apoi se plecă înainte, trecu sabia în mîna stîngă, în care ținea și dîrlogii, iar cu dreapta își apăsă ochii orbiți de lacrimi.

Escadronul se opri cu greutate din fugă. Cerkezii nu suferiseră nimic, se-ntruniseră și, ocolind, se pierdură spre Vid. Trei călărași fuseseră răniți. Sublocotenentul își apăsa mereu fața cu mîna. Căpitanul se apropie de dînsul, să se uite; pe obrazul ofițerului rămăseseră trei dungi roșii, urmele

degetelor cerkezului. Sublocotenentul de-abia putu îngîna, de furie: „Ticălosul!“

Apoi, la pas, o luară înapoi...

Turcii trecuseră înapoi Vidul, cu pierderi grozave; Osman fusese rănit; după prînz se dădură învinși. A doua zi biruitorii intrau în Plevna. Ofițerii turci, descinși, se-ntîlneau, vorbeau și se salutau cu ofițerii romîni și ruși. Mîncau la un loc chiar. Căpitanul Merișescu și sublocotenentul de cazaci nu se mai despărțiră. Spre seară intrară într-un birt mic, cu tavanul jos, înecat de fum. Se așezară la o masă și porunciră două ceaiuri, cînd cazacul se uită în fund, apoi, apucînd pe căpitan de mînă și arătînd spre un colț, întrebă cu glasul tremurat:

— Acela nu-i cerkezul?

Căpitanul se sculă în picioare și privi într-acolo. Printre mai mulți ofițeri turci, dimprejurul unei mese acoperite cu pahare și cești, cerkezul fuma liniștit.

Căpitanul răspunse:

— Da, el e.

Ofițerul rus se stăpîni, apoi îi spuse:

— Fiindcă soarta mi-l scoate iar în cale, du-te și *provoacă-l* din partea mea.

Căpitanul Merișescu sorbi o dată din paharul care aburea în fața lui, apoi se uită primprejur. Nu mai era nici un alt ofițer rus sau romîn.

— Mă duc singur, zise.

Se sculă, apoi păși încet spre masa ofițerilor turci. Ajuns acolo, se opri, salută și, îndreptîndu-se spre cerkez, îl întrebă dacă îi poate vorbi în franțuzește. Cerkezul nu știa, dar un alt camarad de alături primi să le slujească de tălmaci. Căpitanul vorbi rar, dînd vreme tălmaciului să spuie în turcește ce auzea:

— Vin din partea sublocotenentului de cazaci Smirnoff, începu căpitanul, acela care, dimpreună cu mine, a avut cinstea a vă șarja ieri... În fața faptei de om de inimă, căci, văzîndu-vă fără arme, n-a vrut să vă lovească... d-voastră ați răspuns, din fugă, c-o palmă, a căreia urme se văd încă pe obrazul ofiţerului. El vă cere o luptă cu armele, spre a spăla insulta ce i-aţi adus.

Căpitanul tăcu ; cerkezul, după ce află din gura tălmaciului cele de pe urmă cuvinte, se sculă în picioare :

— Atunci cînd am şarjat, zise dînsul, şi tălmaciul vorbi după el, ştiam că *gaziul* e rănit... Înţelegeam că vom fi învinşi... În pistol nu-mi mai rămăsese nici o încărcătură, sabia îmi era frîntă... Traşi deoparte, ne odihneam caii purtaţi pănă atunci, cînd v-am zărit ; v-am atacat... N-aveam nevoie de arme, am înfruntat moartea... Am văzut pe camaradul d-tale că pleacă sabia, şi-am înţeles de ce... Aceasta însă era un dispreţ pe care mi-l arunca, şi pe care, ca soldat, nu-l puteam primi... Iertarea e milă, şi eu nu mă dădusem învins de vreme ce atacam... N-am făcut decît să pedepsesc dispreţul ce mi se arătase... Dar primesc duelul.

Cînd tălmaciul sfîrşi, căpitanul Merişescu rămase locului, fără să mai adaoge ceva. Ofiţerii turci se sculară, dădură mîna camaradului lor, şi doi dinsculară, dădură mîna camaradului lor, şi doi dintre dînşii se duseră îndată lîngă căpitan, să se înţeleagă asupra celor ce aveau să urmeze...

A doua zi, dis-de-dimineaţă, pe cîmpul acoperit încă de trupurile celor morţi în luptă, cazacul şi cerkezul se întîlniră. Martorii măsurară zece paşi, şi-n urmă le aduseră pistoalele. Cei doi potrivnici ridicară braţul, se uitară ţintă unul în ochii celuilalt, acelaşi gînd le străbătu mintea, şi la comanda „foc !", slobozîră gloanţele în aer ; apoi, mai-nainte să li se poruncească să tragă din nou, lăsară pistoalele în jos, amîndoi deodată, se apropiară şi-şi deteră mîna.

(1908)

RĂNIŢII

Cît putuseră, cercetaşii şi sanitarii cutreieraseră cîmpul la lumina faclelor şi căraseră, pe tărgi şi pe năsălii, sute de răniţi. Îi adunaseră aşa, cum îi găsise, ruşi şi romîni la un loc. Dar noaptea coborîse repede, şi prin pîcla groasă care înăbuşea ca fumul, soldaţii de-abia puteau pătrunde. Şi gemetele parcă amorţise ; tăcerea adîncă a morţii pusese stăpînire peste întreg cuprinsul... Dar în zorii zilei, cînd prin valurile de pîclă începu a se zări ca la lumina unui chibrit, căciularii porniră din nou, să caute printre căzuţi. Cea mai mare parte dintre ei zăceau întinşi pe spate, cu puşca alături, încinşi cu centironul, a cărora cartuşiere, deschise, lăsaseră cartuşele să cadă împrăştiate alături. Trupurile stăteau înţepenite de fiorul morţii, şi pe obrazurile vinete bura de ploaie lăsase picături, ca lacrimile. Toate feţele aceste, a cărora ochi închişi înfăţişau icoana mincinoasă a somnului, părea că plînseseră prin vis.

Puţini mai erau acei care mai trăiau încă în urma atîtui sînge pierdut. Unii îşi dădură sufletul îndată ce îi mişcară din loc, într-un suspin de uşurare. Pe aceia îi lăsau acolo, spre a fi îngropaţi în groapa mare, care avea să-i primească pe toţi în cuprinsul ei. Dar dintr-o vîlcea, în care apa de primprejur se prelingea cu linceriri uşoare, străbătea un gemăt răguşit, care uneori se ridica, aspru şi tărăgănat, ca o chemare deznădăjduită.

Un fior parcă trecu prin vinele căciularilor din apropiere. Dînşii ascultară o clipă, să-şi deie seama bine încotro trebuiau să apuce, apoi luară năsăliile şi porniră într-acolo. Ajunşi, scuturară scrumul faclelor, a căror flacără, apăsată de pîclă, scăzuse, şi, la lumina care se împrăştie dintr-o dată, soldaţii văzură desluşit grămada de oameni, căzuţi unul peste altul, încremeniţi parcă în cea din urmă tresărire a unei lupte sălbatice. Deasupra tuturor, un grenadir rus, un uriaş, scotea gemete prelungi. Glasul lui era acela care pătrunsese pănă la urechea cercetaşilor. Căciularii şi sanitarii se puseră îndată pe lucru, rîdicară pe rus, apoi, dintre alţi doi grenadiri morţi, scoaseră pe un sergent de dorobanţi al căruia piept se ridica încet, cu greutate. Un căciular se plecă şi strigă, uimit :

— Îi domn' sergent Morcan, de la a opta...

Îl întinseră binişor pe năsălie, şi sergentul rămase cu ochii pe jumătate închişi, cu o picătură de sînge la colţul din stînga al buzelor.

Soldaţii se făcură roată, apropiară faclele, şi unul întrebă :

— Unde-o fi lovit ?...

Dar un scîncet uşor le lovi din nou auzul. Un căprar îi îndemnă :

— Hai ! băieţi ; i-auziţi, mai este unul cu viaţă.

Şi iarăşi dădură la o parte trupuri înţepenite, vreo patru, şi dedesuptul lor o mînă se mişcă. Soldaţii rămaseră înfipţi locului. Căprarul nu-şi credea ochilor :

— Un turc !

— Ce-o fi căutînd *ista* ? întrebă un sanitar.

Şi-un căciular nu ştia ce era de făcut :

— Pe ista îl luăm, domn' căprar ?

Căprarul stete puţin pe gînduri, pe urmă vorbi hotărît :

— Cum să nu-l luăm ! Se cheamă că-i om, şi că-i rănit... Să-l ridicăm... Da' ce-o fi căutînd el aici ?...

Soldaţii se plecară şi-l luară pe mîni. Atunci un strigăt sălbatic, ca un blestem, porni din pieptul

rusului, care se uita cu ochii mari şi încerca să dea din mîni.

— Ce-o fi avînd de zbiară aşa ? întrebă unul.

Căciularii se uitară la el, apoi unul păru că-l pricepuse din semnele şi din mînia lui :

— Ştii ce, domn' căprar ? i-i ciudă că ridicăm pe turc.

— Taci !!

Rusul urla înainte, încercă să se scoale şi izbuti să arate cu mîna, ca şi cum vroia să gîtuie pe cineva.

Dar căprarul nu se înduplecă ; ţipă la rus :

— Ia, nu mai bîigui acolo ! Şi porunci soldaţilor să pornească : Hai, gata ; ridicaţi-i şi porniţi.

Pînza tărgei pe care trupul uriaş al rusului se zvîrcolea de furie se lăsă pănă-n pămînt, şi cercetaşii plecară încet, unii după alţii, luminaţi de facle înainte şi pe lături. În unele locuri se opriră, ca să poată trece peste cei ce zăceau nemişcaţi ; apoi pîlcuri-pîlcuri de alţi cercetaşi se adunară, şi aşa, strînşi la un loc, intrară în cîmpul de dincolo de partea pe care se desfăşurase lupta.

În vreme ce mergeau, căprarul chemă pe un sergent :

— Domn' sergent Stoica ! Am ridicat pe-un turc.

Sergentul se apropie, şi mai-nainte de-a vedea pe turc, dădu cu ochii de dorobanţul rănit :

— Ista-i Morcan... de la a opta... Şi mai strigă pe alţii : Mă Ciută... Ciută ! Vîrtane !... Morcan i-aici.

Ceilalţi gradaţi se apropiară. Căprarul arătă pe turc :

— Uitaţi-vă şi turcul.

Atunci, un soldat din compania lui Morcan povesti :

— Îra ! ista-i turcu cel de-o căzut de pe parapet... L-am văzut eu cu ochii mei... se lupta amarnic ; l-o-ncunjurat şi de-ai noştri, şi ruşii, şi l-o tras încoa... era şi domn' sergent Morcan. Pe urmă n-am mai văzut nimic, că dedea companiile celelalte peste noi, și ne-am retras... Da' pe turc l-am văzut cu toții cum dedea cu baioneta...

Un glas răzleț bănui atunci :

— Ce l-ați mai ridicat ?

În urmă răsăriră și cîțiva grenadiri ruși. Uriașul, obosit de atîta strigăt, îngînă în limba lor ceva, și dînșii se uitau încruntați la căprarul de sanitari...

Se luminase bine de ziuă cînd ajunseră la ambulanță. Ofițerul de serviciu veni să ia pe răniți în primire, și porunci cercetașilor să-i ducă în baraca de scînduri care rămăsese goală, căci cei doi răniți ce fuseseră așezați într-însa muriseră peste noapte. Repede veniră doctorii, și maiorul se apropie de cele trei tărgi puse una lîngă alta. Întăi se opri la căciular, se plecă și citi placa de alamă, cusută pe tunică :

Morcan Ion, sergent, compania 8-a din Regimentul 16 de dorobanți.

Îl dezbrăcară încet, și-l căută. Îi străbătuse un glonț prin partea dreaptă a pieptului, și unul, prin coapsă. O tăietură de baionetă îi deschisese în două mușchiul mînii drepte. Maiorul dădu din cap și se întoarse către ceilalți :

— Prea mult sînge pierdut !

Apoi le porunci ce aveau de făcut.

Rusului — Nicolai Nicolaieff — din regimentul de grenadieri, loviturile de baionetă îi zdrențuise toată partea de jos a spatelui, și un glonț îi atinsese șira spinării ; nu mai era nici o scăpare.

La urmă toți se opriră lîngă targa pe care zăcea, cu ochii închiși, galben ca ceara, turcul. Maiorul se miră la rîndul lui :

— Ce caută nizamul ăsta la noi ?

Atunci căprarul povesti cele ce auzise de la soldatul din compania a opta.

În fața rănilor turcului toți se dădură înapoi, îngroziți : întreg era potrocolit de baionete. Maiorul se miră de așa putere de viață :

— E de necrezut cum mai trăiește omul ăsta !... Are șapte suflete, ca mîța.

În vreme ce sanitarii îi spălau rănile, doctorul aștepta lîngă el. Turcul deschise într-un rînd ochii și se uită pierdut împrejur. Atunci, deodată, glasul rusului, țintuit locului de legăturile cu care-l înfășurase, zbucni din nou. Întoarse capul și, cu ochii holbați, vorbea repede, suflînd din greu.

Căprarul dădu deslușiri :

— Și cînd l-am ridicat, tot așa a țipat, să trăiți, domnule maior... că i-am găsit pe cîteșitrei la un loc.

Toți se uitară mirați la grenadir ; maiorul își dete seama :

— Să știți că s-au luptat ; cîteva din loviturile din spatele rusului or fi și ale ăstuia.

— Ș-acum nu-l iartă.

Un sublocotenent tînăr parcă se mira de asta :

— Auzi dumneata !

Apoi rusul se mai liniști. Cîteșitrei răniții păreau mai ușurați, răsuflau aproape deodată ; numai pieptul grenadirului izbucnea uneori mai puternic, într-o rîciială ca de fierăstrău.

Afară cerul se spălase și, prin cele două deschizături ale șandramalei de scînduri, o adiere de vînt căldișor se împrăștia pănă peste fețele celor ce zăceau. Doctorii stătură pănă ce-i bandajară și le dădu doctorii care să-i liniștească, la cîteșitrei, apoi ieșiră. La ușe se opriră, și maiorul le spuse :

— Ăștia se duc pănă diseară... E de ajuns ce le-am făcut. Operația ar fi zadarnică. Să-i lăsăm să moară liniștiți.

Sublocotenentul cel tînăr, cu gîndul tot la ura rusului, își șopti iarăși :

— Auzi dumneata !

Și-n aceeași vreme se auzi din baracă un gemăt adînc și-un glas înăbușit :

— Domn' maior, domn' maior...

Toți intrară repede și se uitară spre patul sergentului de dorobanți, care, cu capul întors spre ceilalți doi răniți, se încerca să spuie cît putea mai tare :

— Uitați-vă... rusul... îl înăbușă...

Toţi întoarseră capetele, şi-un strigăt de spaimă izbucni din pieptul tuturora : rusul întinsese braţul şi, înfingîndu-şi degetele, încleştate ca nişte gheare, în faţa turcului, strîngea cu ochii închişi, scrîşnind din dinţi. Nizamul gemea prelung.

Maiorul strigă înfuriat grenadirului :

— Lasă-l, lasă-l, n-auzi ?

Dar rusul părea că n-aude, că împietrise în încordarea de ură şi de răzbunare în care i se sleiau cele din urmă puteri.

Atunci deodată, înfuriat, ca scos din minţi, sublocotenentul de infanterie se năpusti spre rus şi, desprinzîndu-i dintr-o smuncitură mîna, îi ţipă, tremurînd :

— Ticălosule ! ticălosule ! ticălosule !

Pe obrazul turcului se prelungeau şiruri de sînge, şi din ochii lui deschişi cobora încet un rînd de lacrămi.

Toţi tremurau, înfioraţi, dar rusul întoarse capul, şi-n limba lui bănuia, în cuvinte care se cunoşteau a fi de ură, căciularului care chemase în ajutor.

Atunci maiorul porunci sanitarilor numaidecît :

— Depărtaţi-le paturile... şi să rămînă aici două plantoane...

Un doctor şterse de sînge şi legă obrazul nizamului, şi toţi ieşiră zdruncinaţi, mai înfioraţi de fapta ce văzuse decît de întreg răsunetul şi vaietul prelung al luptei din ajun.

Doctoriile ce le băuseră parcă mai răcorise pe cei trei răniţi. Plantoanele lăsară în jos pînza de cort a deschizăturilor baratcei, şi-n liniştea umbrită dintre pereţii de scînduri, tustrei păreau că gîndesc la ceva. Deodată, de sus, dintr-o crăpătură a acoperişului, străbătu o rază de soare, scoborînd pănă jos, topindu-se pe pămînt într-un bănuţ de aur. Şi ochii celor trei oameni se îndreptară deodată spre dînsa, ca la ceva la care aveau cîteşi trei dreptul să se uite şi de lumina căreia să se bucure. Şi-n scînteierea razei celeia, rînd pe rînd, se întrupau privelişti deosebite, din ţări depărtate, chipuri de oameni străini unii de alţii : ...Ochii sergentului Morcan se înfipseră în pereţii albi, văruiţi din Paştele ce trecuse, ai căsuţei dintre cei doi zarzări, în care stoluri de vrăbii te asurzeau. Şi parcă pe poarta ogrăzii îi intra carul, cu boulenii lui, cu Crivăţ, dulăul, în urmă... De ce n-or fi tăiat încă lemnele ?... Ce Dumnezeu ? dădeau în iarnă, şi tot clădite în stînjeni le lăsaseră... Uite, uite, mămuca, ce sprintenă aleargă la poartă... Şi pune mîna la ochi... Poştaşul trece... nu-i lasă nimic... Şi el nu-i scrisese în urmă... De ce nu-i scrisese, săraca ?... S-a pus jos cu barba în palmă... şi-l aşteaptă... „Aşteaptă, mămucuţă, aşteaptă... c-o să viu"...

Şi raza de soare tremură, şi parcă din faţa ochilor sergentului Morcan totul se şterge, în vreme ce ochii rusului tot mai prind încă herghelia de cai ce împînzeşte cîmpia întinsă şi verde : ...Şi de ce oare calul lui nu ajunge herghelia ca altădată ? De ce caii ceilalţi se depărtează mereu, se duc, se tot duc, se fac tot mai mici, pănă ce se şterg în zare ?... Şi de ce parcă o mînă nevăzută îi întoarce dîrlogii fugarului, şi se vede, el pe el, cu capul plecat, înapoi, pe drumul către casă ?... O piatră parcă îl loveşte în şale... şi cade...

Raza de soare tremură pe cînd trupul uriaş al rusului se-nfiorează...

Ca legate de sîrma de aur, se clatină în aer chipurile celor doi copilaşi ai nizamului... Acesta îi vede bine, îi desluşeşte... iar se sting, iar se aprind, ca nişte scîntei... apoi... nu se mai văd... Şi pe obrazul turcului un nou şir de lacrimi lunecă încet.

Ziua trece. Plantoanele dormitează. Raza de soare s-a topit toată în bănuţul de aur, care s-a şters parcă şi el, de vreme.

Seara se lasă... Şi o dată cu umbrele înserării, o undă de fierbinţeală a cuprins pe cei trei răniţi ; parcă tot sîngele ce le mai rămăsese în vine li se ridicase la cap. Feţele li se acopere de sudoarea ce li se scurge de pe frunte. Sergentul începe să murmure încet cuvinte făr' de legătură. Plantoanele se trezesc, se apropie unul de altul și rămîn nemișcați lîngă ușă. Unul zice :

— L-a apucat frigurile morții.

Celălalt deschide ochii mari, se uită și-și face cruce :

— Doamne, Doamne !

Un gemăt prelung răspunde îngăimărilor căciularului.

— I-auzi, turcu ! spuse plantonul.

Și după cîteva clipe, ca și cînd o furtună s-ar fi abătut peste sufletele lor, să le zdruncine, grenadirul scoase un strigăt care cutremură baraca.

Cîteșitrei se zbat în ghearele morții.

...Sună corniștii ; drapelul fîlfîie pe linia frontului, și din flamura lui cad, sfîșiate de gloanțe, fîșii zdrențuite... E un învălmășag cumplit. Rușii stau la cot cu romînii și pășesc încet, pas cu pas, ca împotriva vîntului... „Așa... măi... lîngă mine, tot lîngă mine, băieți... Ai căzut, bre, Stancule ?... dă-mi fanionul mie. Așa... n-ai grijă"... Sergentul se zbate, mai are cîțiva pași pănă la redută... Ceva cald parcă îi străbate coapsa... Un rus uriaș îl dă la o parte și pornește ca un nebun înainte... De pe parapet se prăvale un turc, dar se ridică repede în picioare, și cu o lovitură de baionetă culcă la pămînt pe Părîngu Vasile... Rusul cel nalt se ia la luptă ; se repede și el, dar cade... Trei lovituri una după alta îl rănesc în spate, dar rusul nu se dă. Doar e o dată om ! Se avîntă, și baioneta se împlîntă în coapsa nizamului, care se clatină. Se clatină, dar tot mai are puterea să-l izbească. Atunci, cu o lovitură de armă îl doboară. Rusul simte că o dată cu vrăjmașul pică și el, și alții... Supt greutatea trupurilor care-l acoperă, turcul vede că totul s-a sfîrșit, închide ochii și rămîne cu mînile întinse, ca-n semnul crucii, în semnul credinței acelora care l-au înfrînt...

Și cu cea din urmă încordare, cîteșitrei vreau să se ridice. Un gemăt prelung, ce seamănă la sfîrșit c-un plînset, înclină capul turcului pe piept. S-a sfîrșit. Ca un strigăt de izbîndă răsună rîsul grenadirului, care, în clipa aceea, poate că înțelesese suspinul de ușurare al potrivnicului său.

Un planton spuse :

— Cămărade, să știi că turcu o murit... Du-te și adu un fănar.

Peste cîteva clipe lumina ștearsă a gazului împrăștie umbra bărătcei. Plantoanele se apropiară de patul nizamului. Capul i se plecase moale, cu bărbia înfiptă în piept. Plantoanele îl priviră puțin, apoi se întoarseră spre rus, al cărui trup se zvîrcolea în zvîcniri repezi. Pe urmă se apropie de patul sergentului. Soldatul cu lampa zise, după ce se uită :

— S-o dus și domn' sergent Morcan, s-o dus de mult. Și-i apucă mîna : Îi rece.

Căciularul murise, fără să geamă, cu fața întoarsă spre locul în care lunecase raza de lumină.

Și cum priveau așa, un horcăit scurt, spăimîntător, îi întoarse repede în loc. Rusul se încordă, apucă marginile patului și, strîngîndu-le cu mînile, se întinse. Apoi rămase nemișcat.

Soldații se uitară unul la altul, înfricoșați, apoi își făcură cruce. Cel cu lampa spuse celuilalt :

— Du-te și raportează domnului maior c-au murit.

Și după ce acela se duse, plantonul așeză lampa pe măsuța plină de sticle cu doctorii, din colț, și el rămase așteptînd, cu ochii spre cei trei morți, ca și cînd se temea ca unul din ei să nu se scoale.

Gînduri ciudate îi treceau prin minte : se luptase și dînsul în ajun, călcase și el peste trupurile celor căzuți, dar altfel i se părea moartea cînd tăcerea ei nu era tulburată de nimic... Glasuri se apropiau, și-l smulseră gîndurilor ; pînza baratcei se ridică, și maiorul, urmat de o mulțime de doctori și ofițeri, ruși și romîni, intră. Se mai aduseră cîteva felinare, și cei ce pătrunseră înăuntru se descoperiră în fața celor trei morți, a cărora întîmplare o cunoșteau acuma cu toții. Toți tăceau și priveau, munciţi parcă de acelaşi gînd, că mîne puteau fi priviţi la fel. Dar cum numărul celor ce veniseră era mare şi nu încăpeau în baratcă, maiorul porunci să li se facă loc.

— Apropiaţi-le paturile... acum s-au isprăvit toate între dînşii...

Şi, rînd pe rînd, intrau să se uite la cei trei soldaţi întinşi unul lîngă altul, la cei trei oameni pe cari aripa ocrotitoare a morţii îi înfrăţise.

(1908)

PRIZONIERUL

Turcii fugiseră din Smîrdan şi îşi găsiseră scăparea spre Vidin, lăsînd în drumul lor rămăşiţele goanei înfricoşate : tunuri, puşti, muniţii, toate îngrămădite la un loc, unele peste altele ; şi hrană, bucăţi de pîne îngheţată, sau pesmeţi tari ca fierul. Din spatele Smîrdanului, până departe, îngustîndu-se din ce în ce ca o panglică, se trăgăna drumul bătut de paşii fugarilor. Fulgii nu putuseră acoperi toate urmele lor ; călăraşii cari patrulau prin împrejurimi goneau, de pe hoiturile cailor căzuţi, stolurile de corbi ce zburau croncănind, se roteau prin aer, iar cînd patrulele se ştergeau în depărtare, se lăsau iarăşi, puzderii, şi se alungau unii pe alţii de la stîrvurile care îi îndestulau.

Turcii fugiseră înfrînţi, după o luptă crîncenă ; dar oboseala atîtor zile de încordare dădu pe mulţi dintre ei prinşi în mînile dorobanţilor ; unii se aşezaseră jos, cu capul plecat, cu braţele încrucişate, şi, aşa, îşi aşteptau soarta, de care erau încredinţaţi că, dacă le era scris, nu puteau să scape. Ai noştri îi prinseseră. A doua zi după luptă pornise spre Dunăre cîteva pîlcuri de prizonieri, şi astăzi avea să se ducă cel din urmă, vreo cincizeci de pedestraşi, între care se aflau şi cîţiva ofiţeri. Ca şi ceilalţi prinşi, trebuiau să facă drumul pe jos până la Dunăre, supt paza călăraşilor. De cu seară sergentul-major Mănciuc primise toate poruncile în privinţa aceasta. Trebuia să ieie zece călăraşi şi doi gradaţi, pe sergentul Ghenciu şi brigadirul

Păilă, și, în zorii zilei, să pornească. Pănă noaptea tîrziu, soldații și prizonierii se pregătiră, luară fiecare hrana trebuitoare — pîne și brînză — și cînd se crăpa de ziuă, călărașii erau pe cai, iar turcii, cîte patru, în coloană de marș, între ei. Și porniră. În ajun contenise din nins, dar peste puțin începuse din nou, și fulgii mari se cerneau, înfoieți, în dimineața sură și înghețată. Prizonierii se îmbrăcaseră care cum putuseră. Unii din ei aveau mantale, dar cei mai mulți erau numai în vengherca lor albastră, scurtă și zdrențuită ; cu fesul îndesat pănă după urechi, mergeau încovoiați și slabi, cu mînile vîrîte în buzunarele șalvarilor, de-abia scoțînd cizmele — legate cu sfoară, să nu le cadă talpa — din troianele prin care pîrtiile fuseseră din nou astupate. În frunte mergeau cei trei ofițeri : doi căpitani de-ai lor și un sublocotenent ; cei dintăi îmbrăcați în mantăli lungi, iar acest din urmă, numai în tunica pe care se mai deslușeau urmele galoanelor de fir. La plecare, un soldat, un cerkez, îi dăduse mantaua lui, dar el nu o primise, și, vînăt de frig și slab, de i se vedeau oasele obrazului cum îi străpungeau pielea, înainta cu greu, cu ochii tulburi și parcă urmărind ceva în depărtare.

Smîrdanul se pierdea în urmă ; și-n curînd albul nepătat al cîmpului obosi vederile. Oamenii își duceau uneori mînile la ochi și îi frecau, vrînd parcă să le ieie ceața ce-i învăluise. Cîțiva mergeau buimaci, ca amețiți, iar în capul coloanei, calul negru al sergentului-major Mănciuc tăia vînjos valurile de omăt, cu capul în piept, cu mușchii picioarelor întinși ca niște coarde. Din cînd în cînd sergentul-major se întorcea, își punea calul pe flanc și lăsa să-i treacă pe dinainte convoiul. Atunci își încrunta fruntea și striga, apăsat, la cîte vreunul :

— Mă Stavere, o s-adormi pe cal ; atunci ce-o să facă cel de pe jos, ha ?

Pe urmă dădea pinteni și își lua locul în fruntea coloanei, cu capul în piept, și el, ca și calul, legănîndu-se cînd la dreapta, cînd la stînga.

Strașnic om era sergentul-major Mănciuc. Întreg regimentul îi ducea frica, și chiar ofițerii îi vorbeau lui mai altfel. Scurt, îndesat, cu capul mare și ochii verzi, numai c-o mustață — că pe una i-o luase, dimpreună cu un capăt de buză, zvîrlitura unui cal — își șuiera cuvintele mai mult decît și le spunea. Doi dinți îi rămăseseră goi, și totdeauna părea că rînjește. Viteaz și vînjos ca un taur, se repezise odată într-un pîlc de cerkezi, fără să-și scoată sabia, și, împlîntîndu-și mînile în gîtul celui dintăi, îl smulsese de pe cal și se întorsese cu dînsul, tîriș, în mijlocul escadronului înmărmurit.

Multe însărcinări avusese sergentul-major Mănciuc, dar de nici una nu fusese mai mîndru ca de aceasta din urmă. Celelalte convoiuri plecaseră comandate numai de ofițeri, lîngă cari îl puneau și pe el acuma. Fără o putere de judecată mai largă, el știa una : era soldat, și-n război dușmanul nu trebuie cruțat. Năpîrcii trebuie să-i zdrobești capul. Dacă el ar fi fost în locul oricărui din cei ce-l urmau, cu capetele plecate în jugul înfrîngerii, și-ar fi primit soarta fără să crîcnească. De cînd plecase, la un lucru se gîndea, și nu-i putea da de rost : la ce ducea în țară pe toți prizonierii ăștia ? la ce i-ar fi hrănit statul ? la ce, ajunși cu bine, dacă vor ajunge... și la gîndul acesta musteața îi tremura și fruntea i se-ncrețea — i-ar fi trimis înapoi în țara lor ? Nu, asta n-o înțelegea. Să-i fi dat pe mîna lui : la rînd, în front, *alinierea* ! un pluton cu carabinele încărcate în fața lor, „foc ! !" și gata...

Așa gîndea sergentul-major Mănciuc, cînd i se păru că-i miroase a țigară. Întoarse capul și, printre călărașii ce mergeau în frunte, văzu pe unul dintre cei trei ofițeri turci, pe unul bărbos, fumînd. Mănciuc întoarse calul, înfipse cu ciudă pintenii și, despicînd rîndul, smulse țigara și o aruncă.

— Nu e voie. Auzi ?... Nu-nțelegi ce-ți spui ?... Ei ! să știi că nu e voie...

Căpitanul se uită cu ochii mari la el, cu un zîmbet de dispreț și mînie, de care buza de jos îi tremura ușor. Mănciuc se ridică în scări și, cuprinzînd cu ochii, pe deasupra convoiului, pe călărași:

— Dacă mai fumează unul... apoi!...

N-avea nevoie să sfîrșească. Călărașii îl cunoșteau. Sergentul-major Mănciuc nici comenzile nu și le sfîrșea; cu toate astea, escadronul se învîrtea ca o vîjiitoare.

Dar drumul se îngreuia, ninsoarea se îndesea din ce în ce mai tare, și un vînt aspru începu să sufle dinspre Dunăre, purtînd troienile dintr-un loc într-altul, ca pe niște valuri.

Caii suflau din greu, iar oamenii, înțepeniți, cot la cot, pășeau încet, trăgîndu-și sufletul, ca și cum se înăbușeau. Sprijinindu-se fiecare de celalt, se apucau pe după mijloc unii de alții, se aplecau ca și cum ar fi tras la plug și își regulau mersul, încordîndu-se, cu toții deodată.

După două ceasuri, sergentul-major Mănciuc opri convoiul. Atunci, cu ochii iscoditori, privi peste capetele tuturor și-i numără; erau toți. Se ținuseră bine. Dar pe fețele unora ninsoarea înghețase, și din ochii rătăciți, din răsuflarea grăbită a piepturilor se vedea bine că la a doua postață erau să cadă.

Prizonierii se așezară jos în zăpadă; unii își suflau în mîni, să și le încălzească. Sublocotenentul, învinețit de frig, părea că nu mai simte nimic, că nu vede. Împrejurul gîtului, pe fes și pe umeri, ninsoarea se strînsese într-un strat gros, ca o blană albă, care poate îi ținea cald. Căpitanul bărbos îi vorbea; îl îmbărbăta. El nu răspundea nimic, ca și cum n-ar fi auzit cuvintele tovarășului. Caprarul Păilă se uita la el, și-n sufletul lui de om milos parcă se făcu un gol. Îi părea rău de tinerețea, de știința copilandrului care ajunsese ofițer și care avea să cadă acuma, departe de toți ai lui, de toți care-l iubeau. Păilă se luptase, nu dăduse înapoi niciodată, că era soldat doar, dar așa era firea lui: îi era milă și de-un cîne. Ofițerul turc își scoase fără să vreie mîna, vînătă de frig, și o duse la gură; atunci brigadierul desfăcu coburii, se uită spre Mănciuc și, cum acesta privea într-o parte, se plecă și-i dete sublocotenentului perechea de mănuși ce o avea mai mult la el. Ofițerul le luă, deschise ochii mari, apoi zîmbi și dădu din cap. Puse mănușile și rămase iarăși nemișcat.

Sergentul-major strigă:

— Ei, Știucă! ia calul în trap și vezi, ce se zărește colo, ce-o fi pata ceea neagră?

Călărașul porni, soldații și prizonierii îl urmăriră cu privirea, îl văzură cum descalecă, cum ridică apoi ceva din omăt și se întoarce.

— Să trăiți, domnule sergent-major, iacă, o scurteică ferfenițită și un fes.

Mănciuc scoase sabia, le luă în vîrf și arătîndu-le:

— E-he! ista-i unul dintre cei porniți de ieri.

Prizonierii înțeleseră: era unul de-ai lor, căzut în ajun, sfîșiat de lupi; și un fior le trecu prin trup. Sublocotenentul ridică ochii, și parcă privirile îi rămaseră atîrnate de bucățica de haină zdrențuită în dinții fiarelor.

De sus, din înalt, se auzi un vaier, ca o tînguire, și vîrtejuri de corbi împînziră zarea. Toți priviră spre cer.

Unii dintre prizonieri se gîndiră poate la spăimîntătorul sfîrșit, acolo, în largul cîmpului, cînd, de-abia căzut, ești ciuruit, găurit de ciocurile hrăpărețe ale păsărilor, mai îndărătnice și mai lacome decît lupii, ale păsărilor care se hrănesc din trupurile oamenilor și ale cailor căzuți în războaie, care-și mînjesc aripile de sînge ca să ducă apoi, în adîncul senin al cerului, semnul vrajbei și nimicniciei de pe pămînt.

Mănciuc ridică în sus capul și șopti printre dinți:

— Ne vin musafiri.

Apoi dădu porunca de plecare. Dar prinșii se sculară anevoie, și doi dintre ei rămaseră jos, strînși cu bărbia la genunchi, cu mînile înțepenite, ca și cum înghețaseră acolo. Călărașii le strigă să se scoale, cîțiva prizonieri îi ridicară și-i luară pe mîni. Convoiul porni încet, trăgănat, lungindu-se din ce în ce din pricina mersului tot mai îngreuiat al oamenilor.

După cîtăva vreme, un şir se opri : unul dintre cei doi prinşi pe cari îi luaseră ceilalţi să-i poarte îşi dăduse sufletul. Supt de boală, sleit de oboseală, îşi găsise sfîrşitul. Tovarăşii îl lăsară jos, vroiră să-l acopere cu zăpadă, dar sergentul-major băgase de seamă şi răcni : „Înainte !"

Trupul celui dintăi căzut rămase în urmă ca o pată. Nimeni nu mai întoarse capul să se uite înapoi, dar un vaiet surd, un învălmăşag prelung în aer arăta desluşit ce se întîmpla acolo. Stolurile de corbi coborau spre pămînt...

Căzuseră şapte prizonieri, dintre care doi fuseseră părăsiţi suflînd încă. Braţele tovarăşilor erau prea înţepenite să-i poată ajuta, adăpost nu se găsea, şi seara cădea mohorîtă, ceţoasă. Călăraşilor le îngheţase şi lor picioarele în cizme, lăsaseră dîrlogii pe gîtul cailor şi-şi băteau palmele una de alta. Numai Mănciuc mergea tot în frunte, calul lui lua tot cel dintăi troienile în piept, cu muşchii picioarelor încordaţi ca nişte otgoane.

Sublocotenentul turc pierdea puterile din ce în ce ; căpitanii îl luară între dînşii, îl purtau aproape ; dar el îşi dete în curînd seama că i-ar fi peste putinţă să meargă până la sfîrşit. Încetul cu încetul rămase în urmă, în rîndul al doilea, apoi se perindă prin toate celelalte rînduri şi, cînd cei din urmă patru prizonieri, la cot cu care mergea, vroiră să-i deie ajutor, dînsul nu primi, îndărătnic, hotărît parcă în slăbiciunea lui. Brigadierul Păilă se uita la el, îl văzu că se clatină ; bucuros i-ar fi dat calul o parte din drum, până se va mai întrema ! Dar cunoştea bine pe sergentul-major Mănciuc : ar fi fost în stare să-l împuşte. Se plecă numai, atinse umărul ofiţerului şi-i arătă în zare :

— Colo... nu mai este mult.

Sublocotenentul înţelese din mişcarea călăraşului ce-i spunea, îşi întinse într-un zîmbet buzele îngheţate şi dădu trist din cap.

Cu lăsarea serii, crivăţul părea că se înteţeşte, şi din depărtări veneau vaiete neînţelese, din păduri pe care le frămînta vîntul, sau din adîncuri de văi în care urlau fiarele.

O jale mare cuprinse pe Păilă. Se întorcea acasă după atîta vreme de lipsă, scăpase de la moarte, şi, cu toate aceste, parcă ceva i se rupsese în piept ; nu putea să înţeleagă, în sufletul lui de creştin, cum avea să lase să se prăpădească în pustietăţile ăstea pe ofiţerul tînăr, care, ca şi dînsul, se luptase. Şi cum gîndea astfel, deodată parcă se făcu un gol lîngă dînsul ; întoarse capul şi văzu că sublocotenentul lunecase în omăt şi rămăsese acolo, nemişcat.

Opri calul, dar în clipa aceea glasul sergentului-major răsună **aspru :**

— Mai repede !... Brigadier, ne apucă noaptea...

Şi porni. În faţa ochilor însă i se pusese o pînză prin care nu putea privi şi între gene îi răsăriră două lacrimi.

Nu-l ştia pe copilandrul cela, nu-l mai întîlnise niciodată, şi totuşi i se părea că-l iubeşte ca pe un camarad, ca pe un tovarăş de arme... Îl văzuse bine cum căzuse şi cum rămăsese nemişcat... Poate că murise... Ar fi fost mai bine, scăpa... Dar dacă trăia încă ? Ce spaimă, ce grozăvie să rămîi în mijlocul cîmpului, să vezi cum zbor spre tine corbii.

...Şi-ai tăi, ai tăi, acasă, te aşteaptă !... Da, mai bine ar fi fost să fi murit. Gîndul acesta îl necăjea, i se înfipse în minte. Deodată strînse dîrlogii, şi calul se opri. Convoiul mergea înainte, şi cînd se depărtă, Păilă se întoarse şi porni în galop. Prin lumina cenuşie a serii, zări trupul ofiţerului, sprijinit într-o mînă.

Prizonierul rămăsese aşa, împietrit, uitîndu-se cu ochii mari deschişi, ţintuind parcă o privelişte de groază. Brigadierul descălecă, se plecă şi-l luă în braţe. Vroi să-l ridice în picioare, dar genunchii ofiţerului se muie şi trupul lunecă în jos, ca şi cum s-ar fi topit. Călăraşul privi împrejur... nimic şi nimeni.

Nu-l putea lua, iar inima nu-l lăsa să-l părăsească. Atunci, un gînd îi străbătu prin minte.

Duse mîna la centiron, la spate, și scoase revolverul, apoi îl întinse prizonierului. Acesta înțelese, prin ochi îi trecu o licărire de bucurie, și de-abia luă arma cu amîndouă mînile. Călărașul se sculă și întoarse capul, ferindu-se să vadă ceva groaznic ; și, după cîteva clipe, cît trebuiră degetelor înțepenite ale ofițerului să apese pe trăgaci, se auzi o detunătură pe care crivățul o fură repede și o pierdu în depărtare.

Călărașul privi : sublocotenentul își descărcase revolverul în inimă și rămăsese întins, încremenit în cea din urmă zvîcnire a trupului cuprins de moarte. Brigadierul se plecă, se uită îndelung la fața care aproape nu se mai putea desluși din umbrele serii. Tremurînd, ridică revolverul, îl vîrî în toc, apoi acoperi trupul cu omăt. Își mai aruncă ochii o dată ; nu se vedea nici o urmă : supt giulgiul alb al cîmpului parcă nu se întîmplase nimic. Călărașul își simți sufletul împăcat acum ; era liniștit. Încălecă, și peste puțin ajunse convoiul. Lipsa nu i se băgase de seamă. De sus cădeau fulgii într-una, foșnind, ca un șopot ; și-n frunte, calul vînjos al sergentului-major Mănciuc tăia, pieptiș, troienile. Iar oamenii mergeau cu capetele plecate... Și noaptea cădea.

(1908)

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ

Am scris aceste schițe
să le citesc

RODICĂI

Cea mai iubită GÎZĂ
din lumea gîzelor mele

CÎT UN FIR DE NEGHINĂ

„Nu trebuie să fii cît un munte de mare ca să poţi judeca. Ci de-ai fi cît o neghină, ori cît un fir de colb, dacă ai în căpuşorul tău scînteia dumnezeiască ce cuprinde lumea, ţi-i de ajuns: ştii ce eşti, de unde vii şi-ncotro trebuie să te îndrepţi." Gîndirea aceasta i-o spusese gînganiei o furnică. Şi spusa muncitoarei îi intrase atunci pe o ureche şi-i ieşise pe alta. De-abia văzuse de cîteva zile lumina soarelui, pămîntul, florile! În iarbă i-au părut toate un rai; dar cînd a întins aripioarele şi-a zburat, mirîndu-se că poate să străbată aerul, cînd apoi a căzut, istovită de oboseală, pe-o frunză, atunci întîiaşi dată a cunoscut greul. Şi spusele furnicii i-au venit în minte... Ce era? O gînganie mică, fără strălucire, rotundă, ca o sămînţă. De unde venea? Din iarbă; ţinea minte că se trezise supt o *rochiţa-rîndunicii.* Dar încotro avea să se îndrepte? Ei, asta era greul!

S-a scoborît de pe frunză şi-a purces să caute din nou furnica. A umblat încoace, încolo, — furnica nicăiri. Altele a întîlnit, dar grăbite. Furnicile nu prea stau de vorbă. A mers mult şi bine; altă gîndire n-a mai auzit. „Înţelepciunea e rară", se gîndea biata gînganie. Şi acesta a fost al doilea necaz al ei. E greu începutul! Într-o zi o prinse ploaia; din nebăgare de seamă, căzu într-un şivoi. De-abia scăpă, pe-un pai. Iar altă dată, ce spaimă, Doamne! stătu o clipă, fără suflare, supt talpa cizmei grădinarului. Avusese noroc de-o pietricică ce lăsase lîngă dînsa un gol. De ce-ţi atîrnă viaţa în ziua de azi! Dar trebuia să se păzească cu tot dinadinsul. Trai e acela cînd eşti nevoit să-l cumpăneşti în fiecare clipă? Umbla numai pe dibuitele: cercetînd, ocolind, ispitind. Colo e apă, dincolo oameni, mai la o parte un cărucior cu copii. „La ce m-a lăsat Dumnezeu dacă n-am părticica mea de pămînt? se întreba gîngania. Unde să mă aşez ca să rămîn liniştită?" Atunci în faţă i se ridică deodată casa, locuinţa stăpînului grădinei. „Sus, acolo, trebuie să fie bine... dar e prea înalt." Să se ridice cu cumpătare. Întîi zbură pe vîrful unei gherghine; de acolo, pe-un copăcel, pe-un călin; pe urmă, pe iedera dimprejurul balconului. În sfîrşit, iat-o: a ajuns. S-a aşezat pe marginea streşinei. Uf! cum arde tabla. Soarele o dogoreşte, un chin! Va să zică, şi aici, iad. Şi gîndul o munci iar: Ce rost avea pe lume?... Toate celelalte vietăţi păreau că au o chemare. Şi fluturul? Cum de nu. Dar fluturul e încîntarea ochilor, e floare zburătoare, e o picurare vie din curcubeu. Furnica îşi face casă, agoniseşte, trăiesc mii la un loc; furnica, dacă ar fi de o sută de ori mai mare, i-ar fi destulă mintea pe care o are acum, în vreme ce atîtea dobitoace, mari cît munţii, dacă ar fi de o sută de ori mai mici, nu le-ar ajunge mintea pe care o au cum sînt. Albina... Toate, toate. Şi ea? Seama ei pe lume?...

În clipa ceea gîza prinse cu ochişorii o semene a ei zburînd pe sus, căutînd poate un loc de scăpare ca şi dînsa. Dar nici n-apucă bine să se uite la ea, cînd, ca o săgeată, o rîndunică se repezi din cuibul de supt streşină şi prinse din zbor tovarăşa de suferinţă. Peste o clipă se auzi ţipetele de bucurie ale puişorilor cărora rîndunica le aducea hrană. Și gîngania, biata, își dete seama: „Vezi, asta e soarta noastră: să hrănim paserile, cari au ce căuta pe lume!"...

...Gîza întinse aripioarele, se lăsă în gol, pluti puțin; apoi săgeata străbătu din nou aerul. Se auzi o pîlpîire de aripi. Și, îndată, puișorii primeau, gălăgioși, pe mama bună ce le aducea iar hrană.

(1909)

GÎNDĂCELUL

Cum venise pe lume, nici el nu-și dădea seama. S-a trezit ca dintr-un somn și parcă era de cînd pămîntul. Nu simțise nici durere, nici bucurie. Și mult își muncise gîndul : cum răsărise, și-al cui era ? Mic cît un fir de linte, mișca piciorușele fragede și ocolea, pe de margini, frunzișoara care-l adăpostise. Într-o zi încercă o pornire lăuntrică : ieși de supt umbra răcoroasă și dădu buzna afară, în ploaia de lumină. Atunci rămase pe loc, orbit de atîta strălucire. Încetul cu încetul îi veni inima la loc și îndrăzni : deschise ochișorii mai mult, mai tare, mai mari, îi deschise în sfîrșit bine-bine și privi în sus. Se făcuse parcă mai mititel decît fusese. Cu cîtă strălucire, ce adînc și albastru se dezvelea cerul ! Și ce minune ! cu ochișorii lui mărunți, cît niște fire de colb, îl cuprindea întreg. Și ce întunecime, cîtă umezeală supt frunzișoara lui. Ce căutase dînsul acolo ? Iar din mijlocul tăriei albastre, un bulgăre de aur aprins arunca văpăi.

Tresări. Era el altul ? Piciorușele nu mai erau ale lui de scînteiau așa ? Și mai era îmbrăcat în aur ! Căci și trupușorul lui, pe care și-l vedea pentru întîia oară, scînteia. Nu cumva era o fărîmiță căzută de acolo, de sus, o fărîmiță de lumină închegată, rătăcită pe pămînt ? Și, ca o adeverire, pe țărîna neagră trupul arunca o lumină dulce. Ce se mai întreba ! Fără îndoială, de acolo căzuse, acolo trebuia să se întoarcă. Dar ce depărtare ! Și cum să ajungă ? Privi în sus ; și atunci, deasupra căpușorului, zări lugerul unui crin ce se ridica așa de înalt, că parcă floarea din vîrf își deschidea paharul chiar dedesuptul bulgărului de aur, să-i culeagă razele.

În mintea lui își înjghebă planul. Să se suie pe luger în sus, să meargă, să meargă și să meargă pînă în vîrf ; și de acolo, la bulgărul de aur, din care credea că se desfăcuse : o săritură, — sau o vedea el ce-o face.

Atunci se mișcă din nou și, după ce trecu peste un grăunte de piatră cît un munte și scobori dincolo, se trezi la rădăcina crinului. Se odihni o clipă, apoi la drum, băiete ! Mai întîi se rostogoli de pe tulpina lucie de cîteva ori în țărînă. Văzînd asta, se ridică pe piciorușele de dinapoi și, fără să știe pentru ce, cu cele dinainte își făcu, moșnegește, cruce. Pe urmă încercă din nou și văzu că poate. Luciu i se păruse lugerul crinului, și cînd colo avea atîtea adîncituri, atîtea ridicături : văi, dealuri. Dar ce mireasmă se revărsa de sus !...

Și-a mers voinicul, a mers. Mult să fi mers. Se uită în jos și-l prinse amețeala. Privi în sus și se cutremură. Ce, nu făcuse nici un sfert din sfertul drumului ! Puterile îi cam slăbiseră, dar nu se lăsa. Încă vreo cîțiva pași, și ici, deasupra, parcă se întruchipa o frunzișoară lătăreață, ca o prispă. Acolo o să se odihnească. Și iar purcese la drum ; și umblă, și umblă, băiete ; și de-abia ajunse. Iar cînd a poposit, ud de sudoare, că părea o picătură de rouă, bulgărele de aur scăpătase de amiază. Și voinicul privi iar în sus. Privea în sus și nu-și credea ochilor : zile, săptămîni, luni avea de umblat. Și cît era de hotărît și de vînjos drumețul, nu-și putu opri un oftat :

— Uf ! că mult mai am de suit, Doamne !

(1909)

SĂRĂCUŢUL !...

S-a iscat un vîrtej ca din senin. S-a înşurubat în pămînt, apoi a pornit-o, tehui, peste cîmp, curţi şi livezi, luînd cu el tot ce găsea mai uşor în cale. Şi dacă de pe jos fura flori, pene şi hîrtii, de pe-o ramură luă un cărăbuş, un cărăbuş mititel, castaniu, cu aripile fragede, cu ochişorii ca două neghiniţi. Cărăbuş de primăvară. Cînd l-a luat vîrtejul pe sus, şi-a strîns şi el picioruşele şi a văzut că poate zbura şi fără să dea din aripi.

Vîrtejul şi-a făcut gustul, şi-n mijlocul unui drum de ţară, lîngă o curte, s-a înţepenit o clipă ca un sfredel, apoi s-a topit deodată, lăsînd tot ce luase, baltă, la pămînt. Iar cărăbuşul căzu pe-o bucăţică de hîrtie albă şi rămase acolo, ameţit. Cînd s-a trezit, privi împrejur : un drum prăfuit. Şi din capătul drumului, ţanţoş, cu pieptul în platoşă, cu pintenii arcuiţi, venea un cocoş. „Ia ! scap de unul, şi dau peste altul, îşi zise cărăbuşul ; ăsta mă-nghite !" Cocoşul s-a apropiat, s-a uitat cu un ochi la cărăbuş şi a trecut mîndru înainte. „Am scăpat !" gîndi cu bucurie cărăbuşul, şi se întoarse să privească după cocoş. Atunci încremeni de spaimă. Din celălalt capăt al drumului sosea un curcan. Cărăbuşul se făcu mai mic decît era, ţinîndu-şi sufletul : „Acuma chiar c-am păţit-o !" Cînd ajunse curcanul în dreptul cocoşului, se înroti, îşi roşi mărgelele şi îşi dădu capul pe spate ; iar cocoşul scoase pieptul şi mai în afară, se înălţă în picioare şi forfecă aripile de cîteva ori în pămînt : îşi dădeau bineţe. Cocoşul s-a dus, curcanul se feri parcă să nu calce cărăbuşul cînd îl ajunse, şi acesta, bietul, răsuflă : „Bine c-am avut noroc !" Dar, deodată, de după gard, sări, mare, cu coada rotundă cît soarele la răsărit, un păun. Paserea se legănă o clipă, apoi îşi strînse coada şi zbură în drum. „De ăsta nu mai scap !" crezu cărăbuşul. Păunul s-a apropiat, l-a răsturnat cu ciocul pe spate, apoi iar l-a întors cum îl găsise şi, lăsîndu-l, îşi văzu de drum. Cărăbuşului nu-i venea să-şi creadă ochilor că mai e în viaţă. Dar uite : colo e drumul, supt el hîrtia, pe dreapta gardul, — trăieşte. Ia să zboare acuma, cît putea mai repede, de-acolo, pe vreo creangă de copac. Să-şi încerce aripile. Şi le desfăcu. În clipa aceea un pui de sturz, mai mărişor ceva decît o nucă, zbură spre el. „Ei ! de aşa paseri mici, mai de seama mea, mi-i drag şi mie", gîndi cărăbuşul, pregătindu-se chiar să dea sturzului „ziua bună". Dar sturzul se lăsă lîngă bucăţica de hîrtie, deschise pliscul, apucă, cu lăcomie, cărăbuşul şi : hap ! hap ! mai să se înece, îl înghiţi.

Sărăcuţul cărăbuş !

De pe gard, o vrabie, care văzuse multe în viaţa ei, îşi aşezase puişorii în rînd, să privească, de cum zărise cărăbuşul jos. Şi acum îşi lua zborul într-alt loc, strigîndu-şi după dînsa odraslele cari duceau în minte o învăţătură mai mult.

(1910)

CĂLĂTOARE !...

E călătoare ! A ieşit din muşuroi furnica şi-a pornit, cum face în fiecare dimineaţă, a pornit să vadă lumea... Ea ştia că ochii duc şi mintea întoarce ; că, văzînd multe, ştii destule şi ai de unde da şi la alţii. Şi ce fericire să călătoreşti dimineaţa, în revărsatul zorilor, cînd iarba e proaspătă supt rouă, aerul jilav de răcoare, şi cînd pe cer se prelinge lumina ca o undă de aur. Ş-apoi dimineaţa priveşti altfel lumea, altfel o judeci ; gîndurile nu-ţi sînt spulberate, ci se limpezesc, ticnite, din prisos. De aceea furnica se scoală cu noaptea în cap şi porneşte la drum.

În dimineaţa aceasta a luat-o spre răsărit. Încîntată de frumuseţea soarelui, care se prevestea prin mănunchiurile lui de raze, totuşi avu puterea să se gîndească, drumeaţa, că, privind şi minunîndu-se numai, nu cîştiga nimic. De aceea, îndată ce dădu, prin mirişte, de cizma unui vînător, îşi şi puse în gînd să cerceteze, să cunoască mai bine făptura omenească în apucăturile ei. Îndrăzneaţă şi destoinică, se ridică pe călcîiul pe care cîteva fire de nisip se prinseseră, apoi, cu iscusinţă, o luă încet pe cusătura carîmbului, în sus. Călătoarea îşi dete toată silinţa să se urce mai repede pe cizmă, căci vederea ei îi amintea, cu groază, priveliştea pe care cizma unui alt vînător i-o dăduse într-o zi : trei tovarăşe din furnicar strivite, dintr-o dată, supt talpa grea a omului. „Ciudat, gîndi furnica în sine, s-ar zice că numai pentru ca să facă rău îşi învelesc oamenii picioarele în pielea groasă a încălţămintelor.“ Şi tot gîndind astfel, furnica ajunse la pînza îmbîcsită de praf a pantalonilor vînătorului. Îi sui şi pe aceştia, în zigzag, şi, cînd dădu de cel dintîi buzunar al surtucului, se opri. Să se scoboare, să nu se scoboare-n el ? Din cele ce învăţase dintr-atîtea călătorii, şi de la alţii, ştia că pe oameni, mai ales, cu greu îi poţi cunoaşte pe dinafară. Iar în buzunarul unui om, îi povestise o bunică a ei că picase odată peste un pumn de ouă furate dintr-un furnicar ; bunica dăduse de veste numaidecît, întreg neamul furnicesc venise şi, în vreme ce drumeţul dormea în iarbă, cît ai clipi, cărăbăniră toate ouăle, ca pe-o pradă de război. Aşa, furnica îşi luă inima în dinţi şi, uşoară, se scoborî în buzunar. Scotoci încolo şi-ncoace ; într-un colţ dădu peste cîţiva bani de aramă. Îi pipăi, îi mirosi — întrebuinţare nu le putu găsi ! „Ce-o fi făcînd oamenii cu lucruri cari, după cît se vede, nu le aduc nici un folos ?“ judecă ea. Porni mai departe. Mai în sus, alt buzunar. Hai şi-acolo ! De-abia se scoborî însă, şi, repede, căută să fugă înapoi. Buzunarul, îmbîcsit cu foi de tutun, o ameţise. „Iată ce fel de buruieni ştiu culege oamenii !“ îşi zise, dezgustată, furnica. N-avea noroc ! O luă mai sus ; se urcă pînă după gîtul vînătorului. Acesta ridică tocmai atunci mîna. Ispititoare, veni, sprintenă, pe mînecă, pînă lîngă pumnul încleştat pe gîtul unei puşti. Şi cum căta ce anume vrea să facă omul cu lucrul cela ce-l ţinea în mîini, cît ai clipi, prinse drept înainte zborul unei prepeliţe. În vremea aceasta, o bubuitură groaznică răsună şi-un nor de fum învălui furnica în ceaţă, în mirosul lui pipărat şi acru. Vînătorul alergă şi, mai dincolo, ridică prepeliţa moartă şi-o puse în tolbă. Furnica, îngrozită, o luă la fugă pe mînecă în sus, apoi, de cealaltă parte pe care se urcase, se scoborî pe haină. Ca să ajungă jos, trebuia să treacă peste tolbă. Păşi iute peste geanta de la şoldul vînătorului şi, la marginea ei, îi mai veni sufletul la loc. Tocmai atunci ochii furnicii zăriră o bucăţică de pîine ce rămăsese prinsă în rețea. Oricît era de grăbită, lucrul găsit știa că nu se lasă-n drum; mai ales merindele. „Bine că m-am ales măcar cu ceva", își spuse în gînd și se grăbi să culeagă fărămitura. Dar cum o apucă, îndată o și lăsă la loc: fărămitura era udă de sîngele paserii. „Brrr! va să zică ăsta e omul!" gîndi furnica; și repede-repede-repede o luă pe cizmă în jos. Se scobori pe-un fir de iarbă și își scăldă, cu mulțumire, trupul într-o picătură de rouă.

(1910)

MUSCULIȚA

În odaie e tăcere. Prin fereastra deschisă soarele scoate sclipiri din sticlăria de pe poliți. În fața iconostasului clipocește candela. Pe masa din mijloc stă deschis, uitat acolo de către copiii sfinției-sale, un ceaslov vechi, scorojit și unsuros. O musculiță, cît o gămălie, strălucitoare ca un licurici, intră bîzîind, să caute ceva dulce de gustat. Zboară încolo și-ncoace. Se uită prin strachini, se așează pe marginea unui pahar, se plimbă pe la icoane, ca și cum s-ar închina, ba intră pînă și-n potcapul cel nou, pe care plodurile îl așezaseră pe pat cu fundul în jos și-l prefăcuseră într-un cuibar de ouă roșii, căci e Paștele. Nimic...

În sfîrșit, dă Dumnezeu și ajunge și la măsuță, drept deasupra ceaslovului. Se lasă ușoară, zbîrnîind mulțumită, pe foaia unsuroasă, pe ale căreia colțuri de sus picăturile de ceară stau ca niște peceți. E doar obișnuită cu cărțile bisericești; nu o dată ieșise sătulă din biserica de peste drum. E atîta hrană pe foile îngroșate parcă de urmele degetelor tăvălite prin grîul dulce al colivilor. Iar aici, pe o margine, a dat tocmai peste ce căuta: o pată, zaharisită proaspăt, arăta că degețelul ce-și lăsase urma avusese grija să se înmoaie dintru-ntîi în dulceață. Musculița se pune pe ospătat; prăpădenie de lacomă ce-i! Numai din cînd în cînd prinde, cu ochișorul, roșul slovei mari din susul foii, un *S* frumos, încondeiat cu măiestrie, ca și cum ar fi fost ţesut la începutul rîndului : „*Slavă ţie*". Atunci îşi aduse aminte cum necăjise mai zilele trecute, la o leturghie, pe-un dascăl, căruia îi rămăsese pe barbă, lîngă buze, un fir de grîu uns cu miere. Pînă ce n-a gustat din miere, nu s-a lăsat ; dar bietului om i-a ieşit sufletul alungînd-o.

Acum s-a săturat ; se suie binişor pînă-n mijlocul slovei roşii, care o atrage. Îşi scutură aripioarele, îşi întinde picioruşele de dinapoi şi le freacă unul de altul, ca şi cum ar ascuţi două cuţite ; apoi, leneşă, aţipeşte.

În clipa aceasta uşa se deschide dintr-o dată. Sfinţia-sa, popa Gheorghe, intră supărat, aprins la faţă, răsuflînd din greu. A făcut slujba la biserică, pe urmă s-a abătut pe la Petru bacalul, aşa, în treacăt, a luat un pelinaş şi s-a întors acasă. Şi poftim ce găseşte : preoteasa nicăiri, — dusă prin vecini ; copiii la hoinărit, după ce spărseseră mai întîi toate învelitorile gavanoaselor cu dulceţi de pe fereastra din sală.

— Poftim !... ei poftim ! strigă părintele înfuriat. Apoi îşi aruncă ochii pe masă şi se supără şi mai rău : Pînă şi cărţile mi le-au vrăfuit !

Repede, cu o mişcare iute, sfinţia-sa închide ceaslovul şi-l aruncă, la loc, în dulap.

Iar în mijlocul slovei roşii, musculiţa, strivită, se făcu una cu hîrtia tocmai în clipa cînd, mai adormită, izbutise să-şi statornicească în căpuşorul ei un gînd : „Ce bine e să trăieşti şi să mori sătulă !"

(1909)

CÎNTĂREŢUL

E de neam! Între toate lighioanele lumii, gîndeşte el, nu era alta care să aibă strămoşi mai aleşi şi mai de viţă. Pămîntul era o nimica toată, un boţ de humă ce orbecăia făr' de nici un căpătîi prin văzduh, cînd neamul lor grieresc îşi ridica osanale lui însuşi, supt frunzele uriaşe din cari astăzi nici măcar urme n-au rămas. Ei biruiseră vremea, dăinuiau stăpîni în lung şi-n lat, ca şi pe atunci. Chiar un străbunic al lui, cu mii de ani înainte, fusese cîntăreţ în cuptorul brutăriei lui Por-împărat. Şi astea nu erau vorbe de ici, de colo, ci le povesteau bătrînii în toate minţile lor, şi ei, fireşte, de la alţi bătrîni pricepuţi le auziseră. Căci doar aşa rămîn poveştile pe lume.

Toate gîndurile acestea năvăliseră grierului în cap într-o seară, cînd nu putea aţipi din pricina unei privighetori care-i împuiase capul cu cîntecele ei, de sus, din copacul supt care dînsul se odihnea. „Mă rog, n-aş putea-o vedea şi eu pe dihania asta ? Ce neam aşa de obraznic să fie ?" se întreba grierul. Şi cum numai de întrebat se putea întreba singur, ca să afle şi-un răspuns, îşi puse în minte să iscodească pe o lăcustă, deşi numai la gîndul că avea să vorbească unei obrăznicături care îndrăznise să se întreacă din sărit cu el îl apucau furiile. O căută totuşi şi n-o găsi. „Fireşte, gîndi grierul, lăcustă şi să stea acasă, dracul a mai văzut ? !" Şi cum luna se ascunsese într-un nor, rugă pe un licurici să-i lumineze calea. Şi, aşa, se întoarse.

Toată nopticica nu închise ochii. Privighetoarea își făcuse de cap. Îl mai mîngîie însă pe grier iubirea și laudele pe care o mulțime de *vaca-Domnului* — gîngăniile cele roșii stropite cu negru — i-o arătau. Lasă că-l căinau că nu putuse dormi, dar din semnele lor grierul înțelese că și ele erau mirate de îndrăzneala unei paseri venetice care turbura liniștea băștinașilor de neam. Grierului i se umfla inima în piept de mîndrie și, în zori de zi, li se închină cu plecăciune, poftindu-le în juru-i, să-l asculte. Și, cu toată oboseala, grierul le cîntă, în cinstea lor, un imn al dimineții. Iar vacile-Domnului îl rugau să nu mai contenească, fiindcă ele altceva n-aveau de făcut decît să-l asculte.

Și le-a cîntat grierul pînă ce soarele s-a ridicat de cîteva suliți pe cer. Iar încălzindu-se grozav, cîntărețul se rugă de iertare, să ațipească puțin. Și se adăposti supt frunza unei rochița-rîndunicii. Iar vacile-Domnului se sfătuiră, se ridicară pe firicelele de iarbă dimprejurul culcușului cinstitului cîntăreț și, legănîndu-se ușor, începură să-i facă vînt, să doarmă în răcoare, cum se și cuvenea unui mîndru crai ce era.

(1910)

HOINAR

O clipă ținu noaptea, cît țin nopțile de vară, cînd întunericul e numai o strîngere de aripi a luminii. Și totuși, îndată ce se trezi, fluturul, în răcoarea umedă a dimineții, i se păru că dormise de cînd lumea ; de aceea zise în sine, bănuind :

„Ce Dumnezeu răsare soarele atît de tîrziu !"

Dar ca și cum Dumnezeu i-ar fi făcut pe voie, deodată se resfiră din înalt mănunchiul strălucitor al razelor de soare, și peste cîmpie năvăli un văl de aur. Fluturul își pîlpîi de cîteva ori aripile și, din vîrful galben al tulpinei de *lumînărică,* unde poposise de cu seară, își luă, zglobiu, zborul. Fiindcă nu fusese de mult pe la tîrg, o luă într-acolo.

Curînd zări o grădină cu fel de fel de flori. Trecu pîrleazul, și, mehenghi, se furișă întîi pe la ferestrele casei. Perdelele erau încă lăsate. Ce să vadă ? Nimic ! În schimb, de jur împrejurul privazurilor, cununi de *zorele* se împleteau, cu florile deschise, fragede, liliachii bătînd în albastru, sinilii bătînd în roz, acoperite de rouă ca de niște nestimate. „Fragede flori", gîndi fluturașul și, bătîndu-și aripile albastre stropite cu aur, le sărută pe rînd. „Aici o să stau astăzi pe vremea arșiții", gîndea ștrengarul. Dar tot privind la ele, găsi zorelelor o scădere ; prea își schimbau fața : dimineața într-un fel, la amiază într-alt fel, iar seara se-nchideau morocănoase. „Nu-s statornice", adăogă craiul și plecă mai departe. Cum zbura, așa, deasupra straturilor, mirosul *rozetei* îi umezi sufletul. Repede se scoborî de se așeză pe o tulpină de rozetă. Și cum rămăsese pierdut, răsuflînd mireasma îmbătătoare, se gîndea: „Nu e floare mai fermecătoare ca rozeta, degeaba ! În mireasma ei să mori, și mori fericit." Gîndind astfel, privi mai bine tulpina floarei. Cine-l pusese ! Mîhnit, își mai schimbă din păreri : „Într-adevăr, îmbătător miros ; dar de ce oare firea nu îmbină niciodată toate însușirile la un loc ? Poftim, privește, cine împrăștie o asemenea mireasmă ! Ce flori mărunțele, pipernicite, aproape verzi, ca și frunzele." Și fiindcă în clipa aceea veni pînă la el adierea unor *crini,* urmă : „Ce are a face rozeta cu crinii, cu crinii albi ca spuma laptelui !" Fără să stea în cumpănă, își făcu vînt spre lugerul înalt, subțire și mîndru al unui crin întîrziat. Așezîndu-se în potirul parfumat, alb ca zăpada, berbantul își destinse aripile puțin, să se odihnească, dar băgă de seamă că se umpluse de praful galben al floarei și se necăji : „Foarte mulțumesc de gazdă, dacă e vorba să ies mînjit !... Și unde mai pui că aici stai ca într-o mînăstire." Se înălță în aer. Se încălzise grozav. „Parcă e mai cald ca la cîmp", gîndi sprințarul. În vremea aceasta ochii lui zăriră, așa, ca o șuviță de sînge. Era un strat de garoafe. „Hai într-acolo" ; întinse aripile, lovi de cîteva ori aerul și se lăsă, ușor ca un fulg, deasupra unei garoafe bătute, creață și îmbălsămată. „Uite-o floare care nu-i năzuroasă, își zise ; o găsești pretutindeni ; și, cu toate astea, ar avea dreptul să fie mîndră cu fața ei îmbujorată. Da, garoafa într-adevăr mi-i dragă." Și stătea, hoinarul, tolănit pe frunzișoarele moi ca un pașă, cînd parcă îl ameți ceva. „Ce să fie ? A ! mirosul garoafei. Uite asta, cugeta craiul, asta nu-mi place la garoafă. Nu putea, adică, să aibă un miros al ei, numai al ei ? Trebuia să împrumute mirosul pipărat de cuișoare ? Pfui !" Zglobiu, își văzu de drum, aiurea, strănutînd... Și ziua trecea, și rătăcitorul zbura mereu, mereu, fără astîmpăr. „Uite colo un lăvicer de *nu-mă-uita.* Fiindcă-s albastre ca și mine, s-or fi crezînd, mă rog, lucru mare" ; atingîndu-le, disprețuitor, cu vîrful aripii, le lăsă în urmă. Ce mai straturi de *ochiul-boului !* „Sînt prea din topor, băgă de seamă curtezanul. Ce e floare trebuie să aibă ceva care să o înrudească de aproape cu cerul, cu aerul... sau cu mine." Îngîmfat, se împiedică de o *gura-leului : „Mersi,* de-alde dumneata găsesc și-n cîmp, la țară". „Ei, cu micșunica se schimbă vorba, adeveri șiretul, asta, da." Și se lăsă, elegant, în roate, deasupra floarei cuminți. Își strînse aripile una, își răsuci mustața, făcu ochii mici ; micșunica rămase liniștită ; gazdă bună, dar nu sprințară. Flăcăul se necăji : „Ho ! băbătie, prea te crezi ! Eu n-am venit să dorm." Și fugi, rîzînd. *Mărgăritărelele* nu le putea suferi, zbură pe deasupra lor, numai să le facă în necaz ; întrucît privește *barba-împăratului,* îi venea rău numai cînd se gîndea la numele ei... Ziua trecea, soarele scăpăta ; se mai răcorise. O luă înspre *gherghine.* Cocoțate sus, pe tulpinele lor, gherghinele îl priveau nepricepute. „Înalte și proaste", zise pierde-vară și, înălțîndu-se sus, căuta cu ochii *trandafirii.* Îi zări. Se scoborî încet, curtenitor, se închină în fața fiecăruia. „Flori de paradis, flori măiestre, flori...", dar cum se întorcea, în dreapta și-n stînga, complimentînd, aripa i se zgîrie de-un ghimpe. Craidonul o șterse repede, fără să se mai uite înapoi... Trecu pe lîngă *lalele* fără să le privească ; dar în drum făcu cu ochiul *rochiții-rîndunicii,* o veche prietenă, și spuse o vorbă proastă unui *stînjinel* scuturat, îmbătrînit, ce i se ținea în cale. *Zarnacadelelor* le rămăsese doar tulpinele ; *liliacului,* frunzele. Mai departe, mai departe. Din zbor fură o sărutare unei *cicori,* rătăcită pe acolo cine știe cum. Și cicoarea îi aduse aminte de cîmp. „Tot mai frumos e cîmpul... Dar nu-i vorbă, și-n grădină !..." Și parcă departe, într-un colț, zări o floare învoaltă, necunoscută. Grăbi, dar, deodată, începu să orbecăiască. Nici nu băgase de seamă că se întunecase. Nu mai vedea nimic. Îl apucase noaptea în drum. Neputînd să mai zboare, se lăsă, la întîmplare, pe-un spin uscat, să aștepte zorii, suspinînd nemulțumit: „Ce Dumnezeu se-nnoptează așa devreme!"...

(1909)

ÎN CURTEA MEA

Curtea mea e la țară, pe malul unei ape. De jur împrejurul curții se încinge un gard de cătină, iar pe cătina în care vrăbiile stau împănate ca albinele în roi, se țese, de cu primăvară pînă-n toamnă, tulpina de *rochița-rîndunicii*. Pe de margini, din loc în loc, ca la o azvîrlitură de piatră unul de altul, se înalță plopi bătrîni, fuse uriașe pe cari se deapănă vîntul; pe vîrfurile lor țin acoperămîntul, — cerul. Tufe de pomușoară și de agrișe dau, înăuntrul curții, adăpost paserilor mele.

Căci am paseri multe și felurite. De ici, din portița încununată cu iederă, hai să le privim. Ai auzit *cucurigul?* Răsare soarele. Cocoșul acela negru e ceasornicul curții mele. Iată-l pe culme, țanțoș, cu pintenii arcuiți, cu platoșa penelor oțelii, gata ca de luptă. Parcă vrea să-și arate bărbăția cîrdului celuia de claponi din fața lui, — găini cari nu se ouă, ale căror pene lungi și moi îi prefac într-un fel de sălcii plîngătoare printre paseri.

A, uite-o: harnica ogrăzii! Repede-repede, sfîrîindu-i picioruşele în ghetele galbene pe nisip de iute ce aleargă, cu bonețica albă tivită cu arnici, de gospodină, pe cap, cu cercelușii de mărgean la ureche, strînsă în fusta ei cu picățele, bibilica — picherea — aleargă dintr-un colț într-altul, să puie toate la locul lor. Numai să-i auzi gurița cînd vreo leneșe se întrece mai mult cu dedeochiul somnului!

Albe, linse, sau zburlite ca de vînt, legănîndu-se, sîsîind, îndemnînd la tăcere, le vezi? cîrdul de gîște se înşiră, una după alta, ca şi cînd cea din capăt ar fi înghiţit un mosor de sfoară al căreia capăt l-ar fi hăpăit, pe rînd, toate celelalte.

Dincolo, lîngă teuca de apă, sînt raţele ; parcă-s totdeauna văduve, aşa-s de hursuze. Mişcînd mereu din ciotul cozii, la dreapta şi la stînga, ca şi cînd dînsa le-ar îndemna şi îndrepta trupul încotro s-apuce, ştiu numai să-şi desfacă lopăţelele pliscului, să se lincerească-n apă.

Dar bate soarele tare. Pune-ţi mîna la ochi, să poţi privi mai bine.

Colo, supt tufişul cela de agrişe, sînt cloştele. Înfoiate, gata să sară în capul oricui s-ar apropia, ele scurmă mereu, ca şi cînd ar căuta o comoară. Îşi hrănesc puişorii. Gîgîlicii ! boţuri de aur, cu două picături de rubin drept ochi. Uite-i cum se frămîntă, cum se strîng, roi, şi se desfac pe urmă, cum se ciupesc de la un viermişor. Unul a sărit pe spatele mamei şi, cu picioruşele lui subţiri şi fragede ca paiul, i se cocoaţă după gît. De acolo urmăreşte cu ochişorii lui vioi ce fac ceilalţi : prinde clipa, sare şi apucă viermuşorul. Apoi, fugind supt aripa caldă şi ocrotitoare a cloştei, ospătează. Ceilalţi rămîn locului prostiţi, sărăcuţii ! pînă ce zăresc o altă pradă.

Dar ce-i ? Găinele se strîng să privească iscoditoare. Doi cocoşi tineri s-au apucat la luptă. Penele zbor ca luate de vînt. Stai puţin şi-o să vezi ! Grămăticul curţii mele e doar curcanul ! Iată-l : i-a şi zărit. Uite-l cum se repede, cum se pune mijlocitor între ei, cum îi desparte ; pe cel mai vajnic îl ciupeşte şi-l urmăreşte pînă în celălalt colţ al curţii. Iar dacă a făcut pace, e şi dreptul lui : se-nroteşte, îşi atîrnă şiragurile de hurmuz şi mărgele la gît şi, ca un drept judecător ce este, primeşte închinăciunile tuturor.

Numai fantele, craiul curţii mele, priveşte-l, nici nu vrea să se uite la el. Tot necazul lui e că grămăticul îşi poate înroti la fel coada.

Auzi un lătrat ? E Dudaş, Dudaşache, dulăul, păzitorul. Acuma cercetează gardul dacă n-are vreo gaură prin care să se poată strecura lighioanele înăuntrul curţii. Cînd găseşte o deschizătură, se opreşte şi latră, — dă de veste.

Aha ! Vezi ? s-au oprit toate paserile, cu capul întors spre cer. Gîgîlicii de aur au năvălit supt aripile cloştilor, să se ascundă. O săgeată străbate prin aer. E un vultan. N-avea nici o grijă ! Grămăticul l-a zărit cel dintîi. Şi-a strîns mugurul nasului, şi-a scos guşa în afară şi-l urmăreşte cu ochii, să sară. Gluguind, parcă-i zice : „Poftim, dacă-ţi dă mîna !" Dar vultanul e priceput ; ştie cu cine are de-a face. Un ocol, şi se şterge prin zare, să caute aiurea o pradă mai puţin păzită.

Şi-n urma lui paserile îşi văd de hrană, gîgîlicii răsar iarăşi la lumină, şi liniştea şi pacea se lasă peste curtea mea.

Hai de ne-om duce şi noi !

(1910)

DUPĂ ASEMĂNAREA LOR !

Făcuse Dumnezeu aproape toate lighioanele pămîntului. Îi rămăsese de învieţuit numai cîteva. Pe acestea se hotărî să le plăsmuiască după sfatul celorlalte. Astfel putea să cunoască şi inima şi mintea acelor cărora le dăduse suflet mai dinainte.

Aşa, după povaţa leului, care vroia să ştirbească din măreţia tigrului, făcu mîţa ; după gustul raţei, zuliară pe lebădă, făptui gîsca ; după placul elefantului, ironist, născu şoarecele. Ascultă chiar de măgar, care-l rugase că, decît ar mai face un dobitoc pe lume, mai bine i-ar lungi lui urechile, doar-doar o putea prinde un sunet mai armonios.

Dumnezeu ştia că fiecare din vietăţile aceste îşi vor avea pe pămînt menirea lor ; că, cu cît vor fi mai multe, cu atît se vor înlesni mai bine una pe alta ; că nici urechea măgarului n-o să prindă nota privighetoarei, după cum nici mărimea elefantului n-o să poată batjocori micimea şoarecelui.

De aceea Atotputernicul se plimba pe pămînt, întrebînd şi ascultînd în dreapta şi în stînga. Într-un rînd, odihnindu-se pe o piatră, se gîndea cum să mai dea o vieţuitoare aerului. Şi cum căta cu ochii primprejur, iată că vede : supt o frunză, o broască ; o albină şi-un fluture pe cîte o floare ; şi-n mijlocul unei mreje, ţesute între două crengi, un păianjen.

Dumnezeu zîmbi, le chemă la el şi le spuse :

— Ascultaţi, vietăţilor, vreau să vă dau pe ziua de astăzi încă o tovarăşe. Doresc să aud povaţa voastră — cum şi ce înfăţişare să-i alcătuiesc. Mergeţi de vă sfătuiţi dintru-ntîi între voi şi veniţi cu lucrul gata.

Cele patru vieţuitoare se traseră mai la o parte, în sfat.

— Bine, dragilor, se umflă broasca, nu-i ajunge preasfîntului că ne are pe noi ? O să lase atîtea fiinţe pe pămînt, că nu ne-o ajunge cu ce ne hrăni. Ia să-i croim noi o dihanie cum n-a mai văzut nimeni, doar l-om sătura.

Şi şu-şu-şu, şu-şu-şu, se sfătuiră ! Apoi, cîteşipatru, veniră în faţa Domnului.

— Ei ? le întrebă Dumnezeu. Tu, broasco, ce sfat îmi dai ?

— Înalt-preasfinte, zise broasca, priviţi-mi ochii şi faceţi-i noii vieţuitoare la fel.

— Bun ! Dar tu, fluture ?

— Priviţi-mi trupul.

— Bun ! Dar tu, albină ?

— Priviţi-mi aripile.

— Bun ! Dar tu, păianjene ?

— Priviţi-mi picioarele.

— Bun ! Foarte bine ! răspunse Dumnezeu şi zîmbi : ochi de broască, trup de fluture, aripi de albină şi picioare de păianjen ! Iată lighioana pe care o doreau ele !

Dihăniile se uitară una la alta.

— Acum să-l vedem, zise albina, încet, broaştei.

Dar Dumnezeu blagoslovi în aer, apoi întinse palma. Şi în mîna Domnului răsări, deodată, noua vieţuitoare.

— Iată sora voastră. Vă place ?

Cele patru sfătuitoare răspunseră, codindu-se :

— Dă... mărite Doamne !...

Şi Dumnezeu înţelese că noua vieţuitoare era într-adevăr frumoasă.

Tocmai în clipa aceasta uite şi-o şopîrlă. S-o întrebe şi pe asta, se gîndi Dumnezeu.

— Ei, tu, şopîrlă, ce zici că-i mai lipseşte fiinţei acestea ca să se desăvîrşească sfatul celor patru tovarăşe ale tale ?

— Sprinteneala mea, Doamne, răspunse cu acreală șopîrla.

— Fie! Du-te! porunci Dumnezeu făpturii celei nouă care se ridicase pe vîrful degetului său.

Și așa, din răutatea celor cinci viețuitoare, zbură, pentru întîia oară pe pămînt, nebunatica și gingașa *libelulă*.

Dar ar fi nedrept să nu se știe că dintre toate viețuitoarele numai rîndunica fusese mărinimoasă. Ea rugă pe Dumnezeu să dea viață unei alte rîndunele mai chipeșe ca ea. Și Dumnezeu îi făcu hatîrul: însufleți *lăstunul*. Dar pentru inima cea bună a rîndunicii o lăsă tot pe dînsa mai frumoasă.

(1910)

CIOC! CIOC! CIOC!

Și paserile se-nțeleg între ele. Dumneavoastră poate nu mă veți crede. Atîta pagubă! Dar eu știu multe asupra lucrului ăstuia de la gaița mea, de la gaița mea care, fiindcă am învățat-o să vorbească omenește, mi-a descoperit cîteva taine ale graiului păseresc. D-ta, spre pildă, auzi ciripind o rîndunică, crezi că i-a venit, așa, un gust să facă gălăgie, în vreme ce dînsa dă povețe puișorilor ei: „Nu ieșiți la marginea cuibului!“ „Nu strigați cînd nu sînt eu cu voi!“ „Tst! pisica!“ O vrabie ciripește pe gard. D-tale puțin îți pasă. Și ei, biata! i-a sărit inima din loc: „Uliul!“ În nopțile cu lună asculți privighetoarea, — te încîntă; ajungi să crezi că pentru tine își varsă în gîlgîiri ploaia de mărgăritare. Nici nu bănuiești că-și plînge numai dragostea ei.

Așa, mulțumită gaiței mele, am ascultat, dăunăzi, o convorbire între un măcăleandru și-un scatiu. Să v-o spun.

„Cioc! cioc! cioc!“ se aude de departe. Măcăleandrul zice:

— E ciocănătoarea!

— Ciocănătoarea, răspunse scatiul, ce-o fi ciocănind mereu?

— Caută veverița, îl deslușește măcăleandrul.

— Veverița? De ce?

— Urîți îmi sînteți voi, scatiii, că nu știți nimic. Nu-i cunoști povestea? Să ți-o spun!

(Mărturisesc că vreo cîteva ciripiri nu le-am înțeles, dar le-am ținut însă minte. Acasă i le-am spus gaiței, și gaița mi le-a tălmăcit. Așa, vă pot spune întocmai, după zisele măcăleandrului, povestea ciocănătoarei) :

— Demult, m-asculți, scatiule ? începe măcăleandrul, demult tare, la-nceput, pe cînd oamenii erau puțini de tot, și poamele și mai puține, veverița a dat, într-o bună zi, peste un pom ciudat, cu roada rotundă, tare, dar cu miezul dulce și gustos. Dăduse, frate, peste alun. I-au plăcut alunele și, vezi, ființă prevăzătoare, să nu mai pățească cum o pățise cînd rosese o iarnă întreagă coaja copacilor, să se hrănească, ce i-a venit în gînd ? Să strîngă alune. Și și-a umplut scorbura de cu toamnă. Tocmai se bucura că dăduse norocul peste dînsa, făcea planuri mari, să nu se miște toată iarna din căsuța ei, nici cu vîrful botului să nu miroase vifornița, cînd, într-o bună dimineață, se zgîrie la un picior într-o coajă. Caută, — coajă de alună ! De unde ? că ea nici nu se atinsese încă de merindele strînse. Cercetează : un sfert de alune mîncate ! S-a mîhnit veverița, dar s-a și mîniat. S-a pus la pîndă, să prindă pe hoț. S-a ghemuit în fundul scorburii, una cu copacul, și-a așteptat. Ce era ? Ciocănătoarea, cum o vezi : sai ici, vîră-te colea, dă de scorbură, în scorbură de alune, și, cum e iscusită, a înțeles ea că-n alune trebuie să fie ceva. Plisc are, slavă Domnului ! Craț ! iacă și miezul. Bun ! Craț-craț-craț, s-a pus pe mîncat. Din ziua aceea venea în fiece amiază să-și ia prînzul. În dimineața cînd o pîndea veverița, a sosit tot așa zglobie, dar de-abia intră în scorbură, că veverița se repezi. Ciocănătoarea vroi s-o zbughească afară, dar veverița o prinsese de coadă ! Dă-i în sus, dă-i în jos, lasă coada, ca șopîrla, în laba veveriței, și pe ici ți-i drumul. Mai tîrziu, cînd i-a venit inima la loc și s-a văzut fără coadă, s-a întors la veveriță să se roage de dînsa. N-a mai intrat în scorbură și, smerită, a bătut cu ciocul : Cioc ! cioc ! cioc ! Dar veverița își mutase culcușul ! De atunci mereu ciocănește la fiecare copac, dar nici că dă de răspuns...

— Zi, de atunci, întreabă scatiul, n-are ciocănătoarea coadă ?...

— Vezi bine... Ssst ! Uite-o...

Mă uit și eu. O fulgerare roșie străbate luminișul. Ciocănătoarea se cațără cu ghearele de trunchiul unui mesteacăn și-l ciocănește de jos pînă sus. Apoi trece la alt copac, și la altul. Fagul sună mai tare, frasinul mai înăbușit. Un stejar găunos răsună ca un hîrb. Și ciocănașul bate mereu, se duce, se șterge din ochii mei. De-abia se mai aude, departe :

Cioc ! cioc ! cioc !

Scatiul piruie iar :

— Știi una, frate măcălendre ? Eu cred că tot ce mi-ai spus sînt numai niște vorbe. Ea ciocănește fiindcă suge din mustul copacilor, i-o fi plăcînd hrana asta.

Măcăleandrul se supără :

— Se cunoaște că ești pasere neisprăvită. S-o fi hrănind ea cu mustul copacilor, dar ce și-o fi zis : „Dacă mi-i dat să ciocănesc mereu, cel puțin să trag din asta un folos, să mă hrănesc !"

— Așa-i ! încheie scatiul.

Acestea le-am auzit mai dăunăzi povestite de către un măcăleandru unui scatiu. Un lucru însă : dacă veniți cineva pe la mine, să nu spuneți cumva gaiței mele cele ce v-am destăinuit. Mă asurzește cu ocările. Vă rog !

(1910)

ÎN FEL DE FEL DE FEȚE...

Gaița mea e foc. V-am destăinuit pățania ciocănătoarei și de-atunci și-a pierdut încrederea în mine. O săptămînă întreagă am rugat-o pînă să-și ție cuvîntul, să-mi spuie cum au căpătat paserile penele lor așa de minunate la vedere. Ascultați ce-am vorbit cu gaița :

Eu : Pasere dragă, îți făgăduiesc că de acum înainte n-o să mai spun altora nimic din ceea ce-mi împărtășești.

Gaița : Lasă că te cunosc. Așa mi-ai vorbit și rîndul trecut, și mi-ai pus ciocănătoarea pe cap, de-mi amărăște zilele.

Eu : Gaiță dragă, mă jur...

Gaița : Jurămintele tale sînt ca fulgii mei de ușoare. Uite (își scoate un fulg cu ciocul și-l lasă să plutească în aer).

Eu : Gaiță dragă, crede-mă, jurămintele mele sînt ceva mai grele...

Gaița : Lasă ! lasă !... În sfîrșit, o să-ți spun și povestea asta, și atîta tot...

Eu : Și lada-n pod !

Gaița : Așa. Ascultă : La-nceput toate paserile aveau penele de două feluri : albe și negre, ca ziua și noaptea. Decît Dumnezeu se cam săturase să le vadă pe toate la fel. Și ce și-a zis : „Bine, dacă la trup îs deosebite, de ce n-ar fi și la pene ?“ Atunci s-a uitat în sus, în jos, și-a hotărît îndată unui păun — păunul era alb, cînta mai frumos decît toate și era și paserea lui de casă — o hotărît așadar unui păun să-și ia zborul, în zorii zilei, prin înaltul cerului, să-și moaie penele în albastrul văzduhului și-n aurul răsăritului, apoi să se lase pe pămînt, să-și poarte aripile prin verdele ierbii. După ce păunul a îndeplinit toate aceste, de-ți lua ochii cu strălucirea lui dacă-l priveai, Dumnezeu a poruncit unui vultur să adune toate zburătoarele cerului, și, după ce s-au strîns la un loc cu toatele, preasfîntul le-a spus că vrea să le înfrumusețeze. Arătîndu-le păunul, le zise să-și aleagă fiecare, de pe trupul lui, felul penei în care ar vrea să fie îmbrăcată. Și ca să-l vadă mai bine paserile pe păun, Dumnezeu îi porunci să-și rotească coada, și de atunci păunul căpătă darul acesta. Paserile cerului însă, deprinse mereu cu albastrul văzduhului, cu verdele ierbii și cu aurul soarelui, puține au ales penele aceste, și mai toate s-au bucurat de socoteala stigletelui. Vezi dumneata, mic și afurisit : „Doamne, zise el, dă-ne din toate cîte ceva și lasă-ne să le amestecăm noi cum ne-o tăia capul“. Dumnezeu a zîmbit și-a încuviințat că cele cari voiau să asculte de stiglete să facă după cum le-a sfătuit el. Tocmai atunci, hop ! și ciocănătoarea, care întîrziase, c-un trandafir alb în cioc. Preaînaltul o chemă să o mustre că a rupt floarea, apoi porunci unui înger să-i aducă trandafirul, să-l miroase. Îngerul, cînd luă crenguța, se împunse într-un spin și îndată îi ieși în vîrful degetului o bobiță de sînge. Fiindcă din pricina trandafirului răsări cea dintîi picătură de sînge pe lume, Dumnezeu meni floarea să se facă roșie, cum se și făcu, iar pentru că prin ciocănătoare se întîmplase aceasta, Atotputernicul spuse îngerului să-și șteargă degetul de capul ei, să rămîie însemnată.

Ce să vezi, însă ? Așa le-a luat ochii celorlalte paseri roșul ciocănătoarei, că toate au năvălit la ea, să se atingă de dînsa, să capete și ele măcar cît de puțin din fața sîngelui. Cel dintîi stigletele. Dar dintr-o picătură ce s-alegi ? Pe urmă și-au amestecat penele care cum le-au tăiat capul. Vrabia, fiindcă era cald, s-a scăldat îndată în țărînă și s-a făcut ca dracul. Cioara, foarte înţeleaptă, ce-a gîndit : „Eu nu-s proastă, cu pana mea n-o să mă ia nimeni în seamă şi-o să mă înmulţesc în pace. Ia să rămîn eu neagră cum sînt." Şi neagră a rămas. Tot astfel şi corbul. Puţine au avut înţelepciunea să se roage de Dumnezeu să le facă el cum o crede în nemărginita lui mărinimie. Aşa preaînaltul şi-a atins degetul de penele păunului şi-a făcut : prigoria, gangurul, scatiul. Ba chiar şi eu am întins aripile de mi-a pus albastrul de pe ele. Uite. Mărturisesc, cam puţin, însă şi aşa e bine că tot mi-a venit mintea cea de pe urmă. Dar cel mai folosit, îţi închipui, a rămas păunul, că tot albastrul, aurul şi verdele, dispreţuit de celelalte paseri, i-au rămas lui. Iar el, de bucurie, şi cum avea un glas minunat, s-a pus îndată să cînte, şi cîntă, cîntă, fără să ia în seamă că Dumnezeu, obosit, vroia să aţipească puţin. De trei ori i-a poruncit Atotputernicul să tacă. El, de unde ! Îi da înainte. Atunci, dintr-un tufiş, iată şi privighetoarea ! Privighetoarea, pe vremea ceea, era cea mai leneşe pasere : dormea şi ziua şi noaptea. Şi fiindcă acuma se trecuse cu somnul, nimerise şi ea la spartul tîrgului şi alergă la preaînţeleptul să-i schimbe şi ei penele, că nu vroia să rămîie aşa cum o mîzgălise, acum, în grabă, vecina ei, vrabia, cu ce putuse lua şi dînsa de pe aripi. Dumnezeu însă se supără foc de lenea privighetoarei şi o lăsă aşa, ba o şi pedepsi să nu mai doarmă nici nopţile de acum înainte. Dar fiindcă privighetoarea zbură pe umărul Atotfăcătorului, şi se rugă, frumos, de iertare, şi fiindcă îndurarea lui Dumnezeu nu cunoaşte margini, i se făcu milă Ziditorului de păsărică. Însă nu-şi mai putea lua cuvîntul înapoi. Ce să facă ? Tocmai atunci îi lovi auzul glasul păunului. Şi ce se gîndi Dumnezeu ? Să treacă glasul păunului privighetoarei : pentru pedeapsa mare care i-o dăduse se cuvenea, în schimb, şi-un dar mare. Ba scăpa şi de cîntecul zăludului. Zis şi făcut. De atunci privighetoarea cîntă aşa de frumos, iar păunul schiaună ca o mîţă. Ia aşa !"

După ce gaiţa sfîrşi, m-am gîndit puţin, apoi iată ce i-am vorbit :

Eu : Ia ascultă, gaiţo dragă, frumoasă poveste şi mare minciună mi-ai înşirat.

Gaiţa : Dacă o crezi, cum o cred eu, ţi-am spus un adevăr.

Eu : Aşa-i ! Dar adevărul e un adevăr cînd e pentru toţi la fel.

Gaiţa : Şi cîte minciuni n-au fost multă vreme, pentru toţi, adevăruri adevărate.

Eu : Gaiţo, umbli cu şiretenii. Adevărul numai noi, oamenii, îl ştim.

Gaiţa m-a privit, a întors capul, apoi a început să fluiere un cîntec care am învăţat-o eu, un cîntec de batjocură, ca şi cum mi-ar fi zis : „Vorbă să fie !" Ei, vă place ?

Ca să mă răzbun pe ea v-am destăinuit şi povestea aceasta. Uite-aşa.

(1910)

MAI SUS !

S-a trezit ciocîrlia în chemarea prepeliței : *„Pitpalac !"*

Cerul abia se rumenise ; picăturile de rouă încă nu se prefăcuseră în mărgăritare ; luceafărul tot făcea din ochi pămîntului.

Dar peste puțin deodată adîncul scăpără. Cea dintîi rază străpunse văzduhul și se topi în ochiul ciocîrliei. Niciodată darul acesta, trimis de către soare, nu umpluse sufletul paserei de o mai mare fericire. Căci și fericirea nu-și alege totdeauna clipa nimerită în care să-și verse prinosul.

Scuturîndu-și penele, un tril de mulțumire izvorî din gușa ciocîrliei. Apoi se dezlipi de țărînă și, pîlpîind din aripi, se înălță.

Aerul parcă se rumenise. Oglinda cerului poleia pămîntul. Încă o bătaie de aripi.

Mai sus !

Slab de tot i se părea ciocîrliei că mai aude glasul pitpalacei. Înota în valuri străvezii ; plutind pe ele, dete drumul ciripitului ei gîdilitor ca al unei grindine de mărgăritare.

Dar raza care i se topise în ochi o chema la ea, în înalt. În cîntecul ei, paserea îi spunea că vine. Încă o lovire de aripi, și-ncă una.

Mai sus !

Îmbătată, paserea se asculta singură ; pentru ea și pentru soare cînta.

I se părea că tremurările cîntecului ei umpleau bolta cerului. Vroia să se simtă singură, dezlipită de țărîna pămîntului, — ea și raza, în singurătatea amețitoare a înălțimilor...

Își avîntă din ce în ce cîntecul ; își încordează mai tare puterile. Dar trupul greu parcă-i înlănțuie glasul, i-l ține închis ca într-o colivie. Ar vrea să se simtă dezrobită, ușoară ca aerul, străvezie ca el.

Mai sus ! mai sus !

Și trupul mereu o trage înapoi către pămînt, și raza mereu o cheamă către înălțimi.

Într-un avînt își pune cea din urmă putere și, deodată, se simte, în sfîrșit, slobodă, desfăcută de greutatea netrebnică a cărnii.

Și-n vreme ce, smulgîndu-se, nebun de fericire, glasul se-nalță singur, tremurător și dumnezeiesc de dulce, în înalt, trupul cade ca un bulgăre de țărînă spre pămînt.

(1910)

NEDESPĂRȚITE !...

Toamnă ! Pădurea fumegă. Negurile se lasă perdeluind zările. Paserile se rotesc în înalt, se deșiră, iar se strîng și iar se răresc, apoi își aleg călăuzele, le pun în frunte, și-n vîrf de săgeată călătoresc. Se ridică stolul sus-sus, pe apa albastră a cerului, și lin, ca împinse de un dor tainic, vîslesc, se șterg din zarea plaiurilor noastre. Se duc !

Încotro ?

În nopțile reci de toamnă văzduhul parcă freamătă. O lume ciudată pare că prinde ființă supt stele ; noiane de frunze desprinse pare că sînt purtate de vînturi ; umbre se strecoară rătăcite ; țipete răsar și se stîng ; chemări de călăuzire umplu largul cuprinsului. Sînt paserile călătoare. Și cu ele parcă iau ceva din sufletul nostru, în ochii lor parcă fură soarele, pe aripile lor parcă duc primăvara.

Un stol de turturele a întîrziat. Grăbite s-au strîns în dimineața aceasta, și-n fîlfîirile lor, cari se aud ca niște sunete supte ușor dintr-un flaut, pornesc. Întîi o iau pe-aproape de pămînt, peste lunci, deasupra rariștilor, printre plopii înalți, ca și cum ar vrea să mai vadă locurile aceste o dată. Apoi fac un ocol mare, de jur împrejurul pădurícii, în vreme ce o rază de soare împunge pînza norilor și tivește pe cer o dungă de lumină. Bucuroase, paserile bat din aripi și se hotărăsc. Patru, două perechi, o iau mai înainte, o pereche rămîne în zbor mai potolit, în urmă. Ajung deasupra rîului ; un țipet năbușit, din gușă — un semn al călăuzei — vrea să le strîngă pe toate la un loc. Și-n clipa aceea un bubuit de pușcă clocotește aerul cuprinsurilor. Cele două perechi feresc ca fulgerul în lături ; dar din perechea din urmă, o turturică își curmă zborul, își adună apoi puterile, cu cel din urmă fior al vieții, se rotește în două cercuri, se înalță drept, ca o săgeată în văzduh, spre raza de soare, apoi cade rostogolindu-se în undele rîului, care o fură și o poartă mai departe.

Stingherul, soțul, urmărește puțin stolul, apoi se întoarce, caută îngrijat și, pe apa turbure, își vede tovarășa. O putere îl ține atunci deasupra vîltoarei, cu ochii nedesprinși de la trupul plăpînd și pătat de sînge ce lunecă la vale, de la trupul pe care, în cercuri strînse, îl urmărește mereu.

Și supt cerul în care raza de soare s-a stins, călătoresc trei : stolul care se șterge în zare ca un rămas bun, paserea moartă mînată de valuri, și porumbelul care se rotește mereu, urmîndu-și soția, ca un simbol al veșnicei iubiri !...

Și-n urma lor toamna cade mai grea !

(1910)

PASERE DE NOAPTE

O zi înăbușitoare ca aceasta nu mai scoborîse Dumnezeu pe pămînt. Se coșcovise scoarța copacilor, se scorojiseră frunzele, iarba se măcinase, pămîntul se făcuse cenușe. Izvoarele secaseră; locul bălților nici pas să se mai cunoască. Ici, colo, cîte o șuviță de apă, ca urma unei lacrimi pe un obraz uscat de boală. Lighioanele pădurilor umblau cu limba scoasă, să găsească unde să-și stîmpere setea. Atunci, unele din ele, o luară în sus, spre ținuturile înzăpezite, unde nu le putea lipsi apa niciodată.

Pînă și buhna, cît era ea de greoaie, că nu-și întinsese niciodată încă aripile la zbor, cu penele ei înfoiate ca și cum i-ar sufla mereu un foi în coșul pieptului, cu capul ei buhos și nedormit, cu ochii nepotrivit de mari, ca de-mprumut, buhna, care pe vremea aceea era pasere de zi, ca celelalte, și-a dezmorțit aripile și-a pornit-o la drum, să găsească un izvor, un pîrîu, să bea o picătură de apă măcar. Și cum nu era de loc deprinsă, își fîlfîi aripile, dintru-ntîi, de la un copac la altul, apoi de la o poiană la cealaltă, pînă ce a ajuns, în sfîrșit, într-o altă pădure. Decît se-ntunecase de-a binele, căzuse noaptea, și peste o apă să deie nici gînd. Atunci a poposit pe-o cracă, să aștepte zorii zilei. Răcoarea nopții o mai învioră.

Dar cum stătea așa, plecă puțin capul, și-n clipa aceea zări, chiar supt creanga pe care stătea, cum strălucește ceva. Ce să fie? se gîndi buhna. Ochi de mîță sălbatecă nu erau, fiindcă nu erau doi. Atunci? zbură jos, și care nu-i fu mirarea cînd simți pămîntul supt picioare jilav. Fusese pe acolo un șipot bogat în apă, și-acum nu mai izvora decît cîte-o picătură pe care Dumnezeu o păstra, în fiecare noapte, privighetoarei. Lucea picătura ceea ca un ban de aur, căci, ca să o găsească privighetoarea, Atotputernicul răsfrîngea într-însa o stea. A stat buhna, s-a gîndit, dar de ce strălucește picătura ceea nu și-a dat bine seama, și, numai într-un tîrziu, și-a închipuit că uitase ziua un pic din lumina ei. Cum era tare însetată însă, sorbi apa, și-n locul ei rămase pămîntul întunecat, căci steaua nu mai avea unde să se oglindească. Și mare-i fu mirarea buhnei cînd nu mai zări lumina. Va să zică ea o băuse o dată cu apa? Zburînd înapoi pe cracă, se gîndi ce se gîndi, și se hotărî... „Dacă sorbise lumina, trebuia și ea, la rîndul ei, să lumineze. Poate că Dumnezeu îi hărăzise darul ăsta să mai înfrumusețeze noaptea. Deci noaptea îi era dat ei să trăiască“...

De-atunci s-a deprins, încetul cu încetul, să vadă prin întuneric; și acuma de bună seamă crede că vede fiindcă luminează dînsa.

O fi și pedeapsa lui Dumnezeu, fiindcă sorbise picătura de apă care se cuvenea numai privighetoarei.

(1910)

VULTURUL

S-a ridicat, deodată, din prăpastia întunecoasă, umedă, a munţilor falnici. Şi doritor de lumină, în această dimineaţă scăldată de soare, a întins aripile, ca o flamură, deasupra brazilor bătrîni. S-a înălţat mai întîi drept în sus, ca o săgeată ; a străbătut văzduhul răcoros, apoi a rămas acolo, s-a legănat în aer, îmbătat de plăcerea să fluture la înălţime uriaşă ; a plecat capul şi a privit în jos. Pe cîmpiile lucii, satele împrăştiate, ca grăunţele, scoteau sclipiri repezi ca a prundişului spălat de ape. Oamenii nu se zăreau ; deasupra, dedesuptul lui, primprejur, nici o vietate. I se păru că-n lumea aceasta frumoasă, încîntătoare, peste care primăverile se aştern cu spuză de flori, e a lui, a lui singur. Şi, scuturîndu-şi aripile, făcu un ocol larg, suind şi scoborînd prin aer. Apoi i se păru că ceva flutură mai jos, ceva mic, prea neînsemnat pentru ca să îndrăznească să se suie pînă la el : se repezi şi, în ciocul gata să frîngă, prinse o pană căzută chiar din aripa lui. Zbură cu dînsa, sus, sus, apoi îi dădu drumul şi urmări cu ochi strălucitori lunecarea uşoară, ca pe o apă, a penei care cîndva îl ajutase să se ridice.

Luă munţii în lung. Nici o boare de vînt, nici un murmur de ape care să străbată atît de sus.

Şi aşa a mers pînă după amiază, cu ciocul deschis, înghiţind aerul în gîlgîiri puternice, privind în toate părţile cu ochii lui ca două scîntei.

Obosi. Se scoborî uşor şi se aşeză pe vîrful unei stînci ce ţîşnea în sus, goală, din stratul gros de muşchi al muntelui. Cum sta nemişcat, părea şi el de piatră, părea că-i colţul ascuţit al stîncii încremenite acolo de veacuri.

Pe urmă îşi plecă în jos capul ; în fund, în noaptea deschizăturii adînci, tăiată ca de pala unui zmeu, şerpuia, sclipind ca argintul, izvorul. Şi i se făcu dor de răcoarea dulce a undei şerpuitoare. Săltă şi se repezi în fund ; se lăsă în voie să cadă în apă ; stropii reci îl acoperiră deodată, ca nişte pietre scumpe, şi, întinzînd gîtul gol, bău îndelung, însetat. Apoi îşi luă iarăşi zborul pînă pe stîncă, sus, se lăsă pe o coastă, întinse aripile la soare şi închise ochii. Aţipi...

Adieri de vînt îl înfăşoară în vălul lor. Aproape se trezeşte ; prin pleoapa închisă încă parcă zăreşte un foc grozav, a cărui flacără încinge tot cuprinsul zării. Se ridică. Departe, în nori de sînge, soarele apune. Munţii parcă-s aprinşi, cerul arde.

Îşi ia zborul, grăbind spre cuib.

Se apropie, se lasă tot mai jos, deasupra muntelui, deasupra pădurii de brazi. Aceeaşi linişte în tot cuprinsul firii. Mai are puţin ; zăreşte prăpastia spre care avea să se scoboare, cînd, deodată, în tăcerea neclintită, răzbubuie, pînă-n depărtări adînci, un tunet, şi aripa, amorţită, îi cade în jos. Se rostogoleşte de cîteva ori prin aer, simte fierbinteala glonţului, ca a unui cărbune ce-i arde carnea, îşi încordează puterile, caută să mai plutească sus, dar dedesuptul lui munţii parcă se prăbuşesc. Aripa îi mai stă puţin întinsă, apoi i se frînge lîngă trup, udă de sînge. Lunecă printre brazi. Răcoarea îl mai înviorează o clipă ; iarăşi caută să-şi întindă aripile ; se anină de o ramură. Se uită în jos. Drept dedesupt, la rădăcina bradului, un căprior stă liniştit, privind înainte.

Iar vulturul simte că-i pierdut, că puterile îl părăsesc. O ură straşnică îl cuprinde ; parcă ar dori să se stingă toată lumea o dată cu dînsul. Se lasă să pice drept peste căprior și, cu cea din urmă putere, îi înfige gheara în ochiul curat și umed.

În vreme ce căpriorul se scutură și fuge, năuc de spaimă și durere, paserea cade moartă, cu ghearele strînse, cu ochii deschiși.

(1907)

CUCOȘUL

În nucul stufos din marginea ogrăzii, găinele, cocoțate de cu seară pe crengi, dorm duse, cu capul supt aripi, împrăștiate, care mai sus, care mai jos, cum le-a fost mai pe plac și le-a venit mai la socoteală. La o parte, așa, să le poată vedea pe toate, sculat cu noaptea-n cap, stă cucoșul — pașa, cum îi zic toți ai casei — rotofei, îmbrăcat în pene, cu creasta lăsată, ștrengărește, pe-o ureche. Cu gîtul întins, cu ochii încă cețoși de somn, privește. E poet. Sufletul lui, deși războinic, e mai avîntat spre frumos decît al curcanilor, cari se umflă într-atît de par niște burdufuri, cînd sînt seci ca niște gogoși ; decît al tuturor gînsacilor, cari se plimbă pe apă și fac pe visătorii, dar în cap n-au minte nici măcar cît un grăunte ; ori decît al rățoilor, cari, cu cît sînt mai fuduli, cu atît umblă mai legănați ; și chiar decît al păunilor mîndri în port, dar cu glasul, între paseri, ca al măgarului între dobitoace. El e poet ! E cel dintîi care se minunează de frumusețile firii, și fără părere de rău își rupe totdeauna din somn numai să vadă cum răsare soarele. De aceea dînsul acum privește, pe cînd toți ai casei dorm.

Mijește de ziuă. Departe, în zare, se deslușește, ușoară, dunga de lumină a zorilor ; întîi e ca o dîră de zăpadă, apoi, încetul cu încetul, se preface într-un întins de apă care-și înalță o margine tot mai sus, prelingîndu-se pe cer, ca sorbită de-o putere a văzduhului. Pe urmă, oglinda aburită de pînă acum pare că răsfrînge un foc depărtat, se face lucie, poala cerului prinde ființă parcă, şi lumina începe să se cearnă peste pămînt, uşoară, ca un colb de argint. Departe, cine ştie unde, se văd dealurile, mai încoace cîmpul, aproape satul şi, chiar în faţă, îşi desface stîlpii din umbră casa de la cealaltă margine a ogrăzii. Aerul se înfioară; cucoşul răsuflă fericit, apoi îşi udă pliscul în mărgăritarul de rouă de pe frunza cea mai apropiată. Lumina încremeneşte o clipă.

Cucoşul îşi caută cu ochii tovarăşele, le zăreşte, şi în gîndul lui le judecă pe toate. La stînga, ici, doarme Sura, nadoleanca; băbătia, tot lîngă el, şi numai lîngă el; a scos cinci rînduri de pui pînă acum, şi mai face pe tinerica; uf! tare l-a mai plictisit. Colo, mai jos, Ţiganca, sora Surei; ceva mai tînără, dar tot o poamă: amîndouă gîlcevitoare foc. În dreapta, la rînd, pe crengi deosebite: Roşcata, Bogheta şi Cucuieta; bune fete, dar prea îşi scoteau ochii de la el şi prea i se ţineau de urmă. Cel puţin Berca, de pe creanga cea mai de jos, văzuse că n-are încotro şi-l lăsa în pace. Dar unde-i Puica? Asta, da, îi era dragă ca ochii din cap. Puica e o americancă albă ca laptele, puţin mai răsărită decît un ou şi cu un cucui mai mare decît ea întreagă; îi place cum merge înfiptă, cu capul ţanţoş, tremurîndu-şi uneori moţul, ca şi cum i-ar fi tras luarea-aminte: „Ghidi! ghidi!" Dar unde-i? Atunci un foşnet uşor de aripi îl făcu să ridice ochii; drept deasupra lui, Puica, şireata, întinsese gîtul şi, pe cînd celelalte visau încă, ştrengăriţă, îl săruta de „bună dimineaţa".

Şi-n aceeaşi vreme, într-o scăpărare orbitoare, din fundul zării, cele dintîi două raze ale soarelui se topiră în ochii celor doi îndrăgostiţi. Cucoşul îşi înfoie penele şi rămase aşa, minunat, în faţa răsăritului care ardea în pară. Peste cîteva clipe, privi spre găinele cari dormeau şi zise Puicei: „Ce frumuseţe dumnezeiască, dragă! Şi proastele astea dorm." Apoi plănui o ghiduşie: făcu Puicii cu ochiul, dîndu-i să înţeleagă că le-o pregăteşte el. Se ridică în picioare, bătu din pinteni, îşi fîlfîi aripile ca două steaguri şi, întinzîndu-şi gîtul — cu gîndul într-adins să le facă să tresară, buimace, din somn — trîmbiţă din guşă, voiniceşte:

— Cu-cu-ri-guuu!...

(1909)

CA SOARELE !...

O casă, o livadă și-o curte mare. În casă stau stăpînii ; în livadă sînt pomi roditori ; în curte, felurimi de paseri.

Așa, în curtea aceasta s-au întîmplat multe și mărunte, căci unde-s paseri multe, dragostea-i stăpînă. Nu mai departe, acum o lună, un cucoș a fugit, peste gard, cu bogheta altuia. Nu i-au mai văzut de-atunci nimeni ! Unele paseri spuneau una, altele alta, gîștele șușoteau, fel și chipuri, pe socoteala celor doi îndrăgostiți. Ei și-au văzut de treabă. Acum o săptămînă, o găină, o *americancă,* zor nevoie după un pichiroi. Au șters-o și aceștia. Iar zarvă, iar șușoteli, nimeni nu mai putea nici dormi, nici mînca ; cum se întîlneau două paseri față-n față, se-ntrebau : „Ce-i cu americanca ?“ Cealaltă : „Ce-i cu pichiroiul ?“ Pichiroiul așa ; americanca altfel. Și ei doi habar n-aveau de gura lumii !

De aceea, cînd pichirea, stingheră, hotărî să-și caute un soț și-și puse ochii pe păun — pasere de neam mare — se feri de toți, de frică să nu li se așeze cineva de-a curmezișul dragostei. Și-a început pichirea să se învîrte-n sus și-n jos pe lîngă păun. Azi așa, mîine iar așa, pînă cînd i-a venit o dată la socoteală și i-a șoptit, cu glasul ei cel mai dulce : „Pi-chi-chi-chi-chi-ri“ : „Te iubesc !“ Păunul a privit-o dintru-ntîi de sus, dar pe urmă și-a dat seama că nici pichirea nu e de lepădat, mai auzise că dragostea, dacă o întîlnești, s-o culegi de oriunde-ar fi, s-a rotit și-a răspuns : „Chiau !“ : „Bine !“ Și

zilnic s-au curtat. Pichirea, mică și pestriță, dar șireată ; păunul, mare, minunat de frumos, dar cam sec.

Și așa, într-o dimineață, pichirea, harnică titirez, s-a sculat mai divremior chiar decît cucoșul, a ciugulit ce-a putut și, pe urmă, s-a dus supt culmea păunului, de l-a sculat. Și-amîndoi, aripă la aripă, au pornit pe pajiște. Flori, răcoare, mireasmă dulce. Pentru întîia oară și-au apropiat pliscurile : întîiul sărutat ! „Sînt mulțumită !“ „Chiau !“ „Sînt fericită !“ „Chiau !“ Ce Dumnezeu, gîndește pichirea, numai atît e în stare să-mi răspundă ? Și-n clipa aceea se înălță, rotund și de aur, soarele !...

Peste lume se revarsă valuri de lumină. Păunul strălucește de parcă ar fi îmbrăcat în fir. Pichirea îl privește încîntată, mîndră de frumusețea iubitului ei. Apoi se întoarce de se uită, uimită, la soare. Și, cu sufletul ei sălbatec, plin de poezie, își îmbie și iubitul : „Privește, privește, dragă !“ Dar păunul se supără. Îngîmfala îi descleștează limba : „Ce să te uiți la soare, cînd mă ai pe mine ? Rogu-te, privește-mă !“ Și cum pichirea se uită încă spre răsărit, păunul i se pune drept în față și își înrotește coada : „Privește-mă !“ Se uită pichirea, se uită mirată, apoi, dumerindu-se, îi răspunde : „Te privesc, dar ascunzîndu-mi lumina soarelui, nu-ți mai văd nici strălucirea ta“.

Și, dezamăgită, pichirea îi întoarce spatele...

Numai așa paserile din curte nu mai avură prilejul să șușotească pe socoteala altor doi îndrăgostiți.

(1910)

LUPTĂTORII

Soarta se vede că-i menise așa: să fie vecini și să fie dușmani. Și-amîndoi cucoși frumoși.

Unul, negru — cu toate lucirile pe care negru le poate da în mîngîierea luminii. Gulerul și penele subțiri, moi ca mătasea, ce-i atîrnau de pe spate spre pinteni, băteau în verde ca fierea. Aripile, negru-aspru, ca mangalul. Pieptul luciu, cu ape tăioase, uneori sure, ca oțelul. Și penele lungi, mlădioase și întoarse ca niște arcuri, ale cozii, cu sclipiri albăstrii, ce se stingeau îndată. Numai deasupra capului cu ochi neliniștiți ca niște gîze, creasta plecată, ștrengărește, roșie, aprinsă ca para focului.

Celălalt, alb. Alb pieptul, cu unde brumate, ca argintul odoarelor vechi; albe aripile, un alb moale, ca al omătului de curînd căzut; alb gulerul, cu vîrfurile penelor puțin-puțin gălbui, ca suflate cu aur; albă coada bogată-n pene, ușoară, răsfirată. Și, deasupra capului cu ochi galbeni, plutitori în mărgeanul pleoapelor, o creastă cărnoasă, bătută și roșie ca o garoafă.

Nu se puteau suferi; își aruncau priviri tăioase printre spărturile gardului; fiecare se silea să trîmbițeze mai înainte zorii zilei. Și totuși prilejul nu-i adusese încă fața-n față, să se măsoare. Astăzi însă clipa dorită de amîndoi sosise pe neașteptate.

Cucoșul alb, cu găinele lui, ieșise pe tăpșanul de din dosul casei, la scurmat. Era o zi frumoasă de primăvară, pămîntul era jilav, plin de mustul din care se și hrănea cea dintîi urzeală a lăvicerului ierbii.

Cum scurma așa cucoșul, își auzi tovarășele șoptind. Ridică semeț capul, și drept înainte, de partea cealaltă, vrăjmașul negru se proptise, gata de luptă. Găinele se opriră; înțeleseseră că aveau ceva de privit.

O scăpărare, și s-au repezit. S-au oprit față-n față, cu gîturile întinse, cu penele gulerelor zburlite, cu aripile puțin desfăcute și date-napoi. Cel negru bătu o dată din pinteni, și se loviră piept în piept; apoi se dezlipiră repede și, cu capetele pe spate, se avîntară din nou, prinzîndu-se în gheare, izbindu-se scurt, aprig, cu aripile-n coapse.

Erau grozav de voinici amîndoi: cel negru ceva mai iute, cel alb mai cumpătat.

Și iarăși se deteră-napoi, cu gîturile întinse de mai să se desprindă din trup. Ca și cum i-ar fi suflat o dată vîntul, așa s-au ridicat de la pămînt. Se îndesară pene-n pene, căutînd să se apuce cu pliscul, să se sfîșie cu ghearele. Se feriră pe urmă în lături, săriră unul deasupra celuilalt, ca și cum ar fi vrut să se răpească-n văzduh; și-n sfîrșit se țintuiră locului. Cel negru prinse creasta dușmanului în ascuțitul pliscului; cel alb îi înfipse gheara-n gît. Plini amîndoi de sînge, tremurînd, stătură așa pînă cînd durerea îi învinse; atunci se smunciră-napoi, pîndind clipa cînd să se răpuie.

Sîngele clocoti deodată în trupul amîndorora; ochii le vedeau roșu; turbați, se năpustiră, de astă dată pe viață și pe moarte.

Strînși în gheare ca-n niște clește, cu pliscurile împlîntate unul în carnea celuilalt, se rostogoliră la pămînt și iar se înălțară, aprigi, în picioare. Săpară pămîntul cu pintenii, și țărîna sărea împrăștiată. Penele, negre și albe, zbîrlite, smulse, răsfirate, se amestecaseră-n lupta abrașă, că trupurile lor se contopiseră, alcătuind parcă o floare ciudată, o floare chinuită de furtuna ce-i împrăștia petalele-n vînt.

Dar puterile li se sleiră. Nici unul nu biruise. Se mai încordară o dată și se descleștară doborîți, însîngerați, răsuflînd cu greu. Din creasta celui alb se prelingeau picături de sînge. Pe pieptul celui negru se așternuse o dungă roșie, de care se lipise o pană albă din haina potrivnicului.

Și cum stăteau așa, găinele se apropiară, mulțumite și mîndre parcă fiecare de stăpînul lor ; ii înconjurară. Iar luptătorii, după ce se mai priviră o dată, ca și cum și-ar fi zis : „Pe mîine !", se depărtară țanțoși, fiecare în mijlocul alaiului său.

(1910)

MĂRINIMIE

În revărsat de zori, pe baltă, lumina face minuni. Pe fața apei sclipesc, ici, sfărmături de oglinzi ; colo, plăci de oțel ; comori de galbeni între trestii. În nuferi, ca-n niște potire plutitoare, curg raze de aur. Un colb de argint dă strălucire stufărișului. Peste tot liniște neclintită, de rai.

Cocostîrcul s-a sculat cu noaptea-n cap. A intrat în baltă. Pe picioarele lungi, subțiri ca niște lugere, trupul lui se leagănă agale. Din cînd în cînd își udă pliscul ; uneori se oprește de se uită, ispititor, în fundul apei, ca și cum ar fi dat peste ceva ce căuta de mult. E răcoare, și răcoarea îl încîntă. Nu simte nici o altă dorință decît să-și scalde picioarele în unda rece, care-i trimite fiori pînă supt aripi.

Deodată se oprește ; încordează gîtul și privește. Pe frunza unui nufăr, o broscuță se bucură și ea de frumusețea și răcoarea dimineții. Cînd l-a văzut, biata broscuță a încremenit pe piciorușele de dinapoi ; cu ochii mari deschiși, cată la cumplitul dușman. În spaima ei, îl vede uriaș, cu capul atingînd cerul, cu pliscul lung, larg, să soarbă dintr-o dată balta și, dimpreună cu balta, pe ea. Inima i s-a oprit.

Își așteaptă sfîrșitul.

Cocostîrcul o vede și înțelege. Dar dimineața e mărinimos. Ș-apoi i se pare atît de mică, atît de neînsemnată această vietate a bălții, că, de la o vreme, parcă o pierde din ochi în fundul apei, și nici n-o mai zăreşte. Ridică piciorul, o păşeşte dispreţuitor şi trece, măreţ, mai departe.

Broscuţei nu-i vine să creadă. Mai stă aşa cîteva clipe. Apoi, de bucurie, sare pe o altă frunză ; şi-ntr-un avînt de recunoştinţă, ea, cea dintîi, taie tăcerea dimineţii :

— Oaac !

(1910)

SINGURATECII

Pe lacul luciu din grădina cu florile neclintite de nici o adiere, cu crengile nestrăbătute de nici un foşnet, pe lacul adormit că pare o uriaşă lespede de cristal ce acoperă o altă grădină fermecată, lebăda — bărbatul rămas singur — trece ca o închipuire, alb ca zăpada, cu aripile ca două scoici de argint, cu gîtul lăsat între ele, subţire, ondulat ca toarta unei amfore. Paserea pluteşte lin, şi în ea parcă poartă, rătăcit, sufletul unei fiinţi duse de pe lume.

Sus, pe bolta adîncă, stelele au pălit ; în haosul albastru, luceafărul sclipeşte tainic, strălucitor, purtînd parcă în văpaia lui viaţa tuturor lumilor cereşti, a lumilor veşnic călătoare în necuprinsul firii.

Şi cum, jos, lebăda sidefează faţa apei, sus, luceafărul luminează întinsul tăriei. Numai ei doi sînt pîlpîirile nopţii acesteia, în care lumea pare adîncită într-un somn de moarte. Amîndoi rătăcesc singuri, amîndoi străjuiesc singurătatea, mistuindu-se în tăcere, mîndri, deopotrivă de reci, deşi unul, bulgăre de gheaţă, celălalt, pară de foc. Şi se cunosc, se văd în fiecare seară, merg unul către altul şi se-ntîlnesc : din înalt, luceafărul îşi scoboară raza jos, în adîncul apei, unde răsare ca un mugur de aur.

Iar paserea se apropie de scînteia picurată din cer şi pluteşte uşor împrejurul ei, mai întîi în cercuri largi, apoi în rotiri tot mai strînse, tot mai strînse, pînă ce se oprește drept deasupra răsfrîngerii stelei ; și-atunci, din mugurul de aur, pare că se desface dintr-o dată o floare plutitoare, o floare măiastră de argint.

Și astfel stau de se privesc : sus, lebăda de aur a cerului, jos, luceafărul de argint al apelor.

(1910)

FILOZOFUL

E mare, negru ca întunericul ; numai vîrful labelor sînt albe, ca și cînd lumina zilei i le-ar fi pătat într-adins. Din capul cu fruntea puternică, mare, ochii verzi înfloresc noaptea ca două scîntei. E cel mai frumos motan al tîrgului. Dar de frumusețea lui nu-și dă seama, — de bărbăția lui însă, da ; pentru aceea, în ceasuri de veghere, cînd i se pare că-și zărește chipul în talerul lunii, și-și vede înfățișarea bărbătească, simte un fior ce-i străbate prin spate și-l ondulează, de mîndrie, pînă-n vîrful cozii. Trăiește singur. Ziua stă ascuns cum poate și unde poate. Ziua doarme ; numai cînd sosește ceasul prînzului, care îi vine singur în labă, se trezește, morocănos.

Căci mîncarea nu l-a ispitit niciodată. Să bei și să înghiți aer cînd ți-e sete de înălțimi amețitoare, aceasta e adevărata hrană, dar aceasta-i o taină pe care numai el o știe. Cînd ziua fuge din fața nopții, el pornește ; atotstăpînitor, pășește, măreț, peste acoperemintele întregului tîrg. Se plimbă de la un capăt la altul al mahalalelor, căci n-are dragoste deosebită pentru nici un colț. De-aici ca și de-acolo firea lui îl îndeamnă mereu aiurea.

În sufletul lui nu tresare nimic, decît în cele cîteva zile cînd dragostea îl chinuiește. Căci dragostea e pentru toți același veșnic chin. Și niciodată nu se simte mai fericit decît după nopțile aceste de zbucium, cînd, liniștit, gîndește la ele cu dezgust.

Numai farmecul nopții îl îmbată. Cînd tîrgul se cufundă-n tăcere de moarte, el veghează, de sus, de pe streșina vreunei case. Și privește. A văzut multe : întîlniri ferite, în colțuri de grădini ; rugăminți duioase, de după ferești deschise ; îmbrățișări pătimașe, în unghere de ziduri ; despărțiri sfîșietoare, în praguri de uși. O întreagă țesătură de patimi, ca și sus, în lumea acoperișurilor, cu deosebirea că jos firul patimilor se torcea mereu, fără de nici un răstimp. Și-n schimb liniștea cerului cum îl minuna ! Nici un frămînt, nici un zbucium ; cunoștea cerul și-l citea ca pe o carte. Știa cînd răsare luceafărul ; cînd pornea la drum carul mare ; cînd își încorda strunele lira ; cînd își aduna puii cloșca. Era un astronom. Și de sus, de unde sta, i se părea cîteodată că și el făcea parte din lumea aceea, că-mprejurul lui se-nvîrtesc toate, prietenoase, înțelepte, tăcute ca și el. Și era fericit. Singura ființă fericită ! Iar cînd zorii mijeau și cînd, liniștit, urca acoperemîntul să se strecoare iarăși în noaptea vreunui pod, gîndea, mulțumit, că n-are nici o îndatorire către nimeni, cum nimeni n-avea către el. Și cugeta : „Fericirea e să nu fii al nimănui, nimeni să nu fie al tău, — să trăiești singur : tu, și cerul deasupra."

(1910)

CÎND STĂPÎNUL NU-I ACASĂ !

În odaie, liniște. Liniște și-un miros ! Pe polița din dreapta, pe o farfurie, stă uitată o bucată de cașcaval. Mirosul de brînză proaspătă a străbătut pînă în cel mai îngust colțișor al casei. Și din gaura lui, din gaura de după sobă, șoricelul nu-și mai găsește locul. Parcă-l trage cineva de mustață afară. Să iasă, să nu iasă ? Mai bine să se astîmpere. Să se astîmpere, ușor de zis ; dar cașcavalul ? Vezi, asta-i asta : cașcavalul. Să-nchidă ochii. I-a închis. Prostul ! Dar ce, cu ochii miroase ? Și brînza-i proaspătă. Mai mîncase așa bunătate acum vreun an. Dar parcă nu-l momise într-atîta ca aceasta de acuma. Să încerce. Face cîțiva pași mărunți pînă-n marginea ascunzătoarei lui. Măcar s-o vadă. Unde-o fi ? De unde-l vrăjește, din ce colț îl poftește cu atîta stăruință la dînsa ? A ! uite-o colo, pe farfurie. Dacă-ar îndrăzni ! Dar cum ? Să meargă mai întîi pe lîngă perete pînă la divan. Așa, bun ! Pe urmă... Pe urmă pe unde s-o ia ? Pe lîngă dulap ? Nu. Pe după jilțul cela ? Nici așa. Atunci ? Păi lucrul cel mai bun e să se suie de-a dreptul pe perdea, și de-acolo să treacă pe marginea lăvicerului din perete pînă la poliță. Și-o dată la cașcaval, lasă, n-are el nevoie să-l învețe alții ce să facă cu dînsul. Dar motanul ? E-hei ! la dînsul nu se prea gîndise. Și, Doamne, mulți fiori i-a mai vîrît în oase motanul cela. Dar poate nu era în odaie. Ha ? nu era. Nu. Orișicum, să mai aștepte puțin, să vază, nu se mișcă nimeni, nu-l pîndește cineva ?

ACADEMIEI
POPULARE

Cum să nu-l pîndească! Dar de cînd așteaptă motanul prilejul să puie laba pe bietul șoricuț. Dacă nu mîncase el cașcavalul, căci mirosul cela îi zbîrlise și lui mustățile, păi nu-l mîncase tocmai pentru asta: să-l momească pe lacomul din gaură. Cu botul adulmecînd, cu ochii galbeni și lucioși ca sticla, cu mustățile întoarse, subțiri și ascuțite ca oasele de pește, stă neclintit după perna de pe divan și-așteaptă. L-a zărit. Uite-l, îi vede mărgelele ochilor. Iese? Iese oare? Da, da; așa, încă un pas, încă unul, doi, așaa!

Dintr-o săritură a fost cu laba deasupra lui.

Bietul șoricuț n-avusese vreme nici să treacă dincolo de sobă. Îl apasă puțin cu unghiile, apoi, repede, îl ia între labele de dinainte, îl strînge, de drag ce-i, îl răsucește în aer și-l lasă amețit pe podele. Și-l privește, gîndind: „Cașcaval ți-a trebuit? Poftim cașcaval! Doamne! ce bun o să-mi pară mie după ce te-oi crănțăni!" Dar mai întîi să se mai joace puțin cu dînsul.

Îl pune pe picioare, îl lasă să se dezmeticească, să-ncerce să fugă, și iar vrea să-l prindă în cleștele labelor. Dar ce s-aude? Un dupăit grăbit pe sală. Vai, e Corbici, cînele! Nu-i vreme de pierdut! Din două sărituri, motanul e în ocnița sobei, iar șoarecele, mirat că scapă, zăpăcit, cum poate, o șterge în gaura lui. Corbici vine, nebun ca-ntotdeauna; în mijlocul odăii se oprește, adulmecă, lacom, mirosul de cașcaval, apoi, zărind motanul, se repede și latră cu înverșunare. Ar sări în ocniță, dar e prea sus. Se sprijină pe labele de dinainte, tremură, cască, de neliniștit ce-i, mîrîie și latră. Apoi tace și, cu ochii țintiți la motan, așteaptă să se scoboare. Numai uneori întoarce capul spre polița de unde brînza parcă-l ademenește. Și astfel, cîteșitrei dușmanii — șoarecele în gaură, motanul în ocniță și cîinele în mijlocul odăii — se pîndesc, munciți de același gînd.

Dar pași apăsați cutremură sala. Ce! Stăpînul! Repede atunci: motanul se-nghesuiește și mai în fund, iar cînele o șterge supt divan; numai șoarecele, mic cum era, rămîne la locul lui. Stăpînul intră; obosit de muncă, își aruncă pălăria pe un scaun, apoi, mirosind, i se face foame; se-ndreaptă spre poliță, ia felia de cașcaval, taie o bucată de pîine și, mușcînd cînd dintr-una, cînd dintr-alta, mănîncă din plin, cu poftă.

Și din trei părți, trei perechi de ochi îl urmăresc cu pizmă.

(1910)

GRIVEI

E bătrîn. Înțelege că-i bătrîn, că-i netrebnic, că cele cîteva zile ce i-au mai rămas sînt o povară pe capul tuturora. De cînd s-a și îmbolnăvit, nu-l mai strigă nimeni, nu-l mai mîngîie nici o mînă, nu se mai întoarce spre el nici o pereche de ochi. A slujit cu credință. Douăzeci de ani, vară și iarnă, în curtea aceasta a trăit și a păzit-o. În nopțile de toamnă, cu ploile repezi și pătrunzătoare, în nopțile de iarnă, cu vifornițele năprasnice, el nu stătea în cușca lui ; suflînd cu greu, încordîndu-și mușchii, căci era vînos, tăia troianul, cutreiera toate colțurile grădinii și, lătrînd, dădea de știre că nu e chip să te poți apropia de casa stăpînului... Dar în seara aceea, cînd prinsese de pulpa piciorului pe hoțul care furase mere din pomul de lîngă gard ! Ani de-a rîndul simțise durerile loviturii de ciomag pe care i-o dăduse atunci în creștetul capului. Și altă dată... Dar cîte nu făcuse, cîte nu suferise Grivei, dulăul credincios al curții !

Însă vremea trece ; viața, cu ea. Și-acuma îmbătrînise ! Nu se mai putea duce nici pînă la ușa bucătăriei, să capete un ciolan, să-l lingă. Rămînea uneori zile întregi fără să înghită nimic, fiindcă nu se putea mișca. Și-acum, în urmă, avea niște dureri grozave. Urla. Și mai ales noaptea, cînd nu avea cu ce să se mai ia, cînd nu mai vedea pe ceilalți cîni, cînd rămînea singur, numai el și suferința lui, mai ales nopțile îl chinuia boala. Și urla. Mai întîi gemea, înăbușit, cu gura închisă, cu

limba zgîrcită, gemea adînc, ca și cum i se desfăcea inima din piept. Apoi îl apucau fiorii ; spasmurile îi descleștau fălcile, și gemetele îi ieșeau mai tari, mai ascuțite. Apoi plîngea, plîngea cum plîng oamenii, cu lacrimi fierbinți, cari îi lunecau pe bot și parcă-l ardeau. Și-n urmă, înnebunit de durere, nu mai putea răbda, în urmă urla, urla groaznic, din toată puterea măruntaielor lui, cu toată încordarea glasului, urla înspăimîntător, de răsuna pînă în depărtări, de unde-i răspundea ecoul ca un alt cîne care îi plîngea de milă. Și dimineața, cînd zorii zilei mijeau, adormea, sleit, pe culcușul lui de paie.

Și toți ai casei cari treceau pe lîngă el îl blestemau. Toți. Urletele lui le tulbura liniștea nopții, le curma somnul și-i făcea să tresară speriați în pat. Iar unii credeau că prevestește ceva rău, că prevestește moartea cuiva. El îi auzea vorbind, îi auzea și-i înțelegea. Cu ochii blînzi, ștenși de boală, îi urmărea pînă ce se făceau nevăzuți.

Înțelegea și aștepta să-i vie ceasul.

Într-o dimineață și-a zărit stăpînul de departe venind spre el, cu mînile la spate, ținînd ceva ce sclipi la o întorsătură în bătaia soarelui. Pentru el venea. Atunci, în sufletul lui parcă a-ncercat nu o durere, ci o jale, o jale grozavă, o jale adîncă pentru stăpînul pe care-l văzuse copil, cu care se jucase, cu care mersese pe cîmp, la picioarele căruia se culcase de atîtea ori să primească, supus, vergile ce i se cuveneau. Și jalea aceasta parcă-i dădu puteri ; se sculă și, scheunînd, plîngînd, se tîrî către stăpînul lui, se tîrî și, cînd ajunse, îi linse picioarele, ca și cum și-ar fi luat rămas bun. Apoi închise ochii și, încolătăcit, așteptă. Așteptă mult. I se făcuse milă stăpînului ?... Bubuitura nu curmă liniștea ogrăzii.

Și astăzi simți că nu mai are mult. Și parcă-i părea rău să închidă ochii în curtea în care trăise, în mijlocul lucrurilor de cari n-ar fi vrut niciodată să se despartă, supt privirile cari nu se mai îndreptau spre el prietenoase. Și, deodată, o groază, o frică de locul acela în care suferise atîta îl cuprinse. Își adună toate puterile, apoi, ca și cum cineva l-ar fi gonit din urmă, se depărtă cît putu mai repede, ieși din curte și o luă pe drum, înspre pădure. Cînd ajunse în marginea ei, intră în cel dintîi stufiș, și acolo, între crengile cari îi ascundeau vederea, își făcu culcușul. Și așteptă. Spre seară, un fior îi zvîrcoli trupul, apoi altul. Și-ncă unul, cel de pe urmă. Și-n clipa în care-și dete sufletul, se ridică pe picioarele de dinainte și, cu capul întors spre curte, urlă, ca și cum și-ar fi luat un rămas bun.

Și urletului lui, scurt, de moarte, îi răspunse ecoul, pentru cea din urmă oară, ca un alt cîne care-l chema din depărtări.

(1910)

FRICOSUL

Iarnă. Noapte lucie pe o lume ca din povești: copaci de zahăr, cîmp de cristal, iaz de oglindă. Și-n cuprinsul larg, uriașul policandru al cerului își aprinde, una cîte una, luminile, ca într-o nemăsurată sală de danț. Viețuitoarele pustietății sînt îmbătate de farmecul acesta: paserile zbor ca ziua; lupul poposește pe labe, în hățișuri, și privește nemișcat; vulpea stă lîngă vizuină și nu se-ndură să meargă la vînat; veverița pleacă creangă lîngă creangă și hoinărește, ca o deșucheată, pădurea-ntreagă. Iar iepurele a zbughit-o la jucat. Încet, ascultînd, ispitind, a ieșit tiptil-tiptil din curătură, și cînd a ajuns la margine și-a văzut întinderea lucie de zăpadă, a-nceput să sară de bucurie:

„Poate mai întîlnesc un prieten", își zise iepurașul.

Și gîndul îi răspunse:

„Poate mai întîlnești un prieten..."

Și iar țupai-țupai, iepurele sare vesel:

„Poate dau și peste o prietenă."

Și gîndul:

„Poate dai și peste o prietenă."

Și mergînd așa, iepurașul cu gîndul își vorbesc:

„Ce lumină, și totuși luna încă nu a răsărit."

„...Și totuși luna încă nu a răsărit."

„Dar o să răsară."

„...O să răsară."

Și cum mergea pe marginea unei vîlcele, iepurașul se opri o clipă să se odihnească. Atunci, de la spate, se ridică, albă și ea, ca de gheață, luna. Stelele păliră ; pădurea, copacii, tufele își dezbrăcară deodată umbra. Iar iepurașul împietri de groază : chiar de lîngă el, se întinse pe pămînt o arătare cu două coarne grozave. După clipa de spaimă, iepurașul se destinse ca o coardă și o zbughi la goană, se prăvăli în vale, veni de-a dura ca un bulgăre, se sculă și iar se rostogoli pînă jos ; apoi o luă de-a dreptul, tăind cîmpul. Se opri tocmai în stuhăria iazului. Acolo, de-abia suflînd, se ghemui cu ochii închiși... să nu-și mai vază umbra !

(1910)

MUSAFIRUL

În lungul cîmpiei arse, pustii, se înalță doar un singur pîlc de salcii ce ocrotesc, supt umbra deasă a crengilor despletite, un izvor din care și ele își sug viața. Izvorul curge subțire, întinzînd în față, ca pe o năframă, o baltă mică, pe care, uneori, o împunge, ca un ac de aur, cîte o rază de soare.

În frunzișul salciilor acestora se strîng stoluri întregi de paseri, de stau ziulica întreagă să se adăpostească de căldura cotropitoare. Privighetori, scatii, măcălendri, stigleți, floreni, cîte și mai cîte alte neamuri de zburătoare, toate își găsesc aici sălașul. E un ciripit, un piruit, spre seară, de te crezi în rai. Nimeni altcineva nu calcă supt acest umbrar singuratic. Și paserile trăiesc ca-n împărăția lor...

Azi e o zi înăbușitoare. E în iulie. Aerul undulează, pare că-i răsufletul pămîntului ostenit de alergătura lui prin haos. Paserile se cobor pe fiecare clipă să ia în gură cîte o picătură de apă din izvorul rece care se prelinge, argintiu, în ciuda arșiței.

Din pricina dogoarei, mlaștinele sînt uscate peste tot. Și bietul viețuitor se topea ; amețit de căldură, o luă într-un noroc înainte, încotro l-o duce soarta. Și, cînd se credea pierdut, zări cu ochii lui mici, roșii, fără de gene, cu ochii lui cei îngropați în grăsimea capului, pîlcul ademenitor de salcii. Îndată și-a îndreptat rîtul spre ele, cum își îndreaptă luntrea botul spre țărm, și-o porni într-acolo. Cînd a ajuns şi-a dat de baltă, se repezi, nebun de bucurie, gonind paserile, cari zburară înfricoşate. Se afundă, pînă la urechi, în baltă, apoi închise ochii, răsuflînd cu poftă aerul răcoritor. O libelulă sosi, zburînd zglobie, şi, crezînd că deasupra apei e o floare, se lăsă, uşoară, pe rîtul trandafiriu. O înfiorare dulce, neînţeles de plăcută, gîdili sufletul musafirului pentru întîia dată în viaţa lui, şi, fericit la culme, prinse a guiţa lung şi ascuţit. Libelula, văzînd că se înşelase, zbură, înfricoşată. Iar paserile ascultară cît ascultară zgomotul acesta, apoi, toate, într-un gînd, împînziră, care-ncotro, largul cîmpiei încropite.

(1910)

CĂPRIOARA

Pe muşchiul gros, cald ca o blană a pămîntului, căprioara stă jos, lîngă iedul ei. Acesta şi-a întins capul cu botul mic, catifelat şi umed, pe spatele mamei lui, şi, cu ochii închişi, se lasă dezmierdat. Căprioara îl linge, şi limba ei subţire culcă uşor blana moale, mătăsoasă a iedului. Mama îl priveşte, şi-n sufletul ei de fugarnică încolţeşte un simţimînt stăruitor de milă pentru fiinţa fragedă căreia i-a dat viaţă, pe care a hrănit-o cu laptele ei, dar de care trebuia să se despartă chiar azi, căci vremea înţercatului venise de mult încă. Şi cum se uită aşa, cu ochi îndureraţi, din pieptul căprioarei scapă ca un muget înăbuşit de durere ; iedul deschide ochii. Căprioara se îmbărbătează, sare în picioare şi porneşte spre ţancurile de stîncă din zare, printre care vrea să-l lase rătăcit. Acolo, sus, e păzit şi de duşmănia lupului, şi de iscusinţa vînătorului, căci pe muchiile prăpastiilor acelora numai ele, caprele, puteau a se încumeta. Acolo l-ar fi ştiut ca lîngă dînsa. Dar pînă la ele erau de străbătut locuri pline de primejdii. Căprioara îşi azvîrle picioarele în fugă fulgerătoare, în salturi îndrăzneţe, să încerce puterile iedului. Şi iedul i se ţine voiniceşte de urmă ; doar la săriturile ameţitoare se opreşte cîte o clipă, ca şi cum ar mirosi genuna, apoi se avîntă ca o săgeată şi, behăind vesel, zburdă de bucurie pe picioarele subţiri ca nişte lugere.

Dar trebuiesc să scoboare, să străbată o pădure, ca să urce din nou spre ţancuri. Căprioara conteneşte fuga ; păşeşte încet, prevăzătoare. Trece din poiană în poiană, intră apoi supt bolţi de frunze, pe urmă prin hrube adînci de verdeaţă, pînă ce pătrunde în inima întunecată, ca un iad, a pădurii.

Şi-au mers mult aşa, pînă ce au dat în sfîrşit de luminiş. Iedul, bucuros, o ia înainte, sărind. Dar în aceeaşi clipă căprioara se opreşte, ca de-o presimţire, adulmecînd. În faţa ei, de supt o cetină, ochii lupului străluceau lacomi. Un salt, şi iedul ar fi fost sfîşiat. Atunci căprioara dă un zbieret adînc, sfîşietor, cum nu mai scosese încă, şi, dintr-un salt, cade în mijlocul luminişului. Lupul, văzînd prada mai mare, uită iedul şi se repede la ea...

Prăbuşită în sînge, la pămînt, supt colţii fiarei, căprioara rămîne cu capul întors spre iedul ei. Şi numai cînd acesta, înspăimîntat, se topeşte în adîncul pădurii, căprioara simte durerea, iar ochii i se turbură de apa morţii.

(1910)

VOINICUL !

L-a adus ciobanul de urechi, ca pe-un biet măgar ce era. I-a pus o pocladă, pe pocladă șeaua de lemn, și i-a strîns chinga bine, căci aveau să meargă la tîrg. Apoi a-nceput să-i îngrămădească pe spate : o sarică — a ciobanului ; două lăvicere — ale stăpînului ; patru tivgi cu lapte, cîte două de fiecare parte, să se cumpănească ; opt sedile cu brînză — patru și patru ; iar deasupra, moț, cei doi băieți ai stăpînului, veniți la stînă din ajun, spate la spate, să nu-și scoată ochii.

Dar pe cînd ciobanul, ștergîndu-și sudoarea cu dosul mînii, de pe frunte, aducea poclada să o puie pe sărmanul dobitoc, un purice sări de pe mînica ciobanului pe spinarea măgarului și-și făcu un locușor supt o încrețitură a poclăzii, tocmai cît îi trebuia să fie la largul lui. „O să stau la umbră", gîndea puricele, iar ciobanul încărca mereu. Cît era de mic puricele, ce loc prindea ? Iar greutatea care îndoia genunchii măgarului cum putea să-l apese ?

Și-au pornit la drum, și-au mers zi de vară prin arșița lui cuptor. Curgeau nădușelile de pe cioban ; băieții stăpînului se muiaseră ; iar măgarul de-abia pășea. Au trecut pe unde au trecut și, spre seară, au ajuns la tîrg și-au poposit în ograda stăpînului. Iar puricele, simțind c-au ajuns la capăt, se strecură binișor, binișor, și hop ! deodată, sare sprinten și odihnit pe mîneca ciobanului.

Cînd dădu însă cu ochii de spinarea măgarului şi văzu ce clădărie stătuse deasupra lui, rămase încremenit : „Măi, greutatea asta am dus-o eu în spate ! Pînă acum n-am ştiut că-s aşa de voinic !" Şi privea cu mulţumire cum descărca ciobanul pe măgar. Iar cînd omul dete toate lucrurile jos, măgarul rămase cu urechile pleoştite, cu genunchii îndoiţi. Iar puricele zise, mîniat, în sine : „Uitaţi-vă ce mămăligă de dobitoc ! Eu nu-s nici cît urechea lui, şi nu mă plîng de cîte am dus în spate, şi el, fiindcă m-a purtat pînă aici, mai să cadă în bot ! Ia stai să-l înviorez puţin !" Şi aşa zicînd, sări drept pe botul măgarului, de-l pişcă pînă la sînge.

Măgarul tresări, dete dintr-un picior şi vărsă o tivgă cu lapte. Iar ciobanul îi aşternu pe spate cîteva beţe, să se-nveţe minte de alt' dată.

(1910)

GÎZA

Calul suia din greu dealul. Năduşise. Muştile îl necăjeau, iar zăbala îi ardea gura. Dădea mereu din cap, să-şi lărgească dîrlogii, pînă ce călăreţul îi lăsă cu totul slobozi. Acum mergea cu capul în pămînt, cu coama împrăştiată în tot lungul gîtului, cu buza de jos spînzurînd, cu mijlocul frînt. De sus cădeau într-una razele soarelui ce-i străbăteau prin păr şi-i beşicau pielea. Dealul se urca rotunjit, ca un sîn, iar marginile lui se prăvăleau repezi, scufundate, acoperite de alunişuri. Unde şi unde, cîte un stejar se ridica din fundul prăpastiei, deodată, mînios parcă, dar vîrful lui rămînea mai jos de înălţimea şoselei, albe, ca un drum de moară, înecată de colb la cea mai mică adiere de vînt. Calul se opri cîteva clipe, suflă puternic, apoi o smucitură a frîului îl sili iar să pornească. În sfîrşit, mai făcu cei cîţiva paşi de ajunse pînă în vîrful dealului. Calul ridică puţin capul. Drumul se întindea neted, scoborînd prin mijlocul pădurii, care începea să se arate mai deasă, mai bătrînă. Tocmai în fund, tîrgul sticlea în soare, crucea bisericii străpungea seninul, în razele soarelui părea că pîlpîie şi dînsa ca o flacără. Un vîntuleţ răcoros îi înfăşura gîtul şi crupa ca într-o pînză udă. Îşi încordă muşchii şi o luă în trap. Deodată, răsărită ca din pămînt, o trăsură trasă de doi cai mari, negri, zbură pe lîngă dînsul. Calul de-abia putu să prindă scînteiarea ţintelor de argint în care erau bătute hamurile. Trecerea celor doi telegari îi dădu şi mai mare putere. Apoi tîrgul se arătă din ce în ce, şi calul, care mai venise o dată, întrezări parcă grajdul mic unde îl aşteptase, atuncea, ieslele cu fînul proaspăt. Era răcoare, nu se găsea măcar o ferestruică prin care să străbată căldura cît de cît. Şi-n faţa lui i se păru că se ridică deodată, în fund, o iesle mare-mare, în care un cal, doi, o sută mănîncă straşnic din iarba coaptă, şi că pentru dînsul e un locuşor mic deoparte. O să încapă tocmai bine.

Lovitura unei vergi îl făcu să tresară. Pînă la tîrg nu mai era mult. Vîntul iar se curmase, pădurea pe margini stătea încremenită, arsă. Cei din urmă copaci rămaseră în urmă ; la dreapta şi la stînga, cîmpul, acoperit mai tot de lumînărică, se întindea departe, pînă în poalele munţilor întunecaţi. O smuncitură a dîrlogului din dreapta îl îndemnă să ocolească fără întîrziere, trecu şanţul pe o podişcă ce se îndoi supt greutatea lui ; poticni, simţi călăreţul prăvălindu-i-se pînă peste gît ; o ploaie de lovituri îl făcu să-şi ia seama la mers. Cîmpul parcă îl mai învioră. Tîrgul rămăsese în urmă, la stînga : mergeau aiurea. Vedenia cu ieslea se şterse, cele dintîi căsuţe acoperite cu stuh, ale satului, se împrăştiau printre îngrăditurile de nuiele. Cîţiva purcei fugiră, guiţînd, din drum ; un cîne se luă după el, lătrînd amarnic ; o femeie se întorcea de la fîntînă cu o tivgă plină cu apă pe umăr. La poarta ţarinei stătură. Stăpînul său se scoborî, deschise poarta, căci jitarul lipsea, nu mai încălecă, îi aruncă dîrlogii peste oblîncul şăii de-i încordă gîtul, şi porni pe jos. În mijlocul satului, lîngă biserică, se opri. Ajunsese la crîşmă. Pe laviţe, femei, moşnegi şi cîţiva copilandri stau cu pieptul peste masă, cu capul sprijinit de mînă, cu ulcelele dinainte.

Stăpînul îl duse din dos, lîngă un gard, şi-i legă dîrlogii de un par.

Calul rămase singur. Întoarse capul după stăpînul care plecase grăbit. Primprejur nici un fir de iarbă, de fîn, nimic ; nici un jgheab cu apă. Dincolo de gard, o mulţime de poloboace pline cu huştile

borşului vărsat din ele. Din altă parte venea miros de oţet. Spre crîşmă se auzeau glasurile celor ce beau. În cătina de alături vrăbiile îl asurzeau.

Frînt de drum, înecat de colb, plecă în jos capul.

Deodată un zumzet uşor îi lovi auzul, şi în aceeaşi vreme un fior îl furnică în tot trupul. O gîză mică, obosită să mai zboare aiurea, îi nimeri într-o nare. Calul se pregăti să sufle, s-o gonească, dar fără veste un miros de cîmp, de flori i se împrăştie pînă în suflet şi-l răcori ca un izvor. Gîza îşi scuturase aripile pline de colbul de aur al florilor prin care zburase. Calul o lăsă, o simţi cum iese şi porneşte, sprintenă, cu picioruşele mărunte, în susul frunţii. Cu coada ochilor de-abia o zări, şi strălucirea ei îi aduse aminte de sclipirea ţintelor de argint de pe hamurile celor doi fugari. Apoi o văzu cum o ia de-a curmezişul pe lîngă ochiul lui ; o simţi cum merge deasupra pleoapei, înfiorîndu-l uşor, cum i se ridică pe gît, pe supt coamă, cum se suie pînă sus, lîngă ureche, şi rămîne acolo, la umbră...

Mulţumit, calul îşi apropie genele şi dormitează.

(1907)

PĂRĂSITĂ

Lui Ilarie Chendi

Singură ! În tot cuprinsul cîmpului larg, dînsa nu se zărea decît numai cînd vîntul culca ierburile înalte, şi ea rămînea în picioare, albă cum e laptele, cu coama împrăştiată peste ochii orbi, cu coada lungă, încolătăcită de-a lungul picioarelor subţiri. Venea dimineaţa în urma hergheliei întregi, la pas, ascultînd de departe clinchetul clopoţelului de argint de la gîtul calului care, nu demult încă, se ţinuse pe urmele ei. Pe rînd, clopoţelul a trecut la toţi mînjii ei, cei mai frumoşi de prin ţinuturile acelea. Pe doi dintre dînşii îi ţinea minte încă, pe ceilalţi îi hrănise, îi alintase cu botul ei catifelat, îi simţise lîngă dînsa, dar nu-i văzuse niciodată.

Într-o seară, după o ploaie groaznică, se îmbolnăvise ; scăpase cu viaţă, dar îşi pierduse vederea. Simţea căldura soarelui, mirosea cîmpul, dar lumina nu mai era nicăiri. A fost groaznică cea dintîi noapte. Înăuntrul grajdului se făcu deodată parcă şi mai întuneric. Ieslea era în faţă, odinioară o mai zărise, aşa ca prin sită, şi peste o clipă se ştersese dinaintea ei. Deasupra capului era fereastra ; ridică ochii şi stete aşa pînă cînd glasurile oamenilor, ciripitul rîndunelelor, ce-şi aveau cuibul chiar deasupra, lipit de-o grindă, îi vesti dimineaţa. Dar fereastra tot nu se lumina. Şi-ntunecată a rămas de-atunci ! Acuma se deprinsese. De trei-patru ani parcă au uitat-o toţi. Pleacă singură din grajd

şi se întoarce singură. Ceilalţi cai, îndată ce ajung în cîmp, o iau razna, se împrăştie repede. Dînsa paşte puţin, apoi rămîne cu urechile ciulite, cu ochii în gol, ca şi cum ar aştepta pe cineva. La amiază vine la apă ; îşi ştie locul la jgheab ; pe lîngă ea nu simte nici un cal. Toţi ceilalţi beau mai încolo. Arareori, seara, îşi mai aduc aminte de dînsa. Atunci aude glasul călăreţului, care goneşte caii, cum o strigă prelung : „Martaaa !" Ea întoarce capul şi o ia înapoi. Vine la pas, sleită de puteri, printre tulpinele înalte de lumînărică ce o ating uşor, ca şi cînd ar alinta-o. Şi parcă întreg cîmpul s-a obişnuit cu dînsa, o cunoaşte şi-i e dragă ; cum merge încet, fluturi mici, albaştri, atraşi de albeaţa părului, se ţin după dînsa, se aşază pe crupa lucioasă, se ridică iarăşi, alungîndu-se unii pe alţii, şi o întovărăşesc pînă departe. Vine şi se duce mereu pe acelaşi drum. S-a deprins : o ia mai întîi de-a curmezişul cîmpului, apoi de-a lungul unei prăpastii grozav de adînci, în care dacă ar putea să se uite, ar cădea ameţită poate. Merge drept pe marginea povîrnişului, înfăşurată în mirosul cimbrului ce creşte tocmai pe fund. Păzitorii hergheliei au privit la început lucrul acesta miraţi, apoi au lăsat-o, doar a luneca odată, să scape de dînsa... Dar ea pune piciorul încrezătoare, merge cu gîtul întins, cu nările umflate, să simtă mai tare mirosul ierbii sălbatice, care parcă o înviorează. Apoi străbate satul ; cînii nu o latră, copiii nu o fugăresc, nimeni nu se apropie de dînsa. În grajd, un grajd părăsit în care numai ea stă, într-o încăpere singură, îşi găseşte totdeauna fînul. Iarna e ca într-o pivniţă ; şi noaptea, cînd viscolul geme la fereşti ca un uriaş rănit, ea se culcă jos, între paiele moi, şi, neliniştită, aşteaptă să audă a doua zi glasul unui om...

În dimineaţa aceasta o luă încet-încet din grajd. Se simţea slabă ; cînd intră în cîmp, în nemărginirea înecată de flori dese, aerul parcă era mai greu ; se înăbuşea, vroi să pască, smulse cîteva fire de iarbă şi se aşeză, ca niciodată, jos. Întinse botul, adulmecă, o greutate parcă o apăsa deasupra creştetului, apoi soarele începu să ardă din ce în ce mai puternic. Seminţele florilor miroseau ca şi cum ar fi fost prăjite, şi iarba se încălzi supt dînsa ca într-un culcuş. Şi, deodată, vîntul începu să sufle, cu suspinuri adînci, venite cine ştie din cari codri, cu vîjîituri puternice, cari culcau tulpinele şi le încurcau într-o reţea. Un tunet de-abia se auzi ; pe deasupra, paserile alergau grăbite, scoţînd ţipete de spaimă. De departe, dinspre munţi, venea ropotul ploaiei. Se sculă în picioare, îngrijată, cînd cele dintîi picături căzură plescăind pe trupul ei. În cîteva clipe ploaia o înecă, nu putea să răsufle, din coamă apa se scurgea ca dintr-un izvor. O apucă un tremur. Un tropot înăbuşit îi izbi auzul : herghelia se întorcea în fugă ; şi prin vuietul ploaiei un glas răsună prelung : „Martaa !“ şi a doua oară : „Martaaa !“ Apoi nu mai auzi nimic. Atunci, dibuind, înfricoşată, supt potopul ce se revărsa de sus, luă drumul înapoi, păşind ca printr-o băltoagă în care picioarele i se afundau, şi ajunse la marginea prăpastiei. Ploaia cădea cu furie, aproape nu mai putea merge ; se opri deasupra deschizăturii adînci, în fundul căreia şuvoiul gîlgîia înfuriat. Şi, fără de veste, i se păru că se mişcă supt ea pămîntul ; nici n-avu vreme să se înfricoşeze, malul se desprinse mai întîi domol, răsturnînd-o pe-o coastă, apoi se surpă dintr-o dată, repede, la vale, rostogolind-o pînă în adînc, oprind-o tocmai pe un dîmb dedesuptul căruia fierbea pîrîul. Şi vîntul care sufla printre malurile prăpastiei, curgînd şi dînsul ca o apă, aplecă mănunchiurile înalte ale cimbrului sălbatec peste trupul ei zdrobit.

(1907)

CALUL

Lui Corneliu Moldovanu

S-a trezit în cîmpiile întinse, acoperite de ierburile dese, culcate de vînturi, ale Ungariei. În mijlocul lor s-a ţinut cîtăva vreme de mama lui, o iapă oarbă ce sta răzleţită de ceilalţi cai, dintre cari cei mai frumoşi fuseseră mînjii ei. Apoi, cînd a simţit fiorul sălbatec ce i se revărsase în sînge, în largul pustietăţilor acestea a deprins cele dintîi goane, ş-acolo şi-a ridicat capul, a lărgit nările şi, cutremurîndu-şi coama încîlcită de spini, răspunse la chemări necunoscute, trimiţînd depărtărilor cel dintîi nechezat puternic ce-i ieşise din piept.

Dar cînd se învăţase cu viaţa asta slobodă, se pomeni o dată prins din fugă, înfrînat cu de-a sila de către cineva care se aruncă, dintr-o săritură, călare pe el. Atunci a înţeles că ceva îl ameninţă, că cineva vrea să-i ţărmurească libertatea, s-a strîns ghem, apoi s-a destins repede şi a pornit ca o săgeată. Mînca pămîntul supt copitele lui, simţea că i se aprinde ceva înăuntru, că ochii îi ard şi că limba îl frige ; trupul îi era numai o apă, gura numai o spumă de sînge. Iar în fuga nebună, ierburile îl biciuiau şi i se încolăceau ca şerpii de picioare. De la o vreme se simţi sleit de puteri şi se opri. Un nechezat parcă îl chemă dincotrova ; dar cînd văzu că duşmanul e tot pe spatele lui, că-i smunceşte frîul tot aşa de crunt, puse capul în piept şi, învins, se întoarse încet, purtîndu-şi *stăpînul*. Apoi plecă pe drumuri lungi, prin locuri străine și depărtate.

L-au necăjit îndelung pînă să-l învețe cu viața înfrînată de zăbală și pinten. Cînd s-a dezmeticit bine-bine, era de mult deprins cu șaua și știa chiar ceasul de dimineață la care pornea înspre cîmp ca să-și poarte călărețul, prin fața regimentului, în văzul sutelor de cai ce stăteau nemișcați la strigătul goarnei, ca și oamenii de pe ei. Și nu mai putea de mulțumire cînd, după alergările prin vînt și ploaie, se întorcea în grajdul în care îl aștepta nutrețul.

După cîțiva ani porni la un drum mai greu. Mergeau feriți, ocolind mereu, oprindu-se la bubuitul tunului ; stăteau zile și nopți în ploaie și glod, supt cerul încărcat de norii deși ce atîrnau pînă lîngă pămînt. Într-o zi, în capul călăreților cu săbiile scoase, se simți mînat la moarte într-un vîrtej înspăimîntător. În față le răsări deodată un alt vîrtej, și se loviră într-un învălmășag de glasuri, de vaiete, de împușcături.

I se păru că nu mai e scăpare, se avîntă, sări peste trupuri de oameni și cai, și, în goana nebună, își duse călărețul departe, despărțindu-l de ai lui. Un zid de săbii se înălță deodată împrejurul lui și-l opri. Atunci se ridică în două picioare, se întoarse și se aruncă orbiș înapoi.

Simțea că pe urmele lui veneau alții, simțea zbuciumările celui de pe el, dar nici unul nu-l ajunse. Tîrziu, cînd se opri la un adăpost, în crupă îl ardea o usturime grozavă. O tăietură de sabie îl crestase adînc. Mînile stăpînului îi spălară rana ușor, o legară și-l mîngîiară îndelung pe coamă.

Trecu și războiul. Întors acasă, își luă locul în grajd, mulțumit de liniștea dimprejurul lui, de lumina ce se revărsa pe ferestruia din față, de fînul mirositor ce-l smulgea de deasupra capului. Dimineața mergea la cîmp, ca de obicei ; serile, arareori. În grajd vara era răcoare ; iarna — cald. Și vremea trecea...

Vremea trecea ! anii se scurgeau repede unul după altul. Ehe ! cine știe cînd fusese războiul ! Dar o dată cu anii s-au scurs și puterea și avîntul lui. Îmbătrînise, picioarele îi tremurau după o cale mai lungă ; gîtul nu mai sta așa de încordat, ochiul nu mai căta departe. Odată poticni și se rostogoli jos cu călăreț cu tot. S-a ridicat repede, dar de atunci îl lua mai rar la cîmp și-l purta numai la pas. În urmă nu-l mai lua de loc.

Venea diminețile la el, îl mîngîia, dîndu-i fiori ce-i fugeau pe supt piele, apoi poruncea soldatului să-l plimbe prin ogradă. Parcă nici lui nu-i mai venea să iasă din grajd ; îi plăcea să mănînce încet, cu ochii închiși, peste care razele soarelui cădeau ca o ploaie caldă din susul ferestruii înguste.

Într-o zi, ușa grajdului se deschise largă, și doi soldați aduseră un cal tînăr, înspumat. Însuși generalul arătă unde să-l puie la iesle ; el, bătrînul, avea să fie mutat mai încolo, în colț, iar noul-venit îi lua locul, în fața ferestruii. Bătrînului parcă îi veni din nou vlaga tinereții, ridică în sus capul, se uită la stăpînul lui, apoi rămase cu ochii pironiți pe acel care-l înlocuia. Iar cînd se duseră cu toții, se închise ușa ; și cînd venitul ridică botul să smulgă din brațul de fîn, din care dînsul mîncase mai înainte, el se smunci, rupse frîul și, repezindu-se către celălalt, îl mușcă de gît. Îi despărțiră repede, iar el luă, pentru întîiași dată, de la soldat, două lovituri de vargă. A doua zi, dimineață tare, generalul veni, porunci să se puie, în fața lui, șaua pe calul celălalt, încălecă și porni. Bătrînul întoarse capul și-i urmări cu ochii pînă departe.

În fiecare zi, cei doi cai se măsurau cu privirea, și cîteodată bătrînul, reînsuflețit, se smuncea să se arunce. În urmă primea loviturile de vergi și se punea să mestice, liniștit, nutrețul, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

Într-o seară, după multă vreme, calul cel tînăr întinse capul, cu ochi cercetători, către bătrînul lui tovarăș. Acesta a stat o clipă, ca și cum ar fi vrut să se hotărască, apoi, simțind, ca niciodată, mirosul acela de cîmp care-i amintea de herghelia lui, de caii lîngă care nu fusese de atîta vreme, întinse și dînsul gîtul, și boturile lor se atinseră. Au stat cîtva așa, apoi bătrînul se încordă, rupse belciugul și, rămînînd slobod, veni încet, se alipi de celălalt și începură să mănînce liniștiți, unul lîngă altul. Din seara aceea nu-i mai legară.

Se deprinseră împreună ; aproape nu se mai puteau despărți. Cînd cel tînăr ieșea înșăuat, bătrînul necheza înăbușit, nu-și găsea astîmpăr și pleca încet-încet prin ogradă, după el, pînă îl aduceau soldații în grajd. Acolo aștepta să se întoarcă tovarășul, ca să mănînce. Iar serile, cînd obosea să mai mestice, își răzima botul de gîtul celui tînăr și dormita.

Într-o zi bătrînul nu mai putu să se țină în picioare. Ochii i se împăinjeniră deodată, genunchii îi tremurau, și buzele scăpară jos mîna de fîn ce smulsese atuncea. Voi să se rezime de tovarășul său și nu izbuti. Încet, încet, bătrînul simți cum se întunecă ferestruia spre care căta, i se muie încheieturile și trupul îi alunecă jos. Întîi se ținu sprijinit în cele două picioare de dinainte, apoi îl părăsiră și acestea, se rostogoli pe-o parte, horcăi de cîteva ori și rămase întins, zbătîndu-se încet... Iar calul cel tînăr își apropie botul de trupul aproape nemișcat, stătu cîtăva vreme cu ochii pironiți, apoi tresări, întoarse capul spre ușă și necheză prelung.

(1907)

TOVARĂȘII

E încă întuneric. Pămîntul e jilav de rouă, și brazdele, răsturnate, în ajun, de către fierul plugului, miroase a proaspăt. În văzduh, o rață-sălbatecă zboară, furișîndu-se, măcăind speriată, ca alungată de glonț. Pe o grămadă de coceni, plugarul, rămas peste noapte în cîmp, doarme învelit cu niște saci ; și mai încolo, boulenii treji, Duman și Joian, stau cuminți, cu gîturile întinse, așteptînd jugul. Dar departe, în sat, încep să cînte cucoșii, căci zorile prind să mijească. Lumina se cerne din ce în ce mai deasă, și-n vreme ce cununa cerului se luminează, pe pămînt se deslușesc toate : satul ; încolo, pe coastă, ca urnită din loc, pădurea ; în fund, dealurile gemene, unul după altul, ca pe o scară.

Și-n cea dintîi clipă de revărsare a luminii, grija, care țîrîie în urechea plugarului ca un greier, îl scoală. Omul aruncă sacii la o parte, sare în picioare, își freacă ochii cu dosul mînii stîngi și cu dreapta își îndreaptă șalele. Apoi pornește spre boi. I-a înjugat... Slabi, de li se văd coastele ca niște arcuri supt piele, boii își încoardă mușchii, își potrivesc bine cerbicea în jug și pornesc, împlîntîndu-și picioarele ca niște țăruși de oțel. Și cum merg așa, aud din urmă fîșîitul cuțitului cum intră în pămînt ca într-un miez de pîne, iar, uneori, glasul plugarului, cum îi îndeamnă și-i îndreaptă părintește :

— Cea, Duman, tată !

Ei îl ascultă ca niște copii ; și, mereu, dîra neagră a brazdei se deapănă de la un capăt la altul al lanului ca pe un mosor.

Se luminează încet, încet, în pas cu boulenii parcă. E liniște. Un stol de grauri se lasă, pieziș, în apropiere. Razele soarelui își scutură, tremurînd, praful de aur în aer. Și boii simt, după cum e purtat plugul de coarne, că puterile stăpînului au mai slăbit :

— Hăis, Joian, tată !

Iar la glasul lui, răspunde, ca din niște dumbrăvi înflorite în adîncuri, ciripitul gîdilitor al ciocîrliei...

E cald. Pămîntul parcă fumegă. Grumazul lui Duman prinde să lucească de sudoare ; jugul îl frige. Și din urmă glasul mai mîniat al stăpînului îl zorește :

— Hai, Dumane, hai !

Boii nu trag nici mai tare, nici mai încet ; căci cunosc ei cuvîntul nerăbdător și necăjit al stăpînului. Pășesc liniștiți, înțelepțește, și în ochii lor cuminți și negri parcă se răsfrînge și mai tare fața neagră a pămîntului scormonit de plug...

S-a încălzit de tot. Soarele frige. Duman parcă-și simte picioarele tremurînd, mai cu seamă dreptul dinainte, în copita căruia i-a intrat un piron mai acum cîtăva vreme. Îi e sete. Dar din urmă glasul aspru acum al stăpînului nu-i dă răgaz. Bouleanul e deprins, mai așteaptă încă ceva ; și nu întîrzie mult : o vargă i se așterne pe spate, lăsînd o dungă peste pielea udă. Omul țipă :

— Sireace, sireace ! Mînca-te-ar lupchii !

O albină, rătăcită, se ține morțiș de plugar, și el o alungă, înfuriat, cu mîna. Un graur s-a desprins din stol și s-a lăsat pe spatele lui Joian, care-l poartă, îngăduitor, ca pe-un prieten. Iar înaintea plugului, ca un vornicel ce arată calea, un cocostîrc pășește agale, privind cînd cu un ochi, cînd cu altul spre pămînt, înfingîndu-și uneori ciocul.

— O-ahoo !

Soarele s-a înfipt în creștetul cerului, și de acolo dogorește văzduhul. Țarina e încropită, ca și cum ar fi turnat cineva pe deasupra apă fiartă.

Boulenii răsuflă din greu. Împrejurul gîtului simt, ca o zgardă de fier, urma jugului scos. Plugarul le-a dat o mînă de coceni, din cari ei de-abia aleg cîte unul. Un prichindel de copil i-a adus și omului de mîncare : o bucată de mămăligă cu ceapă. Dar decît mîncarea, odihna parcă e mai priincioasă. Omul face un sac mototol și-l pune supt cap.

Boulenii nu mai mănîncă ; prichindelul le-a adus o oală cu apă, în care nici nu le intră bine botul. Apoi rămîn așa, cu puterile sleite, supt arșița soarelui. Graurii, cocostîrcul au zburat. Au rămas ei singuri în cîmp.

În dreptul lui Duman doarme plugarul, cu fața arsă, bătut de razele fierbinți ale soarelui, ale căror împunsături îi scot broboane de sudoare. Duman se uită la dînsul, și de la dînsul își poartă privirea la umbra ce o aruncă el singur pe pămînt, la umbra care parcă se topise din el, de i se așternuse, moale ca o ceață, la picioare.

Și parcă înțelege, parcă simte, parcă în mintea lui se face deodată o lumină omenească : pornește cu pași grei, se apropie de stăpîn, pînă cînd îl învelește în umbra trupului lui trudit, ca într-o pînză răcoroasă. Apoi, cu ochii închiși, bouleanul rămîne în soare, încremenit, cu genunchiul piciorului drept îndoit, gata să urnească iarăși plugul pe brazdă.

(1909)

FRUNZA

Lui Cristinel

S-a desfăcut din mugur, într-o dimineață caldă a începutului de primăvară. Cea dintîi rază de soare s-a împletit pe dînsa ca o sîrmă de aur, făcînd-o să tremure de fericirea unei asemenea atingeri. Ziua întîi i s-a părut scurtă, și apropierea nopții o mîhni. Lumina se stinse, răcoarea o făcu să se zgribulească, să se vîre între celelalte și să aștepte, ațipind, pînă a doua zi, venirea soarelui.

Cu ce revărsare de strălucire se ridică stăpînitorul lumii pînă sus, pe cer ! Raza se scoborî din nou, și toată ziua, încălzită, frunza se scăldă în albastrul văzduhului.

În scurtă vreme se desfăcu mare, verde, mai frumoasă ca toate, mai sus decît celelalte, tocmai în vîrf. De deasupra îi cădea lumină, dedesupt se ridica, pînă la ea, mireasma crinilor albi, singuratici, cu potirul plin de colbul aurului mirositor.

Un ciripit străin o miră. Și cea dintîi rîndunică, venită de departe, tăie albastrul ca o săgeată, înconjură copacul de cîteva ori cu strigăte de bucurie, apoi se așeză pe streșina casei, cîntînd mereu...

Dar într-o dimineață raza de soare nu mai veni. Cerul rămase acoperit de nori. Cea dintîi picătură de ploaie o izbi rece, greoaie. Cîteva zile a plouat. Nici rîndunelele nu se mai vedeau. Dar mirosul crinilor, seara, se împrăștia puternic, umed : o amețea.

După zilele acestea, lipsite de scînteiere, soarele răsări într-o dimineață înfocat, vărsînd parcă flăcări, încălzind totul în cîteva clipe. Raza o fripse. În după-amiaza zilei acesteia, o păsărică cu pene verzi și galbene, un scatiu, veni, moleșit de căldură, de se furișă supt dînsa, la umbră, la adăpost. Și frunza se bucură, acoperi cum putu mai bine păsărica ; iar aceasta ciripi, întîi înăbușită, din gușă, apoi mai prelung, mai dulce, cum nu auzise frunza cîntec.

Și în fiecare zi paserea venea să se ascundă de căldura cotropitoare, în fiecare zi frunza o ferea, și seara cîntecul se împrăștia vesel.

Cît n-ar fi dat acuma frunza pe o picătură de ploaie ! Dar norii fugeau goniți de vînturile din înălțimi ; cerul de sticlă, înflăcărat, uscase totul. Crinii nu mai miroseau ; cînd și cînd, rozeta, care își scutura sămînța coaptă, împrăștia mireasma ei în zorii unora din dimineți. Prea multă lumină, prea multă căldură.

Nopțile senine, cu crai nou, cerul spuzit de stele o fermecau. Ar fi vrut să fie veșnic noapte...

Paserea venea mereu, cîteodată și noaptea rămînea acolo, ațipind, cu căpușorul supt aripă.

Și trecu mult pînă ce, odată, vîntul de toamnă începu să bată. Zilele erau mai răcoroase, nopțile mai reci ; cerul arareori curat. Puternic suflă vîntul tomnatic ! Apusurile erau ca sîngele și parcă înroșeau și pămîntul. Frunza își simți puterile slăbite ; cu greu putea să ție piept vîntului, care o clătina în toate părțile ; cîteva tovarășe, smulse, fluturară prin aer, apoi fuseseră duse departe.

Paserea îi venea mai rar, nu mai cînta, și asta o mîhnea cumplit.

Frunza tînjea, se îngălbenea ; celelalte, de pe același copac, parcă se îngălbeniseră și mai repede. Începuseră să cadă. Frunza auzea mereu, de acolo, din vîrf, foșnetul cobitor al tovarășelor ce o părăseau, strecurîndu-se ușor, ca o șoaptă, ca o rugăciune, așternîndu-se jos, într-un lăvicer pe deasupra căruia vîntul alerga grăbit.

De dimineață pînă seara, și noaptea, frunzele cădeau într-una. Unele mai repezi, altele mai domoale, legănîndu-se în aer ca o aripă de fluture, aninîndu-se de ramuri ca cerînd ajutor; numai într-un tîrziu, dîndu-se învinse, cădeau, îngropîndu-se între celelalte.

Într-o dimineață se sperie. În tot copacul rămăsese numai ea! Ramurile goale se loveau unele de altele, tremurînd ca de frig. Deasupra, cerul cu nori greoi ca de bumbac; în largul lui, stoluri întregi de paseri plecau în șir; atunci băgă de seamă că și cuiburile rîndunelelor rămăseseră goale.

Un fior o străbătu și se gîndi la paserea care nu o văzuse de cîteva zile. În clipele acestea, cînd parcă se cutremura la gîndul că poate și dînsa va trebui să se desprindă, să moară, ca și celelalte, vederea prietenei pe care o adăpostise atîta i-ar fi fost de ajutor.

Și paserea parcă auzi chemarea tovarășei de altădată; veni, dar se opri puțin, pe o altă ramură, ca și cînd n-ar fi cunoscut locul obișnuit în care cîntase; apoi își luă zborul și, în trecerea grăbită, fără să întoarcă măcar capul, lovi cu vîrful aripei frunza care, de-abia mai ținîndu-se, căzu la rîndul ei.

Și lăvicerul de jos nu se mai îngroșă, din ce fusese, cu această, cea din urmă, moartă.

(1907)

O RAZĂ

S-a desprins raza din ghemul ei de aur și a rătăcit prin senin. Și-n întîia zi, tremurătoare, căută pe ce să se oprească.

Într-o poiană din mijlocul unei păduri găsi urma copitei unui cerb plină ochi de apa ploilor. Vroi să se strecoare în unda rece, dar în clipa aceea, un biet lup, slab de i se vedeau coastele, dădu buzna dintr-un desiș, se repezi, sorbi apa, turbură ce mai rămase, apoi se prăbuși în cealaltă margine a pădurii, după o căprioară care tocmai trecea.

Raza călători mai departe.

Munți, dealuri, văi: ai ce cutreiera în lume cînd te-ai așternut la drum.

Pe-un cîmp, o grămadă de oameni prăfuiți, osteniți, aduși de șale, merg delaolaltă. Pe umeri de-abia își duc puștile cu spăngile ascuțite. Raza îi urmărește; ar vrea să se înfășoare ca o sîrmă de aur împrejurul spăngii călătorului celui mai obosit, rămas în urmă. Dar, deodată, un sunet de goarnă răzbate pînă în adîncuri. Călătorii se opresc, își îndreaptă trupurile, privesc, iscoditori și crunți, înainte, scot puștile, și-ntr-o clipă, dimpotriva lor alți oameni se arată. O clipire: dușmanii se aruncă unii spre alții, puștile răzbubuie, spăngile se-nroșesc în piepturi. Călătorul obosit din urmă, însetat adineoare poate ca și lupul din pădure, acum e și el o fiară. Pe luciul de oțel al puștii lui se prelinge sîngele.

Înfiorată, raza călătorește mai departe. Cînd vrei să rătăcești, ai unde. Așa, raza ajunge deasupra unui tîrg.

Într-o casă mare, bogată, într-un salon, o mulțime de femei și de bărbați sorb ceaiul aromat. Rîs, vorbă ; și-un vals molatec se desprinde de pe clapele pianului, supt degetele subțiri și albe ale cîntăreței. Ce mîini frumoase ! Iar la degetul cel mic, o piatră prețioasă, un diamant, parcă atrăgea raza : din înalt, ea se scoboară, și-n clipa ceea degetul fetei pare că fulgeră de focuri. Uimită, mîndră, cîntăreața se oprește, frînge cîntecul și se uită cu îngîmfare împrejur :

— Uitați-vă la diamantul meu, zice celor din odaie.

Dar raza se furișează, și ochii tuturor privesc răutăcioși.

Mai departe. Un colț curat, senin și liniștit nu e pe lumea aceasta ?

Într-alt tîrg, într-o mahala sărăcăcioasă, la o colibă. Fereastra mică e deschisă ; lîngă fereastră, mama, cu fața suptă de neodihnă, își leagănă copilașul bolnav pe genunchi. Micuțul stă cu ochișorii verzi deschiși, pieptul mai nu i se ridică, buzele albe nu se pot mișca. Se gîndește mama : cîte necazuri, cîte nădejdi, și acum ! Și cum gîndea astfel, o lacrimă, curată ca un mărgăritar, îi izvorăște din ochi, mamei, și i se anină de geană. Și-atunci raza pribeagă se topi în lacrimă și-o polei.

Iar copilașul, care de mult nu se mai înviorase, o zări ; întinse mînușița spre obrazul mamei și zîmbi ușor.

(1910)

SCHIȚE ȘI NUVELE

NEINCLUSE ÎN VOLUME DE EMIL GÎRLEANU

DIN TRECUT

(Fragment)

În fiecare vară, pînă mai acum cîţiva ani, mă scoboram din tren la Tîrgu-Frumos, unde mă aştepta căruţa fără arcuri a lui moş Gheorghe, mă suiam într-însa şi, după ce treceam, la pas, dealul din marginea tîrgului, o luam de-a dreptul spre Siret. De cîte ori n-am străbătut pădurea răcoroasă a Strungăi şi de cîte ori n-am ascultat întîmplarea cu hoţii ce-o pătimise „mai acum vreo douăzeci de ani" moş Gheorghe. Pentru dînsul, oricîtă vreme ar fi trecut, tot cu douăzeci de ani în urmă rămînea noaptea aceea, cînd, plecînd liniştit de-acasă, să meargă înspre Roman, se pomeni oprit în mijlocul pădurii de nişte hoţi. Moş Gheorghe, însă, om neînţelegător, în loc să steie, cum îi strigase dînşii, dădu bici gloabelor, crezînd c-or fugi de să mănînce pămîntul. Ţi-ai găsit! Din două aruncături, hoţii îi opresc caii şi încep a-i cotrobăi prin căruţă. De găsit, n-au găsit nimic, „că doar de-aceea nu se oprise nici el", le spunea moş Gheorghe. Aşa? Bine! „Dar pentru că ai dat bici cailor cînd noi ţi-am spus să opreşti, îi răspunseră hoţii, să-ţi dăm şi noi cîteva şfichiuri." Şi, nici una, nici alta, îi înşfacă unul biciul din mîini şi începe a-i aşterne pe spinare pănă se satură. Apoi mai dădu un bici în cai, unul într-însul şi încheiară socoteala. „Şi doar înainte de-a intra în pădure îmi scosesem sumăieşul, să mă răcoresc; ba că chiar!" Şi moş

Gheorghe rîdea amarnic acum, după „douăzeci de ani“ de la întîmplarea aceea!

Din pădurea Strungăi ţineam tot şuşaua de-a dreptul printre sămănăturile ce se plecau ca nişte valuri în bătaia vîntului cald.

Privirea mi se pierdea departe, departe, spre fundul zării, unde munţii cu pădurile se prefăceau în nouri străvezii, ce mi se păreau că se destramă încetul cu încetul în aerul vaporos al zilelor de vară; şi cînd se pierdeau la vreo cotitură a drumului, cînd iar apăreau, întrupîndu-se în alte chipuri şi supt alte feţe.

Bucata aceasta de drum moş Gheorghe mai mult tăcea, şi mai mergeam astfel cale de vro două ceasuri, pănă cînd dînsul îmi striga bucuros: „Iaca şi curtea!“ Caii parcă prindeau la puteri; din ce în ce casa începea a se desluşi mai bine, pînă ce apărea întreagă, cu cerdacul ei de lemn încărcat cu flori de bună-dimineaţa; cu zidurile albe, albe; cu acoperişul de tablă ce sticlea în bătaia razelor de soare ca o oglindă. Stoluri de porumbei zburau cînd pe deasupra casei, cînd scoborîndu-se în zbor încîlcit, înconjurînd-o de jur împrejur, spre a se ridica din nou.

Ajunşi lîngă livada prin care trebuia să trecem, moş Gheorghe se scobora din căruţă, deschidea tacticos poarta, lua caii de căpăstru şi porneam încet prin aleea de vişini ce-şi clătinau alene fructele coapte şi roşii printre frunzişul verde-închis. Poarta curţii, înconjurată cu parmaclîc de lemn, o găseam deschisă, iar pe scări, în dosul rotundului de verdeaţă şi flori în mii şi mii de feţe, vedeam pe bunica, învălită-n şalu-i negru, cu surîsul pe buze. Săream repede din căruţă şi-i alergam în braţe, iar în timp ce moş Gheorghe îşi urnea caii înspre grajd, bunica nu mai mă isprăvea de sărutat, întrebîndu-mă ce mai fac şi nedîndu-mi timp să-i răspund.

Ce bun suflet, ce fire blîndă era bunica! De la moartea bunicului, eu îi mai rămăsesem, şi-n fiecare vară, pe la mijlocul lui iunie, primeam biletelul ei, scris cu litere mari şi tremurate: *„Dragă nepoţele. Te aştept să vii ca-n anul trecut.“* Eu îmi luam cîte ceva şi porneam repede, căci întîrzierea i-ar fi dat de bănuit sau că mă-mbolnăvisem, sau c-o uitasem, şi ar fi căzut pe gînduri amare! După ce mă săruta, mă lua de mînă şi mă ducea să mă odihnesc în odaia mea cea mare, văruită şi curată, parcă ar fi fost înfăşurată cu pînză; în mijlocul ei era o masă de nuc, sculptată de bunicul, cu două scaune, şi un pat mare, din alte vremuri, cînd somnul omului era mai liniştit, necutreierat de visele dureroase ce ne fac astăzi să tresărim. Ferestrele mari, patrate, fără perdele pe dinăuntru, iar pe dinafară cu perdele ţăsute din frunzişul celor doi tei rotunzi, încă în floare, ce-mi băteau dis-de-dimineaţă în geam; iar cînd vedeau că prea mă-ntrec cu somnul, dădeau drumul cîtorva raze de soare să mă lovească drept în ochi, şi mă sculam.

Înspre sară auzeam ciocănind încet la uşă, o dată, de două ori. Mă trezeam, săream repede şi mă pregăteam să fac dimpreună cu bunica înconjurul parcului şi a viei! Mare mulţumire avea să-mi arăte ce se făcuse în lipsa mea; şi totdeauna aveam cîte ceva nou de văzut! O luam încet, încet, bunica sprijinindu-se de braţul meu, pe cărăruşa de lîngă gardul de cătină răzimat în trunchiurile groase ale plopilor înalţi. Şi bunica-mi arăta via, cu butucii mari, acoperiţi de frunze late şi verzi, printre cari strugurii de aguridă spînzurau încărcaţi de bobiţe. La dreapta erau straturile de castraveţi, pe cari în toată seara îi uda, iar bunica singură-i plivea pe fiecare şi le-ntorcea curpenii spre soare cînd vedea că-şi fur din lumină unul de la altul. Dincolo, fasolele, mazărea, ca nişte buchete mari, legate la tulpină, unele din ele, prin firul plăpînd şi lung, plin de flori albe de rochiţa-rîndunicii; şi cîte şi mai cîte verdeţuri, toate crescute supt privirile de mamă ale bunicei, care puţin se folosea de ele, plăcîndu-i să le vadă răsărind, acoperindu-se de floare, crescînd şi dînd roade în voia lor. Dar parcul! Stejarii şi mesteacănii, iar prin unele părţi, teii își amestecau frunzișul, făcînd o boltă răcoroasă, dedesuptul căreia mirosul căpșunilor te îmbăta și te atrăgea să rătăcești mereu pe potecile îngrijite, ce șerpuiau până departe, înspre valurile repezi ale Siretului. În vîrful cărării ne opream; bunica se odihnea aici mai mult, pentru că-mi știa patima. De aici vederile îmi fugeau întotdeauna spre vale, pe covorul sîngerat al lanului de mac. Niciodată n-am întîlnit o priveliște mai frumoasă ca lanul acesta roș, de un roș-aprins, căruia vîntul îi muta uneori lin floarea cînd într-o parte, cînd într-alta, de ți se părea un val de sînge ce se legăna între maluri înverzite; cînd stătea liniștit, părea un așternut de jăratec, iar în apusul soarelui ardea cu pară și-ți închipuiai că crîmpeiul acela de cîmp se aprinsese de la dogoreala soarelui înflăcărat ce aluneca pe zarea de foc...

Dar drumul nostru avea același capăt: castanul mare, rotund, supt frunzișul nepătruns de soare, în răcoarea căruia apăreau întunecate cele două lespezi de marmură a două morminte, dintre care unul aștepta cu răbdare pe aceea ce mă ducea să le privesc. În cel dintăi se odihnea bunicul, pe care nu-l văzusem decît o dată, mi se pare. Iedera de pe castan își scobora vlăstarele până pe deasupra lespedelor, împrejurul cărora, în pămîntul negru, înfloreau cîțiva crini de apă. Aici dorise bunicul să-și doarmă somnul fără de sfîrșit. Buzele bunicăi începeau a-i tremura ușor, iar din ochi îi izvora un rînd de lăcrămi mari, ce-alunecau încet pe obraz...

Sările ascultam multe, din alte vremuri, spuse domol și cu rost de bunica, ce știa așa de frumos a povesti, în cerdacul de lemn încărcat cu flori de bună-dimineața, cari așteptau zorile spre a se redeschide iar.

. . . .

. . . .

Mă întorsesem de vro lună de la țară. Într-o dimineață mi se bătu în ușă. Mă scol repede, deschid și iau telegrama ce-mi aducea poștașul. Primarul îmi făcea cunoscut că bunica era greu bolnavă. Era începutul toamnei, plecasem și o lăsasem pe bunica sănătoasă. Știam însă că suferea adesea de înădușeală. Am plecat cu cel dintăi tren. La Tîrgu-Frumos mă aștepta moș Gheorghe. Bunică-i era „tare rău". Îngăimeala lui moș Gheorghe mă făcu să-nțeleg o parte din adevărul ce-l înconjura. Am trecut prin pădurea Strungăi, fără să mai ascult întîmplarea cu hoții „de acum douăzeci de ani". Moș Gheorghe își mîna posomorît caii. În scară nu mă aștepta bunica. Am găsit-o în sicriu, acoperită de flori și înconjurată de țărancele ce o plîngeau cu hohot, în odaia mea umbrită de cei doi tei...

A doua zi, împreună cu tot satul, am dus-o la mormînt, pe cărarea ce o străbătusem cu o lună mai-nainte împreună. Am purtat-o pe lîngă via și straturile ce începeau a se îngălbeni; pe lîngă lanul de mac scuturat de floare; împrejurul parcului ce foșnea atît de jalnic! Și-n cele din urmă raze ale unui apus de toamnă, am scoborît-o în mormîntul ce o așteptase răbdător, supt castanul al cărui frunziș se răsfira în bătaia vîntului, spre a-și primi stăpîna multiubită. Iar lespedea grea de marmură își luă locul pe pămîntul negru, în umezeala căruia crinii de apă mai înfloreau încă.

Noaptea aceea am petrecut-o plîngînd singur în cerdacul de lemn, ascultînd tînguitul dureros al plopilor, în vîrful cărora stelele, mai apropiate parcă, ardeau tainic, ca flacările unor lumînări.

(1904)

COMOARA

Prin fereastra murdară, îngustă cît palma, de-abia pătrunde în odaie lumina sură, bolnavă, a zilei întunecoase de toamnă. Doi oțetari își frămîntă, mai încolo, smocurile de flori uscate, și, arareori, vîntul rătăcește cîte o picătură de ploaie în geamuri, picături mari, smulse din norii greoi, îmbibați de apă ca niște bureți. Pe ulița pustie sună cînd și cînd, pe pietrișul colțurat al trotuarului, călcîiele vreunui trecător grăbit.

În odaie de-abia se zărește. Bagdadia plecată într-o parte apasă deasupra ușii ce s-a scufundat, lăsîndu-și un colț mai sus. Soba goală, în hornul căreia vîntul se zbate ca o pasăre prinsă, împrăștie parcă frig. În mijloc, o masă și un scaun. În fund, lîngă perete, un pat, în care Ion Rujniță, fostul paracliser la Biserica Vulpe, zace de două luni. Bătrînul stă ghemuit supt cergă, cu capul înfundat în pernă. Are înfățișarea stinsă a bolnavilor : obrazul învelit de barba mare, netunsă, buzele subțiri, albicioase, ochii înfundați sticlesc ca două lumini de candelă.

Bolnavul ațipise ; deodată clanța se mișcă, ușa se deschide încet, din tindă flutură o toană de vînt, și o femeie înfășurată în șal intră și se apropie de pat.

— Domnule Ioane, am venit, zise dînsa.

Bătrînul deschise ochii, se uită puțin, parcă i s-ar fi împăienjenit vederea, apoi șopti :

— N-am !

— Atunci, cînd o să ai ?... Ți-am adus lapte o lună de zile și n-am luat de la dumneata nici cinci bani...

Bolnavul începu să tușească, pierzîndu-și răsufletul. Lăptăreasa tăcu ; văzînd că bătrînul se înăbușe, alergă afară, aducînd tinicheaua cu lapte, turnă puțin în ulcica de pe masă și-i dădu să bea :

— Bea puțin !

Bolnavul luă, tremurînd, ulcica, bău și se liniști. Apoi ridică ochii și zise din nou, ca și cum ar fi plîns :

— N-am... vezi bine că n-am !

Lăptăreasa îl mai privi cîtva, își prinse șalul mai bine la spate și plecă zicîndu-i :

— Să te găsesc sănătos !

Ion Rujniță rămase iarăși singur. Un fior de frig îi trecu prin trup. Alături, în cămară, se auzi un vuiet de tinichele. Poate vreo mîță. Nu, guzganii ! Bătrînul făcu ochii mari și se uită primprejur cu spaimă. Adormi.

Ușa se deschise din nou, scîrțîind, și o altă femeie, îmbrăcată în negru, intră. Mai întîi se opri, să se deprindă cu întunerecul. Apoi, cînd zări patul, călcă în vîrful degetelor și veni de se așeză la picioarele lui. Să fi avut șaizeci de ani ; de supt bariful negru, șuvițile albe ieșeau pînă peste obrazul galben, încrețit. În mînă ținea o basma cu care începu a-și șterge lacrămile ce începură să-i pice una cîte una cînd privi pe bătrîn. Apoi căzu pe gînduri și rămase așa.

Într-un tîrziu bătrînul se deșteptă, deschise ochii și, văzînd pe femeia din fața lui, crezu că-i tot lăptăreasa și-i spuse, din nou, cu glas stins :

— N-am !

Dar femeia se sculă, se duse lîngă dînsul și-l luă de mînă.

— Ioane, Ioane, eu sînt ; eu, Ileana, soră-ta.

Bătrînul se învioră, întoarse bine capul, rămase o clipă, apoi o lumină trecătoare, de bucurie, îi însenină fața. Îngînă :

— Bine c-ai venit... bine... bine c-ai venit. Apoi capul îi căzu pe perne ; adăogă cu glasul sfîrşit : Eu... mă duc !

Femeia îşi smulse bariiul şi începu să-i vorbească repede, ca apucată :

— Iaca, acum am picat aici. Am venit cu trenul. N-am ştiut. Pălădoaia mi-a spus că ai căzut la pat. Doamne fereşte ! Am adus şi pe Maria. Are să vie, are să vie... Şi iar începu să plîngă : Că aş fi venit şi la îngroparea lui Gligore, da' unde am putut ! Te ştiam pe *mata* aici. Ştiam că o să faci tot ce trebuia, ca pentru un frate ce ne era. Iacă, a trecut două luni. Şi te găsesc bolnav, Ionică dragă !

Vorbele surorii lui, bocetele parcă-l mai dezmorţi şi pe bătrîn. Răspunse :

— De trei luni zac de piept. De mîncare îmi aduce popa Gavrilă... O dată pe zi... supă... Eu n-am nici un bănuţ... Doctorul a venit numai o dată...

Soră-sa îl dezmierdă pe frunte :

— Te-am ajuta şi noi... că Maria, dă ! ştii, trăieşte c-un ofiţer. Eu ce-am putut ? Tată n-are ! Eu, ca mamă, am închis ochii... Îs femeie ! Ş-apoi nu muream altfel de foame ? Şi se plecă peste faţa bătrînului : De la cine poţi lua astăzi un ban ? Nu-i aşa ? Gligore nu ne-a lăsat nimic. Şi a trăit ca un cîine, Dumnezeu să-l ierte, şi să mă ierte că vorbesc aşa. Dar ce-a făcut ? A postit, a dormit în frig, şi de pe urma lui iacă ce-a rămas : bojdeuca asta, care ţi-a scurtat zilele, mai bine nu te mai mutai în ea !

Rujniţă îngînă :

— Hruba asta m-a omorît !

Femeia rămase tăcută, apoi se apropie şi mai tare de bolnav şi începu din nou :

— Doamne, Ioane, toată lumea vorbeşte că Gligore a strîns bani. Şi eu l-am văzut odată cu trei galbeni. Cînd am intrat, şedea colo, la fereastră, şi se uita la ei. Cînd m-a zărit, a vrut să-i ascundă şi i-a scăpat jos ; unul s-a oprit ici lîngă uşorul uşii. Cine ştie unde i-a ascuns el ! Ai căutat ?

Bătrînul voi să se ridice într-un cot, dar nu putu.

— Unde să cauţi ? Aici, în odaia asta, ii ce vezi... Dincolo, hîrburi, peteci... Prin pereţi să cotrobăiesc ? Ş-apoi cum am venit, am căzut la pat. Poate-s vorbe. Cîţiva bani i-a dăruit fetei popii... cînd s-a măritat... Am stat lîngă el pînă şi-a dat sufletul ; nu mi-a spus nimic... N-ar fi lăsat el să moară ca un cîine !... Vorbeşte lumea aşa !... Bătrînul fu cuprins de frig ; îşi strînse cămaşa la piept. Tare-i frig, vine iarna, zise.

— Să-ţi fac puţin foc ?

— N-am lemne.

Sora lui îşi puse iar bariiul, luă batista şi-i desfăcu nodul.

— Am doi lei. Mă duc să cumpăr lemne.

Apoi ieşi.

Rujniţă îşi trase cerga. Tusea îl cuprinse din nou. Şi deodată se simţi sleit, parcă cineva i-ar fi tăiat dintr-o dată toate vinele din care i se scursese viaţa. Bucuria îl înviorase, dar în urmă îl doborî. Un frig straşnic îl coprinse, parcă stătea întins pe un sloi de gheaţă.

Cînd se întoarse sora lui, îl găsi vînăt. Se sperie.

— Stai, că-ţi fac repede focul şi alerg la un doctor !

În soba rece, fără pic de cenuşă, focul prinse flacără încet, apoi deodată izbucni cu putere, cutremurînd hornul. Odaia se lumină. Dar Ion Rujniţă tremura grozav :

— Mi-e frig la picioare !

Sora lui veni lîngă pat.

— Să te învelesc cu ceva. N-ai nimic ?

Bolnavul se gîndi puţin, apoi îşi aduse aminte :

— Mi se pare c-am văzut... dincolo, nişte vechituri.

Sora lui se uită primprejur şi se îndreptă spre uşa cămăruţei. O deschise. Dinăuntru se împrăştie, deodată, un miros de mucigai. Femeia rămase în prag ca zăpăcită, apoi aprinse lumînarea de pe masă şi intră înăuntru.

După cîteva clipe se întoarse cu un maldăr de haine vechi, ferfeniţite.

Bătrînul se strînse ghem ; o rugă de-abia suflînd :

— Pune-le... peste picioare.

Femeia se uită la frate-său şi se cutremură cînd îl văzu în starea aceea ; puse hainele aşa, grămadă, peste cergă şi plecă în fugă după doctor.

Bolnavul aţipi. Într-un tîrziu i se păru că cineva îi apasă pe piept un bolovan de gheaţă ; răsuflarea i se curmă ; gheaţa parcă se topea, şi apa rece îi străbătea prin toate părţile în trup. Cu cea din urmă putere încercă să zvîrle bolovanul, se încordă, dădu din mîini, din picioare şi se ridică în sus. Se uită primprejur şi nu văzu pe nimeni. Focul ardea liniştit, dar în casă parcă era şi mai rece.

Atunci zări la picioare maldărul de haine ; clănţănindu-i dinţii, de-abia se întinse, prinse mîneca unui palton şi-l trase mai peste el ; din cutele paltonului răsări poala unui surtuc ; bătrînul vru să-l întindă deasupra, dar, rupt de oboseală, căzu din nou pe perne.

Aţipi şi se văzu, deodată, într-o prăpastie în care ningea ; dar de jur împrejur copacii erau în floare, iarba verde. Iarnă era numai deasupra lui. Fulgii îi acopereau trupul, peste care omătul se înălţa ca un turn. Iarăşi se încordă să se scoale, izbi în patul de lemn ; turnul parcă se dărîma cu un vuiet de parale ce zurnuiau. Se ridică din nou, se ţinu într-un cot. Era îngheţat. Îşi strînse toate puterile, întinse mîna, apucă surtucul, îl smuci să-l tragă pînă peste gît, să se încălzească. Surtucul se ţinu mai întîi greu, apoi, ca şi cînd ar fi scăpat dintr-un ac în care se prinsese, rămase uşor, ca o cîrpă. În aceeaşi clipă, un val de aur se răspîndi pe pat şi, lunecînd jos, pe podeală, galbenii se împrăştiară peste tot, rostogolindu-se, lovindu-se unii de alţii, sunînd ca o muzică, ca un clinchet venit de supt pămînt.

Bătrînul deschise ochii mari, spăimîntători de miraţi, întinse mîna după aurul ce fugea, apoi ceva parcă i se rupse în dreptul inimii, căzu pe o parte şi rămase mort.

(1907)

SCRISOAREA PIERDUTĂ

Ce e o scrisoare? O mărturisire a inimii cîteodată, de multe ori însă numai a ochilor. Lipsindu-i puterea cuvîntului vorbit, are în schimb duioşia pe care depărtarea de fiinţa dorită ţi-o revarsă în suflet. Ce putere are? S-au scris pagini întregi cari n-au spus nimic, şi-un singur *Adio!* răsărit ochilor de supt plicul deschis a zdruncinat sau a sfîrşit o viaţă. Ce soartă au scrisorile? Unele se păstrează pînă ce le îngălbeneşte şi le şterge vremea, ascunzînd între foile lor cîte o floare, veştejită poate dintru-ntîi supt buze cari nu mai sînt ; altele se aruncă, după cum arunci lucrurile netrebuincioase ; iar unele se pierd, ca aceasta pe care o dau mai jos şi pe care am găsit-o într-un plic, fără de adresă, ca şi cînd cele cuprinse în ea ar fi fost potrivite pentru mai mulţi, şi iscălită cu un singur nume, care ar fi putut fi al *Ei*, sau al *Alteia*, sau chiar, mai ştii, al *Dumnitale*, iubită cititoare. [1]

Dragă Puiule,

În sfîrşit! am izbutit şi de astă dată ; eşti bursier încă pe un an de zile! Ei, dar n-a fost lucru uşor. Altă dată mergea iute-iute, ştii. Acum!...

---

[1] Această introducere lipseşte din textul apărut în *Falanga literară şi artistică* din 7 februarie 1910. Am reprodus-o după volumul postum *O lacrimă pe-o geană.*

Dar să-ţi povestesc. Mai întîi cred că ai auzit: ministerul nu mai e acolo. S-a mutat la dracu-n praznic. Pe o vreme rea, cum a fost cea de ieri, trebuie să-ţi faci testamentul cînd porneşti spre el. Dar mai cu tramvaiul, mai pe jos, am ajuns. O casă cu două rînduri, cu coridoare fără fereşti, îmbîcsită, mucegăită, dărăpănată, iată ministerul vostru. Să le fie în nas! Cînd se deschide cîte o uşă pe sălile negre ca noaptea, de năvăleşte cîte un sul de lumină, zici bodaproste. Cînd mi-aduc aminte de palatul pe care l-a avut pînă acum! Zău, Puiule, ce le-o fi venit să se mute aici! Ori cele ce fac au trebuinţă de... întuneric! Secretar e tot domnul *Cela,* cum îi zici tu. Parcă îţi văd nările cum se resfiră în semn de dispreţ, poate şi de ciudă. Nu mai fi gelos, Puiule. *Tempi passati!*[1] Am aşteptat 3 ceasuri în cap ca să ajung în cabinetul dumisale: de la 9 la 12. Trei ceasuri! Picuram de somn cînd îmi atinse umărul uşierul: „Poftim, coniţă". Domnul *Cela* mă aştepta îmbrăcat, în picioare, semn că n-avea vreme de pierdut. Eu, însă, mă cunoşti tu, m-am aşezat frumuşel jos şi l-am rugat: „Luaţi loc!" Domnul secretar a strîmbat din nas, crede-mă, şi „a luat" loc în faţa mea. Cîteva clipe ne-am privit. Vai, Puiule, ce-s schimbările soartei pămînteşti pe lîngă cele de pe faţa unui om! Să-i vezi obrazul: sucit, mototolit, boţit; şi din ochi, şi din gură parcă i-a ţîşnit apă fiartă şi i-a săpat şănţuleţe pe-ntreg obrazul. Faţa — o smochină; trupul — o roşcovă. Iată ce a ajuns domnul *Cela* în doi ani de zile! Domnul *Cela,* care ţi-a amărît atîtea clipe! Dar fără dreptate, căci tu ştii că ce-i făgăduiam n-am ţinut niciodată. M-am cutremurat! Îi vorbeam, şi gîndul îmi era mereu la mine. Aşa oi fi şi eu? După felul cum m-a primit, după chipul cum mi-a vorbit, cum mi-a făgăduit, îmi închipui că tot aşa trebuie să-i fi părut şi eu. Altă dată era de ajuns un cuvînt, acuma? A trebuit să-i înşir verzi şi uscate, să-i spun boala care te-a făcut să pierzi un an, de... mai ştiu eu de ce! Dar în sfîrşit: s-a făcut! Cînd mi-a dat mîna, cu vîrful degetelor — şi acele în mănuşă — am înţeles, Puiule, că-i cea din urmă îngăduire pe care o mai pot smulge. Ce vrei, îmbătrînim! Îmbătrînesc! Am ieşit din hruba ministerului bucuroasă — pentru tine; turburată — pentru mine. În drum m-am întîlnit cu *Maiorul.* Ştii, acela pe care l-am înaintat eu. Vederea lui mi-a făcut şi mai rău. Da, pe atuncea făceam maiori! Nu mă sfiesc să-ţi spun: cum am ajuns acasă, repede: la oglindă.

La tîmple am cîţiva peri albi. Se pot văpsi, îmi vei zice. Da, dar faţa? dar ochii? dar sînul? Nu, Puiule, ştiu că la întoarcere n-o să mă mai cunoşti! Ştiu. Vei fi iubit acolo, în Parisul tău, vei fi sărutat pe-atîtea, în cei patru ani de despărţire, şi sînt încredinţată că din dragostea noastră nu ţi-a mai rămas decît necazul împotriva domnului *Cela.* Spune că nu-i aşa! Vezi tu ce rămîne de pe urma unei dragoste? Şi acuma, Puiule, haide, pune-te şi învaţă, învaţă şi sfîrşeşte odată; încă un an de bursă, eu, una, cel puţin, ştiu că nu-ţi voi mai putea căpăta. Căci acum, mai întemeiată ca adineoare, îţi spun sincer, cum ţi-am spus toate din viaţa mea: vai! am îmbătrînit!

Nu pe buze, Puiule; pe frunte, — o sărutare izvorîtă din inima mea de iubită... din sufletul meu de mamă.

Elena

(1910)

---

[1] Timpuri trecute (it.).

TOAMNĂ !...

Ați urmărit vreodată șirul frînt al paserilor călătoare ? Le-ați văzut cum se cheamă, cum se adună, cum se rotesc prin aer, pînă ce, în vîrf de săgeată, își iau zborul spre depărtatele țări ale soarelui ? Și dacă le-ați urmărit, nu le-ați însoțit zborul cu o adevărată părere de rău ? Căci ele iau cu ele și soarele nostru, în urma lor frunzele cad, cerul se stinge, noaptea cade mai grea și mai lungă — nopțile reci în care șuietul biciuitor al ploaiei ne curmă somnul și ne așează mintea pe drumul gîndurilor triste... În urma pasărilor călătoare vine toamna.

Și, totuși, ce frumoase sînt cele dintîi zile ale toamnei. După rodnicia plină a verii, firea pare ostenită de munca rodirii, pămîntul stors caută odihnă, brazda cere din nou hrană, ca să poată da la anul alta. E o liniște și o adîncă pace pretutindeni.

Dar pădurea ! Verdele frunzișurilor se aprinde ca para focului, se îngălbenește ca șofranul, se înroșește ca arama, se poleiește ca aurul. Peste tot aur și rubin, — găteala împărătească a firii. Parcă în cel din urmă fior de viață, o dreaptă răsplătire împodobește pămîntul cu ce are mai strălucitor.

Și așa, în găteala aceasta, pădurea pare că ne aduce aminte de basmele din vechi, de Ileana Cosînzeana, de Făt-Frumos și de Zmeii aprigi ai vremurilor de pe cînd erau și n-au fost niciodată.

Priviți și cerul ; priviți apusul. Ce foc groaznic, ce pîrjol înroșește zarea ? Își varsă pămîntul tot pojarul lui lăuntric ? I s-au aprins izvoarele, negre ca noaptea, ale păcurii ? Îi ard în pară coamele munților ? Pe cer lumina se prelinge tot mai roșie, tot mai puternică. O rană sîngerîndă pare adîncul. Și, deodată, globul soarelui se deslușește uriaș, ca o gură de cuptor în care se topește aurul. Și dealurile de supt el se rotunjesc, prăjite, ca niște azime cari fumegă, și marginile de sus ale norilor zdrențuiesc horbota lor de fir. Și cînd marginea de sus a soarelui de-abia se mai ițiește deasupra pragului depărtat al zării, seara se lasă rece, se lasă deodată cu aripile ei de liliac.

Și din cealaltă parte, de dincolo, ca o fugară ce și-a urmărit iubitul, îmbujorată, cu pletele negre ale nopții despletite, bătute în nestimatele stelelor, cu luceafărul sclipitor și tainic, ca lumina unei lumînări de nuntă, luna se ridică cercetătoare, dornică, pe cer. Unde-i iubitul ? Unde-i uriașul frumos și înfocat după care aleargă de cînd lumea ? Și cînd înțelege că fuga i-a fost zadarnică, fața lunei se stinge, stelele din păru-i sclipesc mai puternic decît ea, luceafărul îi veghează durerea parcă, iar dînsa, pribeagă nefericită, pășește încet aceeași cale pe care, de cînd e vremea vreme, o udă cu aceleași lacrimi.

Așa sînt nopțile de toamnă.

Iar după strălucirea aceasta, burile de ploaie încep să se cearnă, frunzele cad, cerul se învălește în giulgiul nepătruns de nici o rază al morții. Și nopțile cad grele, și șuierul vîntului ne curmă somnul, și ne pleacă mintea la glasul sufletului, care ne șoptește că și toamna vieții noastre s-a apropiat !

(1910)

DE VORBĂ...

O dimineață dumnezeiască. Așa trebuie să fi fost la începutul începutului. Cer lăptos, cald, ca o mîngîiere. Flori, cu nemiluita, deasupra ierbii fragede și moale. Copacii plini de poame coapte. Și fluturi, ca o ninsoare de petale. Un rai ! Pe o așa frumusețe de vreme, paserile ies și ele la voroavă. O turturică, un gangur și-o pupăză vorbesc. Turturica e sfioasă, gingașă, ca o fată mare. Pupăza, gătită foc, împopoțonată cu o creastă cît toate zilele. Gangurul, strîns și spilcuit în haina penelor, Doamne, ce mai ștrengar !

— Dimineață te-ai mai sculat, spune el turturicăi.

— Ca-ntotdeauna : cînd soarele soarbe cea din urmă picătură de rouă.

— Dar pe mine nu mă-ntrebi ? se lingușește pupăza.

Gangurul tace.

— Ca să te văd pe tine, răutăciosule.

Gangurul tace.

Pupăza e-nciudată :

— Și adică la ce numai după ce soarbe soarele cea din urmă picătură de rouă te scoli dumneata ? face ea către turturică.

— Fiindcă altfel, răspunde turturica, i-aș sorbi-o eu, și nu mi-e dat să sorb pietrele nestimate ale cerului.

— Dar ce, picăturile de rouă...

— Păi da, roua sînt lăcrimele stelelor, pe cari soarele le preface apoi în pietre scumpe.

— Foarte adevărat, adaogă gangurul.

— Eu n-am știut, se miră pupăza.

Turturica își scutură penele, apoi și le așază frumos cu ciocul. Pupăza ciugulește prin iarbă. Gangurul fluieră. Și-atunci, deodată, dintr-un tufiș sare și mierla :

— M-ai chemat, gangure ?

— Nu. Dar nu-mi pare rău c-ai venit.

Mierla, bucuroasă, se înalță în picioare, își șterge de iarbă ghetele galbene, apoi se-nchină, în haina-i de sărbătoare, în fața turturicăi :

— Tot luminoasă...

— Tot întunecată...

— Îmi plîng mereu mierloiul.

— De ce ?

— Fiindcă mereu e amorezat de mine. Și eu iubesc...

— Pe cine ?

Mierla se uită la gangur. Gangurul fluieră ștrengărește.

— Am înțeles, răspunde pupăza, înțepată.

Din creanga de deasupra, un măr se desprinde și cade lîngă turturică.

— Cum m-am speriat ! zice ea, tremurînd.

Mierla îi face vînt cu aripa. Gangurul îi aduce, pe o frunză, o picătură de apă.

— Bea, e de la izvorul de lîngă gutui.

Turturica bea. Gangurul îi spune :

— Știi ce-ai băut ?

— Ce ?

— O picătură de rouă ! Tot am mai găsit una, uitată, pe-o frunză de rozmarin.

— Vai, se mîhnește turturica, am păcătuit !...

Soarele arde cu putere.

— Unde stai ? întreabă pupăza pe gangur.

— Tot în leagănul meu din plop.

— Dar tu, mierlo ?

— Într-un tufiș de liliac.

— Şi tu, turturico ?

— În mesteacănul din luncă.

— Eu, încheie pupăza, am o casă nouă, un cuib ! O răcoare ! O mireasmă ! Ştiţi una ? Tot e fierbinţeală de-acuma, haide şi mi l-aţi vedea.

— Foarte mulţumim, fac însă paserile dintr-o dată şi, grăbite, zbor care încotro.

(1910)

UN VOLUM DE CAPODOPERE

Halunga, povestitorul, se ducea zilnic la cafenea, avea sau nu treabă, era sau nu în toane bune. Un obicei. Cum era să şi-l dezminţă tocmai azi, cînd era atît de mulţumit ? De dimineaţă se aşeză la masa lui obişnuită. Se uita pe fereastră, dar nu vedea nimic. La dreptul, ce legătură era între gîndurile lui şi lumea împestriţată care se perinda pe stradă, în lumina aurie a unei zile frumoase de toamnă ? Din ochii lui Halunga, din zîmbetul buzelor lui, din cele două gropiţi ale obrajilor moi, strînşi ca într-o izbucnire de rîs, se răsfrîngea în afară fericirea. E aşa de puternică fericirea, că semnele ei nu pot scăpa nici ochilor celor mai puţini pătrunzători.

De îndată ce Drumea, prietenul lui Halunga, intră în cafenea şi-l zări, se îndreptă spre dînsul :

— Bună ziua, Halunga, se vede că eşti foarte mulţumit.

Trezit din gîndurile lui, Halunga tresări. Îşi privi prietenul, îi întinse mîna şi-i răspunse vesel :

— Am şi de ce, dragul meu. Ia... stai ici, lîngă mine.

Drumea se aşeză pe scaun, apoi întrebă :

— Şi pricina fericirii tale care-i ?

Halunga luă de pe canapea, de lîngă dînsul, o carte, o puse pe masă şi răspunse :

— Asta. Cartea mea din urmă. Aceste şaisprezece nuvele care o alcătuiesc şi cari, toate, sînt nişte capodopere.

Drumea se uită cam bănuitor. Povestitorul îl pricepu :

— Fireşte, n-o zic eu. Nu ! Critica ! Criticii.

— Orişicum, începu Drumea, dar toate, toate cele şaisprezece bucăţi, nişte capodopere...

— Stai să vezi, dragul meu, uite...

Şi cu aceste cuvinte, Halunga duse mîna la buzunarul drept şi scoase o revistă, o desfăcu, netezi foaia cu mîna, ca şi cum ar fi alintat-o, şi zise :

— Uite, dragă Drumea, ce scrie revista asta, *Viaţa modernă,* despre volumul meu. Vrei să-ţi citesc ?

— Cum nu ! Chiar ard de nerăbdare : ştii cît ţiu la tine.

Desluşit, lungind numai unele cuvinte măgulitoare, povestitorul începu :

— Iată ce scrie : „Noul volum al nuvelistului Halunga e o contribuţie de valoare la tezaurul literaturii noastre. Nu voim să apăsăm mai mult asupra vechiului său fel de a scrie — facem aluzie la literatura ruginită a unor timpi din fericire îndepărtaţi, pe care novelistul îi mai aminteşte în unele din paginile sale — dar cele patru mari novele : *Fericirea, Norocul, Tanda* şi *Uitarea,* în care novele viaţa modernă, cu fluxul şi refluxul sentimentelor ei, e arătată atît de magistral, sînt nişte adevărate *capodopere* ale novelisticii noastre moderne"... Ai auzit, Drumeo ? încheie Halunga. Capodopere ! nici mai mult, nici mai puţin.

Drumea stă puţin pe gînduri, apoi :

— Bine-bine, capodopere ăstea patru, cum le-ai zis ?

— *Fericirea, Norocul, Ta...*

— *Tanda* şi *Uitarea,* da. Ei, dar ăstea-s numai patru, şi tu mi-ai spus că ai şaisprezece. Ba, mai mult, văd că pe celelalte ţi le cam trece supt tăcere.

— Haha, dragul meu, se cunoaşte că nu citeşti prea multă literatură !

Halunga pune revista pe care o citise în buzunarul drept, duse mîna la cel stîng şi scoase altă revistă. Apoi, desfăcînd-o, netezind-o şi pe aceasta pe faţa mesei, începu :

— N-ăi fi crezînd, Drumeo, că avem numai o singură revistă literară ? Uite ce scrie *Viaţa patriarhală.*

— Aha ! ia citeşte !

— Ascultă... „Novelistul Halunga ne desfătează cu un nou volum. Întotdeauna ne-a încîntat felul aşezat, cuminte, în care duiosul povestitor îşi scrie frumoasele lui pagini. De aceea ne şi întrebăm miraţi : ce anume l-o fi îndemnat pe acest scriitor să-şi îndrepte privirile spre viaţa noastră de toate zilele, plicticoasa şi seaca viaţă modernă, din care un artist nu are ce să aleagă ? Cîtă deosebire de la aceste pagini, cari parcă-s străine în volumul d-sale, la cele patru mari nuvele, în care e arătată viaţa ticnită şi senină a vremilor noastre patriarhale. Nuvelele : *Nefericirea, Nenorocul, Manda* şi *Amintirea* sînt nişte adevărate giuvaeruri, adevărate *capodopere* ale scrisului romînesc"... Ei, adaogă Halunga, ce zici ? Adevărate capodopere, dragă...

Drumea ridică din sprîncene :

— Ciudat ; alte patru capodopere...

— Aibi răbdare !...

Halunga pune revista în buzunarul din stînga, duce mîna la buzunarul dinăuntru al hainei şi scoate a treia revistă :

— Uite şi cea mai mare revistă a noastră, *Viaţa romînească,* ce zice.

Drumea se aşază mai bine, să asculte :

— Ia citeşte, frate.

— Ba nu, răspunde Halunga, citeşte tu. Sînt vorbe prea măgulitoare ca să nu-mi placă să le ascult din gura altuia. Te rog, citeşte.

Drumea ia revista, netezeşte şi el, fără să vreie, foaia pe care i-o arătase Halunga, îşi potriveşte glasul :

— Să începem !... „D-l Halunga ne trimete o nouă carte a sa. Ca şi despre volumul trecut, vorbim şi despre acesta. E ciudată împărecherea pe care d-l Halunga o face între bucăţile sale, unele scrise parcă numai pentru gustul şi dragul d-sale, arătînd nimicurile vieţii moderne, sau răsufletele vremilor trecute, pagini sterpe, şi altele scrise cu toată dragostea pentru cei mici, pagini mari, în care «demnitatea omenească» e respectată şi-n care «atitudinea în viaţă» a autorului e atît de lămurită. Citiţi, ca să vă încredinţaţi, cele patru capodopere ale volumului; veţi vedea nemernicia ocîrmuitorilor în nuvela *Sus !* şi veţi plînge ticăloşia în care zac bieţii noştri muncitori ai gliei în paginele nuvelei *Jos !* Aprofundaţi nuvelele *În înalt* şi *În prăpastie* şi veţi înţelege prăpastia deschisă între simţirile îmbuibaţilor boieri şi cele ale sfinţilor mucenici, cum cu drept putem spune ţăranilor noştri, pentru care noi, de la această revistă, luptăm. Spre aceştia plecaţi-vă ochii mai mult, domnule Halunga; aceasta e adevărata cale !"... Frumos, foarte simţit, adaogă Drumea.

— Ai văzut ?

— Foarte frumos, dragă Halunga.

Halunga iar zîmbeşte fericit.

Lui Drumea însă îi vine un gînd, care-i taie puţin înflăcărarea:

— Bine, dar tot ţi-au mai rămas patru nuvele despre care nu vorbeşte nimeni. Care-s acele ?

— *Sărbătoarea, Cimitirul, Uriaşul* şi *Luptătorul.*

— Ei ?

— Bine, dragă prietene, răspunde tacticos Halunga: pe ăstea patru din urmă le cred eu nişte capodopere. Cred că am atîta drept asupra volumului meu.

— Fireşte !

— Le pot preţui mai bine eu, care le-am scris.

— Nu mai rămîne vorbă !... Drumea ia volumul în mînă, îl ridică în aer şi spune, bucuros: Vra să zică, face să-l... udăm, cum zice romînul, să-l bem ?

— Cum nu, dragă.

— Atunci... chelner ! Două halbe !

(1910)

LUX !...

În faţa grădinuţii cafenelei se opreşte, pufăind, un *taximetru.* Cei doi cari se scoboară dintr-însul sînt doi prieteni ai mei: profesorii Scodrea şi Giurcă, cari obişnuiesc, sărbătorile, să facă primblări mai lungi prin împrejurimile capitalei. Dar în loc să intre în grădinuţă, îi văd ciorovăindu-se cu *şoferul.* Giurcă dă din mîini, scoate ceasul, îl vîră în ochii conducătorului, în vreme ce acesta, liniştit, îi arată şi el ceasornicul, apoi îi socoteşte orele pe degete. Şi-n sfîrşit, Giurcă scoate punga şi numără, înciudat, banii. Urmăresc întîmplarea aceasta cu plăcere, mai ales că Giurcă se mîndreşte cu bunul său simţ, cu măsura pe care-o pune în purtarea lui cu oamenii, cu stăpînirea pe care zice el că o are, totdeauna, asupra împrejurărilor.

Giurcă şi cu Scodrea intră în cele din urmă în grădinuţă şi, văzîndu-mă, se îndreaptă spre masa mea.

— Bine-aţi venit ! Dar ce-i ? Ce-aţi păţit ? îi întreb eu.

Giurcă se preface că nu e necăjit de loc, că a fost numai aşa, o convorbire mai aprinsă...

— Nimic. Ceream unele desluşiri şoferului. Mi se părea că greşise socoteala. Apoi, trecînd repede la alt şir de idei şi aşezîndu-se pe scaun: Dar ce primblare ! O minune ! La Şosea, Băneasa şi de-acolo Bucureştiul de jur împrejur. O primblare dumnezeiască... Ce zici, Scodreo ?

— Hmm ! Hmm ! îngînă, cu gîndul aiurea, Scodrea.

— Bine, frate, mă plîng eu, se poate să nu mă luați și pe mine ?

Giurcă îmi dă dreptate.

— Așa-i ! De ce nu te-am luat și pe tine ?... Fiindcă, la urma urmei, ți-ai fi plătit și tu partea... Nu aș fi dat optsprezece lei și cincizeci de bani ca o para.

După ce tace o clipă, Giurcă izbucnește :

— Auzi dumneata, optsprezece franci pentru o nimica toată ! La Bruxelles mi-ar fi luat trei lei. E ceva nemaiauzit...

— Bine, îl întrerup, tu nu știai prețul ?...

— Ce să știu, dragă, de unde să știu ? Doar Bucureștiul n-o fi în China, și Bruxelul în Europa ! E chiar aceeași companie de întreprinderi...

Bate în masă, poruncește doi țapi, pentru el și Scodrea, apoi iar vrea să schimbe vorba :

— La urma urmei, nu-i nimica. În schimb, am făcut o primblare... Scodrea vorbea numai în versuri.

— De aceea tace acuma, zic eu.

— Ei, de aceea... Dar pădurea, pădurea de la Băneasa ! Cum Dumnezeu nu se găsește nimeni să facă ceva din împrejurimile capitalei ? E de neînchipuit cît de nedestoinici sîntem...

În clipa aceasta Scodrea se ridică.

— Unde te duci ? îl întreb eu.

— Să pun o scrisoare la cutie. O uitasem.

Rămînem singuri. Giurcă se pleacă peste masă și-mi spune, tainic :

— Știi de ce tace ?... Fiindcă el mi-a dat ideea să iau taximetrul, să fac lux, cînd știa că n-are para frîntă în pungă... Auzi dumneata, taximetru ! Și eu, care întotdeauna am măsură în toate, să mă iau după nebun... Taximetru, hm ! taximetru îmi trebuia ! Am rămas cu doi franci în pungă.

După o clipă de tăcere, în care Giurcă scoate punga să vadă dacă socotise bine cînd îmi spusese că nu mai rămăsese decît cu doi lei, se pleacă iar peste masă :

— Ascultă însă : te rog să nu-i spui nimic lui Scodrea. Știi cît mi-i de drag și ce suflet ales are ! La urma urmei, ce-i făcut, rămîne bun făcut.

Tocmai cînd isprăvește prietenul de vorbit, Scodrea apare în pragul portiții.

— Uite-l, zic eu.

Giurcă iar se pleacă repede și-mi șoptește :

— Te rog foarte mult să nu-i dai nimic a-nțelege. Știi cît îl iubesc, cît îl...

Scodrea vine, se așază pe scaun, apoi soarbe din paharul cu bere.

— Ați trecut și pe la hipodrom ? întreb eu, ca să dau un șir vorbei.

— Trecut, zice Giurcă.

— Dar știi, ca fulgerul, adăogă Scodrea, căruia parcă i se mai dezlegase limba.

— Ce e drept, ne-a dus ca vîntul, începe iar Giurcă. Tu nu știi cu cît nesațiu sorb aerul cînd sînt în automobil. Dracul ăsta de șofer mîna, știi...

— Se cuvenea, îl dojenește Scodrea, se cuvenea să-i dai un bacșiș.

— Firește, adaog și eu, dacă v-a dus ca vîntul...

Giurcă nu-i de părerea noastră :

— N-aveți dreptate... cînd îi plătesc eu optsprezece lei, cred că i-am dat de-ajuns...

— Orișicum ! zice Scodrea.

— Orișicum ! spun și eu.

Giurcă se cam aprinde :

— Ce orișicum, orișicum ! De ce nu i-ai dat dumneata ? îi spune lui Scodrea.

— Așa-i, de ce nu i-ai dat dumneata ? zic eu, luîndu-mă gura pe dinainte ; dar îndată tac, amintindu-mi de rugămintea pe care mi-o făcuse Giurcă, să nu-i dau nimic lui Scodrea să-nțeleagă.

Dar Giurcă se aprinde din ce în ce :

— Auzi ! cine să-i dea bacșiș : domnul Scodrea, care n-are în pungă...

— Giurcă ! sar repede cu vorba eu.

— Ia lasă-mă, domnule! Eu îl iubesc, tot ce vrei, dar să mă facă să dau optsprezece lei!...

— Bine, dar spuneai că ai făcut o primblare!... încerc eu să-mpac lucrurile.

Dar Giurcă nu m-aude; cheamă chelnerul, plătește numai un țap, în vreme ce bietul Scodrea stă cu ochii pironiți în paharul cu bere, tupilat parcă pe scaun.

— Ce primblare! izbucnește Giurcă iar. Îți foarte mulțumesc! Apoi se-ntoarce spre Scodrea: Să mai poftești, măgarule, să mă sfătuiești și altă dată...

Și pleacă.

Iar eu, încurcat, încerc să-l mîngîi pe Scodrea:

— Lasă-l, dragă, nu te mîhni. O furie, așa, trecătoare... N-ai idee cît de mult ține la tine... și cum nu caută... cum nu caută să te jicnească... și să... Mai bei un țap? Iosef! Încă doi țapi!

(1910)

PISĂLOGUL

Se fereau de dînsul ca de ducă-se-pe-pustii. Cum dădea ușa cafenelei de părete, o luau care încotro, unde vedeau și nimereau. Ce, glumă era să-i ții piept? Cînd începea să povestească, de-o ducea pe după deal și pe după vale, de la apus și de la răsărit, plecînd de la Manda și ajungînd la Tanda, uitînd totdeauna ce-a vrut să spuie de la început, cînd i se umfla vorba, de năvălea cum năvălește apa cînd își iese din zăgazuri, și te prindea într-un colț, erai în stare să-ți dai un an din viață numai să scapi. Te apuca de haină, îți vîra degetul în cheotoarea redingotei, îți răsucea mustața, sau îți trecea pe după braț cîrja bastonului, și pas de mai fugi. Te zbăteai ca peștele în cîrligul undiței.

E mijlociu de trup conul Iorgu Vorbu — băieții îi ziceau *Vorbă* — cărunțit bine și c-o gură făcută parcă într-adins să spuie de toate, tăiată de la un sfîrc al urechii la celălalt.

Pînă acum scăpasem — norocul meu! — să cad în capcana conului Iorgu, așa că astăzi, cînd răsări ca din pămînt în fața mea și-a prietenilor cu care stam la masă, înghețai. Tocmai gust de ascultat n-aveam, și, poftim! pacoste pe capul meu! Conul Iorgu ne dă bună ziua, se așază lîngă mine și-mi și pune mîna pe braț. Mă prinsese! Ceilalți o șterg unul cîte unul și mă lasă singur. Trebuia să rămîn. La urma urmei, îmi iau inima în dinți, ce-o fi o fi; de mîncat n-avea să mă mănînce.

— Ce mai faci?

— Bine, coane Iorgule.

— Vară! vară! asta nu mai e toamnă.

— Vară, da.

— De la optzeci și opt, așa toamnă n-am mai văzut. Ai văzut?

— Cum să văd? Doar îs cu mult mai tînăr ca dumneata.

— Așa-i... La optzeci și opt, uite, țiu minte ca acum, venisem de la țară, dar mai întîi mă oprisem la Corabia, că aveam un proces. Împrumutasem niște bani, pe sinet în regulă, și crezi că i-am mai văzut? Aș! Ghiță Stupcă, n-ar mai putrezi, că a murit cînd cu tifosul cela... Acolo, la Corabia, am avut și necazul cela cu duelul. Da' m-am bătut, a trecut glonțul pe lîngă mine cum trece o gîză și-ți zbîrnie la ureche. Nu m-am clintit locului. La urma urmei, ce-i viața?!... Cum ziceam, țiu minte ca acuma, venisem de la țară, că aveam treabă și aici, în București. Eu, nu trecea lună să nu mă abat prin București. Îi vezi pe unii — nu, că-i nostim! — îi vezi că au bani de să cumpere lumea de pe lume și nu se îndură să ia un abonament. Și ce-i scump? Știi cît costă?

— Nu știu.

— Nimica toată, domnule, eu îl înnoiesc anual. Îmi place Bucureștiul. Iacă, stau acum de zece ani, neclintit, în el, și tot nou-nouț mi se pare...

Conu Iorgu se oprește să poruncească o halbă. Simțeam că mă prind sudorile; dau să mă mișc.

Nici nu băgasem de seamă că conul Iorgu mă apucase bine de colțul hainei.

Îmi schimb numai locul mai încolo și iar ascult. După ce soarbe o dată, urmează:

— Țiu minte că venisem în București; aveam afaceri, dar îmi și plăcea să mă întîlnesc cu băieții. Ce să-ți spun, mi-i dragă tinerețea. Am sufletul tînăr. Băieți ca dumneata, ca Stavrescu, ca Mogdea, ca toți prietenii ăștia ai dumitale...

Iar soarbe. Eu vreau să i-o scurtez:

— Spuneai, coane Iorgule, că veniseși în București, cînd cu toamna ceea de semăna cu asta, în optzeci și opt...

— Tocmai... Țiu minte că-n optzeci și opt venisem în București cu gîndul să stau mai mult. Deși mă costa mulți bani, dragă, că nu aveam case, și otelul te spetește, îți întoarce punga pe dos. Păi știi dumneata? eu am cheltuit o avere cu otelurile. Să nu pui decît 3 lei odaia; stai o lună, fac nouăzeci! Da' luminarea, da' un bacșiș, acolo. Și asta, vara. Dar iarna! Iarna te sărăcește! Mi-aduc aminte că la otelul lui Pavel — nu mai este acuma — era în colț, la Sfîntul Gheorghe; acuma i-o dugheană pe locul cela. Cum se schimbă, domnule, Bucureștiul! Să nu-l mai cunoști dintr-un an într-altul. Numai palatul regal a rămas tot așa. De aia am zis eu totdeauna că regele e om cumpănit la minte. El nu merge cu moda. El știe ce face. El, domnule, nu face ca boierii noștri, să-și azvîrle banii pe fereastră. Și unde au ajuns! Păi, țiu minte ca acum că-ntr-o zi l-am întîlnit pe Toader Burdea, vechi boier, putred de bogat, și cum mă dau pe lîngă el, că-l cunoșteam... Căci cunoșteam pe toți, dragul meu. Ce vrei? Am avut, și am chiar, o patimă pentru fețele simandicoase. Îmi place obrazul subțire, îmi place, cum se zice, *maniera.* Așa de-alde ăla sau de-alde ălalt, care cînd îți vorbește te *stupește,* cum se zice în Moldova, d-äia...

Conul Iorgu iar soarbe din bere. Mie îmi vine să mor. Mă uit; mai avea trei sferturi din pahar. Mă învîrtesc. Încerc să mă scol. Conul Iorgu mă apasă de umăr. Apoi se agață de lanțul ceasornicului meu, îl ia între degete, ca și cum vroia să-l privească, și-l uită în mînă. M-a prăpădit! De la o masă, mai din fund, văd cu coada ochiului cum ceilalți prieteni se strică de rîs.

— Va să zică, încerc eu să-l aduc de unde plecase, va să zică la optzeci și opt...

— Da, la optzeci și opt, întocmai ca acum...

— Tocmai spuneai, coane Iorgule, că veniseși în București.

— Da, venisem aici. O întreagă afacere. Cu o zi înainte pusesem la cale să mă duc la Galați...

— ...Și era o toamnă ca asta, coane Iorgule, îi curm eu vorba.

— Era o toamnă, dragă, dumnezeiască ! Ca asta. Țiu minte, cum ți-am spus, că venisem în capitală, venisem singur... Ascultă un sfat : la treburi du-te totdeauna singur : nevasta n-are ce căuta. Am avut eu un prieten — a răposat — unde se ducea el, hop ! și nevastă-sa după dînsul. Nu se lăsa un pas de el. Bine, frate, e chinuitor, fie vorba între noi. Țiu minte că, odată, stam într-o cafenea cu toții. Prietenul era și el. Deodată îl văd că-ngălbenește, că se schimbă la față... Hm ! ce ciudat : fire și fire. Mie, în viața mea, n-o să mă crezi, nu mi-a venit niciodată rău. Leșinuri, slăbiciuni ! amețeli ! Ce-s astea ? Eu habar n-am. Am stomac tare, mănînc bine, dorm cît șapte...

Conul Iorgu iar ia paharul să bea. Eu însă simt că-mi vine leșin tocmai acum, cînd vorbise despre boale. Mi se pare că se învîrtește cafeneaua cu mine. N-am nici puterea să încep ce vreau să spun, nici puterea să mă scol. Morișca povestirii conului Iorgu mă amețise ca și cum m-aș fi învîrtit locului.

— ...Da, sînt sănătos tun, începe iar conul Iorgu, a fost o vreme cînd trînteam patru. Nu-s bătrîn, deși am încărunțit. Tata, ehe ! a trăit șaptezeci și trei de ani ; mama — optzeci și opt...

— Așa-i, îngîn eu ca prin vis, în optzeci și opt...

— În optzeci și opt, mama trăia. A murit în nouăzeci. Tata se sfîrșise cu mult înainte. Să vezi, mă rog, țiu minte...

Aceste din urmă cuvinte ale conului Iorgu le înăbușe un sunet asurzitor de trăsuri, de tropote de cai, și-n urmă țipătul străbătător al goarnei de foc. Treceau pompierii. Conul Iorgu se oprește o clipă, îmi lasă lanțul de la ceas de care iarăși mă apucase și întoarce capul să privească și el. Chelnerul ne aduce vestea :

— Foc mare în Buzești !

— Ce ? strigă conul Iorgu și sare în picioare. În Buzești ? O fi pe lîngă mine.

Și, ca scos din minți, se repede din cafenea afară. Mă las, istovit, pe canapea.

— A uitat să-mi plătească, îmi spune, îngrijat, chelnerul.

— Lasă, domnule, îi zic eu. Na-ți 2 lei, oprește halba și-ți ia restul pentru vestea ce-ai adus... Și-mi adu și-un pahar cu apă rece, închei după o clipă, ștergîndu-mă cu batista, pe frunte, de sudoare.

(1910)

CONTRABANDISTUL

În fiecare seară trebuia să inspectez posturile. Pichetele erau depărtate unele de altele, iar malul Prutului, prăpăstios, acoperit de huceaguri şi curături, greu de străbătut cu piciorul. Cu toate astea, în seara aceea n-aveam încotro : mi se îmbolnăvise calul şi trebuia să fac neapărat pe jos drumul pe care altă dată îl perindam călare.

Cădea o seară rece, tăioasă, de decemvrie ; din cerul sur se împrăştia pe pămînt, ca nişte pietricele, o măzăriche ce-ţi şfichiuia obrazul. Deasupra pojghiţei de omăt, cernerea măruntă făcea un vuiet neîntrerupt, iar în păduricele de mesteceni prin care treceam bumburuzele îngheţate loveau ramurile şi se împrăştiau în lături, umplînd aerul cu şopote ciudate.

Mergeam tăcut, trăgînd, fără să vreau, cu urechea la paşii îndesaţi ai sergentului Tofan, care venea după mine.

Prutul, îngheţat boacnă, stătea încremenit între maluri, ca un şarpe mort. Pe unele părţi vîntul suflase ninsoarea, şi gheaţa rămăsese pe acolo goală, ca oglinda, sticlind uneori numai cu singura lucire pe care malurile înzăpezite i-o puteau da.

Nu mă putusem încă deprinde să văd oprite, ca-n stăvilare, apele tehuie ale acestui rîu turbat ; la fiecare cot mă aşteptam să-i aud valurile bolborosind în bulboane, lovind şi rupînd din maluri. O singură noapte de ger îl ţintuise locului. Acelaşi gînd îl necăjea şi pe sergentul Tofan. Glasul lui răsări, deodată, din urmă :

— L-a răpus gerul, domnule sublocotenent. De-amu îi chita contrabandiştilor, că pe gheaţă trec mai sprinteni.

Vorba sergentului mă smulse gîndurilor şi-mi aminti de ce-mi raportase dimineaţă. Îl întreb :

— Ziceai că pe la cotul Prisăcanilor l-a zărit santinela ?

— Pe Cujbariu, domnule sublocotenent ?

— Pe Cujbariu.

— În cotul Prisăcanilor.

— Da' de ce n-a tras ?

— În ce să tragă, că numai o clipită l-a zărit, şi s-a şters din faţa lui în huceagu cela... A dat alarma.

— Ei ?

— Pînă să vie pichetul sau celelalte santinele ! Mai bine aşa ; că tot o să-l găbjîm noi odată. Că el se laudă în gura mare că trece Prutul cu sacul cu pacuri de tutun prin faţa d-voastră şi n-o să-l puteţi prinde !

Îl văzusem pe ţăranul ăsta o singură dată, în Ungheni. Mi-l arătase căpitanul : „Uite, ăsta-i hoţomanul cel mai îndrăzneţ". Îl prinsese odată, cu vreo 3—4 ani în urmă, făcuse puşcăria şi-acuma îşi luase meseria. Cunoştea toate bulboanele Prutului, toate potecile malurilor, toate văgăunile şi păpuriştele.

Se înserase bine de tot. În faţă, după un stufăriş, cea dintăi santinelă se dezlipi parcă din umbră. Nu se întîmplase nimic. De la postul acesta intram în cotul Prisăcanilor. Cum se întunecase, desfăcui tocul revolverului, să-l am la-ndemînă, şi auzii pe sergent dînd piedica armei. Ninsoarea îngheţată se înteţea ; mergeam pe dibuitele, intrînd în tufării, întorcîndu-ne, cîrmind la dreapta şi la stînga, pînă ce găseam o bucată curăţată de mal ; aceea o străbăteam mai repede cu piciorul pînă ce intram din nou într-o curătură. Deodată îmi veni un gînd :

— Sîntem chiar la cot, Tofane?

— Chiar la cot, domnule sublocotenent.

— Dacă-am sta puțin să pîndim?

— Să stăm, domnule sublocotenent. Decît să intrăm colo, în mestecăniș, pe dîmb. De acolo se aude de-o călca și iepurele.

Și-am luat-o la dreapta, de ne-am suit pe dîmb. Sus sufla vîntul. Simțeam cum mi se întărise obrazul supt plesnetul broboanelor reci. Cozorocul chipiului îmi apăra ochii. Dar nu vedeam nimic, nici într-o parte. După o vreme, mă răzgîndii:

— Stăm degeaba, Tofane, nu vedem nimic.

— Nu vedem, dar se aude.

Și-n clipa aceea, ca și cînd s-ar fi legat de vorba sergentului, o plesnitură răsună înainte.

— Sst!

Tofan întinse urechea. Ascultarăm cîtăva vreme. Vuietul nu se mai auzi.

— O fi fost vreo sălbătăciune, domnule sublocotenent.

Și rămaserăm locului, ascultînd. Trecuse multă vreme; nu se mai mișcase nici o creangă; nu mai răsunase nimic decît șuietul ninsorii, care îmi împuiase urechile, și de la o vreme nu-l mai auzeam nici pe el. Mă cuprinsese frigul; sergentul începuse să dea din picioare. Gerul se înteți și mai grozav.

Deodată, de la stînga, dinspre malul Prutului, se auzi ca un dupăit de pași. Apoi dupăitul stătu, și-o creangă plesni ca un șfichi, apoi alta.

— Acu-i acu, șopti Tofan, și-și luă arma din spate.

Eu scosei revolverul.

Stăteam încremeniți, ținîndu-ne răsuflarea. Și, după cîteva clipe, dupăitul se auzi iar, și prin întuneric bănuirăm o umbră care se mișca spre noi. Pesemne făcui o mișcare de nerăbdare, că sergentul mă apucă de cot. Înțelesei că trebuie să aștept liniștit. Și-n adevăr, umbra se apropia din ce în ce. O deslușeam acum bine, din întuneric. Peste o clipită, trecea prin fața noastră și intră în stufărișul din dreapta, în care cunoșteam o potecă ce ducea spre Prisăcani. Fără să mai aștept nimic, mă repezii cu revolverul întins, strigînd: „Stai!"

Umbra rămase o clipă locului, apoi o rupse de fugă spre stufăriș. Atunci glasul sergentului spintecă tăcerea ca un răget: „Stai! sau trag!" Și o luarăm la goană după fugar. Eram aproape. Nici nu băgai de seamă cînd Tofan se oprise și trase un foc. Flacăra armei țîșni pe lîngă obrazul meu; atunci, în neștire, trăsei și eu un foc de revolver. Lumina descărcăturii ne lăsă apoi într-un întuneric și mai adînc.

— La dreapta, d-le sublocotenent! îmi strigă sergentul, și o luai la dreapta.

După cîteva clipe zărirăm iar umbra, nu departe, alergînd.

Sergentul mai trase un foc. Și, deodată, o pălălaie mare lumină cîmpul pustiu cu umbre mari care se zvîrcoleau pe jos, întinzînd pete mari de lumină pînă departe. La vuietul armelor, santinelele dăduseră foc șumuioagelor de paie unse cu păcură, — semnalele de alarmă. De departe auzirăm o descărcătură. Pichetul ne dădea de veste că ne venea într-ajutor.

Rămăsesem în urmă, mă împiedicasem de o buturugă și căzusem jos, dar Tofan fugea înainte, și-n pata largă de lumină îl vedeam cum fugărește pe contrabandist. Îmi îndoii puterile și o luai iar la goană. Și-ntr-o clipă, huceagurile prinseră să trosnească, să pîrîie, să mișuie ca la o vînătoare. Soldații alergau încotro auziseră cea din urmă împușcătură a lui Tofan. Îl ajunsei în sfîrșit pe sergent și, cît mă ținu sufletul, strigai încă o dată celui ce fugea: „Stai!" Și ca și cum i-aș fi pus o piedică, fugarul se lăsă jos. Alergarăm la el. Căzut de spaimă, de oboseală, fugarul răsufla greu, scăpînd uneori cîte un vaiet: „Valeu! Valeu!"

Îl ridicarăm de subsuoară. În vremea aceasta, pichetul venea în pas alergător. Pe tot malul Prutului focurile pîlpîiau. Un vînt ce prinsese să bată le muta flacările, dînd o priveliște de spaimă imprejurimilor. Luarăm contrabandistul între baionete și plecarăm.

Cînd ajunserăm la pichet, lăsai soldații afară și poruncii sergentului să aducă omul. Sergentul păși în odaie, trăgînd după el pe prins. La lumina ștearsă a lămpii îl privi în față și-mi spuse cu oarecare nemulțumire :

— Aista-i altul, nu e Cujbariu, d-le sublocotenent.

Mă uitai. Nu era Cujbariu, ci un băietan smolit, cu ochii pitiți supt frunte, cu mustața de-abia mijîndă, brumată de gheață. Privea în pămînt ; supt cojocel ținea încă ceva.

— Scoate ce ai acolo ! îi poruncii.

Băietanul își desfăcu cojocul și trase o sticlă.

— Ce ai într-însa ?

Prinsul răsuflă adînc ; parcă nu putea vorbi. În ochi îi răsăriră lacrămile.

— N-auzi, măi, ce ai luat într-însa ? îl întrebă sergentul și i-o smuci din mînă.

Tofan scoase dopul, mirosi sticla și se strîmbă.

— Spirt de *canfur,* d-le sublocotenent.

Băietanul șopti și el :

— *Schirt* de canfur, să trăiți !

Mă apropiai. Mirosii sticla. Mă uitai la băietan.

— Bine, mă, pentru asta ai trecut Prutul ?

Băietanul dădu din cap :

— Hîhî !

— Și de ce ți-a trebuit ? În Ungheni nu găseai ? îl întrebă sergentul. Trebuie să mai fi avut tu ceva. Ai lăsat în drum.

Băietanul ridică în sus capul, își sterse ochii, din care lacrimile începuseră să curgă, și începu :

— Să trăiți, *dom'* sublocotenent... că mămuca moare de vătămătură... și numai cu schirt de canfur îi trece... Și tătuca ce mi-o zis : „Măi Gheorghe, de unde Dumnezeu să luăm amu schirt de canfur, că Unghenii îs la mama-dracului..." Și eu ce-am prubuluit : să trec Prutul, că *dincolo* în sat știam că este schirt de canfur, că luase și alde Slobozanului. Și am purces pe-nsărate. Ș-amu mă-ntorceam...

Băietanul își șterse nasul cu mîna, apoi ochii, și plecă iarăși capul în jos. Pe cojoc i se aninau lacrimile, apoi cădeau jos, pe podele.

— Dă-i sticla ! poruncii sergentului.

Sergentul se uită la băietan cu ochii blînzi acum. Îi întinse sticla :

— Bine, mă, și dacă te nimerea glonțul ?

Băietanul luă sticla, o vîrî iarăși supt cojocel și răspunse :

— Dă... mă omora. Ce era să fie ?

— De unde ești ? îl întrebai.

— Din Prisăcani.

Tăcui o clipă, apoi :

— De data asta te iert, du-te-acasă. Da' alt' dată !...

Băietanul stătu puțin, parcă nu-i venea să creadă, apoi se repezi să-mi sărute mîna. Mă trăsei la o parte.

— Hai, pleacă !

Băietanul se gîndi puțin, vroi parcă să iasă din odaie, apoi se-ntoarse către mine și-mi spuse :

— Să trăiți, dom' sublocotenent : să nu spui minciuni, că m-a bate Dumnezeu, că-i mămuca bolnavă, cînd am purces de-acolo, am luat, așa, pentru tătuca, și-un pac cu *tiutiun*. Și, vîrînd mîna în carîmbul cizmei, scoase pachețelul și mi-l întinse : Iacătă-l !

Mă uitai la dînsul, la pachet și-i poruncii cu glasul năbușit :

— Hai, du-te !

Iar sergentul îl luă prietenește de umăr :

— Hai, măi camarade ; haide, du-te acasă...

Și-l auzii, încheind, din tindă :

— He-hei ! știe el glonțul în carnea cui să intre !

(1911)

SCAIUL

Ajunsese o groază pentru mine. Cînd îl vedeam pe-un trotuar, o ştergeam pe celalt; cînd îl zăream, pe geam, în cafenea, nu mai intram; iar cînd intra el şi-l vedeam de departe că vine, îmi luam pălăria, şi pe ici ţi-i drumul. Mă rog, nu mai putea după literatură. Ce nu cetise, ce nu ştia, ce taină literară pe care să n-o cunoască? Şi trebuiai să-l asculţi, sau dacă te-ntreba el, să-i răspunzi. Cînd s-a născut cutare, cînd a murit celalt? Da' copilul cutăruia să aibă şi el talent? Da' nevasta celuilalt, traduce şi dînsa? Într-o bună zi veni c-o nuvelă, o nuvelă lungă cît un roman, o nuvelă fantastică, în care un colonel, după ce bătea el singur trei regimente duşmane, se înălţa la cer. Şi sfîrşea, după cum avusesem cinstea să aflu de la autor, cu următoarea întrebare, a căreia dezlegare rămînea în sarcina cetitorului: „Cine-l luase: Dumnezeu sau Necuratul?" Nu ştiu. Mărturisesc că nu ştiu, după cum habar n-aveam de întreaga bucată, căci de cîte ori avusese el norocul şi eu nenorocul să mă prindă, şi să vrea să mi-o cetească, începeam să mă vaiet de cap. Dureri grozave de cap! Într-o zi, cînd tocmai mă rugase iarăşi să-i ascult nuvela fantastică, şi pe mine mă apucase, ca din senin, capul, numai ce-l văd că scoate o cutiuţă, o deschide şi-mi dă:

— Ascultă, ia o aspirină, o să-ţi treacă durerea ca şi cum ai lua-o cu mîna.

Am înghiţit doctoria, dar de ascultat tot n-am ascultat nuvela, căci m-am rugat să mă ierte şi m-am dus acasă, — să „mă întind pe pat", îi spusesem.

Decît unde ajungeam dacă aş fi fost nevoit să înghit mereu cîte o aspirină? Trebuia să găsesc un mijloc de scăpare, deşi mai degrabă scapi de înec decît de undiţa soiului ăstora de oameni.

Îmi aflase locuinţa, şi nu era zi să nu vină să-mi bată în uşă. Uşa nu i s-a deschis, fiindcă trebuia să i-o deschid eu. Şi ştiam doar ce m-aşteaptă! Visam numai coloneli cari se ridică la cer, călări, şi aşteptam cu groază clipa cînd trebuia, în sfîrşit, să dau ascultare întregii lui păţănii.

Într-o zi, cum stăteam la cafenea, numai ce-l văd că intră, căutînd peste tot cu ochii. Pe mine mă căuta. M-am ascuns, cum am putut mai bine, după spatele prietenului cu care eram, şi norocul mă sluji. Nu dădu de mine. Plecă. Răsuflai uşurat:

— Uf! bine c-am scăpat.

— De cine? mă întreabă prietenul.

— Uite, de ăla care trece acum pe la fereastră.

Prietenul se uită, îl vede şi-mi răspunde:

— De zgîrcitul ăla?

— Zgîrcit? De unde-l ştii?

— Da' cine nu ştie pe Ghiţă Ţănescu. I-a mers buha.

În clipa aceasta un gînd năstruşnic mi se înfiripă în minte, — un plan. Şi chiar a doua zi l-am aşteptat, de dimineaţă, în cafenea. N-a dat greş, la 10 ceasuri se ivi în uşă.

— Bine că te găsesc, în sfîrşit! îmi strigă de departe şi duce mîna dreaptă la buzunarul cu manuscriptul nuvelei fantastice.

— Tocmai, îi răspund, te aşteptam.

— Să-ţi cetesc?

— Da, dar mai întîi vreau să-ţi fac o rugăminte. Coane Ghiţă, am mare nevoie de o sută de lei. Singura mea nădejde e la dumneata, să mi-o împrumuţi pentru o lună de zile.

Autorul nuvelei fantastice lăsă manuscriptul să-i cadă în buzunar, se-nroşi, se-ngălbeni, bîigui cîteva cuvinte de făgăduială. Eu îl iau din scurt :

— Mă rog, coane Ghiţă, cînd îmi poţi da banii ?

— Uite... şi-acuma ; mă duc să ţi-i aduc, îmi răspunde literatul, se ridică şi-o şterge cît ce poate mai repede.

De-atunci nu l-am mai văzut decît o dată, trecînd grăbit pe la fereastra cafenelei. M-am repezit în uşă şi i-am strigat :

— Coane Ghiţă, coane Ghiţă, te aştept să-mi ceteşti nuvela !

A întors capul, a bolborosit nu ştiu ce, apoi s-a amestecat printre oameni şi s-a şters din faţa ochilor mei, ca şi colonelul din nuvela lui fantastică.

...Şi numai aşa am scăpat de-un scai.

(1911)

URSUZUL

A fost odată un om. Decît oameni au fost ei mulţi pe lumea asta, unii mai nalţi, alţii mai mărunţi, unii mai cheflii, alţii mai morocănoşi, dar vezi că omul din povestea noastră era un om ursuz. Aţi văzut cum se zburleşte cloşca în pene ? Aşa se zburleşte ursuzul. Poţi să-i dai lumea de pe lume : aurul munţilor, mărgăritarul şi mărgeanul mărilor, aş ! nu-l scoţi din stenahoria lui. Toate-i merg de-a-ndoasele, toate-i par întunecate, nimic nu-l mulţumeşte. Urăşte ziua, că-i prea luminoasă ; noaptea, că-i prea întunecoasă ; oamenii, că prea sînt oameni ; fiarele, că prea sînt fiare.

Aşa, omul nostru şi-a luat traista la spinare şi a plecat din satul lui în lumea largă, să găsească oamenii cu care să se-mpace. A plecat într-o spre seară, cînd ziua se îngînă cu noaptea, ca să nu meargă nici ziua, nici noaptea la drum. Şi cum s-a-nnoptat, a tras la casa unui pădurar, într-o margine de pădure. L-a primit pădurarul, l-a ospătat cu borş de bureţi şi azimă caldă, pe urmă i-a întins aşternut curat, să se culce. Dar mai nainte de a se culca, s-au luat la vorbă.

— Doamne, zise pădurarul, bun om trebuie să fii dumneata !

— De unde ştii ? îl întrebă omul cu acreală.

Şi după ce-l lăsă pădurarul, omul gîndi : „Adică de unde ştie ăsta că-s om bun ? Cine i-a spus ? Ori vrea să-şi bată joc de mine, ori să mă curăţe de cîţiva pitaci ? Nesuferitul dracului ! Bătu-l-ar Dumnezeu să-l bată !"

Şi omul se dezbracă, se aşază cu faţa la perete şi adormi tun. A doua zi se sculă, nu primi să ospăteze cu nimic, nu vorbi cu nimeni şi, spre seară, plecă fără un cuvînt de mulţumire către gazdă. Merse el ce merse, merse pe cît îl ţineau picioarele, şi, pe-nnoptate, se opri pe marginea unei ape, la coliba unui pescar.

Îl ospătă pescarul cu peşte fript pe cărbuni, cu pită şi muşdei de usturoi, apoi îi întinse aşternutul şi-l pofti să se culce. Dar mai nainte intră şi pescarul în vorbă.

— Doamne, începu el, amarnic om trebuie să fii dumneata !

Omul se zburli îndată şi-l întrebă :

— De unde ştii, mă rog, că-s amarnic ?

Şi se culcă înciudat, cu faţa la perete, şi gîndi : „Adică de unde ştie dobitocul ăsta că-s amarnic ? Ce, a trăit cu mine ? A vrut să mă ia peste picior ? Ori să se discotorosească de mine ? Lua-l-ar dracul să-l ia !" Şi, gîndind aşa, a adormit. A doua zi de dimineaţă s-a sculat, s-a ciuchit într-un colţ şi-a stat pînă seara acolo, fără să scoaţă un cuvînt. Iar spre seară, cînd soarele scăpăta într-o zare şi luna se ridica din cealaltă, plecă la drum. Şi-a mers el ce-a mers şi, pe la un miez de noapte, bătu la uşa unei mori. Morarul i-a deschis uşa, l-a primit, l-a ospătat cu apă şi cu mămăligă, i-a întins apoi să se culce şi, fără să-i spuie o vorbă, îl lăsă singur să se culce. Omul nostru se dezbrăcă, se întinse cu faţa la peretele de scînduri şi, îmbufnat, gîndi : „Măi, al dracului, adică de ce morarul ăsta nu mi-a spus nici un cuvînt ? Cum, aşa se găzduieşte un drumeţ ? Nu i-ar mai umbla moara să-i umble !" Adormi omul, iar a doua zi se sculă, se sui în podul morii şi cugetă : „Vra să zică, îşi zice el, şi pe aiurea oamenii sînt ca şi-n satul meu. Nişte nătărăi pizmătăreţi, răutăcioşi şi şireţi ! Să-i ia naiba pe toţi !" Şi-ncheindu-şi cugetarea astfel, omul se întoarse în satul lui, intră în casă şi se închise în odaie. Stătu o zi întreagă fără să vadă

ţipenie de om, pînă ce, spre seară, se opri deodată, mirat, în faţa oglinzii ! Cine era omul cela întunecat, cu ochii de huhurez, care-l privea cu ură ? Cum, nici aici nu scăpa, pentru numele lui Dumnezeu, de oameni ? Înfuriat peste măsură, trînti cu pumnul în oglindă, iar cioburile le sfărmă cu picioarele. Apoi se întinse pe pat şi închise ochii, să-şi aştepte moartea. Printre oameni n-avea ce căta !

(1911)

MEŞTERUL DE OGLINZI

A fost odată, într-o ţară foarte depărtată, un meşter de oglinzi. Dar un meşter foarte iscusit, care prinsese taina luminii, se vede, pînă-ntr-atîta oglinzile lui erau de curate şi de adînci, de să s-arate în ele, pînă la cel mai mic amănunt, zări întregi. Cea mai uşoară încreţitură a chipului ţi-o arătau oglinzile lui, şi ceea ce-n oglinzile celorlalţi meşteri nici nu zăreai, într-ale lui se desluşea cu o rară limpezime.

Lume de pe lume alerga la meşterul acesta, să-i cumpere oglinzile. De peste nouă mări şi ţări soseau la dînsul, căci nicăiri aiurea aşa marfă nu mai găseau.

Şi iată că-ntr-o bună zi, un crainic îi aduce ştirea că-n curînd avea să-i calce pragul împărăteasa lui Minciună-împărat — cel mai bogat om de pe lume — ca să-i cumpere o oglindă.

Şi s-a pregătit meşterul să primească pe luminata cumpărătoare, şi cuptoarele nu mai prididiră luna aceea să topească şi să închege apoi cel mai curat şi luminos cleştar de oglindă.

Şi a sosit împărăteasa, cu mare alai, cu suliţari şi săgetători, călări, împrejurul carîtei. Iar cînd a dat să se coboare măria-sa din carîtă, s-a spăimîntat meşterul de sluţenia ei.

Avea, mă rog, împărăteasa un cap rotund cît un dovleac, o faţă fălcoasă, ca de cal, şi un trup scurt şi gros cît o buturugă.

S-a închinat meşterul pînă la pămînt, iar cînd a trecut împărăteasa înaintea lui, s-a bătut, bietul, peste gură, ca după Ucigă-l-toaca.

Şi a-nceput să-i arate meşterul împărătesei fel şi fel de oglinzi. S-a privit împărăteasa în ele, numai cîte o clipă numai, căci le şi dădea la o parte, necăjită cît de rău o arătau oglinzile meşterului acestuia. Şi, la urma urmei, cînd şi-aruncă privirea în cea din urmă, batjocori pe meşter că o făcuse să alerge poşte întregi pentru o marfă tot aşa de proastă ca şi a celorlalţi vînzători.

Ba nu se mulţumi cu batjocura, şi-nciudată, îi spuse că dacă pînă-ntr-o lună nu-i făcea o oglindă care s-o arate cum trebuie, unde-i sta picioarele îi va sta capul ; iar de i-o va face cum trebuie, îl va scălda în aur. Şi-a plecat împărăteasa.

Iar bietul meşter a rămas de tot mîhnit. Ştia el bine că oglinzi ca ale lui nu mai găseai să fi mers lumea întreagă. Mai limpezi, mai curate, cum le-ar fi făcut ? Atunci de ce nu i-au plăcut împărătesei ? Şi s-a zbuciumat, bietul meşter, trei zile şi trei nopţi ; şi a patra zi, iată că soseşte, pe neaşteptate, tatăl meşterului, un bătrîn de peste şaptezeci de ani, un bătrîn care văzuse şi auzise multe. Şi văzîndu-şi fiul atît de amărît, l-a întrebat bătrînul : că ce are ? Şi fiu-său îi povesti toate de-a fir-a-părul. Iar bătrînul, înţelept, zîmbi şi-i spuse : „Păi cum vrei tu, măi băiete, să-i placă împărătesei oglinzile tale, cînd ele o arată mai bine ca toate celelalte cum e ? Iscodeşte, de poţi, o oglindă care să o înfăţişeze altfel decît e dînsa aievea, şi atunci să vezi cum o să-i placă !“

A gîndit meşterul şi-a văzut că-ntr-adevăr bătrînul lui tată avea mare dreptate. Şi cum era stăpîn pe taina meşteşugului lui, a ars din nou cuptoarele, a chibzuit, a îmbinat şi a răsfrînt razele în fel şi chipuri, pînă a statornicit, în sfîrşit, focarele unei oglinzi aşa cum vroise dînsul.

Iar cînd a venit, peste o lună, împărăteasa, cum se legase prin cuvînt că va face, meşterul s-a închinat și i-a dat oglinda. S-a privit împărăteasa și nu-i venea să mai lepede oglinda din mînă, așa de răsărită, de subțiată și de mlădioasă o arăta cleștarul. Și a poruncit să i se plătească meșterului aurul din două hărăbăli pline, că să fi trăit meșterul zece veacuri de om, nici pe sfert din bogăția ceea n-ar fi putut agonisi cu meșteșugul lui.

Iar după ce a plecat împărăteasa, cu sulițarii și săgetătorii călări, împrejurul caritei, și cu cei zece slujitori cari purtau oglinda pe perne de puf, să nu cumva s-o sfarme, s-a uitat meșterul mai întîi la comoara pe care era acuma stăpîn, apoi la clădăria de oglinzi minunate ce făcuse, și zise : „Dacă numai pentru o singură oglindă mincinoasă am căpătat atîta aur, cît nu mi l-ați fi adus voi de v-aș fi vîndut cu zecile de mii, la ce folos m-aș munci de acum înainte să vă fac cît mai limpezi și mai poleite ? Hai, duceți-vă la naiba !" Și, dîndu-le un picior, căzură oglinzile minunate și se sfărmară în mii și mii de așchii.

(1911)

FĂGĂDUINȚA

Printre atîtea viețuitoare care au sălășluit pe fața pămîntului acestuia, a trăit odată și un om. Dar un om ca toți oamenii, un biet om, pe care-l chema, scurt și cuprinzător, Ion, un biet Ion. Și în deosebi de toți ceilalți oameni, omul nostru nu avea nici un rost. Adică un rost avea el, decît celorlalți semeni ai lui li se părea că îndeletnicirea lui Ion e așa, cum s-ar zice : o treabă fără căpătîi. Și, într-adevăr, omul ăsta nu făcea altceva decît colinda, haihui, munți și dealuri, dîmburi și văi, să culeagă flori, să asculte păsările cum cîntă, să pîndească șipotele cum șușotesc. Și, de la o vreme, a început să cunoască florile și ierburile, s-a deprins să șușuie ca apele, a învățat să fluiere și să ciripe ca păsările. Mergea pe drum, întîrzia pe ulițile satelor și ciripea ca privighetorile, de se aduna lume de pe lume să-l asculte. „Minunat om !" șopteau unii altora. „Meșter cîntăreț !" se mirau alții. Și-l lăsau să treacă, să se șteargă din ochii lor, cum se șterge o dungă de fum. Rar dacă se întîmpla să răsară cîte o femeie, cu ochi dornici, în pragul casei, să-l îmbie să ospăteze cu cîte ceva. Atunci apuca și cîntărețul cîteva fărămături și, tînăr cum era, pornea la drum înainte, să ducă voioșia și pe aiurea...

Și-au trecut ani, ani după ani, cum trece tinerețea, săraca ! Meșterul cînta mai minunat, încrezător în puterile lui suia piscuri și mai înalte și, o dată cu ciripirile lui, aducea și florile genunelor, de le împărțea pe la toți. Oamenii știau acum vremea cînd avea să treacă meșterul cîntăreț prin satul lor, căci venea și el ca păsările călătoare, și-l întîmpinau. Și dintre toți, tot așa, rar se întîmpla ca, de după ostrețe, o mînă dalbă să-i facă semn să intre, să guste din azima caldă, să-și stîmpere setea din inima vinului rece...

Tinerețe, cum amăgești nădejdiile, cum seci puterile, cum stîmperi și potolești avînturile. Și într-o bună zi cîntărețul simți că nu mai poate, simți că trebuia să se așeze la o margine de drum, pe-o piatră, să se odihnească. Atunci de-abia cîntărețul își statornici gîndul să poată pătrunde în viitor. Și înțelese că îmbătrînea, că slăbea. Nici nu simțise pînă acum calea ; voios, tînăr, habar n-avea. Și acum îi era foame. Și satul departe, departe ! S-a odihnit cîntărețul ce s-a odihnit, gîndind ce-a gîndit, și-a pornit apoi spre curtea împăratului atotstăpînitor, să-i cînte, să-i ducă flori de pe buzele deschise ale prăpăstiilor. L-a primit împăratul, s-a minunat de cîntecul lui, de îndrăzneala cu care se avînta deasupra prăpăstiilor, și, văzîndu-i cîteva fire de păr alb ițiite prin plete, îi spuse să mai cînte un an, că ar fi păcat să-și lipsească supușii de o mulțumire atît de mare și, peste un an, să vie, să-i statornicească un loc în care să nu ducă grija traiului. A plecat cîntărețul îmbărbătat, încrezător, și-a mai cîntat un an. Și, la anul, mai cărunt, a sosit iar la împăratul. Iar i-a cîntat, împăratul iar l-a ascultat, l-a lăudat și i-a spus să mai umble un an, că locul ce i-l pregătește al lui va fi. Ba, în deosebire de anul trecut, îi spuse că, acolo unde-l va pune, el va domni singur peste toate...

Și-a pornit iarăși cîntărețul, cu o scăpărare de lumină în suflet, și a mers, a mers, și a cîntat ; decît oamenii se deprinseră acuma cu cîntecul lui, îl cunoșteau, și oricît de frumos era cîntecul, dînșii gîndeau : „De-acum, cei de după noi să-l mai asculte, că noi îl știm îndeajuns". Și n-avea decît o viață cîntărețul, și nici mîini dalbe nu-l mai chemau de după ostrețe. Și, istovit, flămînd, cîntărețul sosi în fața împăratului. Și parcă nici împăratului nu-i mai plăcu atît cum ciripea maistrul, ca privighetoarea. Decît porunci ca, pe la anul, și cu tot dinadinsul, să-i fie postul gata, postul în care avea să fie singur stăpîn și-n care nu mai avea să ducă grija traiului de mîine...

Și a pornit, gîrbov, cîntărețul, cu nădejdea slabă în suflet. Și mergea cîțiva pași, și se oprea. Sufla din greu, gemea, și degeaba încerca să cînte. Și-ntr-o bună zi, cam cu vreo trei zile mai înainte să ajungă iar la împărat, simți cîntărețul că trebuia să doarmă, dar să doarmă greu, cu tot dinadinsul. S-a oprit, și-a pus capul pe o piatră și-a adormit... somnul pămîntului. „Vezi, spunea un sfetnic de-al împăratului altui sfetnic, după ce-l găsiră mort și-l îngropară, vezi, împăratul și-a ținut făgăduința : i-a dat un loc în care să nu ducă grija zilei de mîine și-n care singur să fie stăpîn". „Așa-i", încheie celalt sfetnic și rămăsese cu ochii țintă la groapa cîntărețului.

(1911)

DE PE CÎND LUCEFERI...

Da, era frumoasă ca-n povești, că doar în povești și era. Și singură fată era la părinți, și părinții o iubeau ca pe lumina ochilor. Că soarele nu li se părea mai strălucitor ca fata lor cînd își lasă, dimineața, cozile ei de aur pe spate. Și cum toate-s cu vremea lor, veni și fetei ăștia vremea de măritat. Au dat bătrînii zvon, cu toate că-n lung și lat zvonul mersese ca gîndul de repede despre frumusețea fetei ăștia, și s-au strîns pețitori : crai, feciori de împărați, feți-frumoși de pe la răsare și soare-apune, toți cu același gînd și dor în mintea și sufletul lor. Și-n ziua cea mare, cînd pețitorii se strînseseră în pridvorul casei, iată că fata se duce, smerită, de cade la picioarele părinților ei și le spune că gîndul ei, că inima ei altuia le-a dat : că pețitorii degeaba și-au strîns chingile cailor, să alerge pînă la ea ; că mirele ei nu e ființă pămînteană ; că soțul ei e *luceafărul* de seară. Să cadă bătrînii din picioare de mîhnire cînd auziră spusele fetei, vorbele odorului lor. Și se părură că-i luaseră nefericitei ielele mințile. S-au dus, așadară, pețitorii, și-n urma lor jalea și pustiul prinse stăpînire pe întreaga casă. Și, așa, bătrînii s-au pus s-o urmărească pe fată, pas cu pas, ce face. Și într-o seară o văzură la fereastră, cu ochii țintă în oglinda mare, încadrată în aur, pe care o așezase așa să se răsfrîngă luceafărul în ea, să-l aibă mai aproape. A doua zi, bătrînul îi sparse fărămițele oglinda, că din luciul ei rămase un pumn de praf strălucitor, și-atîta. N-a avut fata în ce să-și răsfrîngă iubitul, și-a plîns, și-a plîns, zile, nopți, pînă ce, într-o seară, bătrînii îi pierdură urma din casă. Umblă, caută peste tot, și în sfîrșit o găsiră pe malul lacului din grădină, în undele căruia luceafărul se răsfrîngea aproape de îndrăgostita lui. Cu gînd s-o lecuiască, bătrînii puseră a doua zi și-i secă lacul. Și iarăși deznădăjdui fata, și venea de măcar se uita la locul în care, din înălțimile cerești, dragul ei se cobora pînă lîngă dînsa. Atunci se hotărî fata ; venea în fiecare seară, se așeza supt o salcie frumoasă, o salcie cu crengile drept în sus, cum erau toate sălciile pe atunci, și acolo plîngea. Plîngea atîta, că se topea văzînd cu ochii. Și plîngi azi, plîngi mîne, plîngi într-una, lacul se croi din nou din lacrimile fetei, și într-o seară, în undele plînsetelor ei, luceafărul se pogorî din înălțimea albastră, să se răsfrîngă iarăși lîngă draga lui. Decît la cea dintîi licărire ce se aprinse în lacul lacrimilor, se stinse licărirea cea din urmă din pieptul fetei celei nefericite. Iar salcia, udată de undele plînsului, își plecă ramurile, ca niște plete desfăcute, de acoperi trupul fetei ca într-un mormînt de verdeață.

Și de-atunci, veșnic, în serile senine, cu luceferi, o umbră albă parcă se înfiripă lîngă trunchiul sălciilor plîngătoare, pe margini de ape.

(1911)

BEIZADEAUA

I se dusese faima pînă departe. Nu era om în tot ținutul acela să nu-l cunoască, să nu știe că beizadea Vasile era cel mai puternic om de pe lume. Se temeau de el și-l și iubeau, căci dacă pedepsea fără de milă, ajuta ori de cîte ori trebuia. Toți se plecau cînd trecea călare pe uliță, pe șargul scump, pe care se spunea că-l ridică și el, la rîndul lui, în brațe, de-l pune pe umeri, după cap, și înconjoară cu el curtea palatului.

Îl iubeau femeile, căci era frumos. Înalt, o dată și jumătate ; lat în piept, că atunci cînd și-l umfla, îi plesneau nasturii, cu sîrmă pe haină de fier de-ar fi fost prinși ; rotund și rumen la față ; cu ochii albaștri și aspri, reci ca două flori de gheață ; cu mîna mică, totuși, femeiască, cu degetele subțiri ; cu piciorul înfășurat în mușchi de oțel, care se cunoșteau supt stofa pantalonului încăputat într-o gheată mică de lac, ca într-un pantof de bal. În dimineața aceasta de septemvrie, cînd razele soarelui de-abia destrămau negurile dimineții, beizadeaua s-a sculat, ca-ntotdeauna, și, gol, s-a dus în odaia ce da înspre grădina palatului, să ridice, ca după obicei, greutățile de fier, apoi să se scoboare în grădină, să alerge, pe aleele năsipoase, cu sacul plin de nisip și plumb în spate, cu sacul greu că patru oameni abia dacă l-ar fi urnit din loc.

A deschis fereastra, și cum cele dintîi luciri ale zilei se topeau în oglinda de cleștar venețian, în oglinda-naltă de jos pînă sus, beizadeaua se arătă

întreg în apele ei, își încordă mușchii brațelor, se așeză bine pe picioare, își scoase pieptul, lărgindu-și coșul coastelor, și se privi îndelung. Nu scăzuseră mușchii, deși se aștepta să fi slăbit în aceste cîteva zile pe care le hărăzise cu totul dragostei cu frumoasa și bălana postelnicească.

Se scutură, se trezi ca dintr-o dulce visare de cîteva clipe și, azvîrlindu-se în mijlocul odăii, ale căreia podele se cutremurară supt pașii lui de uriaș, se plecă deasupra celei mai mari greutăți de schijă, îi apucă mînerul cu degetele lui subțiri și albe de femeie și, răsucindu-și mușchii într-o încordare, ca pe niște otgoane de corabie pe care le strînge și apoi le-ntinde vîntul, avîntă schija în sus, o aruncă înspre bagdadie și, îndoindu-și brațul de la cot, o așteptă să-i cadă pe podul mușchilor, de rotunzimea cărora lovindu-se, schija sări în sus ca o minge.

Și beizadeaua iar se-ndoi, iar apucă mînerul și iar aruncă schija în sus. Sîngele năvăli în mușchiul mînii cînd fierul îl zdrobi din nou.

Ostenit, se lăsă pe canapeaua de piele, să se odihnească. Închise ochii... Cu cît mai ușor era trupul postelnicesei, pe care-l primbla, gol, ca pe o creangă de măr înflorit, pe brațele întinse, de jur împrejurul odăii.

Se desfăcu iar de visarea lui. Trebuia să se scoboare în grădină, să o-nconjoare o dată cu sacul plin de nisip și plumb în spate.

Se duse la fereastră. Se plecă puțin. I se păru beizadelei că la ceasul acesta al dimineții cineva umbla pe alei. Privi bine. Și-l cunoscu : era grădinarul, țiganul, flăcăul chipeș pe care-l tocmise săptămîna trecută. Privi la el. Țiganul grebla aleea. Chiar supt fereastră, pe nisip, sacul de piele pe care-l ridica beizadeaua stătea ca și cum și-ar fi așteptat stăpînul. Flăcăul ajunsese cu greblatul pînă la el ; beizadeaua îl văzu cum se pleacă să deie sacul la o parte, ca să întindă nisipul și pe locul pe care stase el, și-un zîmbet ciudat se ivi pe buzele beizadelei cînd se gîndi la înjurăturile pe care ţiganul avea să le înşire cînd o vedea că nu-l poate mişca din loc. Se plecă şi mai bine peste privazul ferestrei şi aşteptă.

Flăcăul se opinti, îşi dete pesemne seama de greutatea sacului, îşi desfăcu braţele, apucă sacul voiniceşte, îl ridică şi, învîrtindu-se din mijloc, îl aruncă cît colo, pe brazda verde a unei pajişti. Beizadeaua se-ndreptă ca muşcat de şarpe. Un ţigan îi sfărmase, dintr-o dată, toată faima ; în clipa aceea i se păru că pe el îl aruncase aşa, ca pe un lucru netrebnic, că pe el îl biruise, în luptă dreaptă, şi-i pusese genunchiul pe piept. Ţiganul acesta să-i fie singurul lui potrivnic ? Sîngele i se sui la cap, alergă, luă din perete pistolul, se întoarse la fereastră, se plecă... Şi grădina răzbubui. Se plecă să privească trupul voinicului care se zbătea din ce în ce mai stors de puteri pe nisip, apoi se duse şi trase găitanul clopotului. Şi cînd veni vătaful să se închine pînă la pămînt, beizadeaua porunci :

— Să ridicaţi pe ţigan de jos, din grădină... Şi să nu vă mai calce piciorul p-acolo, dimineţile, cînd trag eu la ţintă...

Şi cum vătaful se plecă încă o dată, ca să arate că înţelesese, beizadeaua îi mai dădu o poruncă :

— Şi să îngrijeşti să-mi fie baia gata.

(1911)

STATUA

Locuiam în curtea unui sculptor. Mă deprinsesem să trăiesc în lumea cea de pietre, în lumea cea de stane ţintuite locului, nemişcate, ţinînd parcă supt greutatea trupului lor rece cine ştie ce taine ascunse.

Dintre toate, un bloc înalt şi alb de marmură îmi atrăgea mai des privirea, căci albul ei lăptos, moale parcă, avea ceva din căldura trupului omenesc. Şi într-o bună zi, bătrînul, sculptorul, îşi luă dălţile, şi supt ascuţişul lor, şi-n bătaia razelor de soare, trupul statuiei de marmură începu să-şi împrăştie aşchiile albe peste tot. Zi cu zi am urmărit munca bătrînului artist. Încetul cu încetul, blocul alb căpătă o nouă întruchipare ; ceas cu ceas, din marmura albă parcă se necăjea să se desfacă o nouă formă, o altă alcătuire în lumina zilei. Mi se părea că sculptorul desfăcea, încetul cu încetul, legăturile strînse cari înfăşurau pe cineva. Cum era şi dreptul, bătrînul dezrobi de încătuşarea pietrei întîi capul fiinţei aceleia încremenite.

I l-am văzut într-o dimineaţă, stînd, plecat puţin, pe gîtul fraged, c-un zîmbet amar peste buzele desprinse ca-ntr-un fior. În dimineaţa următoare i-am văzut, gol, sînul, şi-ntr-o bună zi am zărit-o întreagă, — zeiţă albă şi caldă, cu mîna apăsîndu-şi pieptul ca-ntr-o mişcare de mirare în faţa veşnicii frumuseţi a zilei, cu piciorul drept îndoindu-şi puţin genunchiul, ca şi cînd ar fi vrut să se plece în faţa celui ce o adusese din nou pe lume...

Şi din clipa aceea am început să trec printre lumea aceasta de stane cu un fior neînţeles în suflet.

Cum ? în fiecare din lespezile acelea, în fiecare din blocurile acelea nemişcate şi reci era cîte o tainiţă care ţinea închisă într-însa trupul cald al unei fiinţi împietrite printr-o vrajă ? Din miezul fiecăreia putea să se ridice cîte un cap, să arunce spre mine o privire, să se desfacă, în cale-mi, într-o mişcare de rugă, cîte o mînă, să mă arate vrun deget, sau să mi se plece un genunchi ? Atunci, cîtă lume, cîtă frumuseţe e pe veci adormită, pe veci îngropată supt ţărîna pe care nimeni poate că nu o va da la o parte niciodată de deasupra chipului nemaivăzut de frumos, al cărui zîmbet singur ar preţui cît tot farmecul de pe pămînt...

...Şi mîna bătrînului sculptor n-a mai putut smulge pietrei înmlădierea unui trup. Căci l-am văzut dus pe braţe, în sicriul strîmt, în care el însuşi, la rîndul lui, luase înfăţişarea unei stane. L-am văzut trecînd nepăsător printre lespezile nepăsătoare.

Numai pe soclul ei, zeiţa de marmură albă părea că-şi plecase mai mult genunchiul, iar zîmbetul de pe buze că-i flutura mai amar.

(1911)

BENGHIUL

Pe pajiştea verde, supt umbrarul frunzişului tremurător, cît de frumos se dezvelea în lumina zilei statua. Albă ca însăşi lumina, mlădioasă ca privirea, gingaşă de parcă cea mai uşoară fluturare a zefirului o înfiora, ca o minune neatinsă de mîna omenească, aşa se ridica, de pe soclul ei înalt. Artistul care îi dăduse fiinţă, strecurînd în carnea ei de piatră o fîşie din sufletul lui, o privea zilnic ca pe un copil scump, ca pe o întrupare a visurilor lui. Ar fi vrut, sărmanul sculptor, să vie toţi, să se strîngă întreaga lume să o privească, să se minuneze, dimpreună cu el, de frumuseţea ei desăvîrşită.

Dar lumea trecea, trecea nepăsătoare, cum trec oamenii, grăbiţi, după treburi mărunte, după nimicniciile zilnice, — mărgelele de sticlă înşirate pe aţa unei vieţi. Sau dacă priveau la statuă, ce puteau ei să înţeleagă ? Ce-i putea atrage ? Formele, mlădierea şalelor ? rotunzimea sînilor ? privirea ochilor ? Dar se siliseră ei vreodată să aleagă, dintr-o sută de nasuri, pe cel care avea linia mai frumoasă ? Dintr-o sută de guri, pe aceea care avea buzele mai frumos tăiate ? Şi bietul artist s-a dus într-o zi şi nu s-a mai întors la statua lui, să se lovească de nepăsarea oamenilor ; şi-i păstra numai amintirea, aşa cum se răsfăţa în bătaia razelor de soare ce scăpătau printre frunzele de deasupra.

Odată, însă, un ucenic de zugrav trecu, beat, pe acolo, cu văpselile într-o mînă şi cu scara în cealaltă. Şi fiindcă beţivii se opresc să privească lucrurile cu mai multă stăruinţă decît cei treji, şi beţivul acesta se opri în faţa statuiei, răşchiră picioarele, izbucni în rîs, şi îndată îşi dete cu gîndul că statuiei îi lipsea ceva. Ce? Numai el ştia. Îndată răzimă scara de soclu, se sui, scăpînd picioarele printre spiţele scării, şi cu bidineaua făcu încet, cu toată stăpînirea de care era în stare, un benghi roşu drept în vîrful nasului femeii de marmură. Şi plecă beţivul încîntat. Şi şi avea de ce. Din clipa aceea se opreau cu toţii să privească statua. Unii îi găseau picioarele prea scurte, ba prea groase, iar ceilalţi prea subţiri. Dar toţi rîdeau cu poftă de benghiul acela. Fiecare găsea că e pus la loc foarte potrivit şi că statua a cîştigat chiar de pe urma lui. Iar beţivul, a doua zi, cînd şi-a adus aminte de isprava lui, a venit să şi-o vadă cu ochii. Şi avu norocul să se audă lăudat: „Bine l-a mai potrivit, drept în vîrful nasului! Halal de el!"

(1911)

AUTOMATA

Cînd am văzut-o întîiaşi dată, m-am uitat îndelung după dînsa. O femeie slabă-slabă, cu părul roşu, ca lîna de pe capul păpuşelor, cu ochelari din dosul sticlelor cărora nici o sclipire de viaţă nu strălucea, cu obrajii scofîlciţi, cu buzele scoase în afară de şiragul dinţilor fără îndoială falşi, cu trupul firav, uscat, peste care rochiile cădeau ca o draperie aninată în cuie. Apoi mergea mărunt, tremurîndu-şi uşor capul, ca şi cînd gîtul i-ar fi fost încheiat deasupra pieptului. Nimic de viaţă, nimic omenesc în femeia aceea. Am văzut-o a doua oară, a treia oară, şi nici o dată nu mi-a putut da înfăţişarea vieţii. Mi se părea un automat, o păpuşă scăpată din vitrina unui panopticum, roadele unei închipuiri bolnave şi meşteşugite, care, într-o clipă de amar mizantropism, dăduse drumul în lume acestei maşini ciudate, acestei imagini spăimîntătoare a trupului gingaş şi seducător al femeii.

Am urmărit această păpuşă, am urmărit-o într-o zi, pe uliţă, îmbrăcată într-o rochie roşie, cu-o pălărie încărcată de florile care tremurau la fiece pas mărunţel al celei ce o purta.

Lumea stătea locului să o privească. Birjarii aruncau glume batjocoritoare. Băieţii de prăvălie şi gură-cască se ţineau după ea. Fără să mişte capul, cu braţele lăsate în jos, cu florile mereu bălăbănindu-se deasupra pălăriei mari, păpuşa îşi vedea de drum, înainte, nepăsătoare, fără să arunce o privire în lături. Şi la un colţ de stradă o pierdui din vedere, se ştersese ca şi cum ar fi înghiţit-o pămîntul. Lucrul acesta îmi statornici şi mai mult în suflet credinţa că femeia aceea era într-adevăr un automat.

Şi de-atunci n-o mai întîlnisem. Pe străzile îmbulzite de lume, trupul ei uscat, acoperit de draperia roşie, nu-l mai zărisem...

Era într-o noapte de iunie, o noapte înstelată, cu lună, cînd noaptea e îmbibată de lumină ca un burete de apă. Prin Cişmigiu perechi răzleţe, pe bănci, se fereau în umbra sălciilor. Pe lac, lebedele vîsleau, liniştit, pe apa limpede, ca şi cum cerul le-ar fi întins un fald din pînza lui albastră. Aşa, treceam singur pe-o alee. Şi cum mergeam, eu şi cu gîndul meu, întovărăşiţi, frăţeşte, un suspin, apoi altul îmi loveşte auzul. Mă opresc, privesc împrejur. Suspinele veneau dintr-un colţ înecat în întuneric. Mă apropii. Îmi deprind ochii cu umbra adîncă. Pe o bancă plîngea o femeie. Plîngea cu capul în piept, cu obrazul în palme, plîngea cu suspine care îi chinuiau trupul în spasmuri. M-am dat la o parte şi, pe o altă bancă, am aşteptat. Îmi munceam gîndul cine să fie femeia aceasta deznădăjduită care, singură, în această noapte de vis, plîngea cu atîta amărăciune ? Mă gîndeam la perechile celelalte, perechile fericite, dinspre care mi se părea, uneori, că-mi veneau şoaptele unei sărutări.

Tîrziu, cînd m-am sculat să o urmăresc pe aleea mare de plopi, am recunoscut pe aceea care plîngea. Şi-ntîiaşi dată văzui că *automata* mea era şi dînsa o biată fiinţă stingheră, o fiinţă la care numai lacrimile erau la fel cu ale celorlalţi oameni.

(1911)

PALAVRAGIUL

Îmi părea grozav de bine că-l vedeam. Nu-l întîlnisem de vreo cinci ani, şi-n răstimpul acesta numai de cîteva ori avusesem veşti despre el. Stam şi-l priveam cum cetea, de cealaltă parte a mesei, după ce ne spusesem multe şi de toate. Peste unii oameni vremea trece cum trece un vînt uşor deasupra cîmpului, abia-abia dacă apleacă tulpina ierburilor. Eu încărunţisem, şi Iorgu Sofron rămăsese tot cum îl ştiam : rumen, cu mustaţa şi părul negru, cu ochii vioi, cu glasul limpede, spilcuit, cum obişnuia să fie ; doar că nu mai stătea aşa de înfipt ca altădată. Privindu-l, îmi aminteam de atîtea întîmplări hazlii şi, mai ales, de minciunile straşnice, adevărate întîmplări omerice, cu care Sofron îşi încărca trecutul şi pe care le povestea cu o înfăţişare de adevăr uimitoare.

Tocmai lucrul ăsta mi se părea că-i lipsea acum.

Cel puţin atît cît vorbisem, vreun ceas şi mai bine, nici o întîmplare ciudată nu-mi mai înşirase. Va să zică anii tot fură ei cîte ceva. Vîntul, oricît de uşor ar alinta floarea, tot îi scutură ceva din polen.

Şi cum îl priveam astfel, bag de seamă că-i legat la mînă. Tot voiam să-i curm cetitul ; încep deci vorba :

— Ia mai lasă gazeta, dragul meu. Nu ne-am văzut de atîta vreme. Mai firesc e să vorbim... Dar ce ai la mînă ?

Sofron, care în vreme ce-i spusesem aceste pusese gazeta la o parte, întinde mîna și-mi arată :

— O plictiseală întreagă, frate : un buboi groaznic. De o lună întreagă de cînd se țin de capul meu : unul după ceafă ; altul la umăr ; de-abia mă vindecai de ăla, și, poftim, ăsta îi ia locul.

Tocmai voiam să-l învăț o doctorie băbească, să scape de pacostea ce-i căzuse pe cap, cînd se oprește la masa noastră un prieten al meu cu nevastă-sa, Neculai Șumlea, care nu găsise nici un loc liber în cafenea.

— Ne dai voie ?

— Cu plăcere, vai de mine, îi răspund și, sculîndu-mă, le prezint pe Sofron.

Vorbăreț cum era Sofron, ne încălzirăm repede ; într-un sfert de ceas parcă ne cunoșteam de cînd lumea. Și dintr-una într-alta, Șumlea se lovește și el cu privirea de mîna lui Sofron. Îl întreabă :

— Dar ce aveți ; v-ați rănit la mînă ?

Sofron surîde pe supt mustăți, aruncă o privire furișe spre nevasta prietenului, apoi, cu un glas de taină, ferit oarecum, îngînă :

— M-a rănit.

Și cum prietenul și cu femeia acestuia îl priviră oarecum nedumeriți, Sofron se plecă și, din vîrful buzelor, îi deslușì :

— Un duel !

Un duel nu e doar o nimica toată. Doamna se înroși de plăcere, bărbatul ardea să știe totul. Eu rămăsesem cu gura căscată.

Șumlea îl cercetează, făcînd pe nepăsătorul, ca să arate nevesti-sei că nici pentru el lucrurile astea nu-s străine :

— O chestie de onoare ?... o insultă ?... Foarte frumos ! Și eu sînt pentru duel... Mai ales cînd e vorba de-o femeie...

Sofron tace.

— V-ați bătut azi ? întreabă doamna.

Sofron surîde, și iar, în taină :

— Azi-dimineață, la 4 ceasuri. Apoi, către Șumlea : O femeie, pentru o femeie.

— Foarte frumos !

— Și-ncă pentru o femeie pe care n-o cunoșteam. Mă rog, să vă povestesc, deși lucrul e așa de tainic, încît nici gazetele n-o să vorbească, dar nădăjduiesc că ce voi spune va rămînea numai între noi.

Șumlea îl încredințează :

— Mă rog, aveți cuvîntul nostru.

Sofron începu :

— Aseară eram cam plictisit, citisem gazetele, văzusem toate murdăriile pe care partidele noastre găsesc o plăcere să și le arunce unul altuia prin foițele lor. „Ce să fac ? mă întreb. Hai pe stradă !" Calea Victoriei e cît se poate de interesantă pe la 6 ceasuri seara, în zilele acestea de toamnă, cînd femeile mai pot încă să-și poarte rochiile cu culori bătătoare la ochi — iertați, doamnă, e moda care vă *scuzează* — iar bărbații să-și arate pardesiurile, această îmbrăcăminte plicticoasă și netrebuitoare, după mine, ca și șoșonii... Fumați o țigară ?...

Scoțînd tabacherea, o întinse lui Șumlea, care luă repede o țigară, să nu întrerupă povestirea, mai ales că și nevasta îl dojenise :

— Lasă, Nicule, nu mai fuma. Ascultă !

— Așa, urmă Sofron, cum treceam prin fața Episcopiei, văd un grup de bărbați stînd așa, pe trotuar, că nu mai aveai pe unde să treci. La urma urmei, nu caut nimărui nod în papură, vreau să mă dau jos de pe trotuar, cînd văd că se apropie o doamnă și că, vrînd să treacă, domnii aceia nu numai că nu-i fac loc, dar că unul dintre dînșii îi spune și o obrăznicie. Mă întorc și, așa, ca să mă poată auzi, zic : „Ce imbecil !" M-a auzit, firește. „Domnul ?" mă întreabă. Îi dau cartea de vizită. Pînă la opt ceasuri, martorii orînduiseră toate. La patru dimineață ne-am bătut. L-am lovit la piept ; el, la mînă...

Încremenisem! Va să zică, nu se schimbase prietenul meu, Iorgu Sofron. Mă uitam la femeia prietenului: plăcerea îi ridicase sîngele în obraz. Şumlea, nici el nu-şi putea ascunde bine mulţumirea că făcuse cunoştinţa unui om viteaz.

— Şi cînd te gîndeşti, urmă Sofron, că femeia aceea habar n-are că pentru dînsa avusese loc un duel şi că niciodată poate în viaţa mea n-o s-o mai întîlnesc. La urma urmei, nici n-aş mai cunoaşte-o. Apoi, plecîndu-se: Tînărul e băiatul unui ministru. Înţelegeţi de ce ziarele au să tacă!

După ce Şumlea plecă, poftindu-ne, mai mult în cinstea lui Sofron, pe a doua zi la masă, mă uit la prietenul meu şi-i zic:

— Bine, frate, cum ţi-a venit să trînteşti aşa minciună?

Sofron mă priveşte mirat:

— Ce minciună?

— Asta, cu duelul!

— Dar ţie ce ţi-am spus?

— Ce, ai uitat? Că ai un buboi; n-ai avut trei în şir?

— Păi nici asta nu-i adevărat.

— Atunci?

Sofron desface legătura; deasupra mînei văd o zgîrietură.

— M-am zgîriat într-un ac.

— Bine, neică, atunci de ce nu mi-ai spus de la început?

Sofron rîde:

— Nu-mi ştii obiceiul? Trebuia s-o măresc.

— Dar duelul?

— Păi dacă pentru tine, vechi prieten, am prefăcut zgîrietura într-o bubă, în ce era s-o prefac pentru o femeie frumoasă, pe care n-o mai văzusem niciodată?

Ce-i drept, la obiceiul prietenului meu mă gîndisem puţin mai înainte, dar cele ce povestise prea erau din cale-afară.

— Bine, ştiam eu că spui întîmplări cari avuseseră loc cu ani mai înainte, dar aşa...

— Şi încă am uitat să-i povestesc tot. Să-mi aduci aminte mîne seară să-i spun.

— Ce?

Sofron se uită serios la mine.

— Cum ce? Că mi-ai fost martor în duel.

(1911)

SECRETUL

Aveau un „secret".

— Iartă-ne, dragă, avem un secret, ne punem ici la o masă, mai la o parte, să vorbim.

Fiecare ştim doar ce e un secret ; nu m-am supărat de loc, ba, dimpotrivă, am simţit o mare bucurie văzînd că se mai găsesc doi oameni cari să poată păstra o taină. Aşa, Iorgu Sorbu şi cu prietenul lui, Alexandru Doboş, se traseră la o masă mai din fund, iar eu rămăsei cu Nicu Stamatiu, un mucalit şi jumătate, care tocmai atunci intrase în cafenea.

— Ei, se miră Stamatiu, dar ce, Sorbu cu Doboş stau la o parte de noi, fac pe boierii ?

— Nu, dragul meu, au de pus ceva la cale, au un secret.

Stamatiu întoarce capul mirat, parcă nu-i vine să crează.

— Un secret ? Hm !

Dar eu iau repede vorba despre altceva. Moartea lui Tolstoi a zdruncinat toată lumea, vorbim despre ea. Dar în felul lui. Cu Stamatiu trebuie s-o dai repede în glumă. Se vede că „secretul" celor doi prieteni îl atrage mai mult. Se scoală şi se duce, într-adins, la masa lor. Mă uit. Doboş se supără :

— Ce Dumnezeu, Stamatiu, adecă nu ne dai voie să vorbim şi noi două cuvinte ?

— Să ne spunem un secret ? încheie Sorbu.

Stamatiu se-ntoarce ; îl mustru :

— De ce nu-i laşi, omule, în pace ? Or fi avînd şi ei afacerile lor.

— Ia lasă-mă. Ce, nu-i cunosc ?

— Bine, dar ce treabă ai tu cu tainele lor ? adaog eu, şi iau iar vorba despre altăceva.

În vreme ce vorbim, glasurile prietenilor parcă se ridicaseră. Sorbu mai subţire. Doboş mai gros. Unele cuvinte răsună mai tare. Stamatiu priveşte cu plăcere parcă, îmi şopteşte :

— Ascultă un... „secret" : să ştii că nu-i a bine. Îl cunosc eu pe Doboş.

Şi iar vorbim. Cafeneaua se umple cu încetul. De pe la mese întorc capul spre cei doi prietini. Mă uit şi eu. Sorbu dă din mîni. Doboş bate în masă şi strigă deodată :

— Lasă-mă în pace !

Sorbu pare şi el mîniat :

— De ce să te las ?

— Ei, comedie, îmi spune Stamatiu rîzînd, îşi dau secretul pe faţă.

Şi, într-adevăr, convorbirea prietinilor se aude în crîmpeie, zădarnic scoboară uneori glasurile, mînia le ridică iar. Vorbei piţigăiate, miorlăiturii lui Sorbu, răspunde buhăitul lui Doboş :

— Trebuia să plăteşti tu !

— Ba tu !

— Îmi vorbeşti aşa fiindcă eşti un derbedeu.

— Derbedeu eşti tu !

— Nu-ţi spuneam eu ? îmi zice Stamatiu.

Ca şi cum l-ar fi auzit, cei doi prietini se domolesc puţin, pînă ce Doboş izbucneşte, deodată, furios :

— Am iscălit amîndoi poliţa, o puteai plăti tu întîi.

— Nici nu mă gîndesc !

— Aşa trebuia !

— Ba nu !

— Ba da !

— Straşnic secret, rîde Stamatiu.

Eu rămăsei mirat, nu ştiam ce să zic. Voiam să mă duc la ei, să le spun că-i priveşte întreagă cafeneaua. Dar nici nu apuc să mă mişc, şi cei doi prietini se scoală în picioare. Într-o clipă s-a petrecut totul. Sorbu se ridică în vîrful picioarelor, oţerindu-se :

— Plăteşti ?

Doboş se lasă bine de umeri, înţepenindu-se în glezne :

— Nu !

— Atunci, na ! strigă Sorbu, şi cu vorba îi trimete celuilalt şi-o palmă.

— Poftim şi ţie ! îi răspunde Doboş şi cu un pumn îl culcă pe canapea.

Lumea sare să-i despartă, dar ei amîndoi se îndreaptă spre masa noastră :

— Ascultă-ne, să vezi şi tu, să judeci, îmi zice Doboş

— Ascultă, Stamatiule, ce pramatie e dumnealui, se roagă şi Sorbu.

De ruşine, nu ştiu ce să fac. Noroc însă de Stamatiu, care, zîmbind cu chipul lui cel mucalit, pune lucrurile la cale :

— Ascultaţi, dragii mei, le zice el, noi nu ne putem amesteca în... secretele altora. Ştiţi, e un lucru gingaş !

Apoi îmi face semn, ne luăm pălăriile şi plecăm.

Afară, Stamatiu, foarte serios, îmi dă un sfat :

— Ţine minte de la mine : în... secretele altora să nu te bagi. Pe urmă, luîndu-şi chipul mucalit cu care răspunsese celor doi prietini, adaogă : Ai văzut ? e un lucru gingaş de tot !

(1911)

CALENDARUL

În părete, în faţa mesei mele, am bătut un calendar. E un calendar mic, cu foile cît nişte frunze, cari foi şi ele, ca şi frunzele, se scutur zilnic, micşurînd mănunchiul deasupra căruia o pasăre cu aripile în zbor parcă mi-ar da simbolul vremii.

E lucrul cel mai mic din odaia mea, cel mai neînsemnat. Sînt zile cînd nu mi-arunc de loc privirea asupra lui, cînd îl uit, agăţat acolo, sus, pierdut parcă printre florile tapetului de pe părete. Şi apoi, deodată, fără voie, ochii mei îl întîlnesc, mă duc la el, socotesc vremea, şi o întreagă toamnă de frunze tipărite se aşterne îndată jos, la picioarele mele. Smulg astfel săptămîni întregi, trecute fără să-mi fi dat seama, topite în urmă ca nişte clipite, strînse ca nişte scîntei furate de furtună. Şi aşa, cînd şi afară frunzele copacilor încep să cadă, cînd toamna rugineşte grădinuţa, cînd paserile călătoare bat iar cărările albastre ale înaltului, cînd cei dintîi fulgi alunecă alene, de se aşează, tremurători, peste petalele creţe ale crizantemelor din straturi, îmi dau şi eu seama că şi calendarul mic şi-a scuturat şi el foile, că n-au rămas decît cîteva cari, repede, se vor duce şi ele după celelalte. Şi cînd cea din urmă foaie cade, în părete, şi-n acelaşi loc în care ochiul meu ştia să-l găsească, pun un calendar nou. Şi, iarăşi, toamna lui începe de la cea dintîi foaie...

E ciudat cum în viaţă întîlnim şi ne folosim de unele lucruri mici pe care aproape nu le băgăm în seamă, poate tocmai din pricina că ele sînt ca un fel de simboluri ale veşnicei ei deşertăciuni. Iată foile aceste mici ale calendarului pierdut printre florile tapetului, iată foile care însamnă zilele ce ne sînt date să le trăim pe pămînt; poate că multe din zilele vieţii noastre nu preţuiesc mai mult decît crîmpeiele acele de hîrtie, şi cîtor dintre oameni nu li se şterge urma de pe lume tot cu aceeaşi uşurinţă cu care s-a şters urma calendarului lor de pe părete!...

Fericiţi aceia cari, smulgînd o foaie din calendar, pot adăoga cu una faptele vieţii lor.

(1911)

LAMPA

În noaptea adîncă, sus, din dosul unei ferestre, o rază slabă licăreşte, ca o stea rătăcită în neguri.

E lampa care luminează masa săracă a unui poet poate, lampa care-i călăuzeşte cărarea condeiului pe care mîna lui înfrigurată îl poartă pe hîrtie.

Căci lampa ne e prietenă. Cînd scrii, seara, în răsfrîngerea ei de lumină, care se aşterne ca o cunună pe hîrtia ta, cînd te deprinzi cu alintarea lucirii ei, de după sticla care o închide, cum închide corola unei flori stamina, ţi se pare că un ochi umed te urmăreşte, că sclipiri de gene te îndeamnă, că un suflet pîlpîie acolo, lîngă tine, şi că te ocroteşte.

Tovarăşă a gîndurilor noastre! Ce puţin ne ceri, şi cu cîtă dărnicie ne întorci darurile tale, cum pămîntul întoarce, însutit, sămînţa. Supt ocrotirea ta, atîtea frunţi au fost plecate, tu singură ai văzut fiorul sufletelor ce sufăr pentru alţii, şi tu mai întîi le-ai răsplătit durerea, topind o rază în lacrima care le-a căzut în singurătatea odăiţei lor. Dacă pentru toţi n-ai fi decît o lumină, pentru poet eşti o stea coborîtă lîngă dînsul, şi pentru ochii lui floarea ta strălucitoare se schimbă în zări împurpurate, în zări depărtate, în adîncul cărora dînsul îşi clădeşte, pînă la cer, visurile închipuirii lui!

Şi cînd zorile se arată, sfioasă păleşti şi parcă îndemni şi pe tovarăşul tău: „Hai, du-te de te culcă!"... Cum faci acuma. Ai dreptate, geana de lumină îmi arginteză fereastra. Să ne odihnim, tovarăşă scumpă a gîndurilor mele!

(1911)

„VIAȚA E UN VIS!"...

Bătea un vînt strașnic. Afacerile mă scosese din București și, acum, la întoarcere, oprisem o clipă trăsura la Herăstrău. Cerusem un pahar cu vin fiert, și-n așteptarea băuturii calde, priveam pe fereastră. Odaia șubredă, de vălătuci, se clătina ca o corabie, în suflarea abrașă a vîntoasei, și vedeam cum lacul își frămînta afară undele, gonindu-le spre stufărișul uscat de toamna prea timpurie. Mă gîndeam la bieții cai de la trăsură, cărora, pe un alt colț de geam, le vedeam coamele frămîntate de vînt, cînd simții că cineva se așază pe scaunul gol de lîngă mine. Întorc capul:

— Ei, de unde răsăriși, frate!

În fața mea stătea, cu ochii stinși, cu buzele umede, fostul meu coleg de școală Toto Șendrescu, — un băiat vesel și, pe cît mi-am putut aminti, repede, în sclipirea gîndului, un băiat care dăduse dovezi de deșteptăciune. L-am privit mai mult. Mi se păru că îmbătrînise.

— Ce cauți aici? îl întrebai.

Cam legat la limbă, începu să-mi povestească:

— Uneori vin p-aici, îmi mai înec amarul... Îmi place singurătatea... Beau un pahar de vin — două... știi...

— Nu ne-am văzut de mult... De, ia să număr; așa, de cinci ani. Din 1906. Erai, mi se pare, în slujbă...

— La... la Finanțe...

— Ei, da. Tot acolo ești?

— Tot. Mizerabil; o slujbă mizerabilă; o leafă mizerabilă; o viață... mizerabilă... mizerabilă...

Se părea că vorba aceasta, *mizerabil,* i se legase de limbă și nu se mai putea desface de dînsa. Băgai de seamă că era cam amețit. Șendrescu se sculă, se duse pînă în celalalt colț al odăii și, peste cîteva clipe, se întoarse cu o halbă.

— Parcă spuneai că beai vin, îl întreb.

— Și de unele și de altele, îmi răspunde.

Ia halba, o soarbe din cinci înghițituri, ca și cînd n-ar fi avut nevoie să miște gîtlejul ca să dea berea de dușcă, apoi bate și cere alta.

— Și... cît ai pe lună? îl mai întreb eu.

Șendrescu trage scaunul mai lîngă mine și-mi suflă:

— Trei sute de lei!

— Bine, dragul meu, e o sumă frumușică...

— Frumușică?... Mizerabilă! Din ce te îmbraci? Cu ce să ții casă, masă? Ce să trimiți familiei? De unde să te mai duci la un teatru? — Nu vorbesc de operă! Dar cu ce să cumperi o carte... o carte să citești... E ceva grozav... Chiria... chiria te omoară... Asta nu e viață... nu e viață... e un chin!...

Șendrescu soarbe halba și mai cere una. Beau și eu din pahar cîteva înghițituri. Îmi părea rău că mă oprisem. Prietenul îi dă înainte:

— ...Și-ncă eu, vezi, fac economie. Nu mă duc la „Carul cu bere". Nu mă duc la șantanuri... Nu fac orgii... Uite, unde viu, să beau și eu un păhăruț de vin... sau o halbă... Asta nu e viață... e un chin... Nu-ți închipui ce chin e, dragă prietene, nu-ți închipui...

Iar soarbe halba și iar mai cere alta. Mă uitam la el; cu capul din ce în ce mai lăsat pe piept, părea amețit de-a binele. Deodată tresări:

— Și nu mă pot învrednici să trimit mamei un cumaș[1] de rochie, un șal, o păreche de papuci... Din ce să rupi, să-i trimiți?... Ceva mizerabil... un trai de cîne... Viața e un chin, un chin, prietene...

---

[1] *Cumaș* — stofă, mai ales de mătase.

Bat în masă, să plătesc. Prietenul mă apucă de mînă :

— Nu, pardon, plătesc eu... Mă rog !

— Fă-mi plăcerea... încerc eu.

— Mă rog... atîta lucru... Ce crezi că n-aş vrea să pot da şi eu o masă, un dejun, — ce-i mare lucru un dejun ? unui prieten... dar de unde ? dintr-o leafă mizerabilă... îţi spun eu : viaţa e un chin... Aş vrea să... Mai adu-mi, chelner, o halbă !...

În clipa asta dă de duşcă ce mai rămăsese şi urmează vorba :

— ...Aş vrea, cum ţi-am spus, să mor... să mor !...

Mă scol scîrbit, în vreme ce prietenul îmi apucă mîna şi, cu faţa-n mîneca paltonului meu, plînge :

— ...Aş vrea să mor... mai stai... te rog, mai stai... îţi spun : viaţa-i un chin.

În clipa asta în uşă răsar doi ţambalagii. La cea dintîi ciupitură a strunelor, prietenul tresare. Se ridică în picioare şi strigă :

— Bravo ! bravo ! vin' aici, cioară !

Şi mă ţine strîns de mînă. Mă smîncesc şi plec. Afară plătesc chelnerului. Şi-n vreme ce mă suiam în trăsură, aud ţimbalul întovărăşind glasul prietenului meu care cînta cu avînt :

„Viaaţa e un viiis
Un paradiiis !"

(1911)

TANTI AMALIA

Trenul îşi dezmorţeşte încheieturile şi porneşte, încet, din gară. Mahalalele mărginaşe ale Bucureştiului, cu case prizărite, cu uliţi strîmte, cu fabrici care-şi înalţă coşurile negre ca nişte trunchiuri de copaci rămaşi dintr-o pădure preistorică, rămîn în urmă, se şterg din pervazul ferestrelor vagonului din ce în ce mai iute, ca şi cînd ar intra deodată în pămînt. Mă aşez pe canapeaua de pluş roşu a vagonului şi desfac o gazetă, după ce-mi arunc mai întîi ochii în faţa mea : o doamnă citeşte ca şi mine. Din dosul gazetei nu-i pot vedea nici o părticică din obraz. Nici nu doresc, la urma urmei. Ştirile din *Universul*, proaspete, la ora 6 dimineaţa, ca şi zaţul care-mi înnegreşte mîna, îmi fură privirile mai mult decît mintea, căci citind „Numirile" din ministere şi „Nouele decorări", îmi dau în aceeaşi vreme seama că mi-am uitat bastonul în bufetul gării. Nu e întîiul sprijin pe care-l pierd în viaţă. Pierd şi răbdarea cu lista decoraţilor ; atîtea nume îmi foiesc ca furnicile pe dinaintea ochilor ; las gazeta pe genunchi, să-mi odihnesc vederea. Doamna sau domnişoara din faţa mea urmăreşte mai cu interes cele scrise în *Dimineaţa*, citeşte înainte, fără să mişte c-un deget foaia pestriţată cu litere mari şi mici. Deocamdată, tot n-am ce face, mă uit pe fereastră. În septembrie, tîrziu, cîmpiile sînt golite de roadă ; se întind pustii, şi-n locul lanurilor aurite razele soarelui înroşesc ţarinele pînă-n zări. Și dimineața aceasta era fermecătoare, adevărată dimineață de toamnă lăsată pe pămînt pentru cules de vii. Lumina rumenă, care cădea în ape supt cuprinsul boltit al cerului, parcă topea geamul, să-mi pătrundă voioasă în ochi, și de-acolo în suflet, dîndu-mi un nespus dor de viață, de dragoste pentru tot ce mă înconjoară. Sînt tresăriri de aceste primăvăratice pe care ni le varsă în sînge unele zile tîrzii, dar fermecătoare, de toamnă. Fără să vreau, privirile mele părăsiră priveliștile aurii, ca să se pironească pe ființa din fața mea. Afurisitul de ziar rămăsese nemișcat, ca o perdea pe care nu vrea să o tragă nici o mînă. Să mă mut de la locul meu, n-ar fi fost tocmai acătării. Înarmîndu-mă cu răbdare, începui să privesc mîinile și rochia tovarășei mele de drum. Mîinile mici, — mînușițele — ieșeau ca niște porumbițe din valul de dantele al mînecelor ; degetele subțiri, cu unghiile trandafirii, lunguiețe ca migdala, cu noițe pe cele mici, păreau că de-abia țin gazeta. Pe brațul mîinii stîngi, ieșită mai în afară din dantele, o brățară subțire de aur se încolăcea atît de ispititor pe pielea albă și fragedă, ca o petală de trandafir, a brațului. Nici un inel. Era domnișoară. Strînsă cu o centură albă peste mijlocul subțire, rochia, albastră, deschisă, se lăsa în voie, deslușind ușor piciorul pînă deasupra pantofului mic, de lac negru, peste care funta de panglică părea un fluture care-și găsise acolo un loc de odihnă.

Și, totuși, așa cum stătea tovarășa din fața mea, cufundată în citire, mi se părea că acolo, din dosul hîrtiei întinse într-adins parcă, un căpușor drăguț toarce gînduri hazlii pe socoteala călătorului necunoscut, și că pe buzele rumene, un zîmbet șiret licărește, ca un licurici, din cînd în cînd. Gînduri vechi, de licean, îmi năvăli în minte, gînduri cărora le dădea ființă închipuirea mea pe băncile școalei, în orele de algebră, și străbătînd ziarul cu privirile, o și vedeam pe ființa misterioasă — blondă, cu părul buclat, cu ochii albaștri, cu obrazul ca floarea mărului — ființă a lumilor noastre

de visuri, ființă pe care toți am dorit-o și iubit-o la șaisprezece ani !

Dar pentru că lumea aievea vine mereu la vreme să ne smulgă gîndurilor noastre și să ne arate adevărul, mîinile obosite lăsară ușor ziarul pe genunchi și privirile ochilor verzi și limpezi, ca două smaralde, se opriră țintă în ochii mei, nespus de mirați. După întîia clipă de surprindere, necunoscuta întoarse capul la fereastră și putui astfel s-o privesc în voie. Din visul meu nu rămăsese decît obrazul fraged și rumen ca floarea mărului. De supt pălăria mică, rotundă, în culoarea rochiei, și c-un penaș alb la o parte, se scoborau, încadrîndu-i fața, buclele de păr negru ca mura coaptă. Deasupra ochilor, cu privirile adîncite de genele lungi și arcate, sprîncenele, negre și ele, se încondeiau subțiri. Gura mică avea buzele roșii, strînse ca într-o mișcare de mustrare tăcută. Gîtul rotund și plin, ca al unei amfore, se pierdea în dantelele gulerului hainei. Și peste întreaga ființă, încîntătoare, razele trandafirii ale soarelui se revărsau într-o lumină căreia ochii mei îi găseau, în clipa aceea, o strălucire nebănuită.

În vreme ce mă minunam privind, trenul trecu macazul unei stații ; cu o mișcare smucită, vagoanele se opriră, iar ziarul din brațele necunoscutei lunecă ușor, se opri o clipă împiedicat de funta pantofului, apoi se așternu la picioarele noastre, ca o punte de trecere. Ridicai grabnic jurnalul și-l întinsei necunoscutei. Dînsa-mi zîmbi și, c-un glas care mie mi se păru o ciripire, îmi spuse :

— Mulțumesc !

— Pentru puțin ! răspunsei, și mi se păru că, cu aceste două cuvinte care-mi scăpară fără voie de pe buze, trebuie să fi fost foarte caraghios.

Așa și era, căci în colțul gurii mici înflori un zîmbet cu totul deosebit decît cel de adineoare. Trebuie să mă fi-nroșit, să mă fi îngălbenit apoi ; noroc de trenul care-și dezmorți iarăși, trăgănat, încheieturile, și-n zgomotul roților care treceau de pe o șină pe alta, îndrăznii să întreb, cum se întreabă tovarășii necunoscuți de drum :

— Pînă unde mergeți... domnișoară ?

Cuvîntul „domnișoară" cred că l-am auzit numai eu. Necunoscuta își îndreptă iar privirile drept într-ale mele și-mi răspunse, cu zîmbetul dintîi :

— La Roman.

Tresării de bucurie ; aveam aceeași țintă de ajuns. Și eu mergeam, în familie, în vechiul oraș moldovenesc unde crescusem, pe malurile umbrite de mesteacăni ale Siretului.

Poate ne-am plăcut — mie, unuia, îmi plăcea la nebunie — numai așa convorbirea ciudată, cu cuvinte rostite pe de rost, ca niște formule matematice, de la început, se prefăcu într-una caldă, uneori avîntată, mai cu avînt din partea mea, cu o căldură mai stăpînită din partea necunoscutei. Tovarășa mea de drum citise, și citise mult ; asupra unor cărți ne făcusem aceeași părere ; țineam minte aceleași pagini. Cu o mișcare cochetă, care-i răsfrînse peste braț noianul de dantele al mînecii, luă din rețeaua de deasupra capului o carte :

— O cunoști ?

Nu mă putui stăpîni, mă ridicai și, dînd geamantanul jos, mă grăbii să-l deschid. Potrivirea era prea din cale-afară : luasem cu mine aceeași carte. I-o arătai, pe cînd în obrazul alb și fraged al necunoscutei năvăli, de plăcere, o undă rumenă.

Din clipa aceasta ne-am înțeles de minune. Am rugat-o, și fără nici o împotrivire s-a supus : începu să-mi citească, cu glasul ei cel dulce, din cartea pe care o aveam amîndoi. Citea frumos, cu capul puțin plecat pe o parte, din cartea care, deschisă pe amîndouă mîinile, părea că stă pe un mic pupitru de fildeș. Aproape n-ascultam cuvintele ce le rostea, îmi încînta auzul numai muzica glasului ei ; uneori, printre buzele întredeschise, șirul alb ca mărgăritarul al dinților lucea scurt. Așteptam să-mi sclipească din nou, și așteptarea aceasta îmi pironea privirile drept pe gura ei. O dată își aruncă

ochii spre mine și înțelese că n-o urmăream. Îmi zise cu glas bănuitor :

— Nu m-asculți !

Și nu mai citi. Schimbarăm cărțile. Pe-a ei mi-o dădu dimpreună c-un *semn* frumos lucrat cu mîna. Luînd cărțile, mîinile noastre se atinseră. Eu simții un fior, dînsa întoarse capul spre fereastră.

Trenul intră într-un ținut presărat de vii. Fără să vrem, ne ridicarăm deodată în picioare, unul lîngă altul, la fereastră. Eu dădui geamul în jos. Dînsa scoase capul pe fereastră ; vîntul îi îndoi pana albă de la pălărie și-i flutură șuvițele negre de păr de pe frunte. Ca să stăm mai bine, ne apropiarăm unul de altul. Îi trecui ușor brațul pe după mijloc ; simții că tresare fără să-mi spuie un cuvînt. Din vii ne ajungeau pînă la urechi cîntecele culegătorilor. Flăcăii chiuiau, aruncau cu căciulile spre tren. Unii ne arătau struguri copți, ca și cînd ne-ar fi făcut în ciudă. Supt un prun, la poalele unei vii, un flăcău și-o fată se țineau de mijloc, ca și noi. Ne făcură întîi cu mîinile semn de salutare, apoi dintr-o dată își încleștară buzele într-un sărut lung, pe care-l urmărirăm amîndoi cu ochii pînă ce trenul se depărtă de tot. Atunci, într-un avînt pe care nu-l putui stăpîni, avînt ce ne vine ca o nebunie de care uneori atîrnă totul în viața noastră, mă plecai și-o sărutai apăsat pe gît. Dînsa nu făcu nici o mișcare. După întîia clipă de rătăcire, o privii sfios ; ținea ochii închiși ; vîntul îi flutura șuvițele de păr peste frunte ; obrazul alb părea fără un pic de sînge. Stăteam lîngă ea, cu ochii spre priveliștile care alergau în urmă, fără să deslușesc nimic, fără să pot gîndi la ceva statornic. Aș fi vrut să ne ducă trenul așa, mereu înainte, făr' de popas, să călătorim veșnic, singuri, unul lîngă altul, pînă cînd, într-aceeași suflare, ne-om stinge de pe lume amîndoi. Deodată simții că-și întoarce capul spre mine. Mă uitai : în ochii ei, în gropițele obrazului, în capătul buzelor îi plutea peste întreaga față un surîs, un zîmbet nedeslușit de mulțumire. Mă gîndii : „Poate că trebuia să ne întîlnim". Și-un alt gînd îmi străbătu atunci în minte : „Dar dac-o pierd ? Cine-i ? De unde-i ? Cît va sta în orașul în care mergem amîndoi ?“ Aș fi vrut toate să le aflu dintr-o dată. Fără să mă pot opri, o întrebai :

— Cît o să stai aci ?

Poate și ea dorea să mă puie în cunoștință despre lucrurile la care gîndisem eu. Îmi răspunse repede :

— Două săptămîni. Apoi, după o clipă, cu părere de rău : Două săptămîni... la vie. Am venit pentru cules... la tanti... la tanti Amalia... Amalia Măreanu...

— La tanti Amalia Măreanu ?

O privii repede. Vîntul mă bătu pesemne mai tare în față. Parcă simții un fior de frig. Tanti Amalia Măreanu ! Dar o cunoșteam pe *tanti Amalia !*

— O cunosc pe... pe d-na Măreanu... Stătea în strada Salcîmilor.

Dînsei îi păru bine :

— Da, da, în strada Salcîmilor.

— Noi stăm alături... Căsuța aceea scundă... astăzi nu mai e... a colonelului Bunea.

De astă dată ea întoarse capul repede spre mine, mirată :

— Ești... sînteți băiatul colonelului ?...

Parcă mi se luă o perdea de pe ochi :

— Dina !

— Dina, sînt Dina !...

Simții că nu-i mai țin brațul pe după mijloc. Cînd îl trăsesem ? Parcă ne despărți deodată ceva. Ne așezarăm fiecare la locul nostru. Dina, cu privirile pierdute pe fereastră. Eu, cu ele în pămînt. Amintirea unui întreg trecut mi se năpusti în minte... Moartea mamei mele. Plecarea tatălui meu în alt oraș. Eu, singur, lăsat la prietena mamei, la tanti Amalia, cum îi spuneau toți, la tanti Amalia Măreanu, pe care numai o vedeam, și mă cutremuram. Șase luni de zile de chin, de nemîncare, de urechelі și bătăi, astea îmi amintea tanti Amalia. Stăteam și plîngeam în pernă, nopți întregi, gîndind la ființa care se dusese pentru totdeauna, la tata, care nu mai venea ; visînd fața cruntă, cu gura strînsă ca deschizătura unei pungi ; cu șuvițele de păr negru atîrnîndu-i pe după urechi ; cu alunița neagră de pe obrazul stîng ; cu ochii verzi ca de pisică ai tantei Amalia... Uneori venea sora tantei Amalia, cu o fetiță mică, de 4—5 ani ; aveam opt, și-mi porunceau să mă joc cu ea. Pe mine mă bătea c-o făceam să plîngă. „Vino, Dina, cu noi !“ O luau de mînă și-i dădeau bomboane. Eu mîncam la masă, în ziua aceea, ca pedeapsă, doar un fel !...

Ridicai cu teamă ochii. Ființa din față, cu privirile mereu pierdute pe fereastră, nu mai era o necunoscută. O știam, o cunoșteam de mult. De ce în ochii plini de dragoste de adineoare parcă vedeam acum o sclipire de răutate ? Și gura strînsă ! Șuvițele negre de păr spulberate de vînt, de după urechi, nu mai cădeau parcă cochet. Și pe obrazul stîng, da, pe obrazul stîng, o aluniță pe care nu o băgasem încă de seamă. O dată, o clipă numai, mi se păru că-n fața mea stă, încruntat, chipul tantei Amalia.

Era o nebunie, și totuși n-o puteam îndepărta din mintea mea. Încercai din nou să-i vorbesc. Căutam să-mi fac vorbele calde. Parcă și dînsa, și Dina, înțelese că ceva se ridicase, deodată, între noi. Restul vremii am citit amîndoi din cărțile pe care le schimbasem...

Trenul intra în gară. Se însera. Îmi dădui repede geamantanul jos. Ne luarăm ziua bună ca doi străini. Și-n vreme ce, într-o parte a vagonului, tanti Amalia — îi cunoscui glasul — își primea nepoata cu strigăte de bucurie, pe ușa cealaltă scoborîi în gară, căutînd să mă strecor cît mai repede printre mulțimea călătorilor.

(1913)

IBRAHIM

Venea tare de departe. La namiază, cînd soarele arde mai cumplit, cal și călăreț erau istoviți de oboseală. Plecaseră cînd nici nu mijise de ziuă. Praful se ridica pe urma drumețului, atîrnîndu-i-se ca o manta de umeri. Luase calea de-a lungul Dunării, ș-avea să se îndrepte în sus, s-apuce spre șesurile largi ale Moldovei. Făcuse un popas, și-acuma, după ce trecuse multe ceasuri, cumpăna unei fîntîni la marginea drumului și umbra unui măr pădureț îmbia pe călător să facă pe-al doilea. Strînse dîrlogii, struni pe cel din stînga, și calul o luă spre umbriș. Descălecă și, ca să se bucure de odihnă în voie, trase scările sus, descătărămă chinga și luă binișor șaua de pe spatele numai spumă al fugarului, îi scoase zăbala, apoi, privind lanul galben de orzoaică, stete o clipă pe gînduri, pînă se hotărî, și dete calului o palmă zdravănă peste crupă, îndemnîndu-l într-acolo. Iar în gînd își zise: „Nu-i mare lucru!"

Calul începu să mănînce lacom din spicele coapte, iar călărețul veni de se așeză pe marginea șanțului, își sprijini cotul de genunchi și obrazul în palmă. Era un om de mijloc, slăbănog la față, cu ochii, sprincenile și mustața negre. De supt fesul sur de cît praf se pusese pe dînsul, cădeau broboane de sudoare peste bundița albastră ca și cămașa de supt ea. Șalvarii negri, strîmți jos în cizmele cu carîmbul scurt; deasupra lor se încheiau

în nasturi galbeni de sîrmă, poturii[1] strînși de călărie. Mijlocul călărețului i-l încingea un brîu roșu, din cutele căruia nu răsăreau nici mînere de pistoale, nici plăsele de cuțit. Cum stătea așa, poate se gîndea drumețul la necazurile lui, la drumul care-l mai avea de făcut; dar oboseala îl doborî, se trase mai supt copac, se întinse cu fața-n sus pe iarbă, își făcu mîinile căpătîi, stătu cu privirile pierdute cîteva clipe în crîmpeiul de cer albastru revărsat printre două ramuri desfăcute, apoi închise ochii și adormi.

Să fi tras drumețul un somn bunicel, cînd din susul drumului răsări, în buiestrul calului, un flăcău cu sineața în spate, cu căciula, moț, în cap, cu nojițele opincilor înfășurate pînă sus pe pulpe. Cînd văzu calul în lanul de orzoaică, flăcăul căută să se îndrepte, înfuriat, într-acolo, dar zărind și pe turc, întins și dormind pe iarbă, strînse frîul, se opri și privi lung la necunoscut, întîrziind cu ochii la brîul lui. Se uită apoi și la oblîncul șelii, așezate jos, lîngă drumeț; parcă se mira că nu dădu cu ochii de nici o armă, se mai gîndi o clipă, apoi strînse călcîiele în pîntecele calului și o luă în goană spre conac. Să nu fi fost conacul departe, căci nu trecu mult și, într-un vîrtej de praf, pîndarul se întorcea, însoțit de alți trei. La apropierea cailor, surul drumețului, obosit, ridică în sus capul și nechează prelung, iar stăpînul, neliniștit poate și-n somn, cum se întîmplă unor oameni amenințați de primejdie, se trezi. Cei patru pîndari se opriră scurt în dreptul lui, apoi doi dintr-înșii descălecară. Cel care-l văzuse întîi se-ndreptă în șale și-i porunci țanțoș:

— Hai la curte!

Pîndarul celalt voi să pună șaua pe sur, dar turcul se repezi de-l dădu la o parte, așeză el șaua, prinse chinga, aruncă o privire piezișă la cei patru oameni, apoi, liniștit, încălecă.

Unul îi spuse:

---

[1] *Poturi* — pantaloni strînși pe pulpe.

— Să vezi că n-o să-ți mai vie poftă să dai calul în lanurile boierești!

Drumețul nu răspunse nici de data aceasta vreun cuvînt, ieși pe șușea, doi călăreți o luară înainte, doi rămaseră mai în urmă, și așa, ca un prins, turcul mergea între ei.

Pesemne boierul, stăpînul moșiei, și aflase vestea: aștepta în cerdac, într-un jilț, trăgînd din ciubuc. Cînd intrară pe poartă pîndarii cu vinovatul, boierul se sculă, ajutat de două slugi, care-l ridicară de subțiori, și veni pînă-n capul scărilor.

— Aduceți-l la mine, mă! porunci flăcăilor.

— Hai, descalecă! îndemnă și dînșii pe turc, și cîteșicinci se suiră sus, în cerdac, unde, în dosul boierului, ieșiseră cele opt slugi, oamenii de credință ai stăpînului.

— Ei, cine l-a prins și cum l-a prins? întrebă, după ce măsură bine pe necunoscut din cap pînă-n picioare, întîrziind și dînsul cu privirile la brîul turcului.

Pîndarul care-l găsise povesti întîmplarea. Boierul, cînd auzi, i se ridică sîngele în cap, și-nfuriat peste măsură, strigă de răsunară sălile casei:

— Cum de-ai îndrăznit, jivină?...

În ochii drumețului scăpără parcă un amnar, dar buzele îi rămaseră nemișcate.

— Cum de-ai îndrăznit?... Cine ești?

Într-o romînească stricată, turcul răspunse acum, liniștit:

— Un om!

— O vită, nu un om! se-nfurie din ce în ce boierul. O vită, ca și calul tău, care trebuie să-mi fi mîncat un sac de orz!

Cu aceeași liniște, necunoscutul adăogă:

— Nu-i mare lucru!

— Ce?... Cu ochii ieșiți în afară de necaz, boierul porunci: Tu, care l-ai prins, Vasile, pune-te în fața lui... Așa!... Dă-i patru palme, da' cu nădejde, știi...

Prin ochii turcului scăpărară iarăși luminile de amnar, duse fără să vrea mîna dreaptă la brîu, și-n vreme ce un surîs amar i se revărsă pe buze, cele patru palme răsunară ca niște pocnete pe obrazul lipsit parcă de viață. Turcul stase neclintit locului, cu ochii închiși, numai pieptul i se ridica în mișcări repezite, ca și cum ar fi urcat o scară în fugă.

Boierul se liniștise:

— Așaa! Apoi adăogă, mulțumit, frecîndu-și mîinile, în limba necunoscutului: *Mașala!*[1] *mașala!*

În acest răstimp, doi pîndari, cari se scoborîseră jos, rîdeau și ei, bucuroși, de o ispravă ce făcuseră.

— Hai, pleacă! spuse boierul turcului.

Drumețul scoborî încet scările; se duse la murgul lui, să încalece. Deodată se opri din nou, făcu o mișcare să smulgă ceva de la brîu, se clătină o clipă ca amețit de furie. Cei doi pîndari ciopîrțiseră coama și coada calului. Drumețul se întoarse de privi bine pe flăcăii care rîdeau bucuroși, ca și cum ar fi vrut să nu le uite chipul, apoi se aruncă în șa, strînse pulpele și porni ca o furtună din curtea conacului.

În loc să-și ia drumul încotro apucase de cu noapte, o porni înapoi, spre casă, în aceeași goană nebună.

Un vînt răcoros începuse să bată, și cerul se acoperi a ploaie. Drumețul parcă se mai liniști, domoli fuga calului, care răsufla din greu, o luă apoi la pas, și-n vremea aceasta gîndi mai liniștit. Cele dintîi picături de ploaie parcă învioră de-a binelea și pe cal, și pe călăreț.

Deodată drumețul întoarse calul, luă calea încotro pornise de la-nceput și, privind coama surului, poate își zise-n gînd: „Pînă i-o crește, am vreme să gîndesc ce trebuie să fac".

★

Se trierase roada, oamenii mai răsuflau de munca grea a cîmpului, și-n sat și la conac se uitase de mult întîmplarea cu turcul, de care totuși o săptămînă-n șir vorbiseră oamenii.

---

[1] *Mașala!* — Bravo!

Într-o duminecă frumoasă de sfîrșit de vară, boierul ieșise în cerdac, și din jîlțul moale privea cu ochi poftitori la gutuiul din față, în care roadele începuseră a îngălbeni, atîrnînd grele ca portocalele. Slugile își vedeau de treburi prin curte. O aromeală dulce plutea în aer, împrăștiată parcă din sînul pămîntului care se odihnea și el, alintat de razele calde ale soarelui.

Și-n liniștea aceasta, care-ți dă putința să întrezărești ce-i fericirea, deodată se auzi, din susul drumului, pocnete de pistoale și strigăte bărbătești. Boierul se ridică mirat, apoi îngrijat, în picioare, și chemă un argat:

— Ei! ce să fie, bre?

Argatul rămase și el în josul scărilor, nedumerit. Un tropot de cai se desluși lămurit, și pînă să aibă vreme să mai întrebe boierul ceva, pe poarta largă și deschisă a curții se năpusti o ceată de călăreți. Într-o sclipire, stăpînul moșiei cunoscu pe cel din fruntea lor: turcul pe care-l pedepsise. Simțul de păstrare care ne dă puteri noi atunci cînd viața ne e în primejdie răscoli toată ființa boierului și-i înlesni fuga pînă în cea mai de pe urmă și întunecoasă chilie a conacului, într-o cămăruță, unde se zăvorî.

Turcul și cei doisprezece arnăuți care-l întovărășeau descălecară, și-n urma poruncii stăpînului lor, se năpustiră spre bucătării. Înarmați pînă în dinți, le străluceau mînerele pistoalelor și plăselele cuțitelor la brîu, ca și firul ce le înflora bondițile și poturii. Unul pe cîte unul, arnăuții aduceau pe argați și-i înșiruiau, ca pe niște smochine, legîndu-i cu aceeași frînghie de mîini. Printre ei turcul recunoscu și pe cei patru pîndari; veniseră la curte să-și dea seama de munca săptămînii. O lucire de bucurie trecu prin ochii drumețului cînd îi văzu tremurînd ca varga, luați așa, cu nepusu-n masă, de către oamenii lui.

— Stați și-i păziți! porunci stăpînul.

Iar el cu doi arnăuți urcă scările sus, în casă. În ușa sălii, o țigancă bătrînă se aruncă în genunchi:

— Nu ne omorî, măria-ta, aibi milă.

Turcul o dădu la o parte și începu să caute prin odăi. Cercetă în dulapuri, pe supt paturi, pînă ce ajunse și-n fundul sălii, la ușa cămăruții. Cercă s-o deschidă și nu putu.

— Aici-i, zise.

Și cel mai voinic lipi umărul de scîndura bine îmbinată, își ridică trupul încet-încet în sus, apăsînd, și cînd vinele gîtului i se îngroșaseră de parcă să i se rupă, un pocnet ca de pușcă răsună prelung în sala largă a casei, și ușa se sparse. Turcul dădu scîndurile la o parte, intră și, după niște saci cu făină, găsi pe boier, mai mult mort de frică, bolborosind:

— Iartă-mă... îți dau bani... iartă-mă... am greșit... lasă-mi viața.

— Scoală, n-ai frică, vino cu mine, îi porunci.

Și fiindcă nu-l mai țineau picioarele, cei doi arnăuți își împletiră degetele și-l ridicară pe dedesupt, de-l aduseră pe sus, ca-ntr-un jîlț, jos în curte.

— Stați, zise turcul, aduceți jîlțul boierului din cerdac!

Și iar unul se repezi, aduse jîlțul, de așezară într-însul pe boier, care privea zăpăcit, galben ca moartea, împrejurul lui.

— Acum, îi zise turcul, să ne judecăm; dar mai întîi cu dînșii, să privești și d-ta.

Apoi se duse și scoase dintre ceilalți pe cei doi pîndari cari ciopîrțiseră coama și coada surului. Îi duse lîngă cal și-i întrebă:

— Îl cunoașteți? I-a crescut coama la loc. El ce vă făcuse?

La un semn, arnăuții le trecu o frînghie pe după gît și-i legă, unul după altul, de coada surului. Apoi turcul se aruncă în șa, strînse călcîiele, și surul o luă în trap. Cei doi flăcăi, legați de gît, fugeau după cal, cu gîtul întins, ca-ntr-un jug, cu ochii ieșiți din cap de spaimă și răsuflet. După ce înconjură de două ori curtea, călărețul se opri în fața boierului, descălecă și zise pîndarilor :

— Ați văzut ? I-a crescut și coada.

Făcu iar semn ; arnăuții le desfăcu legăturile, și pîndarii, de-abia trăgîndu-și sufletul, se duseră, clătinîndu-se, lîngă celelalte slugi.

— Așa, acuma cu d-ta, boierule !

Boierul căzu în genunchi, se tîrî pînă la picioarele turcului, să i le sărute :

— Am greșit... înălțimea-ta... iartă-mă !

Turcul îl luă de brațe și-l ridică în picioare.

— Scoală-te, nu-i frumos. Noi avem o socoteală : trebuie s-o încheiem. Atîta.

Dar boierul, cu ochii mari deschiși la brîul în care acuma se încrucișau două hangere, tremura din toate încheieturile, parcă l-ar fi bătut vîntul.

— Nu te teme, ce mi-ai dat o să-ți dau înapoi, precum și ce ți-am luat. Și chemă cu degetul pe-un arnăut înalt, care veni și se înfipse în fața boierului. Altul îl apucă de mîini, pe la spate, să-l ție în picioare.

— Dă-i patru palme, dar știi, cu nădejde, îi porunci stăpînul lui.

Ca patru pocnete răsunară în curte cele patru palme ale arnăutului. Și boierul căzu amețit în jîlț. Iar turcul își frecă și el mîinile și-i spuse pe limba lui :

— *Mașala ! Mașala !*

Îl lăsă o clipă să se dezmeticească, apoi îi vorbi :

— Ne-am socotit ; acum am eu o datorie. Și porunci către ai lui : Vărsați ici, la picioarele boierului, roada de care l-a păgubit calul meu.

Arnăuții, unul cîte unul, pînă la cel din urmă, luară sacii de la șa și vărsară orzul galben ca aurul, pe care-l aduseseră, la picioarele jîlțului, pînă se făcu o grămadă înaltă cît să fi îndestulat șapte cai.

— Așa, acum ne-am socotit. Dar nu vreau să ne despărțim dușmani. Acum sîntem prieteni.

Turcul se duse lîngă surul lui ; desfăcu un cobur și scoase din el un șal scump turcesc.

— Uite, ăsta e semnul prieteniei mele. Păstrează-l de la mine.

Arnăuții dezlegară slugile, pe urmă se aruncară în șa cu toții.

— Și nu uita pe Ibrahim ! mai strigă turcul, în vreme ce dădea pinteni.

Apoi, ca un vîrtej, călăreții se făcură nevăzuți pe poartă.

(1913)

FEREASTRA

Ulița Florilor... Care ieșean de baștină nu o cunoaște și, mai ales, care visător, care îndrăgostit nu și-a îndreptat pașii spre ea? Începînd din strada Păcurarilor, o ia în povîrniș, tot la vale, și-acum douăzeci de ani o scoboraí prin hîrtoapele croite de ploi, toamna și primăvara, prin grunturii glodului uscat de soarele lui iulie, vara, iar iarna de-abia îți stăpîneai picioarele pe lunecușurile de săniuță cari începeau din deal, de lîngă zidul *criminalului — poarta verde* — cum i se zicea pușcăriei, și o duceau pînă jos în vale spre ulița Zugravilor. Locuri pustii, acoperite de brusturi, grădini fără de stăpîn sau părăginite, ca grădina botanică, rîpi în care dădeau, ca niște guri de pivniță, deschizăturile canalurilor pe unde se scurgeau, în gîlgîiri, apele Copoului și ale Păcurarilor, case pipernicite, apăsate de vreme și umbrite, ca noaptea, de copaci bătrîni, așa era pe atunci ulița Florilor. În vale, pe coastă, se risipeau alt șir de case cu grădini; prin unele luminișuri zăreai gara; în fund, pe zare, dealul ce adumbrește Iașul acoperit de vii, și drept înainte, cît te țineau vederile, șesul Bahluiului, cu păpuriștile lui, ce se pierdeau departe, departe, spre Cucuteni.

În ulița aceasta m-am mutat într-un Sf. Gheorghe, la o bătrînă, într-o odăiță curată și sărăcăcioasă. Eram încîntat că-nspre vale vederea îmi putea rătăci în larg, în voia ei nebună. Două-trei zile, și mă deprinsesem cu casa, cu gazda și, mai ales, cu

ulița în lungul căreia, în fiecare seară, stăteam să privesc.

Trecuse Paștile, și-n urma lui împrăștiase flori din belșug; zarzării parcă erau ninși, și la lumina lunii luau înfățișarea unor copaci din povești; în răcoarea dulce a serii, mireasma florilor te ademenea, și parcă singur îți venea să alergi, să cauți o tovarășă cu care să te poți bucura împreună de trăinicia și veșnica frumusețe a firii. Perechi-perechi treceau pe supt fereastra mea: lucrătoarele de la Regie, care-și dădeau întîlnire cu băieții de prin prăvălii; visătoiul vreunui ofițer, cu cine știe ce femeie de prin mahala; și, uneori, cîte o pereche din lumea mare pășea încet, șoptind, cu mersul ușor, mînă în mînă, femeia cu o pălărie care-i ascundea, mai bine decît întunerecul, fața.

Și-n toată această goană după iubire, în mijlocul șoaptelor înflăcărate, la care, în răstimpuri, privighetorile din grădina botanică răspundeau în triluri fierbinți de dor, în această uliță a dragostei, numai căsuța de peste drum de mine, pustie, cu ușile închise, sta hursuză, ca și cum ar fi cobit. Mă feream parcă să mă uit la dînsa; fereastra din stradă nu-și ridicase încă pleoapa perdelei; straturile grădinei se umpluseră de buruieni; numai vișinul de la poartă înflorise, așa, pentru nimeni, pentru el singur, cum reînvie mereu firea pentru ea. Gazda mea îmi spusese povestea: stăpînul căsuței ajunsese om bogat; cu dugheni prin Tîrgul-de-Sus, nici nu-i mai păsa de ulița Florilor; bilet de închiriat nu punea. „O să-i sălășluiască liliecii și bufnițele în pod", adăogă bătrîna.

Într-o bună dimineață, prin mai, cum întîrziasem cu somnul, gazda mă trezi binișor și, cum făcui ochi, îmi spuse vestea:

— Au venit chiriași!

— Ce chiriași?

— Chiriași, ici, peste drum.

Și fiindcă în ulița Florilor, ca-n orice uliță, veștile ajung, uneori, înaintea întîmplărilor chiar, dar încă a oamenilor! bătrîna îmi înșiră, pe-ndelete, în vreme ce-mi pregătea cafeaua cu lapte, o întreagă întîmplare. Chiriaşul era un tînăr din Botoşani ; furase pe fata cu care trăia ; aveau să aibă şi-un copil cît de degrabă. Fiindcă părinţii se împotriviseră, fugiră. „Tot pe uliţa noastră trebuiau să vie, cuconaşule, că aici e sălaşul ţiitoarelor."

Am lăsat să plece gazda şi, fericit ca niciodată, am tras storul. La fereastra de peste drum perdeaua era dată la o parte. În ogradă, o ladă mare de scînduri. Un vînticel legăna vişinul, scuturîndu-i floarea. Am privit lung la fereastra care căpătase viaţă, şi parcă mă simţii şi mai legat de odăiţa mea.

Întîi am văzut-o pe ea. O copilă, rumenă, cu părul auriu înfăşurat ca un turban pe cap. Am văzut-o în aceeaşi zi în prag cu mîna la ochi, căci bătea soarele, privind ca o străină care vrea să se deprindă la ogrăjioara mică, plină de buruieni. Pe dînsul l-am zărit seara : un copilandru bălan, cu mustaţa abia mijindă. Ea şi-ar fi lăsat de curînd păpuşile, el poate avea să-şi părăsească în curînd învăţătura. Pînă tîrziu în noapte perdeaua ferestrei deschisă a fîlfîit ca o aripă care deprinde iar zborul. În umbra serii, în noaptea odăii, nu-i puteam desluşi. Mă gîndeam la plăcerea adîncă ce vor fi simţit privind, perindîndu-se prin faţă-le, perechile de îndrăgostiţi, ascultînd suspinele rare ale privighetorilor ascunse prin grădini, deasupra copacilor cărora lumina sidefată a stelelor scobora ca un nimb de lumină. I-am privit în şir zile şi nopţi întregi, trăind unul prin altul, fără nici o legătură cu cineva din mahala, fără să le vie nimeni. Poştaşul nu-l văzusem niciodată împingînd portiţa şi ridicînd bucuros, în sus, scrisoarea cu veşti.

Lumea erau ei.

Dăduse în toamnă ; amorezaţii se răriseră ; cîte o întîlnire grăbită, în bura de ploaie, în şopotul frunzelor care cădeau în vîrteje. Privighetorile porniseră de mult să suspine şi altor suflete. Numai fluieratul ascuţit al maşinelor din gară despica aerul, umplîndu-ţi sufletul de o mîhnire neînţeleasă.

Într-o zi, cum plecam de acasă, văd cu mirare, şi pentru întîiaşi dată, o trăsură că se opreşte în faţa portiţei casei ; o femeie se dădu jos, grăbită, purtînd un săculeţ în mînă. Cînd m-am întors la prînz, gazda mi-a desluşit :

— A născut... un băieţel !

Din clipa aceea, pe fereastra pustie odinioară, urmăream o viaţă nouă. Deschizătura aceea în zid mi se părea o deschizătură în sufletele celor de peste drum, în viaţa cărora, fără nici o atingere aievea cu traiul lor, o putere ascunsă, o ispită mă făcea să cercetez.

Vreme îndelungată femeia nu s-a mai arătat la geam, dar el, tatăl, de cîte ori ieşea şi se întorcea acasă, se oprea să bată mai întîi în fereastră.

Iarna se aşezase stăruitor ; cîte o sanie, în clinchetele zurgălăilor, aluneca nebună, în goana cailor, pe povîrnişul repede. Într-o duminecă, în pervazul ferestrei se ivi mama, îmbrăcată-n alb, cu copilaşul la sîn. Copila de ieri căpătase înfăţişarea femeii. La spatele ei, cu mîna pe umărul dînsei, tatăl stătea nemişcat şi parcă gîndea departe. Zilnic, mama ridica copilaşul în pervazul ferestrei în soare, ca pe-un juvaer.

Fără nici o schimbare alta decît înflorirea acestei vieţi noi în traiul vecinilor, vremea trecu repede. Şuvoaiele primăverii spumegau în şanţurile săpate de ele ; cîmpia, în zare, prinse a înverzi. Şi zarzării iar înfloriră ca-n anul trecut, ca-ntotdeauna. Într-o seară, tîrziu, mă trezi un zgomot, un zbîrnîit de geamuri. M-am dus să văd ; o umbră se strecura peste drum în casă. Întîiaşi dată cînd dînsul venea tîrziu.

A doua zi am cercetat gazda.

— Aseară vecinul nostru s-a întors după miezul nopţii acasă.

— Ehe ! conaşule ! Aseară ? Dar de o lună o ţine-n şir aşa. Şi adăogă, cu o mirare înţeleaptă : Iacă, vezi mata : pe unii bărbaţi copilul îi strînge de pe drumuri, pe alţii îi goneşte. Şi-n taină : Dacă ți-aș spune că ieri eu le-am dus de mîncare. Am zărit-o plîngînd, în fundul ogrăzii. Și m-am dus. Ca pe un copil am dezmierdat-o. „Lasă-l, că iar o să se-ntoarcă acasă !" i-am zis, dar ți-o spun matale : a-nceput așa, așa sfîrșește !

— Asta-i dragostea, mătușă ?

— Asta, puiule, cînd nu găsește suflet adînc, să se așeze temeinic într-însul !

Și c-un oftat : „Eheee !" care îi răscolea cine știe ce cute ascunse ale sufletului ei, bătrîna plecă din odaie.

O mîhnire adîncă mi se scoborî în suflet, o mîhnire cu atît mai mare cu cît, serile, pe dinaintea ferestrele noastre aceleași perechi cunoscute, cu aceleași șoapte, cu aceleași strîngeri de mîini, se strecurau supt lumina lunii.

— Îi vezi, îmi arată într-o seară gazda pe doi, un bărbat și-o femeie, cari coborau grăbiți, spre casă, îi vezi ? îi cunoști ? Se plimbau astă-vară pe aici amîndoi. S-au luat, au casa lor, și-s fericiți !

Ochii mei căutară peste drum ; la fereastră, mama singură, plecată spre obrazul copilului, poate plîngea.

Într-o noapte lăsasem geamurile deschise. Deodată un zgomot de glasuri, un țipăt mă făcu să sar din pat. În odaia de peste drum văzui un învălmășag de umbre ; o clipă casa rămase luminată, apoi lampa se răsturnă pesemne și se așternu întunerecul și tăcerea.

— S-a întors beat și-a bătut-o ! îmi spuse a doua zi bătrîna.

Din clipa aceea mahalaua începu să poarte femeii și copilului de grijă. Mila, poate, dorința de a scormoni un nou colț de viață, care mai schimba traiul molcom ce-l duceau de ani de zile, îndrepta pașii femeilor spre căsuța nefericirii...

Într-o noapte de toamnă tîrzie, ușa casei s-a deschis cu furie, și o umbră a năvălit afară, ca și cum s-ar fi temut să n-o ajungă cineva din urmă, pierzîndu-se în bura deasă și rece. Mai în aceeași vreme, fereastra s-a deschis de perete, și o femeie

în cămașă se plecă, întinzînd mîinile în gol, chemînd deznădăjduită :

— George !... George !... George !...

Dar glasul se pierdu în noapte, și-n nefericirea ei, femeia căzu, în spasmuri de plîns, cu sînul pe fereastră, cu părul lung și desfăcut revărsîndu-se împrejurul gîtului, afară, pe păretele umed de ploaie.

Și-n clipa aceea fluieratul scurt, ascuțit, tăios al unei mașini din gară mi se păru țipătul sfîșietor de deznădejde al bietului suflet omenesc.

(1913)

AȘA, O POVESTE !...

Odată, într-un sat, i-am uitat numele, trăia un om, nici pe al ăstuia nu-l țin minte, un om sărac. Ia, acolo, un bordei, o capră și-o palmă de loc. Decît, în ogrăjoara asta, lîngă gard, avea un măr domnesc, rotat, de ținea umbră la o turmă și făcea niște mere de să le pui pe tavă la mesele împărătești. E o bogăție să ai așa un pom ! Și bietul om împărțea din mere orișicui. Dar tot îi fura peste noapte. „Bre, își zicea în gînd stăpînul, de ce-mi fură dacă eu le dau și așa ?“ Pasămite omul îi om ! Pizma răsare în sufletul rău ca loboda în grădina neplivită. Mai ales vecinul îi purta sîmbetele pomului ăstuia vestit. C-avea și el un măr, da' de domnesc n-avea încotro. Era un măr pădureț. Și azi rupe-i o cracă mărului domnesc, mîine alta, pînă ce într-o bună zi, cînd stăpînul bordeiului și-al pomului se dusese la tîrg, pizmașul cheamă pe alți doi-trei, sar în ograda omului și-i rătează mărul de la pămînt, iar în trunchiul rămas scobesc o gaură și-i dau foc, să-i ardă și rădăcinile. Unii spun că Dumnezeu nu vede ; ba vede el bine. Cum tăiau dînșii mărul cel domnesc, cade din crengile lui, dincolo de gard, singurul măr ce mai rămăsese în pom. Un copil îl vede — căci lumea se strînsese ca la urs și rîdea — se așează pe marginea șanțului și-ncepe să mănînce, cu lăcomie, din rodul minunat.

Un sîmbure căzu jos, în țărînă. Cine să bage seama la un sîmbure ! Vorba-i, cînd se întoarse a doua zi omul, trecu cu carul pe lîngă casa lui, înainte. Nu și-o mai cunoștea. Nu mai era mărul cu crengile lui rotate ! A aflat bietul păgubaș, în urmă, vestea, s-a plîns la toți, da' degeaba. „Ce te pui, mă, pentru un pom“, îi ziceau sătenii. La anul, însă, din sîmburele cel căzut în șanț, crescu un copăcel, și norocul îl feri, și crescu copăcelul pînă ce se făcu copac rotat. Și într-o primăvară se acoperi de floare, și vara dădu în rod. Și ce mere ! Și ce umbră pentru drumeții osteniți ! Se uitau oamenii din sat la el ca la un odor. Dar pizmașul simți din nou fiorul cela rău în inimă. Trecuse ani, îmbătrînise, și dînsul tot nu se lecuise. Că răul din om n-are moarte decît cînd moare omul. Și iarăși chemă într-o zi pe oameni și le spuse : „Măi, ia hai de-om tăia pomul ăsta, că încurcă drumul“. Dar oamenii s-au uitat la el chiorîș, și unul îi răspunse : „Ia caută-ți de treabă ; că atunci cînd l-ai tăiat, era al unuia din noi, dar azi e al nostru, al tuturora. Și să nu te atingi de el, că te cotonogim !“ Și-a înghițit în sec pizmașul, iar fostul păgubaș se uita cu drag la pom, că parcă tot al lui era.

(1913)

GELOȘII

Ion Catiliu nu-și văzuse de mult prietenul, pe Simeon Botea, tovarăș de clasă, acum avocat ; tocmai trecea, din întîmplare, pe lîngă casa lui, deschise portița și intră. Botea era în oraș, dar fiindcă slujnica îi spuse că trebuie să pice dintr-o clipă într-alta, se hotărî să-l aștepte. Biroul prietenului era așezat într-o odaie veselă ; cu toată tristețea zilei pe sfîrșite de noiemvrie, te simțeai bine în ea. Nici n-ai fi crezut că ești în odaia unui burlac. Și-n schimbul soției, parcă ochii bătrîioarei din cadramedalion de sus, din față — mama lui Botea — își uneau privirea caldă cu lumina focului din sobă, care începuse să rumenească pereții, scoțînd sclipiri fugare din alămurile sertarelor. Catiliu se așeză în jilțul larg și își aruncă ochii pe birou. Lîngă călimară zări o scrisoare, și-n aceeași vreme titlul : „Dragă Boteo". „Parcă mi-i cunoscut scrisul acesta", își zise și luă cuțitul de os să bată tactul unui marș pe care începuse să-l fluiere. Și iarăși, fără voie, ochii îi lunecară pe foaia albă, scrisă lătăreț, din fața ochilor. Acum citi cîteva cuvinte : ...„sînt gelos pînă și"... „Ciudat, își zise iar Catiliu, scrisul ăsta mi-i mai mult decît cunoscut." Marșul începu din nou, în tactul cuțitului de os, dar gîndul îi rămăsese lipit de hîrtie.

„Ei, la urma urmei !" Catiliu nu se mai putu stăpîni, întinse mîna, întoarse cele două foi de hîrtie și citi iscălitura : „Petre". „Ei, știam eu : Petre Tronea !" își zise. În vremea aceasta își aduse aminte de prietenia lor.

„Cei trei mușchetari", cum le zicea în școală, din pricină că erau bătălioși, și unul sărea pentru celalt ; își aminti că primise, mai acum vreo șase luni, biletul de nuntă, și își bănuia că măcar nu se-nvrednicise să-i trimită o telegramă. Da, se însurase și el, numai Botea stăruia să rămîie singur-singurel în viață. Deodată îi tresări în minte și cele cîteva cuvinte pe care le furase ochii, în urmă, din scrisoare : ...„pe urma ei"... „îmi luă brațul"... De cine vorbea Tronea ? De nevasta lui ? De ce s-o urmărească ? De altă femeie ? Atunci se stricase, — dacă după șase luni de căsnicie... „La urma urmei, e prietenul meu ca și al lui Botea", își îndreptăți fapta în gînd, deoarece și pusese mîna pe scrisoare, se duse lîngă fereastră, căci se înserase, și ziua mohorîtă îneca cu repeziciune odaia în întunerec, și citi :

„Dragă Boteo, Am primit scrisoarea ta în care mă întrebi de mai trăiesc. Nu numai că trăiesc, dragul meu, dar viețuiesc, aș putea zice, două vieți. Ție negreșit că-ți pot mărturisi, ca mie însumi, suferințele morale, îndreptățite sau nu, Dumnezeu știe, pe care le îndur. Sînt gelos ; sînt gelos pînă și de umbra nevestei, să n-o calce cineva cînd trec cu ea pe stradă. Sînt șase luni de cînd ne-am luat ; în răstimpul acesta de vreme n-a fost semn de dragoste pe care nevasta mea să nu mi-l arate. Și, cu toate astea, e ceva care mă face să n-am încredere în ea. Luminițele cele două care i se aprind în ochi ori de cîte ori de pe buze îi scapă un cuvînt de iubire, luminițele cele două care parcă rîd ironic oglindindu-se în ochii mei și-mi zic : «N-o crede !» Și n-o cred. Apoi sînt unele lucruri cari mă fac s-o bănuiesc. După o săptămînă de la luarea noastră, și-a umplut ferestrele cu flori : zambile, garoafe, trandafiri, liliac, și ceasuri întregi le îngrijește, prilej să se uite pe fereastră, căci vederea odăii e în stradă. Am rugat pe un prieten doctor să-mi spuie, cînd l-oi chema, că florile îmi fac rău. Atunci le-a dat pe toate, fără de nici o părere de rău. Foarte bine ; dar n-a întîrziat să ia o fugeră care o aveam în birou, supt cuvînt că tînjeşte, neavînd lumină, şi să o puie, la loc, pe fereastra care dă în stradă. M-am împotrivit : «N-ai văzut, dragă, cînd am mers la Mănăstirea Secului, cum creşteau fugerele, cît omul, în bezna pădurii ?» Şi am adus fugera înapoi. Dar prietenele ! Sînt adevărate maşini de chinuri pentru mine. Vorbesc pe şoptitele, ce-or fi vorbind, şi rîd mereu. Iar cînd pleacă şi-mi strîng mîna, îndepărtîndu-mă puţin, să-mi poată privi bine în ochi, parcă mi-ar spune : «Dă, dragul meu, cine te-a pus ? !...» Scrisori primeşte foarte regulat. Fireşte, nu i le smulg să le citesc, dar nici ea nu mi le dă ; le pune într-un sertăraş pe care-l lasă deschis ; toate-s de la mama ei, cu care nu sînt bine de cum ne-am văzut. Zilele trecute mi s-a întîmplat ceva ciudat, care m-a făcut să roşesc în faţa ei. Tu nu înţelegi ce înseamnă să roşeşti în faţa nevestei ; a unei femei oarecare, treacă-meargă, dar în faţa nevestei tale, parcă te micşorezi oarecum în apreţuirea ei. Aşa, tot scotocind prin sertăraşele birouaşului ei, dau peste o scrisoare cu un scris neobişnuit, de femeie, s-ar fi părut, în care se vorbea, foarte pe alăturea, de ceasuri petrecute împreună, de înţelegerea sufletelor. Dintr-o săritură am fost în odaia ei : «Cînd ai primit scrisoarea asta ?» Dînsa a luat scrisoarea să se uite la ea şi, cu cele două luminiţi în ochi — afurisitele ! — mi-a răspuns, foarte liniştită : «Ce, nu o cunoşti ?... E a ta.» Am rămas zăpăcit. Mi-am strîns gîndurile. Şi mi-am amintit. Pe vremea cînd o curtam, a fost o clipă cînd mama ei m-a oprit s-o văd. I-am scris atunci, după înţelegere, c-un scris prefăcut, cît m-am necăjit să-mi prefac lătăreţele mele ! Şi i-am trimis-o. În culmea tulburării, mă uitasem la scrisoarea mea ca la a unui străin. I-am sărutat mîna, ruşinat, şi am plecat, pe buze cu parfumul ei iubit : «Acacia». Atît sînt îmbibat de parfumul ei, dragul meu, încît cînd era înflorită aleea de tei de îmbăta

oraşul cu mireasma lor, mie tot a salcîm îmi mirosea. Ştii, parcă ţi-am scris că am fost numit la Ministerul de Externe. Am demisionat ! Prea o lăsam singură... Alaltăieri stam amîndoi în casă. Soarele scăpăta repede, şi cum mă uitam la ea cum îi rumenea faţa lumina rubinie a apusului, i-am prins privirile care căutau la ceasornicul ce-l are, cu o cureluşă de antilopă, la mînă. «La ce te uiţi aşa ?» o-ntreb. «Uite, dragă, ce sclipiri scoate lumina asta din briliantul inelului meu.» M-am dus să văd — briliantul stins, fără nici o lucire. «A ! nu mai luceşte !» făcu dînsa cu părere de rău. Nici gînd să strălucească briliantul, se uitase la ceasornic. De ce urmărea orele ? Spre marea mea deznădejde, trebuia să mă întîlnesc, neapărat, c-un prieten la cafenea. Ne-am sărutat şi am plecat, dar cu gîndul în urmă. Ajuns la cafenea, m-am aşezat lîngă o fereastră, privind cum începuse să se lase o ceaţă groasă ca un fum. Prietenul nu mai venea. Trecuse ceasul întîlnirii. «Nici nu o să mai vie», gîndeam eu, cînd, prin dreptul geamului larg, zării trecînd grăbită, cu pasul ei uşor — care mă făcuse să o urmăresc şi-ntîiaşi dată cînd am văzut-o — pe nevastă-mea. Un fior îmi trecu prin inimă. Unde se ducea, fără să-mi fi spus un cuvînt, pe ceaţa asta ? Va să zică, tot la ceas se uitase atunci. Fără să-mi dau seama, mi-am luat pălăria şi, lăsîndu-mi pardesiul, m-am repezit după ea. Ceaţa se lăsase nepătrunsă. De-abia zăream pe nevastă-mea, care mergea aşa de repede, că mai nu mă puteam ţine pe urma ei. În sfîrşit, mă apropiasem ; în cap mii de gînduri care de care mai întunecate îmi străfulgerau. Unde se ducea ?

Pe măsură ce mergeam, pe aceea mi se înfigea în minte bănuiala că mă înşeală. Vroia să se folosească de lipsa mea de acasă, de seara aceasta ceţoasă, pentru o întîlnire. O dată mă apropiasem într-atîta, încît mirosul parfumului ei de salcîm îmi îmbibă nările. «Dacă o prind, o omor !» Şi mă gîndeam la viaţa mea sfîrşită, la fericirea pe care o visam. Blestemam prietenul cu întîlnirea lui cu tot ; dacă rămîneam acasă, poate o opream. Poate era întîiul ei pas greşit. Dacă era întîia ei greşeală... Şi iarăşi mirosul parfumului ei străbătu ceaţa de-mi alină sufletul... Dacă era întîia ei greşeală, cum de norocul căsniciei noastre nu trimetea o împrejurare care să o oprească ? Întîia piedică poate opri greşelile viitoare. Da, să o oprească cineva... Şi liniştea de acasă, odăiţa ei parfumată, toate lucrurile pe care le atingeau degetele ei îmi răsăriră dinainte, ca şi cum o spărtură luminoasă se făcuse în valurile de ceaţă... Nu mă mai putui opri, mării pasul, şi cînd mă apropiai bine, ca să mă poată auzi, am strigat-o : «Marie ! Marie !» S-a oprit mirată, m-a aşteptat : «Tu eşti ? ! îmi zise. Închipuieşte-ţi c-a trimis croitoreasa după mine să încerc. De mîine are alte rochii de lucru. Hai cu mine... Dar unde m-ai văzut ?» Prin ceaţă, şi totuşi luminiţele din ochi i le vedeam. Nu ştiam ce să cred ; nu i-am spus nici un cuvînt. Lîngă un gang intrarăm într-o prăvălie mare, ce aşternea cu ferestrele ei o pînză de lumină pe trotuar. Repede o luară de lîngă mine patroana cu lucrătoarele. Încerca tocmai în a treia odaie, cu uşa astupată printr-o perdea groasă de pluş. Crîmpeie de convorbiri veneau pînă la mine ; desluşit, nimic.

Şi-n minte mi se înşiră tot ce citisem şi văzusem prin farsele de teatru : prăvălii cu două intrări ; întîlniri... dar perdeaua se dă la o parte, şi nevasta apare veselă : «Îmi pare rău, îmi zice, că mai era o doamnă la încercat, că altfel te rugam să vii să vezi cum îmi şade taiorul». Cînd am ieşit din prăvălie, răceala serii îmi dete un fior, nevasta de-abia acum băgă de seamă că sînt fără pardesiu. Se uită lung la mine şi pricepui că înţelesese c-o bănuisem : «Dă-mi braţul, îmi zise ; apropie-te de mine să te încălzeşti pînă om găsi o trăsură... Prostule !» Îmi luă braţul. N-am zis nimic. M-am oprit la cafenea de mi-am luat pardesiul. Acasă ne aştepta odaia caldă. Ea s-a întins pe dormeză să citească. «Cititul mi-ar putea fi de folos», mi-am zis, şi a doua zi i-am adus un volum de Anatole France. L-a

aruncat ! Să arunci pe Anatole France ! «Să ştii, mi-am zis iar, că-i numai un mijloc să n-aibă ce face.» M-am uitat să văd ce citeşte. Citea pe Marcel Prévost. Am alergat, i l-am cumpărat întreg. Cît e Prévost de vestit, tot nu cred să-i fi luat cineva scrierile toate deodată. I le-am adus. Nevastă-mea s-a bucurat nespus : «Am ce citi o lună», zise şi începu chiar să taie foile cărţilor. Auzi tu, prietene, să citească o lună ! O lună de linişte sufletească, ce fericire ! Cît n-aş da să fiu «prost», prost cum mi-a zis ea cînd m-a înţeles, alaltăieri, pe seara ceea ceţoasă. Cît n-aş da să fiu prost ! Să fiu oare ? Tu ce zici ? Răspunde-mi un cuvînt. Al tău, Petre.
P.-S. Arde scrisoarea."

Catiliu puse scrisoarea la loc. Se aşeză în jilţ şi căzu pe gînduri... „Nu cred să aibă dreptate Petre..., judecă în sine. Dar mai ştii ? Femeile ! Cu femeile e greu să capeţi adevărul. De-o fi, de n-o fi ceva : bietul Tronea !"

Uşa se deschise uşor.

— Cine-i ? întrebă Botea, care se întorcea acasă.

— Eu, Catiliu.

— Dar bine, frate, ce stai pe întuneric ? şi dădu drumul luminei electrice. S-a lăsat o ceaţă, zise Botea, mi-i pardesiul umed.

Apoi zări scrisoarea, o luă repede şi-o aruncă în foc.

— Am citit-o, mărturisi Catiliu.

— Foarte rău ai făcut.

— De ce ? Tronea e tot aşa prietenul tău ca şi-al meu.

— Se vede că nu, deoarece mi s-a mărturisit numai mie. Dar mă bizui pe tăcerea ta.

— N-avea grijă... Bietul Tronea !

După o clipă Botea răspunse :

— Aşa-s bărbaţii : cei cari nu-s înşelaţi cred că sînt, şi cei cari sînt într-adevăr, habar n-au !

Catiliu se ridică îndată de pe scaun. De ce se uitase Botea aşa la el cînd spusese cuvintele din urmă ?

— Zici că-i ceață ?

— Grozavă !

— Atunci te-am văzut, vino mîine la noi, la ceai. La revedere.

— Dar mai stai, omule.

— Nu... pe ceața asta.

Catiliu ieși în aerul rece de afară și o luă repede la picior... Adică de ce se uitase Botea la el cînd vorbise de bărbații cari „habar n-au" că-s înșelați ? O fi auzit el ceva și-i dăduse să înțeleagă ? Și repede legă în minte fel de fel de nimicuri. Da, da, îl privise drept în ochi. Deodată își aminti că nevasta îi spusese că o să se ducă în oraș. Uitase să o întrebe : unde ? Și chiar dacă ar fi întrebat-o. Pe ceața asta ! Se uita la toate femeile. Gîfîind, Catiliu ajunse acasă. Cum deschise ușa, întrebă pe slujnică :

— S-a întors din oraș cuconița ?

— Nici n-a fost.

— Cum se poate ?

Își aruncă pălăria, pardesiul și, două cîte două, sări treptele scării. Nevasta îl aștepta în fața focului, visătoare, într-un jilț.

— N-ai fost în oraș, dragă ? întrebă Catiliu și, așezîndu-se lîngă ea pe un taburet, îi sărută mîinile amîndouă.

— Tu nu vezi ce ceață e ? răspunse dînsa.

Bucuria lui Catiliu se revarsă în cuvinte :

— Bine-ai făcut, puiule, bine-ai făcut, drăguță ! Pe o ceață ca asta, cine știe ce boală poți căpăta... Că fetița e cuminte !... Mai ai cărți de citit ?... Să-ți cumpăr altele...

Și cum îi săruta mîinile, brațele, nevasta, și mulțumită, și mirată, îl întrebă :

— Dar ce ai, dragă ?...

El o privi în ochi și își aduse aminte de cele două luminiți ; i se păru că le vede și-n privirile nevestei și-i închise ochii cu două sărutări.

(1914)

RECUNOȘTINȚA

Poveste

Multe mai știa și moșul meu, moșul Alecu. Scotea snoavele și poveștile din buzunare, din tabachere, din mînecă, întocmai ca Bosco. La fiece împrejurare, povestea era gata ! Și toate aveau un tîlc, că, la urma urmei, poveste fără nici un înțeles, așa, numai de dragul povestei, nici mare lucru nu-i. De multe ori însă îmi amintesc cele auzite de la moșul meu, și așa, mai ieri, fapta unui prieten mi-a adus aminte de o poveste pe care o auzisem, în vreo două rînduri, de la bătrîn. E vorba de „recunoștință". Cum și d-voastră veți fi fost de multe ori aduși în stare să încercați acest simțimînt, dați-mi voie să vă înșir povestea mai la vale. Poate că n-oi spune-o așa frumos cum am auzit-o, dar fiindcă are în ea un tîlc, tot vă va folosi la ceva. Căci adevărul, oricum l-ai spune, fie și pe bîlbîite, tot adevăr rămîne.

Așa, iată-l pe turcul nostru, unul numit Ali, dintr-un tîrg al Anatoliei, luîndu-și de dimineață calea spre dugheană, de unde cumpăra zilnic de ale gurei. Cum era cam beteag de un picior, căci Dumnezeu a lăsat nenorocirile, ca și fericirile, tot pentru oameni, așadar, cum mergea Ali șchiopîlc-șchiopîlc, vroind să treacă ulița, numai ce se împiedică și, căzînd, se lungește în colbul drumului cu mîna dreaptă întinsă, ca și cum ar fi vrut să prindă, repede, ceva. Un țipăt de spaimă ieși atunci din piepturile trecătorilor, căci tocmai în clipa ceea o căruță venea în fuga mare spre cel căzut. Nici n-apucase bine să-și dea seama Ali de ce i se întîmplase, cînd roata trăsurii și trecu, fulgerătoare, pe lîngă dînsul, mai în aceeași vreme cînd cineva, apucîndu-l de picioare, îl trase înapoi. Fără acest ajutor neașteptat, mîna dreaptă a lui Ali ar fi fost strivită de greutatea căruței. S-a sculat bietul Ali de pe jos, s-a scuturat de colb, apoi, uitîndu-se la binefăcătorul lui, i-a mulțumit îngînînd cuvinte de adîncă recunoștință. Pe urmă, ca turc credincios ce era, a mulțumit Ali și lui Mahomet că-i trimisese la vreme un suflet de om. Și-a luat în urmă Ali rămas bun de la prietenul lui — căci din clipa aceea erau prieteni — și s-au pierdut amîndoi în mulțime, Ali la dreapta, binefăcătorul la stînga, fiecare unde-l mînau treburile.

A doua zi, cum obișnuia, silit de nevoie, Ali luă iar drumul spre dugheană. La o răspîntie, iată îi iese binefăcătorul din ajun în cale. Mare bucurie simți Ali în suflet cînd îl văzu, și iarăși, cu umilință, îi spuse cuvinte de recunoștință. „Dreapta ți-am scăpat-o ?" întrebă binefăcătorul. „Dreapta, uite asta", răspunse Ali, întinzînd mîna. Și se despărțiră. A treia zi nu-și întîlni Ali binefăcătorul, dar a patra zi dădu piept în piept cu el. Iar bucurie în sufletul lui Ali, iar vorbe și mulțumiri recunoscătoare. „Ia să ți-o văd", spuse binefăcătorul, apucîndu-i mîna : o atinse, o răsuci, cu un zîmbet de mîndrie, ca și cum i-ar fi fost a treia mînă a lui. Și se despărțiră. Și a cincea zi dădură ochii din nou. Binefăcătorul era grăbit, îi strigă numai din fugă : „Dreapta ?" „Dreapta !" răspunse Ali și se depărtară unul de altul. Pe urmă, zilnic, și chiar de cîteva ori pe zi se întîlneau. Unde se întorcea Ali, dădea cu ochii de binefăcătorul lui, care venea la el și, de era cu mai mulți prieteni, îi apuca mîna și o arăta ca pe un lucru al său : „Uitați-vă ; eu i-am

scăpat-o !" Azi așa, mîine așa, lumea se deprinsese cu lucrul acesta, încît, în scurt, binefăcătorului îi și ieși porecla : „Omul cu trei mîini". Bietul Ali, de la o vreme, începu să-și înconjure binefăcătorul, dar acesta, cum îl zărea, după dînsul, și iar îi lua mîna, și i-o sucea, și o arăta la trecători. Pînă cînd bietul Ali, de teamă să nu-și mai întîlnească binefăcătorul, nu mai ieșea din casă. Mai bine răbda de foame în zilele cînd n-avea pe cine să trimită în tîrg să-i cumpere ceva decît ar fi dat cu ochii de omul care ajunsese să-i strecoare un fior de spaimă în vine. Dar, într-o dimineață, o ciocănitură în ușă îl făcu să tresară : deschise. Binefăcătorul răsări în prag.

„Ce-ți mai face mîna ?" îl întrebă. „Bine !" bîlbîi Ali. „Dă-mi-o să ți-o văd !" porunci omul, și Ali întinse mîna. Și de atunci, în fiece dimineață, binefăcătorul călca pragul casei lui bietul Ali. Ajunsese sărmanul Ali să-l viseze pe cel ce-i scăpase mîna și noaptea.

Își blestema ceasul cînd plecase, în dimineața ceea, la dugheană. „Mai bine îmi strivea mîna roata căruței", gîndea sărmanul turc. Și binefăcătorul sosea, sosea la vreme, să-și vadă mîna, sosea cînd singur, cînd cu un prieten, nu da greș cu nici un chip. Ali începu să slăbească de atîta mîhnire, iar odată, după ce plecă binefăcătorul, simți că, de va merge multă vreme așa, o să i se suie tot sîngele de la inimă la cap, o să și înnebunească. Într-o dimineață Ali se bucură : trecuse ceasul obișnuit, și binefăcătorul nu sosise. „Să știi că m-a lăsat în pace", își zise Ali. Și, bucuros, ieși în ogradă și se duse la trunchi, să cioplească un țăruș, să-și dreagă gardul. Cioplea și căuta cu ochii la vîrful lemnului, care se ascuțea supt tăișul bardei. Și cum căuta, ridică o dată capul. În fața lui stătea, rînjind, binefăcătorul. „Așa-i că dacă nu-ți scăpam mîna, n-aveai cu ce ciopli azi ?" îi zise lui Ali. Dar lui Ali îi năvăli sîngele la cap, apucă barda cu mîna stîngă și strigă binefăcătorului : „Dreapta mi-ai scăpat-o?" „Dreapta !" răspunse binefăcătorul. „Na-ți-o, și lasă-mă !" țipă Ali și, punîndu-și mîna dreaptă pe trunchi, cu stînga și-o rătează dintr-o lovitură de la cot, apoi, lăsînd barda, aruncă mîna tăiată binefăcătorului în față...

A suferit mult bietul Ali, dar a scăpat de binefăcătorul lui.

(O lacrimă pe-o geană, 1915)

ÎNSEMNĂRI ȘI ARTICOLE

NEINCLUSE ÎN VOLUME DE EMIL GÎRLEANU

ASUPRA ROMANULUI „FECIOARA"

Domnul Petru Vulcan, directorul literar al *Revistei poporului,* care apare în Constanța, a dat la lumină, anul acesta, un roman intitulat *Fecioara.* Mai înainte de-a spune ceva despre această lucrare, avem nevoie de-a arăta cîteva din părțile prefeței, scrisă de însuși autorul, pentru a vedea *întrucît și cum* a știut d-lui a se ține de făgăduielile făcute în ea tuturor acelora care-l vor ceti.

Iată dar ce ne spune d. Vulcan : „S-a săturat lumea inteligentă de romanele cari au de obiect descrierea donjuanilor aventurieri, sau a eroinelor depravate.

Un public inteligent e-n drept să ceară autorilor descrierea persoanelor sănătoase, bine echilibrate, ale căror suferințe merită toată atențiunea și ale căror sentimente ne înalță sufletul.

Nu toți stricații, nu toți perverșii să ne defileze în pagini de romane. Scopul suprem al omenirii este perfecțiunea, nu degenerarea. Să luăm pildă de la cei buni și mari, nu, cetind isprăvile perverșilor, tinerimea noastră să cunoască răul fără limite. Nouă ne trebuie persoane sănătoase."

Arătîndu-ne acestea, d. Vulcan ne promite să ne dea un roman în care : „Să vedem și pe acei eroi care nu-și mai substituie particula *de* la nume, însă pe acei eroi cu nobleța în suflet și în fapte, pe acei ce n-au văzut încă masa verde de la Monaco, lagunele Veneției, sau lupanarele Parisului, pe acei ce au contribuit prin felul lor de a fi într-un mediu aşa cum îl avem în ţară la noi la progresul social."

Căci, mai adaogă d-lui: „Nu crime fioroase, nu sinucideri, nu adultere şi divorţuri ne pot înălţa sufletul; elimin acestea, şi am dat o nouă direcţie romanului, direcţie sănătoasă, care va duce la luminarea minţii şi la înnobilarea inimii, căci nimic nu poate influenţa mai bine asupra tinerimii ca acest gen de literatură."

Cunoscînd aspiraţiile d-lui Vulcan, putem schiţa unele din personajele d-sale; personaje aşa-zise „sănătoase" (fără îndoială că autorul înţelege prin aceasta sănătatea fizică, nu cea morală), prin conduita cărora d-lui crede că poate să ne îndrume pe o cale mai luminoasă decît cea de pînă acum. Iată cum ne face cunoscut autorul personalitatea lui Barbu Niculcea, eroul romanului său: „Fire însuşi problematecă, se devotase filozofiei în rîvna de a se cunoaşte mai bine". În altă parte, însă, ne spune tot despre el că nu putea „să împace firea lui de atlete cu împrejurarea lucrurilor". Mai încolo, vroind să ne arate regretul lui Barbu de a se fi căsătorit cu Silvia, întrupează următoarea frază, în corpul căreia mai adaogă o calitate persoanei lui: „Ah! Silvio, n-ai putut înţelege că poeţii nu se împac cu amorurile ordinare".

Filozof, atlet, poet! Nu zic că această *trinitate* nu s-ar putea întrupa, la urma urmei, în persoana unui singur om. Dar mai poate fi filozof şi poet acela care se repede asupra soţiei sale pentru a-i astupa gura „cu podul palmei"? Oare Barbu, ca filozof, n-ar fi găsit un alt mijloc de argumentare decît acela de a-şi exercita muşchii de atlet? Dar tocmai faptul că Barbu nu era nici filozof, nici poet, ci simplu *atlete,* e că rămînea încurcat în faţa situaţiunilor mai grele, căutînd a le înăduşi *cu podul palmei.*

Atletismul e însă mania d-lui Vulcan; căci să nu credeţi că Silvia e mai puţin tare ca soţul ei. Nu. În prima seară, cînd el voia să se apropie de dînsa, ea „l-a lovit peste mînă cu o putere herculană, fapt care învedera îndeajuns furia ei culminantă".

În scena de mai sus, mai bine zis în scena în care Silvia, ca *Hercule,* învinge pe Barbu, ca *atlet,* intervine (de pudoare) un tur de forţă a d-lui Vulcan, care învîrteşte lucrurile astfel, încît, în prima noapte conjugală, mama şi sora Silviei să aştepte ivirea dimineţei în aceeaşi cameră cu noii căsătoriţi, silindu-l pe Barbu a încremeni pe scaun.

Simţul de pudoare însă ar fi trebuit să intervină mai tîrziu, cînd, avînd nevoie a introduce pe Barbu în camera *Fecioarei,* ne descrie modul cum a fost primit de dînsa în paragraful următor: „Şi nu stete mult la îndoială, îşi desprinse rochiţa din copşe şi, făcînd să-i alunece pe şolduri în jos, se lasă în cămăşuţă, care nu-i putea ascunde de loc pulpele; îşi răsfiră părul pe ambii umeri şi se întinse pe crivat, ascunzîndu-şi formele sub un cearceaf de in, brodat artistic în cele patru laturi. Braţul stîng îl făcu semicerc împrejurul capului, iar cel drept îl lăsă în voie pe lîngă marginea crivatului. Fiind cu faţa în sus, încercă să închidă pleoapele. Ca să nu stea ca o lumînare dreaptă, dete piciorului stîng o direcţiune oblică, scoţîndu-l pe jumătate afară!" Şi mai încolo, cînd Lia, prietena *Fecioarei,* „gîndindu-se un moment, mai luă o bucată de rahat din cutie, o aşeză pe faţa mesei şi, apucînd într-o mînă foarfecele, ale căror extremităţi se terminau printr-un cioc de barză, începu să cresteze bucata de rahat pe la muchii şi colţuri, dîndu-i o formă cilindrică, cu o scobitură la a doua treime. Virginia urmărea cu atenţie ce lucra Lia, pînă ce, roşindu-se la faţă, o opri brusc din lucrare, strigînd:

— Vai, ce a năibilor eşti... ce te învaţă dracu să faci!...

— Ha, ha, ha! izbucni Lia într-un rîs nervos, apoi, luînd bucata de rahat *cilindrică* de o extremitate, îi zise în şoaptă: Vrei să-ţi ofer şi ţie jumătate, ori o mănînc eu toată?...

— Mănînc-o, mănînc-o, nu vreau, du-te, fugi... Doamne, n-am mai văzut fată mai afurisită ca tine..."

Şi domnul Vulcan are neruşinarea a se da drept apostolul romanului sănătos şi moral cînd scrie asemenea lucruri vrednice de ţiganii ce joacă păpuşele, fără însă a avea şi spiritul lor!

Dar cel puţin, dacă în stilul *Fecioarei* am putea găsi comparaţii, imagini, descrieri care să ne atragă atenţiunea şi să dăm măcar în această parte oarecare merit autorului ei. Din nefericire, nu dăm peste nimic. Stilul îi este greoi şi, fără să exagerez, aş putea spune *geometric.* El e plin de expresiuni care arată marea afinitate ce există între d. Vulcan şi această ramură a matematicilor. D-sa ne spune că Virginia, pentru a arăta fraţilor ei intimitatea ce exista între ea şi Barbu, „întindea mînuţele deasupra capului lui, îi şoptea ceva misterios, apoi cu naivitate (sic) dînd capului ei direcţiune oblică şi potrivindu-şi degetul arătător în dreptul gurei cu braţul în semicerc, clipea din gene". Barbu, într-un moment de voioşie, pentru a săruta pe Silvia, are nevoie de a-i aşeza *„capul în sens orizontal"*. În alt moment de violenţă „îşi strînge pumnii, ţinînd ambile mîini în *linie paralelă* cu membrele inferioare". Această frază te sileşte a te gîndi imediat la un manual de gimnastică al d-lui Negrutzi.

Expresii ca: *oblic, orizontal, semicerc, cerc, cilindric, elipsoidal* etc. se găsesc aproape mai la fiecare pagină, arătîndu-ţi că trebuie să fii bun geometru pentru ca să înţelegi studiile *psiho-sociologice* ale d-lui Vulcan. Apoi limba în care e scris romanul abundează în neologisme proprii d-sale, ca: *briantin, abandon, sucombat, culminant* etc., ca şi cînd d. Vulcan a crezut că prin aceste cuvinte pompoase ar da o mai mare strălucire lucrării sale. Unele din ele lipsesc chiar de-a fi puse la locul lor, ceea ce ne arată că autorul nu le-a înţeles pe deplin.

Dar nota caracteristică a autorului *Fecioarei* e în aceea de a ne sili să vedem ca şi d-lui lucruri prea banale pentru a fi de un interes artistic. Ne spune de ex. că „uşa se învîrtea în ţăţâni" (sic), ca şi cum s-ar fi putut învîrti şi-n altceva; cum că „becurile se aprinse deja pe străzi şi prin grădinele publice de oamenii serviciului municipal", ca şi cînd cetitorii d-lui ar fi convinşi că în capitală fiecare cetăţean îşi are în primirea sa un felinar, cu obligaţia de a-l aprinde.

La scena între Lia şi Virginia ne arată că „bucăţile de rahat erau roze şi de mărimea cutiei în lungime". Dacă d-sa crede că asemenea particularităţi pot să intereseze pe cetitor, se înşală grozav.

Cînd scena ar fi fost condusă cu artă, puţin ar fi interesat pe cetitori dacă în locul rahatului (care în orice caz nu putea să fie mai mare ca cutia) ar fi fost şocolată sau bomboane ruseşti. Dar vedeţi: pentru ca Lia să poată triumfa cu pornograficul ei simbol, nu putea a se folosi decît de-o bucată de rahat.

Însă ceea ce e mai curios e că autorul *Fecioarei* mai făgăduieşte apariţia unui nou roman, intitulat *Mizerabilii noştri,* care ar fi tradus şi-n limba germană. (Lucrul acesta ne-a făcut să izbucnim într-un rîs homeric.) Nu mai încape vorbă că e liber să facă aceasta, cu toate că ar trebui să se gîndească la prestigiul literaturii noastre, dacă nu la acel al persoanei d-sale. Între aceea ce d-lui gîndeşte să facă şi ceea ce produce e o diferenţă ca între cer şi pămînt, cu alte cuvinte ca între talent şi d-sa.

Domnul Vulcan ar trebui dat în judecata curţii cu juri pentru a fi pus la locul său şi pentru a se opri la timp şi cu drept cuvînt scrieri de categoria *Fecioarei.*

Scriitori ca d-l Vulcan trebuiesc înfrînaţi prin orice mijloace de a da la iveală lucrări atît de dăunătoare, scoase nu din iubire de artă, ci numai dintr-o interesare josnică.

(1900)

ASUPRA ROMANULUI „STRĂBUNII"

Străbunii e o nouă lucrare a d-lui Ludovic Dauş. Nu rămîne îndoială că d. Dauş e un scriitor de talent şi că romanul *Străbunii* ne dă aprecierei părţi bune şi frumoase în ceea ce priveşte descrierea închipuită. Aceste părţi însă ar fi fost cu mult mai bine reuşite şi, pe lîngă frumuseţea descrierii, ar fi avut şi preţul adevărului dacă ele ar fi fost luate din timpul în care trăim. Romancierul, care trebuie să fie drept, să ne deie lucrurile supt adevărata lor formă şi nuanţă chiar atunci cînd le poetizează, trebuie să-şi aleagă părţi din viaţa văzută, pipăită şi întipărită bine în mintea lui. Fiecare artist ar trebui să aibă ca chestiune de conştiinţă zugrăvirea lumii în care trăieşte.

Cînd, citind romanul d. Dauş, îţi lunecă ochii pe următorul rînd: „Era în anul două sute cincizeci şi unu", eşti cuprins de o mare neîncredere pentru scriitorul de la începutul secolului al XX-lea, care nu vrea să facă istorie, ci un roman în care să ne arăte starea sufletească a oamenilor de pe acele vremuri.

A te coborî cu 1600 de ani în urmă pentru a face artă din subtilităţile vieţii unei epoci aşa de „misterioasă cum este" (vezi prefaţa d. Dauş) e o absurditate. Oricît aş fi de binevoitor, nu pot crede că d. Dauş a avut puterea ca, în mijlocul Romîniei din 1900, să poată trăi corect daco-roman pe timpul al 251-lea an al erei creştine.

Subiectul tratat în *Străbunii* e un adevăr istoric stabilit deja de mult, şi un adevăr ştiinţific o dată bine întemeiat, nu mai poate prezenta interes din punctul de vedere al *noului*. D. Dauş l-a luat aşa cum istoria i l-a dat (nici nu mai era nevoie să ne-o spuie în prefaţă), l-a îmbrăcat în cîteva iscodite întîmplări ale vieţii daco-romane şi a prezentat lucrarea publicului.

În studiul d-lui Dauş nu *zărim* decît un ce ştiut: modul de formare a poporului romînesc. *Străbunii* nu pot fi priviţi ca lucrare originală şi de valoare din două puncte de vedere: întîiul, pentru că, după cum am mai spus, miezul lucrării aparţine tuturor istoricilor care s-au ocupat cu originea poporului nostru. Al doilea, pentru că părţile celelalte care aparţin d-lui Dauş nu ne pot inspira nici un pic de încredere. Acest al doilea motiv ne sileşte a nu da o însemnătate nici acestei părţi a lucrării, în care s-ar părea că e singura originalitate a autorului, în măsură ce poate să însemne originalitate scene atît de aproape tuturor romanelor de senzaţie. Astăzi, cînd greşim în descrierea şi analiza sentimentelor celor ce trăiesc împreună cu noi, nu o să cădem în greşeală faţă de analiza celor cu 1600 de ani în urmă? A îmbrăca cîteva personaje în haine dace sau romane nu înseamnă că i-am prefăcut în daci sau romani. A pune pe o curtezană să-şi bată sclavele, sau să-şi înroşească obrazul cu flori de mac nu vra să zică că am romanizat-o. D. Dauş nu poate intra de loc în cercetarea psihologică a personajelor d-sale. Ura cea puternică dintre romani şi daci ne-o reprezintă prin expresii trufaşe care şi le aruncă unii altora. Aici ar fi avut părţi admirabile de analiză; dar cum putea s-o facă cu nişte fiinţi pe care de-abia le atingea cu închipuirea? Chiar dacă ar fi încercat-o, ar fi dat un ce iscodit. Pentru ca să poată întrupa toate aceste expresii (locţiitoare analizei) în roman, d. Dauş sileşte pe romani şi daci ca, mai înainte de a-şi începe luptele, să şi le azvîrle de la o distanţă, cînd mai logică ar fi fost zbîrnîirea săgeţilor decît a vorbelor. În scena cînd dacii, urmăriţi, trec prăpastia pe un brad ca punte (!) şi se pun în siguranţă prăvălindu-l apoi în adînc, romanii domnului Dauş sînt siliţi (de către d-lui) să se mulţumească cu laude în loc de a-şi întinde arcurile pentru a trimite săgeţile dincolo de prăpastia peste care ei nu puteau trece. Dar întinzîndu-le arcurile, autorul trebuia să le închidă gura, şi aceasta nu venea la socoteala d-sale.

E o mare greşeală de a alerga cu atîta timp în urmă. Cineva nu poate scrie un roman istoric decît sau studiind descrierile moravurilor epocii despre care ne vorbeşte, sau închipuindu-şi-le cum au fost. Cum ştiut este însă că nici nu există descrierea vieţii din munţi a dacilor, nu-i rămîne d-lui Dauş decît închipuirea, şi e bine întemeiat că închipuirea e departe de adevăr. Unde mai punem că dacă ar fi rămas descrierile unei epoci atît de îndepărtate, ele nu ar putea fi de sprijin pentru un romancier, deoarece s-ar găsi falsificate chiar de către acei ce le-au făcut. Spiritul de dreaptă observare s-a născut cu mult mai tîrziu. Scriitorul însă care şi-a ales un atare subiect e silit să le primească astfel, deoarece descrierile nu sînt opere de artă, cum, de ex. : un tablou, o statuie, de ale căror calităţi sau defecte ne putem da seamă singuri.

D. Dauş a pus o grozav de mare încordare pentru a nu-şi moderniza personajele, cu toate că nu a reuşit şi nici putinţă nu-i a reuşi într-un asemenea caz. Sîntem încredinţaţi că d. Dauş ar fi bine în lucrări studiate în lumea ce-l înconjoară. Lipsa modelelor vii l-a silit a alerga la alte mijloace, cu totul străine romanului modern, pentru a deştepta interesul cetitorului.

Dacă d. Dauş ar fi luat de la început drept „stavilă" neputinţa de a reînnoi ceva mort, ar fi lăsat trecutul şi s-ar fi aplecat cu aceeaşi patimă spre prezent, dînd la lumină ceva de preţ. Cum avem încredere în talentul d-lui Dauş, aşteptăm cu bucurie a-l regăsi în alt roman, cu totul modernizat.

(1900)

„JURNAL DE BORD, SCHIŢE MARINE ŞI MILITARE" DE JEAN BART

Volumul lui Jean Bart cuprinde în prima parte jurnalul său de bord într-o călătorie pe coastele Asiei Mici, făcută pe bordul vasului nostru de război, bricul „Mircea", iar în partea a doua, schiţe marine şi militare.

Aceste frumoase bucăţi ce alcătuiesc astăzi un volum au fost publicate de către Jean Bart prin revistele noastre literare, pe cît îmi aduc aminte în *Pagini literare,* şi acum, în urmă, în *Noua revistă romînă.* Încă nu ştiam cine se ascunde supt numele celebrului marinar cînd găseam o adevărată mulţumire a ceti aceste descrieri sincere, simple şi redate fără de nici o meşteşugire silită. Acum, cînd ştiu pe cine acoperă acest pseudonim, am înţăles că în adevăr cele citite de mine nu puteau fi decît astfel. Îmi amintesc de timpurile din şcoală, cînd vedeam ce rîvnă punea Jean Bart în a ceti literatură de cîte ori severele regulamente îi dădeau răgaz. Compoziţiile lui îi atrăsese admiraţia camarazilor săi. Se vede că de pe atunci încă Jean Bart îşi croise un ideal, pe drumul căruia a început deja a călca. Adorator al lui Maupassant, marinar, deci un îndrăgostit al întinderilor nesfîrşite de apă, Jean Bart nu putea debuta decît cum a făcut-o, printr-un *Jurnal de bord.*

Pentru toţi acei ce poartă un interes literaturii noastre, volumul său nu poate fi decît o fericită apariţie.

Toţi cari au străbătut mările şi au petrecut pe ele clipe de linişte sau de zbucium îşi pot da sama cît e de greu să descrii această capricioasă parte a naturii. Cei mai mari admiratori ai mărilor au avut clipe cînd în faţa lor s-au simţit prea slabi, şi descrierile lor, oricît ar fi de măiestrite, de multe ori sînt lipsite de viaţă. Jean Bart a înţăles aceasta, el ne-a redat impresiunile sale într-un mod simplu, aşa cum i-a lovit simţirea, fără a se afunda în studiul acestor însufleţite adîncuri ; şi-a preumblat vederile pe suprafaţa lor mîngîiată de lună, sau umbrită de pînza unui nour. Ici-colo, cîteva rînduri ne arată în scurt frămîntul spumegat al apelor ; aşa găsim la pag. 11 descrierea unei furtuni : „«Mircea» — o jucărie minunată — se rostogoleşte zbuciumat pe întinderea asta neagră şi zgomotoasă care se agită, se frămîntă din toate părţile, formîndu-se în dealuri negre cu crestele albe de spumă, în văi adînci, adînci, fără fund, mutate în acelaşi timp de la un loc la altul într-o goană fără sfîrşit, într-un joc ameţitor, nebun, fără astîmpăr".

Descrierile scurte, dar puternice, îmi fac impresia unor adevărate schiţe, în cari tonurile generale fiind date, poţi adăoga cu uşurinţă detailurile, lucru de care cu drept cuvînt autorul s-a ferit pentru a nu-şi îngreuia stilul, frumos tocmai prin simplicitatea lui. Iată cum descrie vederea Trebizondei : „Trebizonda, imens amfiteatru, se înalţă pe coasta unui munte verde, în care vezi înfipte casele albe, cu nenumăratele lor fereşti ferecate, cu cerdace largi, unele deasupra altora ; şi sutele de minarete ale moscheelor, toate într-o neorînduială ciudată, totul în forme curioase şi bizare, în culori vii şi diferite, pătate numai de umbra cea de un verde-închis a chiparoşilor şi a platanilor". Sau mai departe descrierea Platanei : „O varietate de culori neînchipuit de frumoasă : casele albe şi mici ca nişte jucării apar în umbra de un verde-închis a livezilor de maslini, sămănăturile de tutun, colţurile pleşuve ale stîncilor de granit roş, smochinii stufoşi, lespezile albe din cimitirul umbrit de chiparoşii jalnici, cari cresc pînă în marginea oglinzei străvezii a mării... un amestec curios, ca nişte trăsături de penel aruncate la întîmplare într-un joc capricios de culori vii tremurînd în lumina miezului de zi".

Stilul e plin de comparaţii cît se poate de frumoase ; aşa, de ex., la pag. 77 găsim într-un răsărit de lună : „...şi colţul lunei noi se ivi lucind ca muchea unei seceri de argint înfiptă în vîrful unui dafin bătrîn". Iar la pagina 78, pentru a ne arăta impresia ce i-a făcut urma unei bărci pe întinsul apei luminate de lună, autorul scrie : „Noi am rămas privind la dunga de lumină lăsată în luciul apei, ca urma unui diamant ce taie o sticlă întinsă".

Ceea ce ne atinge însă mai mult sufletul, citind volumul lui Jean Bart, e buna-voinţă, mila ce-o arată fiinţelor urgisite de soartă. La fiecare pagină găseşti fraze în care se vede adînca compătimire a autorului pentru acei ce sufăr. În mijlocul mării binefăcătoare, „în răceala apei aşa bogată în viaţă", gîndul i se furişează pentru a porni în „urmă, departe, la pămîntul cu coastele lui mari, la furnicarele omeneşti, prin mahalalele înfundate, acolo unde zac aşa de înghesuiţi atîţia sclavi moderni — omul-unealtă, înăbuşit în atelierul plin de fum, omul-maşină de scris, încătuşat de biroul plin de praf şi de cerneală — numai aci simţi cît de tristă-i soarta acelor victime ale mizeriei multlăudatei civilizaţii".

Această compătimire pentru fiinţele îndurerate se poate vedea şi mai bine în schiţele marine şi militare, unde fiecare subiect descrie cîte-o durere. *Moartea pilotului, Rătăcit, La poarta spitalului, Sin-*

gură, Şoimul, O înmormîntare militară etc. sînt icoane triste din viaţa de toate zilele. În aceste schiţe se găsesc multe părţi frumoase, scrise cu o simţire de artist.

Critica în genere a fost bine primitoare pentru volumul lui Jean Bart, şi nici nu se putea altmintrelea. Noi îi dorim a merge tot astfel în cariera literelor, al căreia drum l-a început cu paşi atît de fericiţi.

(1901)

CASA IRINUCĂI

...Valea Bărnarului rămîne tot mai în urmă. Începe să ploaie. Ne strîngem cît putem mai bine în mantăile scorojite de colb şi umezeală. Trăsurile merg una după alta; căişorii mărunţi deapănă din picioare, grăbiţi de bicele băietanilor de pe capră. Drumul rămase deşirat în urmă; otelul „Zorile" din Broşteni prinde a se zări. Ajungem. Dar pe cînd tovarăşii noştri rămîn să se odihnească, noi trecem mai departe, pe acelaşi mal al Bistriţei, spre casa Irinucăi, în care a locuit în copilărie Ion Creangă. Cum mergem aşa, gîndurile mă fură, iar foşnetul ploaiei pe cetinile brazilor de pe celalt mal îmi ţine tovărăşie. O întreagă lume din trecut ia fiinţă. N-am călcat niciodată prin meleagurile acestea şi totuşi parcă mă duc spre un loc cunoscut; în minte mi se înşiră rîndurile povestitorului care mi-a fermecat mai mult tinereţea.

„Ptriuu!" glasul vizitiului mă trezeşte; sărim jos. Pe stînga drumului, puţin în dîmb, cocioaba Irinucăi stă să nu cadă. E aşa cum a descris-o Creangă: o adunătură de scînduri pe care mai mult întîmplarea pare că le-a încleştat la un loc.

Cu ferestrele „cît palma", cu uşa într-o rînă, ghiontită peste tot de vînturi şi vifornițe, bojdeuca prizărită parcă se mai fereşte încă de stîncile prăvălite, din deal, de către Ionică, feciorul lui Petrea Ciobotariul şi al Smarandei din Pipirig. Şi-n adevăr, în faţa cocioabei, în marginea drumului, lîngă un stîlp de telegraf, zace o stîncă mare, rostogolită de sus, poate chiar aceea pe care mînile copilului zburdalnic o prăvălise într-o zi de primăvară.

De după geamurile oarbe, din dosul uşii gheboase, nici un semn de viaţă ; ograda pustie, nici cîne, nici pasere, nici „capre slabe şi rîioase". În spatele casei e dealul cu pieptul scrijelit de stînci ruginii, acoperit de brazi răzleţi şi mesteacăni, dealul de pe care, de atîtea ori, ochiul copilului Creangă trebuie să fi-ntîlnit priveliştea pe care astăzi o vedem prin bura repezită a ploaiei ca printr-un văl.

Pictorul[1] se urcă pe un pîrleaz, să fotografieze cocioaba ; băietanul din faţa caselor zîmbeşte şi-i spune : „Bine că nu-i baba acasă, că rău v-ar mai ocărî ; nimărui nu îngăduie să se apropie de ograda ei, să n-o puie prin cărţi". Căci bojdeuca e locuită astăzi de către fata Irinucăi, „fata balcăză şi lîlîie, de-ţi era frică să înnoptezi cu dînsa în casă", cum o zugrăveşte cu pana lui cea atît de meşteră Ion Creangă.

Plecăm. Mă gîndesc la scriitorul care nu mai este şi la batjocuritoarea voie a soartei care vrea ca-n preajma Bistriţei veşnic curgătoare să dăinuiască, în calea vremii, cocioaba şubredă, cînd atîtea şi atîtea lucruri trainice se şterg de pe faţa pămîntului acestuia într-o singură clipită !...

(1909)

---

[1] E vorba de pictorul Satmary, cu care Gîrleanu călătorea.

Ianuarie 1910

ÎNTĂIA DUMINECĂ

[Fragment]

[. . . . .]

Anul nou a adus o nouă circulară a poliţiei capitalei. Această autoritate opreşte, de ajun, *jocul de cărţi* şi... *pluguşorul* ! Cum se vor fi îmbinînd aceste două lucruri într-aceeaşi sclipire de judecată, nu ştim. Cum poate cineva cuprinde supt aceeaşi vedere o faptă atît de respingătoare ca jocul de cărţi, cu un obicei străvechi ca pluguşorul, e greu de-nţeles. Aceasta îmi aminteşte însă că — sînt mulţi ani de-atunci — în Iaşi se oprise *jocul de păpuşi*. Păpuşerul n-a stat o clipă pe gînduri şi-a alergat, — ştiţi la cine ? La moş Ion Creangă, care, mîniat, cu drept cuvînt, de îngustimea minţii celuia de la care pornise porunca, s-a dus, a stăruit, şi păpuşile şi-au căpătat dreptul lor de joc şi veselie, din Ajun pînă-n Ispas.

Şi fiindcă am vorbit de Ion Creangă. La 30 decembrie s-au comemorat 20 de ani de la moartea marelui povestitor. Un mănunchi de oameni s-a dus, la Iaşi, la mormîntul lui uitat ! Atîţia s-au putut aduna pentru o asemenea împrejurare ! Dar Ion Creangă a fost numai un mare, un foarte mare scriitor, — poate de aceea ! E şi mai bine că nu s-a tulburat liniştea unui mormînt peste ţărîna căruia îngenunche numai vremea.

...Şi peste aceleaşi patimi şi doruri, peste aceleaşi inimi ce bat şi sufăr doar în alte piepturi, peste aceleaşi zvîrcoliri şi sclipiri, cortina anului 1909 a căzut deodată, ca o aripă rănită.

1910 îşi ia locul, cu zîmbetul de copil, pe care închipuirea noastră i l-a pus pe buzele lui de bătrîn zbîrcit, pe buzele care se strîng poate într-o rînjire răutăcioasă, cînd, lovind încă o dată, cu vîrful piciorului, să se învîrtească *mingea* mai departe, priveşte cum ne zvîrcolim şi cît de multe nădăjduim de la dînsul.

(1910)

Ianuarie 1910

A PATRA DUMINECĂ

Teatrul ! Am fost la teatru de pe cînd eram copil. Ţin minte clădirea vechiului Teatru Naţional, de pe uliţa Copoului din Iaşi. Şi cînd mă gîndesc ce mi-a rămas în minte de pe atunci din perindarea atîtor piese prin faţa ochilor mei minunaţi, îmi vine să surîd. Ce amestec ! M-a urmărit mult scena, la fereastră, a doi îndrăgostiţi : Romeo şi Julieta, cu neuitatul Hasnaş în Romeo ! Ce anume mişcase în sufletul meu neştiutor scena unei copile care împarte flori, rîzînd ? Ofelia, în *Hamlet !* Şi între aceştia prindea loc faţa rotundă, ca o lună, a bragagiului, care mă făcea să mă prăpădesc de rîs ; vestitul Bălănescu, în *Nazat,* mi se pare. Dar cîtă vreme nu m-a lăsat în pace chipul sîngeros al unui om care biciuia oamenii. Foarte, foarte tîrziu, şi numai după reprezentare, am descoperit că figura fioroasă ce mi se înţelenise în minte fusese cea a lui Hebro din minunata *Fîntînă a Blanduziei.* Vra să zică, auzisem, fără să ştiu asculta, glasul „ca un clopoţel de argint" al d-nei Aristiţa Romanescu !

Şi-ntr-o noapte grozavă am văzut pe bietul Bălănescu, pe care-l cunoşteau ai mei, şi pe care mă deprinsesem să-l privesc numai rîzînd, plîngînd în hohote, cu faţa-n mîni, ca un copil, în preajma unui uriaş rug de flacări. Teatrul Naţional ardea !

Peste cîţiva ani. Am iubit nespus pe un profesor... de gimnastică. Parcă-l văd cum intra în clasă, cu catalogul subţioară, cum ne chema pe fiecare să ridicăm *bombele*, cum ne ţistuia, cum, înfuriat, ne ridica pe cîte unul în braţele lui de atlet, să ne sfarme de pămînt, cum privea în ochii noştri speriaţi şi cum apoi izbucnea în hohotul cela de rîs, la care clasa răspundea ca un tunet.

L-am văzut de atîtea ori în *Nebunul din amor*, l-am văzut de atîtea ori scos la rampă, sărbătorit de către publicul care-l adora !... Era vestitul şi nefericitul Dumitrescu.

Mai tîrziu ; mai răsărit şi mai lămurit la minte. Într-o seară neuitată, în circul „Sidoli", am privit pe marele Manolescu jucînd în *Moartea civilă*. Istovit, cu ochii pe cari grimele nu mai avuseseră nevoie să-i mărească, Manolescu juca, mi se pare, pentru cea din urmă oară. Studenţii i-au dat o cunună şi-un album. Publicul a plîns şi i-a făcut ovaţii. A fost un sfîşietor „rămas bun !"...

Şi cîte chipuri iubite : Luchian, Arceleanu, Mitru Constantinescu, Rădulescu ! — s-au dus cu toţii !

La toate acestea, la toţi aceştia mă gîndesc de multe ori, căci mi-au fost dragi. Mi-a plăcut viaţa lor — chiar în cele cîteva asprimi inerente caracterului unui artist — mi-au plăcut străduinţele lor de a întrupa atîtea suflete ; şi am avut cea mai adîncă admiraţie pentru acela care a ştiut să-mi înfăţişeze pe *om*. Să închid ochii şi, gîndindu-mă la cutare artist, să-l văd neapărat în cutare rol.

Astfel, artistul cu cea mai desăvîrşită distincţie *latină* — talentatul nostru Demetriade — m-a încîntat cînd l-am văzut, acum în urmă, în *Ovidiu*. M-a mişcat adînc în actul final, cînd, sfîrşit, poetul moare în odaia zguduită de viscolul îngheţat al iernii. În cadrul acesta mi-a rămas Demetriade de cîte ori mă gîndesc la el. Şi, ciudat ! simt o mare mulţumire sufletească acum, cînd îl ştiu că se întremează, după boala grea ce a încercat, supt caldul şi trandafirul cer al Egiptului... aşa departe de viforosul Tomis.

Să ai sufletul, firea ta lăsată de Dumnezeu, şi, totuşi, dezbrăcîndu-te de ea ca de o haină, să întrupezi pe cea a altuia, e o însuşire foarte rară. Căci sînt mulţi artişti *făcuţi* : o muncă stăruitoare, îmbinată cu un talent frumos pot da, uneori, roade uimitoare. Totuşi, în jocul acestor artişti, oricît de maestru ar fi, se vede *factura*. Să rămîie însă om, în mijloacele pe cari le întrebuinţează nici măcar să se întrezărească studiul, să te absoarbă, privindu-l, acesta e darul înnăscut al celui *ales*.

Urmărind cele cinci acte ale piesei *Prostul* lui Fulda, care se joacă acum în şir şi-n care Soreanu e protagonistul, mi-am întărit şi mai mult această părere. Căci Soreanu e unul dintre artiştii *unici*, cari, pe lîngă un mare talent, au şi acea adîncă putere de intuiţie care îi ajută să creeze. Cineva îmi spunea că, după ce-l văzuse în neînsemnatul rol din *Stingerea* — rol căruia Soreanu, se ştie, i-a dat un aşa de neaşteptat relief — a rămas surprins cînd, mirat de intrarea extraordinară a artistului care înfăţişa pe inspectorul de stat Prell din *Institutorii*, căută şi citi în distribuţie numele lui Soreanu. Era de nerecunoscut. Iar cei ce l-au admirat în *Institutorii* n-ar putea bănui că tot el trăieşte şi-n Cantonistul din *Brînduşa*, sau în Kellermann, bietul Kellermann din *Heidelbergul de altădată*. Şi tot Soreanu e avocatul neînduplecat din *Falimentul* ? Dar între toate aceste roluri şi cel al lui Iulius Haeberlin din *Prostul*, cîtă deosebire ! Cîtă duioşie, ce frăgezime, ce durere sobră şi, prin aceasta, atît de adîncă ! Aceasta e taina lui Soreanu. El e totdeauna altul : o nouă scăpărare de fulger a sufletului, care luminează o altă privelişte din viaţă. Pentru aceasta, toate celelalte calităţi ale lui Soreanu : inteligenţa ascuţită, studiul pînă în cele mai mici amănunte pălesc în faţa acestei puteri oarbe, care e geniul. Dar priviți-i ochii aceia ciudați, cari răsfrîng atît de puternic lumina, că par de două ori mai mari, priviți-i fața, care, la cel mai mic zîmbet, se luminează, deodată, ca un glob electric și dă acea impresie covîrșitoare care te pătrunde, și veți simți îndată că-n dosul lor e o altă văpaie decît la ceilalți oameni.

Toate acestea fac din Soreanu un artist de geniu, care, dacă ar juca pe scene străine, ar fi și unul dintre vestiții artiști ai lumii.

...Și parcă-mi pare rău că trebuie să mă despart de această lume iubită, să amîn pentru altă dată însemnările mele despre atîția artiști foarte talentați care ilustrează scena noastră de astăzi.

(1910)

Fevruarie 1910

ÎNTÂIA DUMINECĂ

Intrăm în a treia lună a iernii, și zăpada nu s-a scoborît deasupra Bucureștiului. Orașul e hursuz, murdar, umed de ploaia măruntă, care se cerne de sus și care te pătrunde.

Trec prin Cișmigiu. Lacul își încrețește fața supt aripa vîntului rece. Lebedele albe trec cu aceeași seninătate ca-n nopțile calde și aromitoare de vară. A început să ploaie. Pe o bancă, o femeie cu ghete rupte, învelită într-un șal rupt care ascunde o legătură, privește în gol. Ocolesc grădina și o găsesc tot acolo, cu buzele mai învinețite de frig. Pe cine o fi așteptînd ? Cine a părăsit-o ? Din ce loc o fi gonit-o ? Mă apropii să-i dau cîțiva bani ; mi-i primește, plîngînd. Mă depărtez trist ; în licărirea ochilor ei am văzut toată nefericirea sufletului urgisit. Plouă mai des. Picăturile reci îmi străbat hainele. De departe mai privesc spre banca pe care femeia a rămas încremenită, cu fața întoarsă spre golul dinspre care atîția așteaptă să le sosească norocul !

Dar eu știu că norocul nu vine, căci norocul, ca orișice drumeț întîrziat, se îndreaptă spre fereastra care-l cheamă de departe cu lumina ei cea caldă.

Unde e mila omenească, mila care-ți smulge o lacrimă, care-ți înmoaie mînia, care-ți ușurează sufletul, care-ţi scoate cel de pe urmă ban să-l dai ființei nenorocite care cere o bucăţică de pîine? De cîte ori aud despre o nouă societate de ajutor, de atîtea ori surîd. Căci va veni o clipă, în vremile aceste de sălbatec egoism, cînd mila va ajunge un fel de bir pe care-l vor plăti bucuroşi cu toţii, din odaia lor, mulţumiţi că aşa pot să nu-şi mai scoboare privirile spre o nenorocire. Vor da fără să ştie cui, fără să ştie pentru ce. Şi astfel *mila oficială,* seacă, va înlocui odată, poate foarte curînd, în sufletul nostru, *mila omenească* pe care au avut-o cei dinainte.

De aceea, cînd vine o nenorocire grozavă, un cataclism, cînd pămîntul se deschide ca o gură lacomă să ne înghită, cînd apele năvălesc ca un potop, cînd natura ne pune deopotrivă în faţa cumplitei nefericiri, nu trebuie să blestemăm, ci să ne scoborîm noi în noi înşine şi să ne *reînnoim,* dacă ne mai stă în putinţă.

Pe această vreme jilavă nimeresc la cinematograf; nici nu se putea altfel. În faţa publicului nerăbdător se desfăşoară *Inundaţiile din Paris.* Şi astfel vedem aievea această dramă zguduitoare, care a rănit inima Franţei.

V-aţi gîndit vreodată ce tragice invenţiuni sînt *gramofonul* şi *cinematograful?* Ia închipuiţi-vă lunecînd toate aceste *filme* de astăzi pe dinaintea oamenilor ce vor trăi peste o sută de ani. Ce strîngere de inimă pentru acei cari vor privi trăind o lume care de mult se va fi topit în sînul pămîntului! Cu ce surprindere dureroasă poate vor asculta glasul lui Carusso, care le va cînta *Celeste Aida* — de dincolo de mormînt!

Mereu cad picăturile reci. Sînt unsprezece ceasuri de noapte. La palatul regal e bal. Pe după perdelele ferestrelor înalte se strecoară raze pieziṣe de lumină. Umbre se ivesc şi se şterg. Jos aşteaptă cupelele, automobilele cu ochii lor strălucitori. Pe trotuar privesc, în deşert, o grămadă de gură-cască. Trece o pereche. Femeia se opreşte:

— Stai, să ne uităm puţin.

Bărbatul se grăbeşte:

— Lasă-mă; mi-a intrat apa-n ghete.

La poarta cealaltă un gardist se repede şi strigă:

— Automobilul d-lui preşedinte al consiliului.

Un pungaş, cu şapca pe ceafă, ţipă, maimuţărindu-l:

— Psst! Şi-al meu!

Cei dimprejur fac haz.

Iuţesc pasul. Un cal de la o trăsură a căzut şi se zbate pe asfalt. O femeie trece grăbită. La o casă, sus, în lumina electricităţii, un polog roz înveseleşte fereastra. Şi, în noaptea umedă, culoarea lui îmi încălzeşte sufletul, ca şi gluma ştrengarului de adineoarea.

(1910)

Fevruarie 1910

A DOUA DUMINECĂ

Îmi place să rătăcesc prin mahalalele cele mai depărtate ale tîrgurilor. Prefacerile cari schimbă într-atîta *centrul* unui oraș își slăbesc din ce în ce înrîurirea cu cît îi mărești cercul, și la margini abia se simte. Trec ani după ani, cîte o jumătate de veac aproape, ca mahalalele să ia o altă înfățișare. Oamenii de pe aici sînt mai săraci, deci nevoiți să fie mai conservatori, iar *edilii* țin să lustruiască mai întăi ce cade mai repede supt ochi.

În privința aceasta, orașele noastre au o înfățișare deosebită. Le-aș asemăna cu sîmburele unei piersici : centrul, — miezul neted ; mahalaua, — coaja cu zbîrciturile ei.

Mahalalele Bucureștiului încă mai au din farmecul trecutului ; în lungul lor, casele răsar mărunte, cu ceardacuri, cu zorele încolătăcite pe ostrețe, cu umbrarul de viță din care, toamna, strugurii atîrnă ademenitori, cu pitpalacul sau mierla tradițională, cu hanurile în ale cărora curți chervanele mai poposesc noaptea.

Și cît de ciudate, de hazlii răsar în mijlocul acestei lumi unele încercări de *modernizare !*

Rătăcind mai dăunăzi c-un prieten, ne-am trezit într-o mahala prin care nu mai călcasem. Prietenul, care cunoștea Bucureștiul bine, îmi vorbea despre obiceiurile caracteristice ale acestei părți a orașului în care s-au strîns să locuiască femeile pe care nefericirea le-a silit să împartă, pe bani, dezmierdările lor silite. Și la amîndoi ne-au venit în minte unele pagini ale lui Zola, în care marele scriitor francez arată, în trăsături puternice, priveliști din viața acestor ființi căzute. Și cum vorbeam, prietenul îmi apucă, repede, brațul și-mi strigă :

— Privește !

Îi urmăresc degetul întins spre firma unei prăvălii ; citesc :

LA ÉMILE ZOLA
Magasin de coloniale

Ce potrivire între gîndul nostru și al aceluia care a pus să-i picteze, sus, chipul zbîrcit, cu privirile ascunse din dosul ochelarilor al scriitorului ? E oare numai o întîmplare apropierea între viața acestei mahalale și numele celui mai vestit zugrăvitor al ei ?... Și ne pare că din ochii încondeiați ai femeii care trece repede cu capul gol, c-un șal în spate, pe lîngă noi, s-a furișat o privire de înțelegere către chipul rece și scrutător de sus. Iar colo, din dosul ferestrei, la care seara a aprins cea dintăi lumină să bată în perdelele roșii, bănuim că pleoape obosite clipesc deasupra unei pagini din *L'assommoir* [1].

E o săptămînă de vagabondaj. Cîteodată te lovește un dor de ducă, dor de văzut lucruri noi, de-ntîlnit chipuri necunoscute, de observat *tabieturi* nebănuite ; și pornești. Unde ? Încotro ? Ai văzut o dată, de două și chiar de trei ori aceeași piesă de teatru ; și-oricum, te-ai săturat. Poate nu mai poți asculta cutare operetă care ți-a fermecat cu toate aceste copilăria. Te dor ochii de cinematograf. Ghicești, așa, prin instinct, că un oarecare conferențiar, care vorbește chiar în seara aceea, te-ar doborî ascultîndu-l.

— Atunci, prietene ?

---

[1] *Bîta* (fr.).

— Hai cu mine.

— Hai !

Un *Variété*. Ce e drept, lucrul e mai nou. Atît de nou, că nu mai țin minte de cînd nu mi-au zbîrnîit nervii mai grozav ca astă-seară. Ce urlete ! Ce brațe agitate ! Ce mișcări butucănoase !

— M-ai omorît, prietene !

— Aibi răbdare !

Și-am avut ! Dar pînă să le vie rîndul, ce tortură ! Ce vor fi căutînd acești doi tineri artiști în mijlocul frămîntului celuia, în mijlocul urletelor după pîine ? Căci amîndoi sînt două adevărate talente.

Cel dintîi, Stavil, e un *diseur* francez. Foarte simpatic, cu priviri vii, nuanțează cu o deosebită inteligență, cîntă cu tot focul temperamentului pe care într-o largă măsură îl are. Te farmecă.

E deprinderea vieții de boem care-l strămută de pe scene mai mari, unde am auzit că a debutat, care-l împinge din mijlocul unei inteligente societăți de provincie, dintr-un oraș al nostru, unde am auzit c-a fost îmbrățișat cu căldură, pe cele cîteva scînduri ale localului acestuia ?

Îmi amintesc de un tenor bun, pe care îl ascultasem, cu plăcere, cîntînd într-o trupă italiană ; mai tîrziu l-am văzut într-un varieteu, strîngînd cu cheta !

Și-am cunoscut pe vestitul artist vienez Morisson, care, venind în Iași, s-a amorezat de viața patriarhală a bătrînului oraș și-a rămas săptămîni întregi oaspele lui, pierzînd toate angajamentele ce le avea.

Firi ciudate !

Al doilea e un artist romîn de un foarte mare talent : e Iulian.

Cine ați citit minunatele pagini ale maestrului Caragiale, în cari sînt zugrăvite, cu atîta măiestrie, unele chipuri din mahalaua bucureșteană, și vroiți să le priviți trăind, mergeți de vedeți pe Iulian. Cu o neînchipuită putere de intuiție, cu o adîncime rară a sufletului, Iulian înfățișează, în carne și oase, pe mahalagioaica de București.

Toată gama simțimintelor unei femei simple, dar inteligentă, șireată, voinicoasă, încrezută, veselă — în casă, în curtea cu păsări, la împletit, la cimitir, la *aeroplanul* „neamțului", la horă — toată o găsești în felul cum o înfățișează Iulian. Ce minunat ți-o arată jucînd la horă, legănîndu-se din șale, făcînd cu ochiul, împungînd cu vorba pe cele mai bătrîne, îmbiind pe cele tinere, luînd din ce în ce mai mult suflet, ca să arate că încă-i „dînsa". Și pe lîngă aceasta, cu ce talent literar își alcătuiește monoloagele, ce bine prinde situațiile.

Mi se spune că sînt artiști de la Teatrul Național cari se duc de-l privesc cu plăcere. Iar acum, în urmă, a fost chemat la serate, în lumea mare.

Și-mi pare bine cu adevărat, căci, în felul său, e un artist rar.

Și mă întreb : oare nu e vremea să se înjghebe și la noi *„cabaret artistique"* ? Sînt atîția care-și tîrăsc talentul prin toate teatrele de varietăți. Și poate că publicul s-ar deprinde cu acest gen de artă ușoară.

Cîteodată citești un volum întreg, și tocmai la sfîrșit găsești o pagină admirabilă ; zici : „Un capriciu al autorului". Umbli zile, săptămîni întregi prin pustiu, pînă ce, în sfîrșit, dai de un mănunchi de arbori ; gîndești : „O fantezie a naturii". Rătăcești destul prin cotloanele orașelor, pînă ce întîlnești un Iulian sau un Stavil, și-ți șoptești : „O ciudățenie a soartei".

Multe poți vedea cutreierînd. În cel mai ascuns colț al lumii poate e cea mai frumoasă nestimată. Mergeți și culegeți.

(1910)

Martie 1910

A DOUA DUMINECĂ

[Fragment]

Pretutindeni : „De închiriat". Întreg Bucureştiul e de-nchiriat : magazii, grădini, palate, cocioabe, maghernițe şi chioşcuri ! Nu e loc pe pămînt în care mutatul să-şi arate mai grozav asprimea ca în capitala noastră. Aşteptaţi numai cîteva zile, şi veţi vedea şiragurile de care şi camioane cărăbănind, dintr-o mahala într-alta, dintr-un fund al tîrgului în celălalt fund, de la răsărit la apus, sute şi mii de scaune, de oglinzi, de mese, de paturi, coşcovii şi boarfe, triste şi necăjite tovarăşe ale vieţii bieţilor oameni. Din pricina lor circulaţia străzilor e îmbîcsită, tramvaiele merg la pas, automobilele se izbesc cap în cap, trecătorii dau unii peste alţii, iar caravanele cu calabalîcuri înaintează încet, cumpănindu-se, jalnice, ca nişte dricuri, prin noroiul străzilor. Şi bieţii stăpîni se află în treburi ! Îi vezi cînd înaintea, cînd în urma carelor : ici culegînd un sfeşnic de pe jos, colo tăbîrcind o legătură gata să cadă, dincolo punînd umărul să proptească cine ştie ce lucru care se desfăcuse din robia frînghiilor slab înnodate.

Şi de unde vin oamenii aceştia şi-ncotro se duc ? Păşesc spre mai bine ? Îşi tîrăsc paşii spre o locuinţă mai bună ? mai plină de soare ? mai largă şi mai aerisită ? Nu. De multe ori ies dintr-o vizuină ca să intre într-o hrubă umedă, murdară şi întunecoasă, în care razelor soarelui le e frică să pătrundă și-n care adierea primăverii nu se strecoară niciodată. În astfel de case trăiesc atîția oameni, supt astfel de acoperăminte iubesc, mor sau își petrec nopțile tîrzii, la flacăra unei lumînări, muncind ca să-și poată plăti acest ticălos adăpost!

Căci în București, proprietarii, cei mai mulți, și-au făcut din închirierea caselor, care le aduc venituri cît niște moșii, o adevărată *carieră.* Au o deosebită artă să te primească, să te momească, să se facă moldoveni dacă ești moldovean, olteni dacă te-ai născut oltean, să-ți ciripească franțuzește dacă ești străin, să te *atragă* în cocioaba lui, să-ți deie *„cea mai bună locuință“,* pînă te vede mutat. Ș-apoi! Apoi rămîne cu adevărat *proprietar.*

Iată, anul acesta și localul cafenelei „Kübler“ e de-nchiriat. *Boemii* trebuie să-și caute alt cuib. Și era o atmosferă de intimitate în sala lungă, împrejurul meselor de marmoră neagră. Dintre toate cafenelele din București, cafeneaua „Kübler“ e legată mai mult de viața artiștilor și scriitorilor noștri. Cum și-a deschis localul, dincolo, în Calea Victoriei, în colțul din fața aripii palatului regal, pe la 1898 mi se pare, repede a și ajuns locul de întîlnire al artiștilor și scriitorilor. Toate cenaclurile literare acolo își aveau sălașul, și multe reviste acolo și-au întocmit sumarele, seara, supt lumina lămpii, în preajma unui *șvarț. Papa Kübler,* un alsacian voinic, care a luat parte, ca inginer, după cît mi s-a spus, la construirea fortificațiilor dimprejurul Bucureștiului, își făcea des apariția și lua și el, ca un simplu vizitator, *șvarțul,* într-un colț, la o masă, de unde privea lumea. Acum doi ani *Papa Kübler* se desface de hotel — „Hotelul Imperial“, care ținea de cafenea — și-și mută cafeneaua în liniștita stradă a Academiei, unde își va închide ușile peste cîteva zile. Patronul va îngriji pe viitor de un hotel ce-l are la Sinaia. Dar *boemii,* ei, ce vor face?

[. . . . .]

(1910)

CĂRŢILE DE CITIRE [I]

Din întîmplare găsesc una din cărţile pe rîndurile căreia au alergat ochii mei de copil. O carte e cel mai bun prieten, spune o zicătoare ; e ceva mai mult : o carte iubită e o rudă, e o soră scumpă a sufletului nostru. Aşa mă uit la filele îngălbenite pe care le răsfoiesc, la chipurile şterse pe care le văd parcă prin ceaţa vremii ce s-a scurs. Găsesc însemnări pe de margini, cuvinte scrise încet, cu pază, cu literele întregi, înşirate ca nişte mărgele. Potrivnic aşteptărilor mele : iscălituri puţine. Cîteva chipuri desemnate, vreo două-trei flori. Un ţînţar strivit din întîmplare între două *cimilituri*. Nici un colţ rupt, — am iubit cartea aceasta, se vede c-am iubit-o. Apoi cîteva nume de prieteni, colegi de bancă : Dodou, Iarmaş... Ce s-or fi făcînd ?

A ! uite-o poezie :

Rămîi sănătos, vecine...

Stai ! Închid cartea şi spun pe de rost :

Rămîi sănătos, vecine,
A zis lupul către cuc,
Aceste ţări de rău pline
Le părăsesc şi mă duc ;
Nu mai pot trăi aice
De cîni şi...

Sînt ani, o viaţă-ntreagă de cînd nu mi-au mai scăpărat prin minte rîndurile aceste ! După 24 de ani, le înşir ca atuncea, în faţa chipului serios, înconjurat de cinstită barbă albă, al domnului Stăncescu, bătrînul director al şcoalei de băieţi de pe uliţa Patruzeci de Sfinţi din Iaşi.

Poeziile acestea simple, naive, care ne-au deprins mai întîi urechea cu ritmul versului, care ne-au trezit mai întîi priceperea, descoperindu-ne cîte un mic colţ de viaţă, poeziile acestea pe cari dascăli puţin pretenţioşi, dar cu sufletul cald, ne învaţă să le silabisim, poeziile acestea ne-au rămas în sînge, ca şi rugăciunile, pe temelia lor ne-am clădit alte şi alte cunoştinţi, şi supt noianul acestora din urmă ele au rămas sfioase, uitate, pînă cînd întîmplarea le luminează, şi le regăsim calde, săltăreţe şi uşoare, cum eram şi noi atunci pe cînd le învăţam.

Să încerc să fac vreo apropiere între acest vechi *Povăţuitoriu* al marelui Ion Creangă şi noile cărţi de citire *confecţionate* astăzi ? Nu. Mai deunăzi, răsfoind c-un prieten unul dintre aceste manuale de citire, am găsit cele mai groaznice bîiguieli pe cari limba omenească le poate îngăima. Oare ce sînt frazele acele moarte, searbede, băţoase, ce sînt siluirile acele ale sufletului tînăr, ce sînt poeziile uscate ca iasca, fabricate, în adevăratul înţeles al cuvîntului, de către oameni cari cred că formularul ministerial îţi aduce o dată cu el şi talentul !

Dar abecedarul, povăţuitorul la scriere şi cetire, cum îl numea atît de bine Creangă, e *cartea sufletului* mai înainte de a fi aceea a minţii. Povăţuitorul ar trebui alcătuit de cei mai dăruiţi sufleteşte dintre profesori, de cei mai mari poeţi şi prozatori romîni ai vremii. În cărţişoarele acestea trebuie sinceritate, trebuie mai ales căldură. Sufletului tînăr căldură şi îndemn voios îi trebuie. Pe ramura aceasta fragedă altoiţi virtuţile cari vor rodi mîine, nu lipiţi bureţii treptelor formale. Numai aşa vor înţelege şi copiii că, într-adevăr, cartea e un bun prieten, un sfătuitor înţelept, de care trebuie să asculţi.

S-ar părea ciudat, dar cred că pentru țara noastră e un adevăr ; nu atît felul cum s-a predat învățămîntul în școli, dar mai ales chipul sec, lipsit de orice înmlădiere, în care au fost scrise cărțile a înăbușit chemarea multor tineri pentru științe.

Un prieten mi-a arătat, acum cîteva zile, o carte rară. O carte de citire alcătuită anume pentru soldați. Autorul ei e marele Vasile Alecsandri, în unire cu un general. Am răsfoit-o. Dintre cărțile ostășești pe care le avem, neîndoios aceasta e cea mai bună. Înlocuindu-se unele părți privitoare la vechile regulamente și la armamentul de pe atunci, cartea aceasta ar aduce un adevărat folos oștirii.

Numai așa nu vom auzi, cum am auzit deunăzi, o companie în marș cîntînd :

Colo-n grădiniță,
Supt bolta de viță etc.,

cîntecul acesta care mai bine de-un an obsedează, ca un fel de pedeapsă a urechilor, țara noastră.

Să închei cu un paradox, sau poate c-un adevăr :

Dacă vrei să afli cît de temeinică e înaintarea unui popor, ia-i de-i cercetează abecedarele. Acolo vei găsi sămînța recoltelor trecute și-ți vei da seama astfel în ce pămînt vor germina cele viitoare.

(1910)

IAȘUL ÎN IULIE 1910

Scrisoare către D. Anghel

În legănarea trenului care mă duce din Iași, mă gîndesc la tine, prietene, la admirabila ta carte *Fantome*, din ale căreia fragmente mi-ai citit cîteva și în care ai descris viața și înfățișarea capitalei Moldovei de acum 20—25 de ani.

Nu știu de cînd n-ai mai văzut orașul copilăriei noastre, eu însă l-am regăsit după o lipsă de 10 ani, scurtă vreme cînd te gîndești la noianul deceniilor cari se scurg, atît de lungă însă cînd îți dai seama de cîte schimbări se pot făptui nu numai în lumea dinafară, ci chiar în sufletul tău.

Așadar, te cred că ți-ar plăcea să știi înfățișarea Iașului de astăzi, și de aceea îți însemn aici impresiile sincere pe care le-am încercat, revăzîndu-l, impresiile ferite de orice floare stilistică, tocmai ca să îmbrace mai bine haina adevărului, haină care, știi bine, trebuie să-și aibă croiala strîns tăiată pe trupul unui fapt.

Am ajuns în Iași dimineața, cu trenul de Roman, acela care, intrînd în gară, îți perindează prin fața ferestrei vagonului întreaga mahala a Păcurariului, mahala pitorească, locuită de scapeți, stăpînii cailor frumoși, urmașii oarecum ai vestiților poștalioni mai bărbați, cari pe această uliță, în goană nebună, chiuiau și-și îndemnau caii spre Țara Muntenească.

Ajuns în gară, rămasă cum o ştii, vederea mi se loveşte, la ieşire, de un turn înalt şi alb. E una dintre noile clădiri menite să înfrumuseţeze şi să folosească Iaşului. Privindu-l, îmi închipui că e un observator astronomic !

Atîta doar mai lipsea acestui oraş „al culturii" romîneşti ! Mă înşelasem. Crede-mă, dragul meu, sînt aşa-zisele *antrepozite,* clădite şi închise, de ce? Dumnezeu ştie ! cocoţate şi vîrîte în vederea tuturor, pentru că acolo unde faci puţin, cauţi să amăgeşti, cu ce poţi, ochii aceluia care vrea să cerceteze.

Mă grăbesc spre tramvaiul electric. Din toate părţile îl asaltează vro patruzeci de oameni. Or fi vreo cîteva vagoane ? Nu ! Încăpem numai bine, nas la nas. Conducătorul blajin e cît se poate de primitor. Vechea ospitalitate a Moldovei noastre !

În Piaţa Unirii. Privesc minunat : ştiam că în Iaşi e pace. Şi cînd colo : adevărate baricade, redute, bastioane. Mă uit îngrijat. Cineva mă lămureşte : sînt lucrările pentru aducerea apei. Ştii, prietene, apa despre care se vorbea şi în copilăria noastră, nu cu atîta patimă, fiindcă pe atunci, spuneau bătrînii, vinul era încă aşa de bun şi de ieftin în Moldova.

Dar să-ţi vezi, prietene, colţul pitoresc din faţa lui Petru Bacalu, să dai cu ochii de intrarea străzii Golia ! Case dărîmate, ziduri despuiate, cărămizi împrăştiate. Se clădeşte Iaşul din nou ? Antiriul acesta peticit mai poate fi făcut dintr-o bucată ? Într-o sută de ani, de azi înainte, o să-l mai poată întregi cineva ?

Copiii copiilor noştri, numai ei vor putea răspunde la întrebarea aceasta.

Un negustor mi se plînge că o să i se dărîme casa din pricina săpăturilor. Îşi sprijină pereţii cu pari şi stîlpi de lemn.

— Cînd va înghiţi pămîntul nămolul ăsta, cînd se va aşterne asfaltul peste aceste răni deschise ?

Ciudat şi negustorul ! Cum i-aş fi putut eu răspunde la o asemenea întrebare copilărească ?

De-abia a doua zi mi-am dat seama că neguţitorul avea oarecum dreptate să-mi ceară şi părerea mea. Fiind nevoit să trec cu trăsura printr-acea vestită stradă, în care mulţi au primit plăcerile ieftin şi au scăpat de ele atît de scump, mi-am muşcat limba pînă la sînge în nişte hopuri groaznice, înecate de praf, cari mi-au amintit descrierea Iaşului din 1844 a lui Mihail Kogălniceanu. La una din gropile aceste, birjarul, care era cît pe ce să cadă de pe capră, începu să blesteme, să-mi îndruge ceva. E vorba iar de apa de la Timişeşti. Uliţa suferise operaţia pe care celelalte vecine ale ei o încearcă acum.

Şi întrebarea neguţitorului îmi veni de astă dată în minte, cu un răspuns din parte-mi pe care nu-l dau aici.

E o arşiţă ! La „Tufli" iau o îngheţată cu un prieten. Îmi amintesc vorbe, scene petrecute ici, lîngă mine. *Fantomele* tale prind să mă ademenească. Dar tresar ; tocmai la vreme. Un muc de ţigară îmi cade, tocmai de sus, pe farfurioară. Ridic capul : în balconul „Jockeului-club" se plimbă cîţiva domni !

Dincolo de oleandrii cari şi pe atunci înconjurau cofetăria — îţi aminteşti ? — vreo trei cerşitoare îmi înfăţişează pe bătrînele Parce. La plecare le miluiesc pe cîteşitrele. Să fiu sincer : pe una o *favorizez,* — îi dau mucul de ţigară căzut din balcon. Pare că a impresionat-o grozav. Le-aş fi dăruit şi pe celelalte cu cîte unul la fel, dar, mă ştii, nu fumez. Şi ca să aştept supt balcon pînă ce vor cădea alte două !...

Mi se spusese că-n Grădina Publică s-au făcut îmbunătăţiri. Adevărat. S-a lărgit aleea principală, şi prin mijlocul ei s-a aşternut o peluză. În schimb s-a distrus admirabilul *parter* de flori din dreapta monumentului cum intri. În locul lor... o mulţime de movili de pămînt.

Nu cred să fie lucrările pentru aducerea apei !...

E sărbătoare. Aleile forfotesc. Cîte chipuri cunoscute ! Copilele de ieri acum sînt mame. Mă uit la ele. Atîtea amintiri îmi năvălesc în suflet ! Tresar... iarăşi la vreme. În trei părţi ale grădinii răsar sunete de instrumente. Tot romanţios Iaşul ! E vreo *Pastorală* sau *Visul rezervistului ?* D-l Cirilo — simpaticul domn Cirilo, pe care mi-l amintesc cu chipiul puţin aplecat pe-o ureche, în uniforma albastră a dorobanţilor — conduce muzica comunală.

Restul grădinii e fără de alei îngrijite ; copacii, cari ne ascundeau aşa de bine *poterile*, răriţi... ca şi mulţi dintre prietenii pe cari nu-i voi mai vedea niciodată !

Copoul, şoseaua, tot atît de fermecătoare supt farmecul lunei.

Prin Păcurari. Neschimbat, neschimbată pînă şi văpseaua parmaclîcurilor, pînă şi petele caracteristice de rugină de pe ziduri ; aceleaşi locuri pustii, acoperite de spini, aceleaşi pitării, aceleaşi cîrciume. La porţi, aceleaşi chipuri spîne de scapeţi. Numai cîteva case şi-au închis pleoapele, ca şi cînd le-ar fi ruşine de anunţul de deasupra : „De vînzare".

Moda cucoanelor mi se pare cam înapoiată : numai două-trei rochii „împiedecate". În schimb, o *inovaţie* la... coşurile trăsurilor : birjarii le ţin pe jumătate ridicate, de te acoper ca o streşină deasupra capului. Dacă n-o fi o măsură împotriva prafului, atunci de bună seamă e o... cochetărie.

Palatul administrativ se reclădeşte. Praful cărămizilor preface în purpură mantia de bronz a lui Ştefan cel Mare. Călare, cu mîna ridicată, voievodul nici gîndeşte la ceea ce se petrece în dosul lui. Măreţul gest de ameninţare al buzduganului pare, în fiecare clipă, că ia fiinţă...

Tîrziu ; noaptea la 12 ceasuri, în Tîrgul-de-Sus, în faţa *medeanului*. Un beţiv, clătinîndu-se, aprinde nişte artifiţii. Şerpişorii de foc varsă scîntei şi, într-un pocnet, luminează piaţa, adunînd lumea. Vreo douăzeci de oameni privesc şi rîd. Un ştrengar dă beţivului brînci ; acesta cade în nas. Ne oprim : la lumina felinarului vedem cum i se scurge, celui căzut, sîngele din nas. Doi vardişti admiră fericiţi acest spectacol gratuit care le mai scurtează posomorîtele ceasuri ale veghei.

În Piaţa Unirii prietenii iau bere. Alt beţiv, un birjar, bate cu o biciuşcă într-o masă, dînd astfel, cum îl taie capul, semne de admiraţie pentru bătrînul care zice aşa de frumos din nai. Cîteva sute de spectatori îl privesc cu multă bunăvoinţă. Chelnerii se roagă de beţiv ; melomanul, încăpăţînat însă, scoate înainte exclamaţii de admiraţie din codiriştea biciuştei sale atît de simţitoare. Masa sună ca o darabană şi nu tocmai în cadenţa romanţei lui Gounod.

Dormez, dormez, ma belle ! [1]

Distracţii : cinematografe.

Ceea ce-am văzut în dosul unui local mare, la care se adună lume multă, întrece în murdărie tot ce mintea cea mai răuvoitoare ar putea născoci.

Şi noi, cari, tocmai de la celalt capăt al ţării, ne îngrijim de ivirea holerei lîngă Prut !

Întorcîndu-mă spre casă, iubite prietene, mă gîndeam la tot ce-a fost acest oraş, la tot ce-a dat, la ce nu i se dă şi i s-ar putea da. Mă gîndeam că toţi l-au părăsit, că, cu toate văicărelile cîtorva, lumea s-a deprins, cum te deprinzi cu un vuiet pe care de la o vreme nu-l mai auzi, că cei din el nu mai pot deosebi schimbarea petrecută zilnic, supt ochii lor, mă gîndeam, în sfîrşit, că n-a venit încă omul de energie şi de inimă care, tăcînd şi făcînd, să-i dea Iaşului ceea ce i se cuvine.

---

[1] Dormi, dormi, frumoasa mea ! (fr.)

Și cum gîndeam astfel, un vuiet prelung, un țipăt sfîșietor de pasăre rănită mă face să tresar. Privesc. E un poștaș care trece ca o umbră, ducînd grăbit, pe bicicletă, o veste. Țipătul îl scosese el din sirena prin care dădea de veste întîrziaților să se ferească. Vaietul s-a pierdut, s-a stins ca un suspin. Iar eu, prietene, în sufletul meu l-am semuit c-un gemăt de durere, c-un gemăt adînc, venit din lumea fantomelor tale !

(1910)

OMIDA. — „OMIDA LITERARĂ"

Luna mai. De sus, din creștetul bolții, un văl alb de mireasă se lasă peste fire. E primăvara, vestitoarea rodniciei. Supt cireșii înfloriți, întins pe iarba umedă de fragedă ce-i, cu mîinile pernă supt cap, privesc la bogăția floarei albe, la ninsoarea petalelor ușoare. Din înalt, strecurîndu-se ca un șipot, curge lumina și-mi stîmpără setea privirii. Închid ochii înlăcrămați și mă gîndesc...

Din dărnicia pămîntului acestuia atîtea răsar ! Dar ce podoabă mai mîndră ne zămislește țărîna, pentru cine mai bucuroasă își sfîșie ea sînul, ca pentru trunchiul înalt al copacului uriaș ! Și cine anume își arată pe lume mai din prisos dărnicia decît copacul ! El ne dă roada, el ne înfășoară cu umbra lui, el ne încălzește trupul, și tot el ne strînge în brațele raclei lui, și-n îmbrățișarea lui dormim de veci. Leagăn și sicriu din el ne facem. Prieten și tovarăș scump și nedespărțit.

Așa gîndeam. Și cum stăteam cu ochii închiși, simții pe frunte o durere. Pun mîna și mă-nfior. O omidă. O omidă căzută din floarea aceasta îmbătătoare ? Mă uit la ea jos, o văd căzută pe iarbă lîngă mine. Ce legătură poate fi între petala străvezie, țesută din lumină parcă, și-ntre dihania aceasta lipicioasă, tîrîtoare ca un șarpe, fără să aibă mlădierea lui ; acoperită ca fiarele de peri, fără să aibă nici trupul, nici puterea lor ; plină de veninul usturător pe care-l lasă ori de ce s-ar atinge ?!

Ridic piciorul s-o nimicesc. Parcă înțelege : se-ncolătăcește. Și simt dinainte fiorul care o să mi-l dea strivirea trupului moale, lunecarea talpei pe sucul verde și otrăvitor.

Și deodată parcă mi se face lumină dinaintea ochilor. S-ar părea cu neputință ; și, totuși, din hîzenia aceasta se naște cea mai încîntătoare vietate de pe pămînt.

Ce legătură poate fi între tîrîtoarea aceasta și petala suavă, mă întrebam ? Dar care poate fi legătura dintre ea și fluturele gingaș, dintre ea și floarea zburătoare, dintre ea și crîmpeiul acela de curcubeu prăfuit de soare și-nviețuit de zefir ! Și totuși e așa. Înlătur piciorul, rup o frunză, apuc cu ea omida și o arunc departe.

Și astfel vara va avea un fluture mai mult !...

De zăduful vieții ce bine te odihnești supt copacul bătrîn de veacuri, supt măslinul sfînt al înțelepciunii și-al frumosului. Ce bine te ocrotește și te povățuiește el. Fiecare braț al lui e o credință, fiecare ramură e o înțelepciune, fiecare frunză, un cuvînt !

Copac cu rădăcini în sufletul omenesc, cu suc hrănit din viață, copac al literaturii !

Nici tu însă nu poți scăpa, și tu trebuie să-ți împlinești soarta, și din bogăția frunzișului tău se va hrăni *omida*.

...Privește-l cum se pleacă, uite-l cum își îndoaie șira spinării. Ce asemănare poate fi între trunchiul tău, drept în lumina soarelui, și încovoierea lui ? Ce legătură între șopotul tainic al frunzișului tău și șișăitul suflat printre buzele lui uscate de setea invidiei ? Și rînjetul acela care țîșnește printre dinții stricați, ce se-mprăștie în barba rară ; și privirile acele șterse, din fața scofîlcită ; și strîngerea aceea nervoasă, ca a unei strune ce se desprinde și se încolătăcește împrejurul ei, toate acestea ce legătură au cu tine ?...

Să ridici piciorul, să nimicești ? Dar fiorul acela al trupului strivit ; dar veninul pe care-l împrăștii supt talpa ta ; dar... ah ! dar fluturele care poate, chiar dintr-o astfel de omidă, ieși cîndva în soare !

...Artistule, aruncă numai omida, departe de tine. Și-n sufletul tău curat nădăjduiește, da, nădăjduiește că, făcînd, ai lăsat poate un fluture mai mult pe lume !

(1910)

„CHESTIILE VITALE" ALE NEAMULUI !

ICOANE DIN VIAŢĂ

[Fragment]

Gîndiţi-vă cum se vor fi căutat unele boale mai înainte ca genialul Pasteur să descopere acele milioane de legiuni nevăzute cari duc un război atît de crîncen vieţii omeneşti. Şi, prin analogie, gîndiţi-vă şi la felul cum sînt privite şi să zicem *curarisite* atîtea boli sociale, boale cunoscute supt denumirea de: „chestia ţărănească", „chestia sinodală", „analfabeţii", „chestia culturală", — „chestiunile vitale", în sfîrşit, ale neamului nostru.

S-ar părea că-n dezlegarea acestora n-ar fi nevoie de *microscop,* cu alte cuvinte de o privire mai amănunţită, cu tot dinadinsul mai adîncă, fiindcă pricinile lor ar sta în afară, în văzul tuturor.

Ca privitor al lumii acesteia, pun deci la îndemîna celor interesaţi cîteva icoane *adevărate* din viaţa de toate zilele, să zicem cîteva *culturi microbiene* din viaţa ascunsă ochilor deprinşi să vadă numai de departe şi în cuprinderi largi.

Într-un sat din Moldova, lîngă o apă. Nu demult. Unor bieţi bătrîni le moare feciorul. Tatăl, ce să facă ? Cel dintîi gînd al lui, se înţelege, îi aleargă către preotul satului. Se duce ; îl găseşte acasă ; îşi scoate căciula, o învîrteşte, o suceşte, pînă ce-i vine graiul :

— Sărut mîna, sfinţia-ta... mi-a murit feciorul !...

— Dumnezeu să-l ierte ! răspunde preotul.

— Păi... am vrea să-l îngropăm, după rînduiala creştinească, sfinţia-ta...

— Bucuros. Faceţi sicriul... Dar ce-mi daţi ?

Ţăranul iar suceşte căciula, se-neacă ; ce să răspundă ?

— Păi... doar sufletul din noi, sfinţia-ta, că altceva n-avem !...

— Atunci du-l şi fără popă, zice preotul.

— Da' cum s-ar putea, sărut mîna, una ca asta ?... Că părinţi din părinţii noştri în legea asta s-o îngropat...

Dar sfinţia-sa a rămas nestrămutat în hotărîre.

A doua zi iar a venit moşneagul.

— Ce-mi daţi ? întreabă din nou preotul.

Şi iar s-a dus ţăranul. Şi a venit şi-a treia zi, dis-de-dimineaţă. Sfinţia-sa însă una ştia. Atunci a plecat moşneagul. În sufletul lui numai Dumnezeu ştie ce clocotea. Iar peste noapte i-a răsărit moşneagului şi un gînd în cap. Şi, repede, şi-a prefăcut bătrînul gîndul în faptă. Cînd s-a trezit a doua zi dimineaţă sfinţia-sa din somn şi a ieşit pînă-n tindă, să vadă cum e vremea, a rămas încremenit în prag. Pe prispă sta singur, în sicriu, mortul, şi-l aştepta. A alergat sfinţia-sa la ţărani :

— Hai, moşule, hai, mătuşă, de-om îngropa mortul.

Dar ţăranul a dat din cap, îndărătnic :

— Baiu, părinte, că doar de-amu ii datorinţa sfinţiei-tale să faci ce-i ştii cu el.

Şi dă-i ; şi roagă-l. Ţăranul, nici gînd.

— Apoi uite ce-i, zice sfinţia-sa, văzînd că n-are încotro, voi da şi vreo zece lei de parale, să aveţi cu ce să-i faceţi comîndul. Da' hai de-om îngropa mortul.

— Apoi, se mai codeşte bătrînul, unde-s paralele ?

— Uite-le...

Şi-aşa au dus pe răposat la groapă.

...Şi mă gîndesc la *anatemele* pe care înaltpreasfinţii şi le-au trimis mai dăunăzi ; mă gîndesc la legea sinodală ; mă gîndesc la cei cari mai vor să sporească scaunele de episcopi. Dar la părintele Ion, fie-i ţărîna uşoară, că a murit şi el, săracul, şi multe păcate grele a mai avut, la părintele Ion din satul acela din Moldova, şi la alţi atîţia cîţi vor mai fi ca el, cine s-o fi gîndind ?

În acelaşi sat. Se iau la ceartă doi oameni : unchiul şi nepotul. Bătaia e gata. Nepotul, vînjos, pune mîna pe ciomag şi-l stîlceşte pe bătrîn, de-l lasă jos în nesimţire. Din bătaia aceasta, bătrînul, dus la spitalul „Sf. Spiridon" din Iaşi, se alege c-un picior tăiat. L-am văzut pe nefericitul schilod şi l-am întrebat :

— Ei, şi nu l-a durut inima pe nepotul dumitale cînd a văzut în ce stare te-a adus ?

Îmi răspunde :

— Ehe ! conaşule, cînd m-o văzut fără de-un picior, s-o fudulit la oameni şi le-o spus : „Am făcut ce-am făcut şi i-am scos un bou din jug !"

„I-a scos un bou din jug !" — l-a lăsat fără de-un picior !

Care altul decît Shakespeare ar fi găsit un cuvînt mai grozav, un cuvînt de ură mai înspăimîntătoare, ca acest ţăran ?

[. . . . .]

Într-un *varieteu* din Bucureşti. Pe scenă, un cîntăreţ înşiră cuplete grosolane, cu cele mai murdare necuviinţe. La o masă, o întreagă familie : tatăl, muma, trei fete şi-un băiat de liceu. Fetele sînt în uniforma neagră, cu guleraş alb, de şcoală. După fiecare cuplet, tatăl, fericit, aplaudă şi strigă : *„Bis !"* Muma rîde cu poftă. Fetiţa cea mare, de vreo 13—14 ani, zîmbeşte şiret pe supt pălărie ; parcă ar zice părinţilor ei : „Şi-ncă nu-nţelegeţi voi toată *fineţea* poeziei, dar cum aţi mai rîde dac-aţi pricepe-o cum o pricep eu !" Băiatul de liceu şuşoteşte la urechea surorii mijlocii. Fără de-ndoială, îi dă lămuriri.

...Cîte *circulări* trimite ministerul profesorilor şi profesoarelor pentru elevi şi eleve. Dar părinţilor cine să le deie circulări...

Atîtea lucruri mici, pe lîngă marile „chestiuni vitale" ale neamului, cine să le mai ieie în seamă !

(1910)

ARTISTUL ŞI LUMEA DINAFARĂ

Citirea unei nuvele publicate de curînd m-a făcut iarăşi să mă gîndesc la legătura dintre scriitor şi lumea care-l înconjoară, la ceea ce el alege din ea şi ce anume adaogă dînsul realităţii pentru înfăptuirea operei sale. Cunoscînd mediul din care autorul nuvelei de mai sus a căutat să se inspire, am putut controla cu uşurinţă chipul în care faptele s-au răsfrînt în mintea lui şi ce anume a crezut dînsul că trebuie adăogit lucrării pentru ca să-i dea o întregire.

Cu prilejul acesta m-am încredinţat şi mai mult că *reţetele* nu pot folosi decît în farmacie şi îndeletnicirea culinară, că arta e în afară de orice siluire, că *intuiţia,* puterea de a pătrunde şi a descoase viaţa, e singurul izvor al adevăratei arte. Intuiţia nu e reţetă, ci un dar cu care Dumnezeu îşi miruieşte alesul. Iată pe autorul nuvelei, aşezat la masa lui de scris, vrînd să înfăţişeze o privelişte a mizeriei. Întru acest scop îşi închipuie sau îşi aminteşte un pomelnic de datorii, cu ţifre exacte, fiecărui creditor, îi adună pe aceşti din urmă la fereastra unui subsol mucegăit, înnoadă o ceartă de mahala între cei doi soţi cărora vrea să le arate sărăcia, şi din contrastul glasului piţigăiat al femeii dinăuntru şi răgetele creditorilor dinafară scoate *efectul* mizeriei omeneşti ! Dar ce păcat că faptele şi suferinţele omeneşti nu se pot amesteca în proporţiile în care se amestecă ouăle cu untul ca să iasă nişte jumări bune. Căci realitatea nu poate fi interesantă decît prin ea însăşi ; transpusă, în toată cruditatea ei, fie pe-o pînză, fie într-o scriere literară, realitatea rămîne înjosită tocmai fiindcă luînd-o de pe temelia ei firească o aşezi pe o alta şubredă. Fotografia nu poate înlocui pictura, nici stenografia, literatura. N-ai avea atuncea decît să porţi la îndemînă un creion, să notezi orice convorbire ce ţi s-ar părea interesantă şi s-o aşterni apoi pe hîrtie. Şi să-ţi închipui cu asta că ai descoperit încă un colţ al sufletului omenesc ! Dar arta *creează* ; realitatea prinsă de ochiul unui artist e *din nou creată,* crudităţii ei i se adaogă căldura sufletului acelui artist şi, îmbrăcată numai în acest nou vestmînt, ea poate să aibă dreptul la o nouă viaţă, la o viaţă veşnică dacă vestmîntul îi va fi ţesut mai luminos. Sufletul unui artist pătrunde realitatea, o desface apoi în toate adîncimile ei şi i le colorează în culori suave, eterizate, deosebite de cele cari o acopereau în întîia ei fiinţare, cum raza de soare desface din picătura incoloră de apă cele şapte culori eterice ale curcubeului ceresc. Aceasta pentru ceea ce artistul alege din lumea înconjurătoare. Ce-i adaogă, ca să-i dea o întregire ? Îi adaogă cîte ceva din întregul capital de observaţie pe care ochiul lui, în chip inconştient, l-a cules din atingerea lui cu viaţa. Aceasta e lucrarea cu adevărat mintală, lucrarea neprevăzută, acesta e rîul al căruia curs îl ştii, fără să poţi bănui supt ce efect de lumină îşi va duce undele în clipa ce vine. Din acest capital de observaţie şi experienţă răsare partea cu adevărat personală a scriitorului, care-l şi aşază pe scara valorilor. E singurul capital după care nu trebuie să alergi, el se dă singur prins în capcană ochiului dumnezeiesc deschis deasupra lumii, ca să-i cucerească tainele.

Mai rămîne de ales forma în care să-ţi îmbraci opera literară. În deosebire de pictură şi arhitectură, cari trebuiesc neapărat să ţie seamă de *proporţii,* literatura e elastică, dînsa nu-ţi dă un număr de cuvinte, sau o lungime de frază pentru o anume situaţie ; meşter să fii, poţi mări sau scurta o descriere, fără ca opera să sufere ceva. Trandafir sălbatec, cu patru petale, trandafir de seră, cu sute, nici gingășia, nici eleganța uneia nu e în dauna celeilalte. Dacă Maupassant, dintr-o singură pagină, îți dă înfățișarea furtunatecă a mării, cine poate bănui că un Michelet îți strecoară același fior în zeci de pagini ? Și ca să amintesc iarăși despre nuvela de mai sus : nu un catastif de socoteli și polițe poate să-ți arate mizeria cuiva, ci numai o singură rază de soare, coborîtă de pe fereastră, peste o treanță de covor, așternut pe niște podele măcinate de vechime, poate să înfățișeze mai bine sărăcia unei biete odăițe ! Și iarăși, același colț, văzut de ochiul unui maistru, poate lăsa cîteva pagini de o rară frumusețe.

...Dar dacă spinul se răsfață pe o tulpină tot atît de înaltă ca și-a crinului, cine poate lua floarea unuia drept a *celuilalt ?*

(1910)

Un articol al lui Faguet

SCHILODIREA LIMBII

Eminentul critic literar Émile Faguet a scris, zilele trecute, un articol în care arăta primejdia prin care trece limba franceză, atît de mult disprețuită astăzi de către tinerele generații ale Franței. Articolul lui Faguet a avut un mare răsunet, și teama, care pînă mai ieri stătea înăbușită în sufletul multora, se revărsă îndată prin articole și destăinuiri cari, venite cum sînt din partea profesorilor de limba și literatura franceză, au o deosebită însemnătate. Ziarul *Gil Blas* a deschis o anchetă, și răspunsurile primite trebuiesc citite de toți acei cari cred că limba unui popor e cea mai puternică pavăză a lui.

Disprețul pe care tinerimea franceză îl arată literaturii clasice franceze, gustul bolnav care o apropie tot mai mult de literatura decadentă, așa de în floare astăzi, dar atît de șubredă și de falsă în chiar esența ei, cred că e pricina de căpetenie a înjosirii unei limbi universal cunoscute și al cărei capital de cuvinte a putut da omenirii cele mai desăvîrșite capodopere literare. *Jargonul* despre care vorbește Faguet e însăși limba aceea care, înlocuind valoarea cuvîntului, îl preface, limba care, neputînd exprima cugetările bolnave și nebuloase ale poeților de duzină, e refăcută, ajungînd supt condeiul lor o siluire, un fel de *esperanto,* pe care numai cîţiva adepţi o pot înţelege. Fireşte că atunci, între operele lui Corneille, Racine, ale lui Molière, ale unui Mérimée şi Flaubert, ba chiar între ale lui Baudelaire şi Verlaine, aceşti mari premergători ai nimicniciei literare de astăzi, şi scrierile sutelor de poeţi şi prozatori de astăzi e o adevărată prăpastie. Şi cum opera clasică cere gîndire şi o adîncă cunoaştere a limbii, în vreme ce proza de astăzi desfătează, iar versurile alintă frumos auzul, fireşte că spre aceste din urmă pagini ochii tinerimii vor alerga mai repede decît spre cele dintîi.

Dar limba e cea mai sfîntă moştenire a unui popor, ea e a tuturor şi pentru toţi din acelaşi neam.

Ea e întrupată, alcătuită, şlefuită în cursul a zeci de veacuri, răsărită din trebuinţele, din durerile, din bucuriile şi suferinţele unui popor, şi din întreg acest material cîţiva aleşi culeg ce e mai trainic şi mai bun, de îmbracă, în veşmîntul ei, opera literară.

Iată de ce, cînd cîţiva oameni rău îndrumaţi, cînd cîteva suflete bolnave şi doritoare de forme noi, fie ele şi goale, vin să împrăştie şi să desfacă ceea ce ani după ani s-a adunat şi s-a alcătuit, cu dreptul trebuie să se găsească cineva care să arate primejdia.

Şi fiindcă într-o ţară cu o literatură de sute de ani se discută cu atîta aprindere chestiunea schilodirii limbii, se cuvine să ne gîndim şi la soarta limbii noastre, care, din fericire, în clipa de faţă curge într-un vad firesc. Luptele care s-au dat pentru curăţirea limbii noastre, pentru ocrotirea ei împotriva latinizării, spre care căutau s-o împingă cîţiva rătăciţi, sînt cunoscute. Acum avem o limbă literară a căreia şlefuire se face pe fiecare zi de către mănunchiul de scriitori contimporani. Primejdia însă stă în aceea că, printre aceşti scriitori, caută să se strecoare elemente noi, o seamă de tineri adepţi ai noului curent care bîntuie, în vremea de faţă, mai toate literaturile. Şi, astfel, împotriva acelora cari vor să întemeieze o limbă literară, ca o urmare firească a limbii noastre strămoşeşti, îmbogăţită fireşte cu un nou capital de cuvinte, cari au avut puterea să intre şi să rămînă alături de cele băştinaşe, vin alţii cari vor să creeze, să inventeze cuvinte noi, sonore, dar fără sens — neologisme — care nu pot avea nici o înrudire cu limba noastră, sau arhaisme îmbrăcate într-o formă modernă, cuvinte pretenţioase sau schiloade, a căror valoare nu poate fi preţuită decît de acei cari le dau un loc în scrierile lor caraghioase. Acesta e *jargonul,* care caută şi la noi o *încetăţenire,* de altfel, şi-n cele mai multe cazuri, ca şi creatorii lor *[sic]*; acesta e *jargonul,* care a pus pe gînduri şi pe apărătorii limbii franceze. Pentru puţinul bun pe care ni-l poate aduce o asemenea literatură, răul pe care-l poate propovădui e covîrşitor. Lasă că dacă o astfel de criză poate lovi o literatură bătrînă, ca cea franceză, la noi dînsa nu poate fi decît un reflex, o imitare cu atît mai primejdioasă cu cît e efectul unei limbi atît de cunoscută de noi, atît de citită în ce a produs dînsa mai searbăd şi mai fără de preţ. Vitrinele librăriilor noastre nu au de-ajuns rafturi ca să răsfeţe, în lumina lămpilor lor, copertele atîtor şi atîtor volume, hîrtie care, în litere frumos turnate, cuprinde cele mai grozave rătăciri literare. Dacă această literatură are sau nu o înrîurire asupra tinerelor generaţii de astăzi, o pot spune, mai bine ca oricine, directorii de reviste literare, cari primesc, pe fiecare zi, un noian de versuri scîlciate, lascive, scrise în cea mai netrebnică şi înstrăinată limbă, versuri cari trec de-a dreptul din genţile de şcoală ale liceanilor în coşul primitor al redacţiilor.

Totuşi — şi aici e partea cea tristă — într-anumite cercuri, acest jargon capătă încuviinţare, ba chiar o oarecare încurajare. Aceasta mă şi face să îndemn pe toţi să citească articolul lui Faguet şi întreaga anchetă a ziarului parizian *Gil Blas*. Se vor încredinţa, fără de îndoială, de răul pe care unii *nechemaţi* îl pot face limbii, şi prin urmare literaturii noastre.

(1910)

DE LA ŞCHEIA, LA HÎRLĂU-MACSUT

În zorii zilei plecăm în trăsură din curţile Şcheii.

Nimic nu e mai frumos ca un drum de ţară în faptul dimineţii, cînd roua încă nu-i sorbită de soare, cînd ţarina e jilavă, cînd vitele de muncă, de-abia trezite, stau de rumegă, încremenite pe tăpşane. Atunci ciripitul ciocîrliei îţi merge drept la inimă şi simţi, cu toate simţurile tale, că trăieşti la ţară.

Cînd ne dăm bine seama, Şcheia e rămasă mult în urmă, de-abia îi mai albesc zidurile, numai plopii se înalţă parcă spre cer, să ne mai zărească.

O pădure de stejari tineri, subţiri, înfrunziţi în tot lungul trunchiului lor, cu vîrfurile mlădioase, ca nişte bice împodobite de nuntă, ne întovărăşeşte o bună parte din cale. Cînd ne despărţim de dînsa, dăm de-a dreptul în pădurea Strungăi, şi bolţile de verdeaţă ne fură lumina celor dintîi raze de soare, care licăresc, colo, în depărtări, şi se preling pe cărări, repezi, ca nişte şopîrle cu solzi de aur.

Apoi băile Strunga, cu mormîntul, săpat numai de două zile, al stăpînului lor de pînă mai ieri. Şi-n sfîrşit valea, valea largă şi deschisă vînturilor, în cuprinsul căreia, în această dimineaţă frumoasă de vară, parcă clocote lumina. Şi ochiul ne fuge departe, pînă în tîrguşorul alburiu de departe, în faţa căruia, ca o vorbă de bună sosire, o bisericuţă mică stăpîneşte de sus, de unde-i şoseaua.

Tîrgul e Tîrgu-Frumos. L-am ajuns ! Frumos și nu prea. Sau poate o fi fost. Case mărunțele ; turn de pompieri ; o poliție cu acoperemîntul casei răvășit de ploi ; cîteva uliți măturate ; și, peste tot : pe garduri, fîntîni, pe stîlpii de telegraf, — benghiuri de var. Sîntem în vremurile măriei-sale Holerei ! Toți se păzesc, toți îndeplinesc măsurile luate de ocîrmuire cum pot mai bine. Sfîntă e și frica de moarte. [...]

În tren. Spre Podul-Iloaiei. Alt tîrgușor ; alte căsuțe mărunțele ; alt turn de pompieri ; alte benghiuri de var. Nici mai urît, nici mai frumos ca Tîrgu-Frumos.

Și de aici, într-un tren pentru pitici, spre Cotnari, Hîrlău. Un chin ! Mi se părea că merg pe spatele unei broaște-țestoase. În cuștile cele de fier, care de-abia se legănau, mi-am amintit de altă linie liliputană, de Crasna-Vaslui.

Ținuturi cam goale, dealuri, gîturi de văi. Satele rare. Cînd ajungem la Cotnari, ne facem cruce. E nămiază mare, cald. Din pămîntul pe aici uscat și pe drumul de țară ce duce spre dealuri se ridică praful în bătaia unui vînt ce începe să-și dezmorțească aripile. Peste un sfert de ceas sîntem în Hîrlău !

Hîrlăul, da, e un tîrg frumos. Case mărunte, dar curate ; flori pe la ferestre ; uliți largi ; grădini cu arbori mari, cu straturi de flori. Și-n trupul tîrgului, înfipte cu tot dreptul pe care-l au, stăruind încă pe un pămînt care nu mai e al lor, cele două biserici cu ctitorii domnești își scaldă crucile în aer. „Sfîntul Dimitrie", a lui Petru-Rareș, cu clopotnița cam dărăpănată, „Sfîntul Gheorghe", a lui Ștefan cel Mare, nouă-nouță, cu smalțurile verzi și albastre, curată, ca pregătită pentru o mare sărbătoare. E restaurată de curînd. Înăuntru lucrul nu e gătit, mi se spune, căci pe sfinția-sa, care slujește la amîndouă, n-am unde-l găsi, să-mi deie deslușiri. În dosul bisericii acesteia, un binevoitor îmi arătă locul pe care Radu Mihnea a ridicat clădirile nimicite mai apoi de pîrjolul focului.

Peste tot cuprinsul Moldovei stau urmele vremurilor celor mari. Pînă mai anii din urmă, din piatra zidurilor vechi s-au bătut drumuri și s-au clădit case. Ce mai au de scăpat acuma ? [...]

Cu trăsura care ne-a adus de la gară în tîrg pornim spre Macsut, să vedem fabrica de sticlărie. Un drum rău, desfundat. Un sat lung de o parte și alta a șleaului : Pîrcovacii. În pădurile care acoper dealurile, birjarul, un romîn prostănac, ne spune că-s mai multe schituri : pe stînga, Sîngeapul ; pe dreapta, cel zis La lacuri.

Mă uit și văd cum pădurile încep să cadă supt dinții ferăstraielor. Dealurile rămîn chele. Cînd se vor dezgoli cu totul, și rostul sihăstriilor acestora se va sfîrși. Vor rămîne niște biete bisericuți la care poate se vor duce pîrcovăcenii. Iar pustnicii vor pleca să găsească alte pustietăți. Securea și ferăstrăul alungă liniștea, omoară și poezia.[1]

Macsutul ! Un șir de case răzlețe pînă departe, încolo, în pădure. Iarna trebuie să fie groaznic. O colonie întreagă de cehi, de polonezi, de nemți, meșteșugari ai acestei grozave îndeletniciri. Mergem pe rînd în toate încăperile largi. Împrejurul unor cazane uriașe, în care fierbe, la o temperatură de 2.000 de grade, amestecul care ne dă sticla, ființe omenești se mișcă, sorb prin tuburile lungi din aluatul acela clocotitor ; apoi îl suflă, umflîndu-și obrazul, ca pe o bășică de săpun, îl suflă mereu, din adîncul plămînilor, lungesc beșica, pe urmă o pun în tiparul care o strînge și-i dă forma trebuitoare. Din tipar, sticlele de lampă, paharele, garafele trec să se răcească în alt cuptor... la 250 grade !

Ne uităm buimaci la toate fețele acele rumenite de pîlpîirea flacărilor, la toți ochii aceia înroșiți de arșiță, la frunțile brobonite de sudoare, la toți oamenii aceia, bătrîni, tineri și copii, cari își cîștigă pîinea cu cea mai groaznică și înspăimîntătoare muncă de pe fața pămîntului.

---

[1] Părere evident greșită, generată de patriarhalismul lui Emil Gîrleanu.

Da, oamenii aceștia au dreptul la mila orișicui, și dînșii nu o cer. Închipuiți-vă ! Sînt fericiți ! În ziua cînd se întîmplă *un defect*, cum zic ei, la mașini, și fabrica nu umblă, e o adevărată jale în colonia aceasta de muncitori deprinși, din tată în fiu, cu munca aceasta. Ei sînt plătiți *pe bucăți*, și-n ziua aceea nu iese pîinea. Ei vor să lucreze. Focul le dă viața, și munca lor e mistuitoare ca și jăratecul. Și e o întrecere ! Sînt maiștri cari cîștigă cîte 800 lei pe lună...

Băutorule, care sorbi liniștit paharul tău cu bere, uită-te bine la el. Ce poveste duioasă ar ști dînsul să-ți spună !

Chefliule, care după o noapte de orgie, bînd șampania, îți spargi în țăndări cupa, uită-te bine la sfărîmăturile acele, căci nu-ți poți închipui roada cărei munci ai disprețuit pînă într-atîta !...

Și în celelalte încăperi : iată cum netezește sticla, gura paharelor, cum le desparte, căci unele ies din forme gemene, cap la cap ; cum le gravează ; cum le imprimă, printr-o izbucnire de aburi, florile ; cu ce meșteșug, cu ce îndemînare le sapă literele. Și-n cele din urmă, cum le învelesc femeile în paie, să le împrăștie în tot cuprinsul țării.

Cîteva siluete zvelte, gingașe, de poloneze, blonde, cu ochii albaștri, mi-au rămas în minte...

La plecare, două fete se feresc să le zărim din trăsură. Întorc capul ; eram sigur : se uită după noi. Și la Macsut femeia e aceeași !

Iarăși Pîrcovacii, iarăși Hîrlăul. Dar tren nu avem pînă a doua zi de dimineață. Să rămînem la otel ? La gîndul acesta ne cuprind fiorii. Birjarii evrei ne văd în încurcătură. Cer un preț mare. Nici tocmeala mea, nici vorba polițaiului nu poate tăia din preț. Sînt stăpîni ! Ș-apoi e și sîmbătă. Dăm cît ne cere și plecăm.

Amurgește. Curînd zărim curțile Cepleniții pe stînga, cu casele mari, cu ziduri groase, asemănătoare celor de la Șcheia. Pe dreapta-s Cotnarii, cu vestitul Deal-al-Mîndrului. Cotnarii, loc de închinare și de învățătură altădată, în vremi patriarhale, astăzi un ținut cu multe vii părăginite, cu biserica lui Despot, arsă, cu vestit renume, care tot mai stăruiește încă.

Caii, odihniți, merg voinicește. Țarinile se încheie una de alta ; tălăngile la tîrlă sună ; cîinii ne hămăie ; cîte un ciobănaș stă tolănit pe iarbă și se gîndește sau moțăie de somn.

Iarăși în Tîrgu-Frumos. Un alt birjar, un evreu glumeț, care, ca să nu se întoarcă singur, ia pe capră un dănciuc de vreo zece ani, ne duce numai într-o vorbă, cale de două-trei ceasuri, pînă la Șcheia, prin noaptea rece, prin întunerecul căreia străbat, uneori, pîlpîirile vreunui foc din țarine, de ne luminează calea și parcă ne încălzește și pe noi.

E tîrziu. La Șcheia toți dorm. Singur Dudaș ne iese în cale, gudurîndu-se, scheunînd de bucurie.

(1910)

CASA ŞI MORMÎNTUL LUI VASILE ALECSANDRI

I

CASA

Trăsura de ţară se opreşte în satul Mirceşti, în faţa unui parmaclîc văruit care îngrădeşte o grădină frumoasă. Pe o cărare umbroasă intrăm în grădina aceasta, un adevărat rai presărat cu flori, cu brazde de iarbă fragedă, umbrită de copaci bătrîni, de mesteacăni şi brazi. Paseri albe, numai albe, înveselesc această grădină mănăstirească. În faţă, casa parcă stă şi o priveşte.

O doamnă bătrînă, cu ochii vioi încă, păstrînd urmele unei adevărate frumuseţi, ne iese înainte. E însăşi doamna Alecsandri, soţia ilustrului poet. Intrăm în casă cu un fior în suflet. Ni se spune, şi îndată ne şi dăm seama, că toate au rămas aşa cum moartea poetului le-a lăsat. În cerdac, în stînga, mai este divanul pe care Alecsandri stătea, după masă, de vorbea cu prietenii săi, cu Costache Negri, Kogălniceanu şi atîţia alţii. De pe divanul acesta ochiul lui se desfăta privind, în celalt colţ al cerdacului, în dosul reţelei de sîrmă, poporul întreg de paseri cîntătoare care zburau în largul lor. Astăzi cuşca a rămas goală, ca şi cînd paserile ar fi zburat o dată cu sufletul poetului. Cum intri pe sală, în dreapta e odaia de biliard; în mijloc, biliardul, dăruit poetului de către vodă

Cuza, aşteaptă, acoperit, umbra aceluia care nu se mai poate pleca să-i gonească bilele deasupra postavului verde.

În stînga e odaia de lucru a poetului. În fundul odăii, pe birou, stau la locul lor: călimara, condeiele, cuţitaşul, pecetea, — atîtea lucruşoare cari au împărtăşit cu Alecsandri ceasurile lui de muncă. Scaunul pe care sta, perdelele ferestrelor, tablourile, toate — curate, îngrijite — parcă au luat ceva din posomorala şi măreţia vremii. Lîngă peretele din dreapta, într-un dulap cu geamuri, stau rînduite atîtea amintiri: cărţi, cutii, fotografii. [...] În despărţitura de sus, o amintire ne ridică lacrimile în ochi. Nu îndrăznim să întoarcem capul. D-na Alecsandri ne-a prins însă privirea şi ne şopteşte: „Cununiile noastre!" Una lîngă alta, cele două cununii parcă sînt luate acuma de pe fruntea mirilor... Deasupra dulapului, planul unei vile, datorit unui arhitect, Montoreanu, mi se pare. Vila pe care Alecsandri plănuia să şi-o ridice. Deasupra uşii din fund, care dă în odaia de culcare, a căreia fereastră şi astăzi a rămas oblonită cu vechiul ei oblon de lemn, un tablou, o stampă, asupra căreia d-na Alecsandri ne atrage atenţia. Tabloul înfăţişează un convoi de surghiuniţi în Siberia. Convoiul e în popas, în mijlocul zăpezii, cazacii, cu cnuturile în mîini, fac numărătoarea osîndiţilor. Dedesupt e scris: *Pohod na Sibir*. E tabloul din care s-a inspirat Alecsandri de a scris frumoasa şi mişcătoarea lui poezie.

În odaia aceasta a cerut poetul să-i aducă patul cu cîteva zile înainte de a muri, şi aici şi-a dat sfîrşitul.

Alecsandri a stat în casa părintească, care e mai la deal, pînă în 1859. În 1860, poetul fiind trimis într-o misiune, d-na Alecsandri a zidit-o pe aceasta, în lipsa soţului său. Cînd s-a întors, i-a plăcut aşa de mult, încît dînsul a locuit-o pînă la moarte...

Cu o rară duioşie în vorbă, cu o limpezime neobişnuită, d-na Alecsandri ne povesteşte atîtea lucruri, atîtea necazuri pe cari viața i le ținea pregătite. Dar sînt lucruri cari nu pot fi spuse, sau cari nu pot fi orișicînd spuse. Nerecunoștința oamenilor, oricari ar fi ei, nu e numai o boală a sufletului nostru, a fost de pe cînd lumea.

Numai sînt clipe cînd fierea ei îți înveninează sufletul, și atunci nu o mai poți răbda. Cu atît mai trist dacă cei ce-ar trebui scutiți de dînsa, aceia sînt înveninați mai grozav !...

II

MORMÎNTUL

Acei cari cred că deasupra sicriului în care zac rămășițele lui Vasile Alecsandri, marele nostru poet național, se înalță un uriaș monument de marmură de Labrador, un monument care să stăruiască deasupra groapei cîntărețului senin al cîmpiei noastre ca un semn de admirație a neamului pe care dînsul l-a iubit atîta, aceia se înșeală. Monumente avem de-ajuns în Bucureștii noștri, și ne-am deprins atîta cu ele, încît parcă am avea tot dreptul să ne întrebăm, mirați, de ce atunci cînd avem de unde arunca atîtea sume însemnate de bani pentru ca să turnăm în bronz atîtea chipuri neînsemnate, de ce oare deasupra cenușii marelui Vasile Alecsandri stă posomorîtă și aproape clătinîndu-se în bătaia vîntului *șandramaua* de scînduri, da, numai o șandrama de scînduri, pe care vremea, mai respectuoasă decît oamenii, a cruțat-o pe cît a putut ? Căci dacă multe necazuri or fi lovit pe ilustra bătrînă care astăzi mai trăiește și care a fost soția lui Vasile Alecsandri, și dacă mijloacele nu i-au putut îngădui să facă mai mult decît ceea ce a făcut, mă întreb care e datoria unui neam de cinci milioane de oameni, care e datoria învățătorilor, a profesorilor, a militarilor și a tuturor acelora cari se fălesc cu un trecut pentru cimentarea căruia nimic n-au făcut, care e datoria lor dacă nu aceea de a respecta amintirea marelui om politic și scriitor, amintirea aceluia care a făcut, dimpreună cu alți cîțiva uriași ca și el, Unirea, care ne-a sprijinit interesele în străinătate, care a pus temelia teatrului și în mare parte a literaturii de astăzi, care a cîntat izbînda oștenilor noștri, care a strîns comoara de gîndire și simțire a poporului romînesc ? Nu cu o statuie aruncată pe piața unui oraș se preamărește amintirea unui om mare. Deasupra mormîntului lui Alecsandri trebuia să se înalțe pînă acum monumentul pe care Romînia i-l datorește...

Dar cînd ni s-a deschis ușa șandramalei aceleia, am văzut, cu adîncă mulțumire, că aceea care în viață l-a iubit îl îngrijește și după moarte. Pereții de scînduri sînt acoperiți cu văl negru. În mijloc, deasupra groapei, se înalță catafalcul, cu bustul poetului, cu cîteva coroane, cu decorația marei cruci a „Stelei Romîniei“. Printre coroanele acestea, e aceea a doamnei Elena, căreia odată poetul îi închinase culegerea de poezii populare. Cea din urmă coroană, și singura, e trimisă la 24 august, cînd s-a făcut un parastas pentru odihna sufletului celui adormit. În păretele din fund e portretul lui Vasile Alecsandri, tînăr, în picioare, de jur împrejur împodobit cu flori, niște pansele, presate de către soția poetului. Fotografia aceasta, rară, am mai văzut-o și la d. Maiorescu, cu o dedicație. Pe ceilalți păreți, tablouri vechi de familie : vornicul Alecsandri cu cei doi fii : poetul și colonelul ; iar într-altul, poetul cu tatăl, mama, surorile și fratele lui. O poezie trimisă, tot acum în urmă, doamna Alecsandri a încadrat-o și a pus-o pe catafalc. O iscălește un necunoscut. Un album nou de iscălituri îl începem cu numele nostru. Nu-i fir de colb, nu-i ață de paianjen, — o odaie îngrijită zi cu zi, ceas cu ceas, cu o adevărată pietate...

...Stăm o clipă locului, cu sufletul strîns, mai aruncăm o privire şi mulţumim ilustrei bătrîne, care singură ne-a deschis uşa acestui altar; apoi ne strecurăm pe supt copacii bătrîni, ale căror crengi se pleacă pînă pe acoperămîntul şurii de scînduri, ca şi cum ar ocroti-o.

Şi aşa ne depărtăm de acest mormînt, care ar trebui să fie locul de pelerinaj al tuturor şcolilor, al tuturor oamenilor cu suflet şi de inimă.

(1910)

MIJLOCUL LUI DECEMVRE

S-a schimbat firea! În decemvre nu mai fulguieşte, ferestrele nu se mai smălţuiesc cu flori de gheaţă; copacii nu-şi mai întind braţele împodobite în promoroacă. Noroiul lui martie umple străzile; copacii Cişmigiului plîng din ramurile lor umede; cerul, îmbîcsit de nori cenuşii, atîrnă greu, gata să se reverse într-o ploaie de toamnă. E tristă vremea, ca orice lucru nelalocul lui. Numai bucureştenii sînt veseli. Bărbaţii umblu în pardesiu; doamnele, în jachete subţiri; copiii, cu genunchii goi. Iar lebedele Cişmigiului, albe de parcă ne-ar face dor de zăpadă, plutesc alene pe lacul Cişmigiului, a cărui oglindă zădarnic mai aşteaptă antreprenorul patinajului s-o vadă odată îngheţată. Trăsurile aruncă raze de noroi în toate părţile, pătînd rochiile şi hainele cari umplu a doua zi fabricile spălătoriilor chimice. Căci şi petele de noroi, ca multe altele, se şterg uşor, şi dacă mai lasă vreo urmă, apoi aceasta e numai pentru ochii îngăduitori cari ştiu unde a fost pata de la început.

Pe vremea aceasta tristă, automobilele înviorează oraşul. Semnalele lor, cari au de scop să-ţi prevestească mai din vreme că vei fi călcat, aruncă zarva în public, trezesc energiile, mişcă picioarele celor mai reumatici. *Şoferii,* această nouă categorie de oameni — oameni inculţi, fără simţul timpului şi al spaţiului, fără gîndul primejdiei — merg şi ei, trebuie să recunoaştem, la moarte, ca vechii gladiatori romani. Omoară, şi, la rîndu-le, sînt omorîţi. Bicicliştii sînt rari, e un sport învechit.

Pe sus, doar Vlaicu zboară ; el supt cer, ţigănuşii mahalalelor Cotrocenilor urmărindu-l pe jos, dînd cu căciula în cîni de bucurie, fiindcă pînă la el n-ajung. Curse, nu. Bătăi cu flori, nu. Altfel de bătăi, cîte vreţi. Cîrciumele gem, acum, în preajma alegerilor. În faţa *Clubului democrat,* două manifestaţii au scos de prin bîrlogurile lor pe toţi agenţii. Se pregătesc toţi de *alegeri.* Unii vor să rămîie ; *alţii,* să vie. Ori unii, ori alţii au să-şi vadă visul cu ochii. Pentru cîtă vreme ? O să vedeţi. În cafenele, aceleaşi discuţii. „Toţi avem geniu ; în afară de noi, nu pot fi alţii ; noi sîntem centrul lumii."

Literatură ! Gazetele dau „fapte diverse : *omoruri, sinucideri, Staţia B. M., Omul gol din Cişmigiu"*... Pe care, în treacăt fie zis, şi autorul acestor rînduri a avut cinstea să-l vadă, nu la miezul nopţii, cum au spus gazetele, ci la 8 ceasuri seara ! Gol ca Adam.

Bănuiesc că pricina e o Evă. Cofetăriile pline ; cinematografele, asemenea ; teatrele, la fel. La Naţional a răsărit *Luceafărul ! Maman Colibri* ţine seria la „Davila" ; opereta lui Grigoriu îşi pregăteşte premiera la Teatrul „Leon Popescu". Şi toate merg, se învîrtesc pe veşnicul fus al *actualităţii.*

Numai zăpada a ajuns legendară, ca feţii-frumoşi, ca Ileana Cosînzeana a lui Victor Eftimiu, ca Statul-Palmă-Barbă-Cot. Ori o fi crezînd şi dînsa că e prea albă şi neprihănită pentru mocirlosul pămînt !

(1910)

DE LA REPETIŢIILE „LUCEAFĂRULUI"

Ce ciudată e scena într-o zi de repetiţie. Tot fastul ei, tot farmecul ei mincinos, toată poleiala i se şterge în faţa pînzelor văpsite grosolan, în faţa stîncilor de carton, a cerurilor de mucava. Actorii, în hainele lor de toate zilele, îşi spun rolurile cu caietele în mînă, întrerup tiradele, fac o glumă, sau îşi aruncă înţepături ; maestrul de scenă îi dojeneşte, le arată, îi întoarce să înceapă iarăşi aceleaşi şiraguri monotone de cuvinte, pe care urechea nu mai vrea să ţi le primească.

Impresia aceasta ciudată stăruie chiar la o repetiţie generală, cînd decorurile sînt toate, sau mai toate pregătite, cînd artiştii joacă grimaţi şi-n costume.

E repetiţia generală a *Luceafărului* d-lui Delavrancea. Scena cuprinde decorul actului întîi, frumoasa poartă a cetăţii din Suceava. Sala e întunecată. Numai sus, în mijlocul cupolei, printre alămurile policandrului uriaş, ziua se zăreşte ca o dantelă. De-abia ne zărim unii pe alţii : cîţiva scriitori, 2—3 critici ; în loja direcţiei : directorul general al teatrelor, d-l Eliade, şi autorul, d-l Barbu Delavrancea.

Repetiţia începe. De după zidurile de strajă, glasul plin de umor al lui Brezeanu răsare îngrijat. Marele artist se emoţionează la repetiţia generală ca şi în seara *premierii.* Peste cîteva clipe intră în scenă maestrul Nottara, care joacă rolul lui Petru

Rareş şi a pus şi piesa în scenă. În mijlocul unei tirade, maestrul se opreşte : „Da' nu sta aşa ţeapăn, măi băiete", dojeneşte pe unul. Şi cuvintele aceste împart spusele lui Petru Rareş şi ne fac să zîmbim.

În actul al II-lea e multă figuraţie. Maestrul Nottara e cu ochii în patru. Îşi spune rolul şi, deodată, se repede într-un colţ : „Ieşi mai în faţă, aşa". Şi trage pe un figurant de mîneca hainei ; şi iar îşi reia cele ce trebuie să spuie mai departe. Din măreţia vorbirii de odineoară, dojana cade ciudată, ne dă ca un duş rece celor cari ascultăm.

În actul al III-lea zgomotele luptei nu se desluşesc bine ; d-l Delavrancea e nervos. Se scoală în picioare, în lojă, şi strigă : „Nu aşa, nu aşa ! Parcă e la alegeri ! Nu-i vorbă, şi acolo sînt false strigătele, dar"...

Şi scena începe din nou, şi iar din nou. E neînchipuită puterea de muncă a maestrului Nottara.

După 30 de ani de scenă, a păstrat aceeaşi vioiciune, aceeaşi dragoste de ea. Iar marele său talent e veşnic învăluit cu o rară modestie, care face cinste unui artist ca dînsul.

D-l Delavrancea nu iartă nici o tărăgănare, nici o greşeală. Roagă pe artist să înceapă orice scenă ce i se pare cam tărăgănată.

Ieşim de la repetiţie la 7 seara. Se începuse la 1 după prînz.

Observaţiile d-lui Delavrancea au smuls un nou cuvînt de spirit lui Brezeanu. În actul al II-lea se aduce lui Petru Rareş capul italianului Gritti, tăiat, pe o tavă. În seara premierii, cum d-l Delavrancea arăta la toţi părţile slabe ale interpretării, Brezeanu îi zice :

— Mi se pare, coane Barbule, că numai capul lui Gritti a fost bine după dumneata.

Cuvîntul a făcut mult haz.

Dar după repetiţii lungi, piesa se joacă admirabil, şi vin serile cu săli pline, de la galerie pînă la cel de pe urmă stal.

(1910)

CÎTEVA „TAINE" DIN VIAŢA SCRIITORILOR

Vreau să descoper cîteva *taine* din viaţa noastră. Prin aceasta folosesc şi scriitorilor, şi celor cari vor să ştie cîte ceva despre ei.

Poetul Anghel îmi dă astăzi să citesc o hîrtie. De la cele dintîi rînduri am văzut că e vorba despre o *adresă* de la o societate de *lectură,* prin care, cu multă politeţă, i se cereau volumele. Nu e întîia pe care o primeşte Anghel, după cum nu e întîia pe care o citesc eu. Nu cred să fie scriitor care să nu primească, săptămînal, cîte o asemenea rugăminte.

Căci şi aiurea, şi la noi, trăieşte legenda că scriitorii au biblioteci întregi cu... *operele* lor.

Şi-or fi închipuind d-nii directori sau întemeietori de *case de cetire* că editorii noştri se grăbesc să ne puie la îndemînă cîteva sute de exemplare, să avem de dat.

Nu, domnilor, lucrul stă aşa : Mai înainte editorii se mulţumeau să lege un exemplar în piele şi să-l dea *maestrului,* la tipărirea ediţiei. Zic *maestrului,* fiindcă mă gîndesc la un Caragiale, la Vlahuţă, la Coşbuc, nu la cei cîţiva tineri cari nu luau măcar exemplarul nici... nelegat. De o bucată de vreme s-a luat un obicei, fără voia editorilor, dar prin voinţa scriitorilor, să li se dea cîte 15—20 exemplare (sfătuiesc pe toţi să ceară cîte 25) de fiecare ediţie. Pe aceste 25 exemplare le aşteaptă tocmai

25 de prieteni şi colegi, aşa că soarta lor e mai dinainte hotărîtă. De cumva autorul vrea să-şi prezinte cartea la vreun premiu academic, atunci îşi *plăteşte* cele zece exemplare în plus. Tot aşa e silit să-şi plătească exemplarul de care are uneori nevoie. Dintre cei 40—50 scriitori ai noştri, aş pune rămăşag că 35 nu-şi au în bibliotecă volumele lor. E oarecum greu să-ţi plăteşti munca, după ce ai plătit-o cu atîtea nopţi de nedormire, cu atîtea jigniri... critice, cu atîtea ciorovăieli cu editorii.

Ţin minte, pe cînd scriam la *Arhiva* d-lui A.D. Xenopol, că, zilnic, d-sa primea rugăminţi să *ofere* cele 6 volume ale *Istoriei romînilor*. Asta însemna nu mai puţin de 60 lei. Dar hazul era că chiar d-lui Xenopol îi lipsea volumul 2 sau 5 mi se pare, peste care nu mai putea da.

Şi atunci, vă-ntreb, cum ar putea scriitorii satisface cererile caselor de citire ? Şi nu e mai drept ca aceste case de citire să dea serbări sau şezători literare, cu al căror produs să poată cumpăra cărţile ?

Mai deunăzi citeam, cu mirare, într-o foiţă aşa-zisă „literară", o coloană întreagă în care se vorbea cu ură împotriva scriitorilor cari se *îmbogăţesc* cu traducerile. Dacă cei cari se îndeletnicesc cu scrisul, fie acest scris măcar ca cel din foiţa care mi-a căzut în mînă, cred lucrul acesta, mă gîndesc ce pot să creadă cititorii, publicul cititor căruia îi place să ştie şi cîte ceva din viaţa scriitorilor.

Lucrul stă însă cu totul dimpotrivă. Dacă este vreo ţară în care traducerile să fie mai prost răsplătite, apoi acea ţară e a noastră. Sumedenia de traduceri de prin bibliotecile de popularizare e datorită în cea mai mare parte liceenilor, cari iau de traducere cîte 50 lei, şi-o dau şi ei cum dă Dumnezeu. Editorul se fereşte să cumpere o traducere de la un scriitor, căci acesta din urmă, înţelegînd ce înseamnă a traduce, munceşte la o carte cîteva luni de zile şi nu-şi poate da munca pe cei 50 de lei ai cutărui editor. Şi fiindcă publicul cumpără *orice,* fără să-i pese dacă o carte e tradusă de cutare scriitor consacrat, sau de cutare băieţaş de dugheană, editorul tipăreşte ceea ce-l costă mai puţin. Dar chiar cînd preţul unei traduceri se ridică la peste 50 de lei, ca să ajungă la 500, iată cum stă proporţia cîştigului între traducător şi editor. Cel ce iscăleşte aceste rînduri a tradus, în 4 luni de zile, romanul *Une vie*[1] a lui Maupassant. L-a dat pentru 500 de lei editurii „Minerva", pe care tipăritul cărţii şi rabatul librarilor să fi costat cel mult 3.500 lei. E maxima cifră. A tipărit 3.000 exemplare a 2 lei, fac 6.000 de lei. Ediţia s-a vîndut în 7 luni de zile. Editorul a cîştigat, vra să zică, nu mai puţin de 2.500 lei în şapte luni de zile, fără nici o străduinţă, în vreme ce scriitorul, după 4 luni de cea mai încordată muncă, luase abia 500 lei !

Şi „casele de citire" ne mai cer volume !

În alte ţări *editorii* sînt şi ei oameni de litere. E o plăcere să citeşti scrisorile trimise de către editori scriitorilor. Aceştia din urmă primeau sfaturi, îndreptări şi chiar schimbări pe de-a-ntregul în operele lor de la cei dintîi. Oameni cinstiţi, de gust, ştiau ce să cumpere, de la cine să ia lucrări, pe care tînăr să-l primească şi să-l ridice apoi.

Să vorbesc de editorii noştri ? În afară de d. Jean Socec, care, păstrînd tradiţia bunului său părinte şi fiind un om citit, ştia cum şi ce lucruri au dreptul la viaţă, nu cunosc editor cu care să poţi sta de vorbă. Unii nu ştiu nici să iscălească, alţii habar n-au de literatură : cumpără cărţile cum ar cumpăra o marfă. De mersul literaturii străine nici chip să le vorbeşti.

Nu mai departe acum o săptămînă, romanul marelui Fogazzaro, *Misterul poetului,* de peste 300 pagini, foarte bine tradus de către un cunoscut om de litere, n-a găsit editor nici chiar atunci cînd, ca să facă o încercare, traducătorul lăsase manuscrisul pentru — n-o să credeți — pentru 20 *(douăzeci)* de lei!

---

[1] *O viaţă* (fr.).

Și acum o taină adevărată. Cîțiva scriitori s-au hotărît să rupă odată cu această nedemnă exploatare și își vor tipări cărțile pe socoteala lor.

(1910)

CASA LUI ION CREANGĂ

În sfîrșit! Casa lui Ion Creangă va fi reparată și ținută de către comuna Iași, ca o amintire din vremurile cînd Eminescu și cu Creangă îmbogățeau literatura romînească scriind pagini nepieritoare.

Cerusem lucrul acesta și prin revista *Făt-Frumos*, care apărea în Bîrlad. Sfătuiam comuna să cumpere casa — pe care fosta tovarășă a lui Ion Creangă cerea vreo cîteva sute de lei mi se pare — să facă în ea un *Muzeu Creangă*, din lucrurile cari mai rămăseseră de pe urma scriitorului, iar ca *custode* al casei să fie numit, la fiecare 3 sau 4 ani, cîte un student silitor si corect de la Facultatea de litere.

D. Nicolae Gane, actualmente primar al Iașului și cunoscut povestitor al literaturii noastre, ca fost prieten al lui Creangă, a crezut că trebuie păstrată, și pentru cei cari vor veni pe urma noastră, căsuța din mahalaua Țicăului no. 4, *„bojdeuca"*, cum o numea Creangă, în care unul dintre cei mai mari scriitori ai noștri și-a petrecut zilele.

Într-o hudiță gloduroasă, în care mai să-ți rămîie ghetele cînd treci prin ea, în mocirla drumului, în hudița numită a Țicăului, la no. 4, printre rînduri de copaci, în fund, e o căsuță, care încă de acum 10 ani, cînd am fost la dînsa, se măcina cu încetul, dărăpănîndu-și acoperămîntul de șindrilă, prin care ploaia începea să străbată. Pereții, coșcoviți, hrentuiți, din vălătuci, cădeau la pămînt, podelele putrezite lăsau țărîna să se împrăștie prin casă, și cele cîteva lucruri rămase, posomorîte, parcă se pregăteau și ele să-și ia rămas bun de la lumea aceasta. Cu glas potolit, dar cu o rară istețime și cu un mare farmec la povestit, tovarășa lui Creangă îmi spunea prin cîte necazuri a trecut, cîte i se pregătesc, cîte griji îi năvălesc în suflet cînd privește casa povestitorului năruindu-se. Nici un ajutor, nici o vorbă bună de la nimeni.

Cîteodată, vreun admirator al povestitorului, dacă mai venea și acela, în loc să aducă ceva, ducea cu el cîte o carte sau cîte vreun manuscript, pe care tovarășa lui Creangă i-l dăruia cu toată inima.

Mai rămăsese în casă o ladă cu cărți, cercetate de către d-l Gh. Teodorescu-Kirileanu, un dulap pentru cărți dăruit povestitorului de către Eminescu, cîteva tablouri, un portret în ulei, o fotografie a scriitorului — într-o familie, la Slănic — și frumosul tablou al „Junimii", în care Creangă e atît de bine. Printre curiozități : un cot, făcut și încrestat de Creangă, o oală în care fierbea vinul, o lopățică cu care... se scărpina pe spate și alte cîteva lucrușoare, păstrate de către aceea care îl îngrijise atîția ani.

Casa, cu două odăiți în dreapta și în stînga unei săliți, are un cerdac în dos, de după parmaclîcul căruia Creangă și cu Eminescu priveau pînă departe, spre malurile verzi și rotunzite ale Ciricului...

Scriitorii datoresc recunoștință respectatului lor înaintaș d. Nicolae Gane pentru fapta aleasă pe care a făcut-o păstrînd casa neîntrecutului povestitor Ion Creangă.

(1910)

CINEMATOGRAFELE

Pe la d-voastră sînt ? Aici sînt sute.

Serile, după masă, așa cum îți aștepți șvarțul, așa aștepți ceasul de cinematograf. E o *modă* priincioasă, o modă care, dacă a început să tiranisească ca toate celelalte, are cel puțin darul să-ți folosească întrucîtva. Cîți dintre noi ar fi avut prilejul să călătorească prin atîtea tărîmuri depărtate, printr-atîtea țări, unele cu soare veșnic, altele cu zăpezi veșnice ; cîți dintre noi puteau să vadă, la doi pași, pe regele Emanuel al Portugaliei, pe d-l Fallières al Franței, pe *kaizerul* Germaniei ? Care dintre noi a bănuit, fie măcar acum 10 ani de zile în urmă, că vor sta frumos pe scaun și vor privi la o groaznică vînătoare de leoparzi, în ținuturile Nilului egiptean ? Dacă s-ar trezi un străbunic al nostru și, fără nici o pregătire, l-ai duce în fața unei pînze de cinematograf, ar cădea mort de surprindere. Căci invenția cinematografului e într-adevăr miraculoasă. Închipuiți-vă ce va fi peste 150 de ani, cînd nici o ființă din cele care în clipa aceasta trăiesc nu va mai fi pe pămînt ; ce va fi cînd întîmplări din zilele noastre se vor perinda pe pînză, cînd popoarele își vor vedea dramele prin care strămoșii lor au trecut, cînd își vor vedea împărații și regii vorbind, mișcîndu-se, înviind astfel, de dincolo de mormînt, o lume care odată avusese un rost supt lumina soarelui. Impresia aceasta adaică, impresie care peste 10 ani va fi covîrșitoare, am avut-o cînd am văzut la cinematograf pe eroicul

Chavez zburînd încă peste Alpi, cînd de o lună rămășițele trupului lui sfărîmat începuseră a se topi, ca să reintre iarăși în neantul din care prinseseră ființă.

Tot astfel vor răsuna glasurile închise în gramofoanele pivniței marei opere din Paris, gramofoane cari vor fi puse în mișcare peste 100 de ani, făcînd astfel pe morți să învieze.

Și glasul lui Tamagno, sau al lui Carusso va ridica lacrimi în ochii celor cari le vor asculta, înfiorați.

(1911)

CĂRȚILE DE CITIRE [II]

Într-un articol trecut vorbisem despre chipul în care sînt alcătuite abecedarele. Arătasem felul în care alcătuitorii lor știu să le dea copiilor și încheiasem arătînd că din fiecare *abecedar* autorul trebuie să facă un *povățuitor,* un povățuitor cu sufletul cald, cu avînt, cu îndemn la viața peste al căreia prag copiii fac cel dintîi pas.

Cele ce scrisesem pentru abecedar s-ar potrivi și pentru cărțile de citire. Acei care alcătuiesc asemenea cărți trebuiesc, după părerea mea, să fie ei înșiși adînc cunoscători ai literaturii noastre în cele mai mici amănunțimi ale ei, să știe ce anume să ia din fiecare autor, ce are el mai caracteristic în felul său de a scrie și ce e menit din opera lui să treacă în cărțile de școală.

Nici nu mai rămîne vorbă că întipărirea pe care cele dintîi bucăți literare ne-o lasă în minte e neștearsă. Îmi aduc cu cea mai vie plăcere aminte de paginile pe cari d. Drăghici, profesor pe atunci la Școala Militară din Iași, ni le citea în clasă. De atunci cunosc scrierile lui Caragiale, Delavrancea, Vlahuță, ale lui Creangă, Slavici, poeziile lui Eminescu și Coșbuc.

Sînt pagini, comparații, strofe cari și azi le pot spune pe dinafară, deși de învățat nu le-am învățat niciodată pe de rost, ci numai le ascultam. D. Drăghici ni le citea admirabil, pe alese, ne încînta. Așa se face că din clasele acele au ieşit ofiţeri cu însuşiri deosebite, printre cari Jean Bart e astăzi un nume atît de cunoscut. Nu ştiu cum vor fi fost privite lecţiile de limba romînă ale d-lui Drăghici de către conducătorii şcoalei, dar ştiu cît ne-au folosit nouă tuturor şi cu cîtă nerăbdare aşteptam ora de limba romînă.

Căci aşa de mare înrîurire are literatura, cînd e bine aleasă şi cu căldură împărtăşită, asupra sufletului omenesc !

De aceea şi cărţile de citire trebuiesc cu multă, cu foarte multă pricepere alcătuite.

Poate pentru aceasta şi d. Haret s-a adresat prin „Casa şcoalelor" la un număr de scriitori, cari au primit însărcinarea să alcătuiască unele cărţi de citire pentru licee. Faptul acesta are o îndoită însemnătate : întîi, că cei chemaţi să deie tiparului aceste cărţi au şi cunoştinţele, şi simţul cerut pentru asemenea lucrări ; al doilea, „Casa şcoalelor" vine şi în ajutorul scriitorilor, pe cari nimeni pînă acum n-a vroit să-i întrebuinţeze acolo unde puteau şi neapărat trebuiau să fie întrebuinţaţi.

Şi, ca să sfîrşesc, cîteva cuvinte pentru autorii de cărţi de citire. Fireşte, nu cred să fie scriitor care să nu îngăduie ca din scrisul său să i se puie cîte ceva în cărţile de citire, pentru folosul tinerimii. Dar cred că e şi o datorie de bun-simţ ca atunci cînd iai din opera cuiva pagini întregi, să-i faci măcar cunoscut, printr-o carte poştală, ce anume ai luat, ca să ştie. Iată pe cutare profesor din Ardeal, care ia dintr-un volum 8 nuvele şi nu trimite un rînd de încunoştinţare autorului.

Dar ce e mai de neînţeles: acelaşi domn profesor ardelean *prelucrează* bucăţile pentru şcolarii de clasele primare, cînd ele n-au fost scrise pentru ei, şi face schimbări în opera autorului, înjosindu-i valoarea literară. Îngăduit e aceasta ? Sau poate fi îngăduit să ciunteşti o nuvelă şi să-i adaogi o ilustraţie care schimbă cu totul înţelesul povestirii, cum a făcut cutare autor de abecedare ?

Sfătuiesc pe scriitori să-şi apere scrisul, aducînd în marginile bunei-cuviinţe şi a bunei priceperi pe aceşti domni care îşi însuşesc drepturi ce nu le pot avea.

(1911)

FAPTUL DIVERS

Veţi fi auzit de multe ori cum unii critici aruncă asupra unor scriitori învinuirea că nu au dat în cutare pagină a lor decît un *„simplu fapt divers"*. Prin aceasta, criticul vrea să arate că scriitorul a plăsmuit numai o întîmplare obişnuită, o întîmplare comună, una dintre sutele pe care oraşele mari le dăruieşte, zilnic, gazetelor locale. Căci faptul divers e o născocire a gazetarilor. Faptul divers e rubrica în care reporterii înşiră, pe fugă, cu o singură muiare a condeiului în călimară, cutare omor, cutare sinucidere, cutare dramă familială. Trei rînduri : „În strada X, domnul Y, prinzîndu-şi soţia în flagrant-delict cu domnul Z, i-a ucis pe amîndoi cu cîte un foc de revolver". Acesta e un fapt divers. E un fapt divers sinuciderea bietei fetiţe, moartă în faţa trenului, supt roţile balaurului de fier, în vestita staţie B.M. E un fapt divers sinuciderea cutărui sculptor cunoscut, dintr-o pricină de dragoste. E un fapt divers împuşcarea amantului vinovat de către femeia deznădăjduită, într-un vestit local de petrecere. Toate aceste sînt fapte diverse, pe cari poliţia le împărtăşeşte din două cuvinte reporterilor, în clipa din urmă, cînd gazeta e în maşină, şi cînd, peste un ceas, foaia trebuie împărţită în cele patru colţuri ale ţării. Reporterul le scrie grăbit şi aleargă după altele. *Faptul* e ceea ce s-a întîmplat, deosebirea dintre ele, *diversitatea* lor, a botezat o nouă coloană în gazetărie.

A! dar cînd ai sta să cercetezi, să adînceşti aceste fapte diverse, să le afli în tot înţelesul şi în toată adîncimea lor, să străbaţi şi să dezveleşti toată forma sufletească a eroului unei asemenea întîmplări, atunci vei vedea că, ceea ce e înregistrat ca un biet „fapt divers", e însăşi viaţa, însăşi taina ei. Căci ce e existenţa aceasta dacă nu o înlănţuire de *fapte diverse,* o înlănţuire de întîmplări, cari, toate la un loc, alcătuiesc romanul unui om ? Nu e fapt divers care să nu poată da prilejul unei capodopere, unei nuvele sau unui roman care să închege pentru veşnicie una din feţele lumii acestia.

Fireşte că, supt condeiul reporterului, orice dramă rămîne supt rubrica „faptelor diverse", dar aceeaşi întîmplare, căzută supt lumina unui adevărat talent, poate da prilejul unei lucrări de seamă.

Nu e uşor lucru să înalţi, ca Maupassant, spre pildă, întîmplările *„banale"* la adevărate lucrări de artă. Dar tot pe atîta de greu e şi să-ţi dai seama cînd o asemenea lucrare a izbutit să se ridice deasupra paginilor obişnuite, şi dintr-un simplu *fapt divers* să facă un fapt veşnic adevărat. Şi Maupassant a fost învinuit că-n stil *poliţienesc,* în stil de *procese-verbale* dă în paginile lui simple *fapte diverse.* Dar părerea acestor critici a rămas doar ea un *fapt divers,* iar opera lui Maupassant, una dintre operele cele mai adînci ale literaturii franceze.

De aceea, cînd unii critici învinovăţesc pe scriitori c-au dat simple fapte diverse, ar trebui să cerceteze bine dacă învinuirea lor e dreaptă şi dacă nu cumva dintr-o simplă obişnuinţă — nu vreau să zic *nepricepere* — aruncă un cuvînt care, dacă poate părea sec, poate să cuprindă totuşi înlăuntrul lui miezul unui adevăr adînc.

(1911)

IANCU BREZEANU

Cine n-a auzit și cine nu-l cunoaște pe Iancu Brezeanu! De atîția ani de cînd ilustrează scena Teatrului Național, nu cred să fie om mai cult care să nu-l fi văzut măcar într-unul din multele roluri create de el, creațiuni cari i-au și adus celebritatea.

Dar nu de Brezeanu ca artist vreau să vorbesc într-acest articol — s-au scris atîtea despre talentul său — ci despre *omul* Brezeanu, despre ironistul și spiritualul Brezeanu vreau să înșir cîteva rînduri. Acei cari l-au văzut pe scenă, nu toți l-au cunoscut și îndeaproape, nu toți au avut prilejul și plăcerea să stea de vorbă cu el, la un păhar de vin, la un *șpriț*, să-i asculte nesecatul izvor de povestiri, al căror erou, mai în toate, e chiar el.

Grăsuliu; potrivit de stat; deschis la față; tuns milităreşte; purtînd ochelari, din dosul cărora ochii negri strălucesc de istețime; cu gura larg tăiată; cu buzele cărnoase, care se întind într-un zîmbet ce se leagă, totdeauna, cu o privire ascuțită a ochilor, dînd astfel o trăsătură caracteristică mimicei sale; așa e artistul nenea Iancu, vestitul Brezeanu.

După cîteva șprițuri, nenea Iancu Brezeanu povestește. Vorbește încet, potolit, pînă cînd firul întîmplării ajunge la culme, și-atunci glasul puternic al artistului se ridică, icoanele, comparațiile curg, pitorești, uneori pipărate, cîteodată prea pipărate, totdeauna însă pline de humor, humor pe care gestul și mimica artistului îl completează într-un chip atît de fericit. Atunci rîsul izbucnește în hohote, numai nenea Iancu rămîne serios, încheind cu vreuna din acele fraze tipice cari alcătuiesc un fel de punctuație a povestirilor lui.

Povestirile lui Brezeanu sînt întîmplări din viața lui, cuvinte de duh pe care dînsul le-a spus în cutare sau cutare împrejurare, cuvinte rămase celebre, dar cari au o deosebită culoare atunci cînd le istorisește chiar el. Brezeanu, ca mai toți artiștii cari ilustrează scena, artele sau literele noastre, a avut un trecut furtunos, un trecut de greutăți, de care artistul își aduce totdeauna aminte și-l reamintește cu un fel de duioșie, singura parte duioasă din povestirile lui.

Era tînăr pe atunci Brezeanu, tînăr și încrezător — două însușiri care îți dau puterea să înfrunți cu bărbăție viața. Și, totuși, într-o zi, foamea îl chinuia pe tînărul și încrezătorul Brezeanu mai iabraș ca oricînd. Era într-o amiază; în birturi, lumea mînca, birjarii mîncau prînzul lor pe capra trăsurii, castangiul din colț mînca și el, toată lumea mînca, un miros de fleică bîntuia strada, cu toată ploaia ce cădea de sus. Numai Brezeanu, tînărul și încrezătorul Brezeanu, trecea printr-a doua zi de post cumplit. Oprit în ploaia care se întețise, pe marginea trotuarului, Brezeanu se uita în gol. Și deodată ochii lui zăresc ceva. Șuvoiul de apă murdară, care se scurgea pe lîngă trotuar, aducea, rostogolind, ca pe o pradă, un măr mușcat. Și mușcătura, urma dinților care avuseseră fericirea să guste din fructul acela, mări pănă la durere foamea bietului flămînd. Privind în toate părțile, să nu-l vadă cineva, Brezeanu pîndi mărul și, cînd trecu prin fața lui, îl prinse din șuvoiul murdar! „A fost cel mai bun prînz din viața mea!" încheie artistul cînd povestește prietenilor această duioasă întîmplare din tinerețea sa.

Dar nu întîrzie mult artistul cu întîmplări care întristează.

Așa, odată, i se făcuse lui nenea Iancu dor de un chef. Bucureștiul, cît e el de București, tot își seacă uneori izvoarele. Te deprinzi cu vinul lui ; prietenii se posomorăsc. Ce-i de făcut ? Se suie deci nenea Iancu-n tren ! Vine conductorul :

— Biletul !

Nenea Iancu răspunde :

— N-am bilet !

— Atunci te dau jos la Chitila.

— Păi acolo și merg !

L-a dat jos la Chitila. Brezeanu rămîne pe peron Funcționarii gării erau prin birouri. Cum să-i scoată nenea Iancu din bîrlog ! Odată începe a striga :

— Ce caută vagonul acela pe linie ? Ha ?

Au năvălit toți de prin birouri, l-au văzut, au rîs și s-a încins, neică, un chef în dosul gării, cu tot personalul stației. „Cum dracu s-a făcut, că ne-am trezit într-un fort", se miră la sfîrșitul povestirii nenea Iancu, și mai poruncește-un șpriț.

Nenea Iancu Brezeanu locuiește în Pasajul Romîn, scara no. 7. Odată, după o petrecere ca aceea, cade nenea Iancu într-un somn de celea întărite și pecetluite. Numai așa, pe la zece dimineața, aleargă toți speriați și țipînd la dînsul, să-l scoale !

— Scoală, Iancule, că-i foc !

— Ce foc ? răspunde nenea Iancu buimac de somn.

— Foc, arde pasajul !

— La ce scară ?

— La scara no. 9.

— Păi atunci ce-mi bați capul !

Și nenea Iancu se-ntoarce pe cealaltă parte.

Odată, profesorul Tutuc, un bun matematician, îl întîlnește pe Brezeanu la un *aperitif*.

— Nene Iancule, sînt vesel.

— De ce, *Tutucă ?*

— Mi-am pus o carte la Academie, s-o premieze.

— Ei ?

— Cum ei ? Am să iau 5.000 de lei.

— Ce, ești singur ?

— Ba nu, sînt și alții ; dar...

— Cari mai sînt ?

— Uite lista !

Și Tutuc întinde lista lucrărilor depuse spre premiere lui nenea Iancu.

Își potrivește nenea Iancu ochelarii, citește, recitește lista, apoi se uită la Tutuc și-i dă cu tifla :

— Na ! *bou-bovis* ce ești !

— De ce, nene Iancule ?

— Păi cum crezi tu, mă, c-o să-ți premieze cartea ta, cînd ăsta, cum îl cheamă ? și-a pus-o pe-a lui : despre *Cîrceagul oilor*. Ăsta ia premiul, mă !

Și-ntr-adevăr, *Cîrceagul oilor* a luat premiul !

Vorbise nenea Iancu într-un ceas sfînt !

Dar cîte n-a pățit și n-a făcut nenea Iancu ! Dar cum tot pe mine m-a rugat să-i scriu viața — a și-nceput să-mi însemne amintirile — aveți „puțintică răbdare", c-o să vă mai spun !

(1911)

VORBE DE SPIRIT, FAPTE HAZLII

Din vîltoarea vieţii artiştilor şi-a scriitorilor, din frămîntul vieţii actoriceşti, sînt atîtea prilejuri să culegi multe vorbe de duh, fapte hazlii, atît de caracteristice pentru cunoaşterea personalităţii unui artist. Cîteva din aceste întîmplări şi vorbe le-am înşirat altă dată în aceste coloane ; acum mai adaog unele pentru cei cari, mai tîrziu, vor căuta să întrupească figura unora dintre scriitorii şi artiştii de astăzi.

Poetul Cincinat Pavelescu e un izvor nesecat de vorbe spirituale. Veşnic cu sufletul tînăr, veşnic scăpărător în cuvinte, cine ar putea ţine minte epigramele, cuvintele sclipitoare prin cari dînsul, din orice convorbire, ar putea face o pagină literară ? I-ar trebui un secretar, veşnic cu creionul în mînă, să însemne. Dacă însă Cincinat e crud şi neînduplecat faţă de un protivnic pe care-l doboară dintr-o vorbă, tot pe atît de dulce, de fin şi delicat e faţă de acela căruia vrea să-i arate dragostea sau admiraţia lui.

Aşa, un cunoscut critic scrie un foarte frumos articol asupra poetului. Peste două-trei zile, criticul întîlneşte pe Cincinat şi se miră de chipul amar cu care poetul îi iese în cale.

— Ce ai, maestre ? îl întreabă criticul, îngrijat.

— Ce să am ? Bine, dragă, m-ai distrus ! răspunde poetul.

— Ce fel de vorbă e asta ?

— Vezi bine ! Ai scris despre mine atît de frumos, încît toată lumea o să-ţi laude talentul cu care ai scris articolul şi nici n-o să se gîndească la mine !...

Peste alte două zile, pe stradă, criticul întîlneşte iar pe poet. Poetul, serios, grăbit, de-abia-i răspunde la salut şi vrea să treacă mai departe. Criticul îl opreşte :

— Bine, maestre, dă-mi măcar mîna !...

— Sînt foarte ocupat ! răspunde poetul.

— Cu ce anume ?

— E atît de frumos articolul tău, că de trei zile mă căznesc să-l învăţ pe dinafară. La revedere, mai am sfîrşitul, şi-l ştiu pe de-a-ntregul.

Şi atîta de serios, maestrul porneşte, grăbit, înainte.

Un caz de psihologie. Tînărul şi foarte talentatul poet Eftimiu e şi un cunoscător al sufletului omenesc. Aşa, dăunăzi, la repetiţia generală a poemului său *Înşiră-te mărgărite,* repetiţie în care artiştii trebuiau să joace în costume, una dintre interprete, o talentată şi simpatică interpretă, vine şi spune poetului că, fiind răcită, nu poate pune costumul. Fireşte, ar fi fost o ştirbire a înfăţişării estetice a poemului. Atunci poetul, curtenitor, dă braţul artistei, o duce pînă la cortină şi, arătîndu-i deschizătura prin care artiştii pot privi în sală, îi spune :

— Ia uite ce sală frumoasă.

Artista priveşte şi deodată exclamă :

— Vai, trebuie să mă îmbrac numaidecît !

Şi zicînd acestea, dă fuga spre cabină.

Sala era plină, mai în întregime, cu domnişoare : studente de la Litere şi elevele de la Conservator.

Poetul nimerise bine : în faţa atîtor perechi de ochi femeieşti, cum ar fi răbdat o femeie să nu-şi arate costumul !

Alta. La reprezentarea unei piese, la care cei cîţiva privitori din sală strigau cu îndărătnicie :

„Autorul!", Eftimiu ne şopteşte: „Să vedeţi: dacă iese cumva autorul, o să înceapă să strige: «*Public! Public!*»"

Două dintr-ale artistului Iancu Brezeanu.

După premiera pieselor *De ziua mamei* şi *Înşiră-te mărgărite*, ne adunaserăm cu toţii la o petrecere prietenească. Mihail Sadoveanu sosise chiar în seara aceea şi era printre noi. Am vorbit de toate şi, fireşte, în treacăt, şi despre cazul artistei Rozan de la Iaşi. Într-un tîrziu, iată şi pe nenea Iancu Brezeanu! Se apropie, ia un scaun, se aşază lîngă Sadoveanu şi, cînd vine chelnerul de-l întreabă ce să-i aducă, nenea Iancu se uită pe supt ochelari la directorul teatrului din Iaşi şi răspunde:

— O halbă... da' vezi una mai... *barozană!*

Debuturile lui Brezeanu au avut multe părţi hazlii. Mai zilele trecute ne-a istorisit una. Cică juca Brezeanu un rol mai mic într-o piesă, i-am uitat numele... mi se pare *Cei trei muşchetari*. În actul al doilea, cum în scenă erau cei trei eroi ai piesei, Brezeanu privea pe crăpătura uşii jocul celor trei artişti. Tocmai în clipa aceea, directorul de scenă, d. Gusty, trecînd pe acolo şi auzind o *replică*, îşi aduse aminte că la replica aceea trebuia să intre nu ştiu ce personaj în acţiune. Şi văzîndu-l pe Brezeanu pe la spate şi crezînd că-i replicantul, îi face o dată vînt în scenă:

— Da' haide, intră! Ce aştepţi?

Şi, fără de veste, se trezeşte Brezeanu în scenă, între cei trei artişti înmărmuriţi! Credeţi că s-a zăpăcit? Nu! A prins cu urechea de la sufler şi-a spus întreaga parte a replicantului, care, cu adevărat, întîrziase. Şi, aşa, a scăpat piesa.

— Ce-ai zis, nene Iancule, îl întrebarăm noi, după ce-ai scăpat de năduful ăsta?

Nenea Iancu îşi potrivi ochelarii:

— Ce să zic? Mi-am zis că, dacă făceam repetiţie, greşeam!

(1911)

UN RUG URIAŞ

Sînt lucruri pe care, dacă nu le-ai văzut, nu ţi le poţi închipui. Marea, cu frămîntatul valurilor ei; munţii, cu vîrfurile şi prăpăstiile lor; gheţarii, cu veşnicile lor mantii de troiane; cîmpiile năvălite de pieptul apelor scăpate din zăgazuri; pădurile sau tîrgurile în flacări, noaptea — sînt privelişti pe cari mintea omenească nu le poate alcătui dacă ochilor nu le-a fost dat să le vază. Cel ce n-a văzut oceanul, oricît şi-ar închipui nemărginirea lui, va rămîne cutremurat în faţa noianului de văi şi dealuri călătoare ce parcă izvorăsc din zare, să se sfarme de ţărmurile stîncoase. Şi oricît de groaznic ţi-ar înfăţişa gîndul priveliştea unei păduri în flacări, ai încremeni de spaimă cînd întîmplarea te-ar aduce s-o vezi cu adevărat!

La aceste mă gîndeam cînd, în noaptea de 29 ianuarie, priveam la groaznicul foc ce nimicea magazinul *Luvru*. Erau acolo sute, mii de oameni cari priveau, înmărmuriţi, cît de uşor flacările pot preface în scrum o muncă încordată de ani întregi, cît de uşor se poate zădărnici fericirea unei fiinţi care, cu o clipă mai nainte, privindu-şi avuţia, se credea poate fericită.

În noaptea rece, limbile de foc încinseseră zidurile. Ca nişte şerpi uriaşi ieşeau pe ferestre, se încolătăceau pe pereţi, se îmbrăţişau şi iar se desfăceau, se răsuceau mai aprige, apoi drepte, ca şi cînd s-ar fi sprijinit în coadă, se înălţau drept în aer, şuierînd şi vărsînd scîntei, ca balaurii din poveste.

Apoi cîte o toană de vînt prindea să sufle ; flacările se plecau în aer, fluturînd ca niște drapele sfîșiate, băteau zidurile negre, se împreunau, căutau iar să se ridice, rumenind pînă departe largul bolții, înroșind noaptea, azvîrlind umbre fantastice, înfățișînd astfel un colț înfricoșător de iad.

Dar cînd vîntul se potolea, cînd pălălaiele ațipite parcă intrau iarăși înapoi, între ziduri, atunci, din dosul ferestrelor răsăreau luminate și strălucite săli de bal, în care umbre ciudate păreau că lunecă într-un galop nebun. Și, deodată, ca niște artificii prin care se sărbătorea sosirea cuiva, bucăți întregi de flacări se desfăceau și se ridicau în aer, pîlpîind ca niște candele romane, stingîndu-se tocmai sus, în înalt, ștergîndu-se astfel din fața ochilor uimiți.

Și-n sfîrșit, cînd vîntul și focul socotiră că se hărțuiseră de-ajuns, cînd gîndiră că unul pe altul trebuie să se dovedească, atunci se încleștară într-o luptă groaznică, și lupta lor se ascunse într-un viscol de scîntei, din sînul căruia răzbătea, pînă la noi, vuietul prăbușirilor și al nimicirii.

În clădirea aceasta, pe care flacările au mistuit-o, la al III-lea cat, *Societatea Scriitorilor Romîni* își avea cuibul. Umblaserăm prin toată țara, [...] să putem înfiripa acel mic și neînsemnat avut, care pentru noi însă era neprețuit. Întîiași dată, după ani, după decenii de scris romînesc, scriitorii se apropiaseră între ei, și într-un gînd alcătuiserăm un loc al nostru, un loc de întîlnire, de sfătuire. Din cîștigul șezătorilor cumpăraserăm mobile ; aveam o bibliotecă ; prietenii pictori ne dăruiseră multe și frumoase tablouri. Și cînd gîndeam să cimentăm și mai puternic începutul acesta, iată că, într-o clipă, flacările nimicesc totul, tot, fără putință să scăpăm ceva !

Am stat îndelung în noaptea înghețată și-am privit îndărătnic cele patru ferestre, care pînă tîrziu, pînă foarte tîrziu, au rămas întunecate. Se părea că flacările, care nimiciseră fără cruțare avuții de milioane, se opriseră sfioase la pragul unor încăperi a căror bogăție era și ea o scînteie, o scînteie de nădejde pe care poeții o poartă mereu în sufletul lor ! Am stat îndelung în noaptea rece și-am privit neîntrerupt la cele patru ferestre întunecate, pînă cînd, la cea din capăt, geamurile se luminară ca niște rubine. Era fereastra de la odaia poetului și prietenului meu Anghel, fereastra de la odaia în care de multe ori am pus atîtea la cale, fereastra odăii care cuprindea atîtea lucruri de preț — cărți rare și tablouri, amintiri de familie și manuscrise, care se topeau toate într-o clipă, într-o clipă cînd poate că stăpînul, prietenul lor, se gîndea de departe, cu drag și duioșie, la ele ! Apoi rubinele celorlalte ferestre se luminară și ele și, pe rînd, comorile unor bieți visători se prăbușiră în scrum, se topiră-n noianul celorlalte comori, amestecîndu-se delaolaltă, — fășii de mătase cu fășii de suflet !

(1911)

CE A FĂCUT SOCIETATEA SCRIITORILOR ROMÎNI. CE TREBUIA SĂ FACĂ

Cînd, în ziua de 4 septembrie 1909, ne-am văzut strînşi în sala liceului „Lazăr" din Bucureşti, nu ne venea să credem. Vra să zică, ne puteam aduna, puteam înlătura neînţelegerile, puteam potoli ambiţiile, puteam, în sfîrşit, alcătui un tot, o societate, care să aibă un scop, spre îndeplinirea căruia ne legam să luptăm cu toţii. A fost o clipă de adevărat avînt sufletesc, avînt pe care nu-l atinsese întru nimic nici chiar acele jigniri adînci cari ne veniseră de la unii oameni cărora le cerusem sprijinul. De fapt, sprijin n-am avut din partea nimărui; tot ce-am făcut am făcut prin înseşi puterile noastre. Fireşte, nimeni nu poate spune că Societatea Scriitorilor Romîni n-ar fi fost bine să cuprindă pe toţi scriitorii romîni în viaţă astăzi. Bătrîni şi tineri, unii lîngă alţii, aşa ar fi trebuit să apară cea dintîi alcătuire a societăţii. Decît sînt simţiminte peste cari nici unii, nici alţii nu pot trece, sînt prejudecăţi, sînt atîtea lucruri cari despart pe oameni între dînşii. Scriitorii sînt şi ei oameni, ca toţi ceilalţi, ba cu o impresionabilitate mai ascuţită, mai lesne de trezit. Totuşi, faptul însemnat era acela, că cea mai mare parte dintre scriitori primise să lucreze într-un gînd, să meargă spre acelaşi ţel.

Cum însă societatea nu se putea bizui, băneşte, la început, decît pe cotizaţiile membrilor (10 lei taxa de înscriere şi 2 lei lunar), n-am avut putinţa unei întreprinderi mai largi, cum, spre pildă : o editură, scoaterea unei reviste etc. ..., ci ne-am hotărît să ţinem o serie de *şezători* prin ţară, [...] pentru strîngerea de fonduri. S-au strîns puţine, dar din puţinul acela am făcut un local al nostru, în care ne puteam întîlni. Dacă folosul material n-a fost cine ştie ce, de pe urma şezătorilor acestora, cel moral a fost covîrşitor. Prin şezători am răspîndit în cercuri mai largi scrisul romînesc, am încheiat o legătură între publicul cetitor şi scriitori [...]

Prin înrîurirea unora dintre membri, societatea a căpătat apoi, pentru toţi membrii ei, intrarea gratuită în Teatrul Naţional. Pînă atuncea Teatrul Naţional nu era deschis decît pentru o anumită presă, decît unor anumiţi traducători. Directorii, cari se perindaseră, nu dădeau nici o însemnătate literaturii dramatice romîne, aşa că d. Pompiliu Eliade a fost cel dintîi director care, primind cererea Societăţii Scriitorilor Romîni, a apropiat pe scriitori de teatru, dînd astfel putinţa unei înfloritoare literaturi dramatice.

Aceste izbînzi morale nu sînt încă în măsură să cimenteze societatea. Pe viitor au rămas de făcut multe şi cît mai grabnice lucruri, dintre cari, cel dintîi, trebuie să fie recunoaşterea societăţii de *„persoană morală"*. Astfel, societatea, care astăzi e recunoscută *indirect* prin Legea teatrelor, în care se vorbeşte despre Societatea Scriitorilor Romîni, să fie şi *de fapt* recunoscută de către Parlament. Pentru îndeplinirea acestui scop, îndată după deschiderea *corpurilor legiuitoare*, comitetul societăţii trebuie să stăruiască pe lîngă cei în drept.

O dată recunoscută societatea de *persoană morală*, comitetul va avea îndatorirea să convoace *adunarea generală* a societăţii, iar noul comitet ales să vegheze neîntrerupt la plata cotizaţiilor lunare şi la strîngerea de fonduri, pentru ca societatea să poată funcţiona.

Una dintre îndatoririle noului comitet, şi eu o cred ca pe cea mai de căpetenie — deşi statutul în fiinţă azi trece uşor peste acest lucru — e regularea raporturilor dintre *scriitori* şi *editori* şi chiar înființarea unei *edituri*, care să curme o dată pentru totdeauna nedemna exploatare la care sînt supuși scriitorii din partea caselor de editură.

Apoi, la rînd ar veni : regularea raporturilor dintre societatea noastră și cele corespunzătoare străine, în ce privește traducerile ; deslușirea afacerii cu *„Casa artiștilor"*, astăzi în stăpînirea d-lui Pătrașcu, lăsîndu-i-se d-sale proprietatea, dacă, într-adevăr, după cum pretinde, e numai casa d-sale, sau revendicînd-o, dacă lucrurile se vor dezlega astfel ; și alte cîteva măsuri de interes material al societății, cari însă nu pot lua ființă decît după îndeplinirea celor de mai sus.

Numai așa, și *trebuie să fie așa*, societatea va putea păși cu izbîndă înainte.

(1911)

IOAN AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI

Nu-l văzusem niciodată. Îi citisem însă volumul și aveam pentru el un fel de cult. Admirația pe care i-o purtam o împărtășeau și alții, și, așa, într-o zi de mai, mi se pare, sînt acum șase ani, și dimpreună cu poetul D. Nanu și nuvelistul Virgil Cioflec, ne suim în tren, să mergem, — unde ? la Tîrgoviște, să vedem pe Brătescu-Voinești. Ajungem. Nu-l găsim acasă. Era la tribunal. Parcă mă văd în sala rece și tristă a tribunalului, parcă-l văd pe scriitor, rezimat într-un cot de balustradă, vorbind potolit, obosit mi se părea, vorbind tribunalului în afacerea unor contestații de înscriere în listele electorale, dacă nu mă-nșel. Nu știu ce-a spus, vorbea și foarte încet, dar ceea ce mă lovise pe mine, care nu-l mai văzusem, era deosebirea dintre vorba lui potolită, blîndă, obosită poate, și linia aspră a profilului său : fruntea în afară, nasul întors deasupra mustății mărunte, gura scurt tăiată, tras la față, — din asemănarea pe care unii oameni o au cu animalele sau cu paserile ; ceva de vultur.

Deosebirea aceasta m-a lovit și mai puternic cînd, după ședință, scriitorul ne-a zărit, ne-a luat și ne-a dus acasă la el, o casă frumoasă, boierească, așezată într-o poziție minunată, în preajma zăvoaielor și Mănăstirii Dealului. Ne-a arătat curtea, grădina, cușca căprioarei lui, Bișeta, dîndu-ne deslușiri cu glasul său cel cald, — căldura care se află la fiecare pagină a cărților lui. Apoi în sala largă, împrejurul unei mese, am vorbit îndelung despre toate, mai ales despre literatură, și-ndeosebi despre Alphonse Daudet, marele scriitor francez pentru care nuvelistul are un adevărat cult. Atunci l-am și auzit citind pentru întâia oară o nuveletă de Daudet, cu farmecul cela deosebit cu care Brătescu-Voinești te prinde să-l asculți fie cînd povestește ceva, fie cînd citește.

Toate aceste îmi treceau repezi prin minte ieri, cînd, într-o odaie de la „Splendid Hotel" din București, Brătescu ne citea — lui Goga, Herz și mie — cele de pe urmă pagini scrise de el, o *Predoslovenie, prefața* pe care o va pune în fruntea volumului său nou de nuvele. „Predoslovenia" sînt pagini „Pro domo" [1], în care nuvelistul, cu o amară ironie, dar și cu o rară duioșie la urmă, arată soarta și menirea scrisului nostru. Dacă prin acest scris poți strecura măcar o clipă de mulțumire în casa unui om necăjit, ești răzbunat cu toate jignirile și nedreptățile pe care viața ți le pregătește.

E o nouă capodoperă, pe care scriitorul o adaogă la comoara volumelor sale.

Și-am simțit o adevărată îmbătare sufletească, o adevărată fericire cînd, sfîrșind de cetit *prefața* aceasta, scriitorul ne vorbi avîntat, plin de încredere și de putere în vederea noilor sale lucrări, printre care și-un roman.

Între scriitorii de astăzi nu e unul mai artist, mai desăvîrșit artist ca Brătescu-Voinești, și după maestrul Caragiale, dînsul e acela care prinde întîiul loc. De aceea vestea pe care o dau, întruparea altor noi opere ale sale, trebuie să fie un prilej de bucurie pentru toți.

(1911)

---

[1] *Pro domo* — expresie latină care înseamnă pledoarie în favoarea cauzei personale.

GH. ORLEANU

Ziarele au vestit la vreme, prin cîteva rînduri răzlețe, moartea poetului Gh. Orleanu. În învălmășagul luptelor politice, în răstimpul cărora scriitorul și-a dat obștescul sfîrșit, moartea lui n-a mișcat decît sufletele cîtorva prieteni, oameni răzleți, cum fusese și dînsul, oameni cari nu iau și nici n-au la ce lua parte în frămîntul sterpelor lupte de ambiții personale, ambiții politice, cari mînă cu biciul lor atîtea suflete spre larga arenă a *arivismului.*

L-am cunoscut pe Gh. Orleanu de pe vremea cînd, în Bîrlad, scoteam revista *Făt-Frumos.* Am intrat în legături de prietenie cu el prin mijlocirea poetului D. Nanu, tovarășul meu de muncă la acea revistă, care cunoștea de mult încă pe Orleanu. M-a mișcat interesul pe care Orleanu l-a arătat revistei, ajutînd-o în multe rînduri, și în curînd am fost prieteni buni.

Era un om mărunt de stat, plin în trup, cu fața rotundă și pală, o paloare deosebită, ca a paiului, cu mustața scurtă, cu ochii negri și sticloși, cu fruntea largă, și mai lărgită prin lipsa desăvîrșită a părului. Era nervos, și vorba lui, care se încălzea cu încetul, și între prieteni numai, părea unui străin aspră. Foarte deștept, foarte cult, nu îngăduia convorbiri decît la foarte puțini.

Cunoștea pînă-n toate amănunțimile ei limba franceză, și o vorbea cu desăvîrșită eleganță.

Citise aproape întreaga literatură franceză, și frumusețea ei îi stăpînea cu totul sufletul. Din comoara acestei literaturi, dînsul a dat cîteva traduceri, căci literatura romînească n-a avut un traducător mai iscusit ca Gh. Orleanu. În colaborare cu prietenul său D. Nanu, Orleanu a tradus *Pour la Courronne* a lui François Copée *(Pentru sceptru),* iar singur a tradus *Pînea păcatului,* mai bine zis a localizat lucrarea aceasta din provensală, și-acum în urmă traducea *Cid* al lui Corneille ; a publicat din *Cid* 2 acte în *Convorbiri critice,* iar restul nu știu de va fi ajuns să-l închege în limba romînească.

Dar în afară de traducerile lui, Orleanu a scris multe poezii, unele foarte frumoase, poezii al căror manuscript l-am păstrat vreme îndelungată și care manuscript, astăzi, se află în posesiunea d-lui Mihail Dragomirescu. Activitatea literară a lui Gh. Orleanu e începută de mult încă, de pe vremea cînd, la o gazetă necunoscută din Focșani — oraș în împrejurimile căruia familia Orleanu își avea proprietățile — publica nuvele sub pseudonimul *Gheorghe de la Odobasca,* numele moșiei lui. De un spirit viu, era un fin epigramist, un convorbitor scînteietor, și printre hîrtiile mele păstrez epigramele și strofele scrise la întîmplare, între două feluri de mîncare, în serile cînd cinam cu el. Dar activitatea literară a lui Orleanu ar fi fost încununată de o mare și desăvîrșită izbîndă, care l-ar fi ridicat dintr-o dată în fruntea scriitorilor de astăzi, dacă ar fi avut vremea să săvîrșească drama istorică la care scria de mult și din care n-a apucat să publice decît vreo cîteva fragmente. Părți din *Voichița Radului* — așa se numea drama — ni le-a cetit, și vor fi altele poate pe cari le cunoștea numai dînsul și care trebuie să fi rămas printre hîrtiile lui. Mîhnirea lui cea mai mare tocmai aceasta a fost : neputința să-și închege opera în care-și pusese toate nădejdile lui literare.

Gh. Orleanu a fost magistrat în orașul Galați, unde a și locuit pînă în ultimul timp. Acolo, în portul acela, Orleanu a fost în legătură — prin familia și situația lui — cu lumea diplomatică, cu lumea aceea în mijlocul căreia limba romînească se aude atît de rar. Cu toate acestea, Orleanu n-a fost cîtuși de puțin înrîurit, și am cunoscut puțini oameni care să vorbească și să scrie o romînească mai frumoasă, mai curată.

Tocmai lumea aceasta îi strecurase în suflet, în vremea din urmă, dorința de a lua parte la luptele politice. L-am auzit și vorbind, acum trei ani, în sala „Dacia", la o întrunire a partidului conservator. Dar Orleanu nu era croit pentru luptă, cu atît mai puțin pentru politică.

Orleanu și-a păstrat pînă în ultimele lui clipe sufletul lui de artist. În scrisorile către prietenii lui nu vorbea decît despre părerea lui de rău că nu lăsa după el o activitate mai largă literară.

L-am văzut acum un an, slab, descurajat, istovit. Boala îl măcinase cu încetul ; călătoriile prin străinătate, în tovărășia devotatei lui soții, nu-i putuseră șterge din fața ochilor lui spăimîntați viziunea sfîrșitului apropiat. O operație grozavă, în sanatorul doctorului Doyen din Paris, îi prelungește agonia. Se întoarce în țară. Răul îl urmărește însă, îl pironește din nou, și, pentru cea din urmă oară, repede ca o vedenie, l-am văzut fugînd parcă, în automobil, între fratele și soția lui, la gară, să plece în Elveția. Nu m-a văzut, se uita departe, cu priviri ce zăreau parcă dincolo de mormînt. O altă operație, încă o agonie. Și în Bruxelles, orașul în care-și petrecuse o parte din tinerețe, se stinge, departe de țara pe care știa că n-are s-o mai revadă niciodată. Cea de pe urmă dorință i-a fost să-i fie trupul ars. Și în crematorul de la Mainz, trupul lui s-a prefăcut într-un pumn de cenușe, pe care o urnă funerară îl va aduce în țară.

(1911)

A. D. XENOPOL

Eram pe atuncea elev al Şcoalei Militare din Iaşi. Sînt nouăsprezece ani de zile în urmă. Într-o bună zi primim poruncă, cîteşipatru clasele, să ne ducem în *aulă,* să ascultăm o conferinţă. Peste puţin, un om mărunţel, cărunt, ras, cu favoriţi, rumen la faţă, păşind mărunt, clipind repede din ochi, zîmbind binevoitor, trece printre noi, să-şi ia locul de pe catedră. În ziua aceea am ascultat întîia conferinţă a d-lui A. D. Xenopol. Ne preda principii de filozofie.

Apoi, ceasurile cînd trebuia să vie profesorul erau adevărate clipe de sărbătoare. Îl ascultau elevii cu nesaţiu ; toţi erau numai urechi. Vorbea potolit, colorat, cu exemple luate din viaţa de toate zilele, cu pilde care ne erau la îndemînă şi le puteam înţelege mai din plin. A fost o adevărată mîhnire cînd, într-o zi, am aflat că o trăsură izbise pe ilustrul cugetător, rănindu-l, cînd trecea strada. Mai tîrziu, mi-a spus învăţatul că această întîmplare i-a prilejuit-o următorul fapt : prins de interesul unui capitol din marea sa lucrare *Principiile fundamentale ale istoriei,* era cu gîndul numai la cartea ce avea să apară, şi nu luase în seamă nici cînd trecea, nici pe unde trecea în clipa aceea.

După un răstimp de trei ani, în care îmi urmasem cursurile la şcolile superioare militare din Bucureşti, împrejurările mă apropie iar de d-l A. D. Xenopol. Scriind un articol — întîiul meu articol — un prieten îl duce istoricului ; d-sa vrea să mă cunoască. Din anul acela am început colaborarea la *Arhiva* din Iaşi, şi peste un an, în disponibilitate fiind, rămîn ca secretar al d-lui Xenopol. Atunci istoricul sfîrşise de scris volumul I din *Domnia lui Cuza-vodă,* şi acum lucra la al II-lea volum.

Cu o mare putere de muncă, stăruind ceasuri întregi în cercetări prin toată ziaristica vremii, prin maldărul de documente, hîrtii şi scrisori împrăştiate peste tot, scriind într-una în larga şi frumoasa bibliotecă din locuinţa sa, în strada Unirii din Iaşi, aşa îl văd. Mi-l amintesc la biroul său, învălit într-un tartan vărgat, scriind şi ştergînd mereu, lipind notiţe, împetecind manuscrisul, croindu-i aripi, cozi, vărgîndu-l, prefăcîndu-l într-un adevărat instrument de tortură pentru bietul zeţar. Un scris întunecat, ieroglific, pe care singur nu-l mai poate citi uneori. În ziua în care am început să-i citesc manuscrisul, m-am crezut un adevărat meşter. Cînd scria vara, lăsa fereastra deschisă, şi din hulubăria din mijlocul curţii pietruite, un hulub roşcat, Roşca, venea de se plimba pe birou. Era o dulce prietenie între pasere şi învăţat.

Dar nu voi uita niciodată după-amiezile de odihnă petrecute în salonul cel mare, în ai căruia pereţi spînzurase tablouri mari şi frumoase. Stăteam de multe ori împreună, de ne uitam într-o oglindă veneţiană care răsfrîngea pînza iubită a d-lui Xenopol : un lac elveţian supt ceaţă. Cleştarul oglindei trimitea şi mai adînc priveliştea, apele albastre parcă voiau să mai soarbă din lumină mai înainte ca ceaţa, ce se cobora din munţi, să le acopere. Şi totul avea o înfăţişare de adîncă poezie, un colţ al firii care-ţi odihnea sufletul. Încet, *maestrul* se scula, apoi, de se ducea la pian. Şi, spunînd versuri, le întovărăşea în urmă, pe fiecare-n parte, de muzica pe care singur o compusese.

Pour toujours, me dis-tu, le front sur mon épaule.[1]

Un sonet al lui Fr. Copée. Toate compoziţiile d-lui Xenopol au o duioşie adîncă, duioşie care, uneori, se preschimbă într-un strigăt de adevărată deznădejde, cum e ultima frază muzicală din compoziţia aceasta, inspirată din sonetul poetului francez :

Pourquoi le mot „toujours" sur tes lèvres mortelles ?[2]

Serile, păşind domol, ne plimbam supt aleile de tei ale Copoului.

Cunosc puţine firi mai entuziaste, cu sufletul mai cald, mai larg deschis frumosului ca al d-lui Xenopol. De aceea a şi sprijinit pe mulţi în dibuirile lor, de aceea poate s-a şi înşelat cu unii, căci închipuirea sa fierbinte adăoga totdeauna ceea ce lipsea unei lucrări, şi aşa i se părea întreagă.

După alt răstimp de vreme, în care viaţa mi-a purtat paşii pe aiurea, iată, iar îl zăresc, tot aşa de înflorit la faţă, cu o nouă scriere, gîndind la alte lucrări, la o a doua ediţie a *Istoriei romînilor*, neobosit, cum îl lăsasem acum zece ani în urmă !

Şi mă gîndesc, cu ruşine parcă, la atîtea clipe de şovăire, pe care în unele împrejurări din viaţă le-am încercat.

(1911)

---

[1] Pentru totdeauna, îmi spui tu, cu fruntea pe umărul meu (fr.).

[2] Pentru ce cuvîntul „întotdeauna" pe buzele tale muritoare ? (fr.)

SCRIITORII TINERI ŞI CARAGIALE

(Cuvîntarea d-lui Em. Gîrleanu la festivalul de la teatrul „Comoedia")

Maestrul Caragiale, împlinind 60 de ani, Societatea Scriitorilor Romîni a vrut să serbeze această zi ca pe un adevărat eveniment cultural. Trebuie să ne arătăm adînca noastră părere de rău că, oprit de boală, maestrul nu poate fi astăzi în mijlocul nostru. Prezenţa sa ar fi dat acestei aniversări înflăcărarea unei adevărate sărbători naţionale. Totuşi, sîntem fericiţi că noi începem şirul acestor sărbători, pe cari romînii le vor reînnoi din zecimi în zecimi de ani, întru cinstirea scriitorului care va trăi întotdeauna.

Ce să spunem despre Caragiale ? Sînt unii oameni pentru cari, de la o vreme, laudele sînt nişte adevărate jigniri. După cum ştim că la hotarul Moldovei stăruieşte, uriaş şi neclintit, Ceahlăul, după cum, ca să ni-l închipuim acum, nu mai avem nevoie să ne amintim de înălţimea lui, de suişurile şi scoborîşurile lui încîntătoare, de prăpăstiile lui ameţitoare, de priveliştile fermecătoare pe care ochiul le poate cuprinde din vîrful lui — atît de bine s-a închegat în mintea noastră numele acesta : *Ceahlăul*, cu noţiunea grandiosului — tot astfel nu mai avem nevoie să ne gîndim la admirabilele *Schiţe* şi *Momente*, la capodoperele teatrului său, la minunatele povestiri, ci ne e de ajuns să pronunțăm acest nume: *Caragiale*, ca să ne închipuim muntele uriaș care străjuiește hotarul literaturii romînești.

Nu-mi rămîne deci decît să mulțumesc d-lui director al teatrului „Comoedia", care ne-a dat prilejul să sărbătorim, aici, aniversarea cununiei de aur a maestrului cu Nemurirea.

București, 29 ianuarie 1912

ION ANESTIN

(Cuvîntare citită cu prilejul reprezentației de retragere a marelui artist)

Sînt fericit că, supt direcția mea, Teatrul Național din Craiova a sărbătorit pe doi artiști: anul trecut am sărbătorit 25 de ani de scenă ai artistului Pandele Nicolau, anul acesta luăm parte la o îndoită sărbătoare, căci glorificăm pe unul dintre cei mai mari artiști ai teatrului romînesc și în același timp pe un artist care, după o carieră de 50 de ani, se retrage de pe scenă.

Nu voi face eu biografia lui Ion Anestin. Sînt oameni a căror viață vremea își ia sarcina să o incrusteze în mintea tuturor.

Cîți oameni, la sfîrșitul vieții lor, pot să se uite cu mîndrie în urmă și, mulțumiți, să-și poată zice: „Am îndeplinit ceva"? Foarte puțini! Dar și mai puțini sînt aceia cari, la sfîrșitul unei cariere de 50 de ani, ajungînd la vîrsta înțelepților, pot să-și privească roadele muncii lor și să le spuie tinerilor: *„Culegeți, eu am semănat!"*

Ion Anestin e unul dintre acești rari oameni! Ce a fost Anestin pentru teatrul romînesc? Ce a făcut el pentru dînsul? Dar a fost unul dintre cei cîțiva uriași cari i-au săpat temelia în pămîntul pietros, i-au așezat-o și apoi i-au ferit-o cu prețul atîtor jertfe, în așteptarea vremii cînd cei hărăziți de soartă erau chemați să ridice, pe această trainică temelie, lăcașul artei.

Ca să ajungi la numele lui Ion Anestin, trebuie să prenumeri pionii teatrului romînesc, trebuie să rostești numele unui Costache Caragiale, unui Matei Millo, unui Pascaly.

Soarta a vrut ca Ion Anestin să aibă și fericirea să vadă cu ochii lui vremea de înflorire pregătită de către el și aceia cari astăzi nu mai sînt.

Mare și înduioșătoare sărbătoare! Căci nimeni dintre d-voastră nu veți putea simți ceea ce sufletul marelui artist simte în aceste clipe. Să te legi prin ce ai tu mai sfînt în suflet, prin tot ce gîndești și visezi, să te legi de scîndurile aceste ale scenei pînă într-atîta încît să le însuflețești, încît să le dai fiorul vieții tale, să le prefaci, prin artă, în niște viori în care să răsune simțirea ta 50 de ani în șir, și apoi să fii nevoit să le părăsești! Această tragedie numai sufletul artistului o poate înțelege.

Căci Ion Anestin a fost unul dintre acei unici artiști pe care nu rampa îi luminează, dar cari dau ei strălucire rampei.

În această sală vor fi mulți ale căror suflete să vibreze și ele de o înduioșare pe care n-au mai încercat-o. Vor fi mulți dintre domniile-voastre cari în tinerețe vor fi luat parte la izbînzile artistice ale tînărului Anestin. Vor fi mulți cari să-și amintească de ovațiile pe care artistul le-a smuls în această bătrînă casă a teatrului, martoră atîtor succese.

După cîțiva ani, vă întîlniți din nou, și-n privirile pe care le veți îndrepta spre artist se va strecura înrourare de lacrimi. Dar va străluci în ochii domniilor-voastre și-o rază de mulțumire, căci sărbătorirea marelui artist e și sărbătorirea d-voastră, a bătrînilor cari, sprijinindu-l pe el, ați sprijinit teatrul.

D-lor artiști, viața de muncă și talent a lui Ion Anestin e o carte deschisă. De pe foile acestei minunate cărți aș dori ca d-voastră, artiștii tineri, să învățați taina dragostei pentru arta d-voastră, pentru locașul înlăuntrul căruia îi urmați. De pe foile acestei minunate cărți aș dori, d-lor artiști, să învățați ce e idealul, să înțelegeți ce puteri poate da el, cînd mereu îl întrezărește cineva la capătul muncii lui.

Iar d-ta, maestre Anestin, în această zi atît de mare din viața d-tale, gîndește-te că ești un om fericit.

Ești un om fericit, maestre Anestin, fiindcă la vîrsta aceasta de 70 de ani nu poți avea nici o remușcare. Ești un om fericit fiindcă, mare artist și mare om de muncă, ți-ai îndeplinit cu sfințenie datoria. Ești un om fericit fiindcă întreaga țară îți recunoaște aceasta. Adînca părere de rău că părăsești scena îneac-o în această mare bucurie.

Și mai gîndește-te că ai fost vreme de 50 de ani, și vei fi și peste o sută, în istoria teatrului romînesc: *marele* Ion Anestin.

(1912)

CUM AU FOST ADUSE ÎN ȚARĂ RĂMĂȘIȚELE PĂMÎNTEȘTI ALE LUI CARAGIALE

O întîmplare din viața marelui scriitor

Vestea aducerii rămășițelor pămîntești ale lui Caragiale în țară a fost tot atît de fulgerătoare ca și acea a morții lui. Într-o bună zi telegramele laconice ale ziarelor făcură cunoscut moartea scriitorului. Nimeni nu se aștepta; prietenii primiseră, cu cîteva zile mai înainte, scrisori; unii dintre ei se și pregăteau să plece la Berlin, să petreacă împreună cu marele prozator cîteva zile. Moartea venise repede, haină: familia, care-l credea dormind, mirată că la un ceas înaintat din zi scriitorul nu dăduse încă nici un semn că s-ar fi deșteptat, îl găsi căzut din pat, neînsuflețit. Prietenii cari se duceau să-l vadă trebuiră să-l petreacă pînă la locașul de odihnă veșnică.

Sicriul care închidea rămășițele marelui scriitor fu pus deocamdată într-un cavou, pînă la aducerea în țară, care trebuia să aibă loc tocmai peste cîteva luni. O întîie potrivire ironică a soartei pentru scriitorul care, poate îndemnat de o presimțire ascunsă, dorea în cele de pe urmă zile să se întoarcă mai repede între noi. Lunile trec unele după altele, ziarele încep să ceară aducerea corpului scriitorului în țară; lumea se deprinsese oarecum cu aceste cereri repetate, pînă cînd, într-o zi, la 18 noiembrie, o veste fulgerătoare se împărtășea, de ziare, publicului: rămășițele pămîntești ale lui Caragiale sosiseră în țară.

Nimeni, nici chiar guvernul, nici prietenii nu fuseseră pregătiți. O a doua potrivire ironică a soartei! Ziarele dădeau fel de fel de lămuriri: vagonul mortuar rătăcise două săptămîni pe liniile austriace, ajunsese în țară fără hîrtiile trebuitoare, pierdute și ele, poposise întîi în Predeal, apoi în vestita stație B. M. — nici nu se putea altfel — în sfîrșit, toți fiind curioși să știe ce-o fi cuprinzînd vagonul plumbuit, s-a cercetat și aflat că în el era sicriul celui mai mare scriitor al nostru, mort pe tărîmuri străine. Familia a dezmințit această odisee a vagonului mortuar. Dar nici nu se putea ca soarta să nu se răzbune și ea, măcar o dată, ticluind o poveste pe socoteala unui scriitor care o înfrînase pînă atunci, îngenunchind-o supt disprețul ironiei lui, clădind pe temelia ei atîtea povestiri minunate.

Cu aceste impresii m-am dus în seara zilei de duminecă 19 noiembrie la gară, cînd, la ora 5, trebuia să se strămute rămășițele scriitorului la biserica Sf. Gheorghe...

...Peronul pustiu; în capătul de sus al gării, în fața comisariatului, un vagon roșu, lung, cu ușa plumbuită, cu inscripția *Breslau* pe ea, stă singur, părăsit de mașina care-l adusese. În fața lui, nimeni. Călătorii, grăbiți, trec spre cealaltă parte a gării, spre trenurile care aveau să-i ducă încotro îi dusese gîndul mai dinainte. Peste cîteva clipe mă întîlnesc cu patru ziariști și trei admiratori ai scriitorului, veniți, ca și mine, la această tristă slujbă. Ora 5 trecuse. Zăresc, și cred că sînt veniți în același scop, cîțiva domni cu pălării înalte. Mă înșelasem: întovărășeau o pereche care pleca în călătorie de nuntă. Atunci mi-am amintit în ce împrejurări, acum trei ani, primisem pe maestru la gară, la sosirea lui din Berlin. Cînd se scoborîse din tren, unul dintre noi îi întinse un buchet de flori.

„Ce, sînt primadonă, mă?!" zise maestrul, apoi, vesel, cu scînteia aceea tăioasă care veșnic îi juca supt ochelari, luă buchetul şi, cum tocmai se potrivise ca un publicist să plece, în acea clipă, în călătoria de nuntă, maestrul se duse şi, sprinten, dădu buchetul soţiei publicistului. Ce deosebire şi, cu toate aceste, cîtă potrivire de împrejurări!

Minutarele se apropie de ora şase. Ne luăm, ziariştii şi prietenii, după dricarul grăbit, care ne spusese că mai era de plată încă ceva: vagonul trecuse pare-se de pe o linie pe alta, formalităţile trebuiau îndeplinite în sfîrşit! Un funcţionar scurt, gros, tipul funcţionarului care-ţi dă totdeauna să înţelegi că ţi-ar mai putea pune încă o piedică numai să vrea, dă voie să se deschidă uşa vagonului. Doi oameni o zgîlţîie din răsputeri, plumbul se ţine tare, hotărăsc, în sfîrşit, să taie sîrma plumbului, uşa e trasă la o parte, şi în mijlocul vagonului se desluşeşte sicriul, mare cît un sarcofag, acoperit de florile veştede ale coroanelor, flori de care maestrul nu mai putuse scăpa de data aceasta. Ne descoperim, fără să şoptim un cuvînt. În faţa fiului marelui scriitor, un preot face o rugăciune scurtă, după care zece oameni de-abia pot scoate şi purta pînă la carul funebru sicriul lui Caragiale.

Seara se lăsase umedă. O ceaţă deasă împînzise totul. Se aprind făcliile, care aruncă dîre roşii de lumină pe trotuarul plin de apă. Doi soldaţi vorbiră la spatele meu.

— Cine-i?

— Caragiale, scriitor romîn!

Şi carul porneşte încet. După el, un singur om, artistul Iancu Brezeanu de la Teatrul Naţional. Văzîndu-l cum păşeşte, încet, după dricul marelui maestru, mi s-a părut că din fiinţa lui Brezeanu se desfac alte umbre, care mergeau şi dînsele îndurerate: umbrele lui *Ion,* lui *Ipingescu,* a *Catindatului,* umbra *Cetăţeanului turmentat,* — copii şi dînşii ai sufletului genialului Caragiale.

20 noiembrie 1912

GR. M. ALECSANDRESCU

Cu prilejul centenarului său

Vremea orînduieşte toate. Ea răstoarnă sau înalţă, adaogă sau scade, căci în tipsia cumpenei ei stă dreptatea cum stă curcubeul în picătura de apă, aşteptînd raza de soare ca să-l răsfeţe privirilor tuturor. Atîtor glorii vremea le-a surpat temelia, prăbuşindu-le în noianul uitării, dar nu o dată numai tot dînsa a destrămat vălul uitării şi-a scos, în bătaia luminii celei mai strălucitoare, chipul unui necunoscut, mai bine zis al unui nedreptăţit.

Aceste gînduri se îmbulzesc astăzi în mintea mea cînd văd pregătirile ce se fac pentru sărbătorirea a o sută de ani de la naşterea lui Gr. M. Alecsandrescu. Căci acest mare poet a fost şi el un nedreptăţit, cum sînt mulţi alţii în cartea neamului nostru.

Trebuie să avem o mare mîngîiere însă, noi, generaţia de astăzi, căci sîntem generaţia *recunoaşterilor,* generaţia care poate privi înălţarea, la locul lor, a acelor chipuri mărețe pe cari fie nepăsarea, fie ura, fie nepriceperea le acoperise de uitare.

Generaţia de astăzi a văzut ridicîndu-se, în bronz, chipul luminos al lui vodă Cuza, domnitorul de care, pînă mai ieri, le era multora frică să vorbească; noi am privit înălţîndu-se statua acelui neclintit caracter, Costache Negri. [...]

Lui Gr. M. Alecsandrescu, dacă nu i se ridică o statuă, cum ar trebui să aibă, i se sărbătorește centenarul, recunoscîndu-i-se astfel locul care trebuie să-l aibă în literatura romînească, locul care trebuie să-l ţie în conştiinţa neamului nostru.

Gr. M. Alecsandrescu s-a născut în Tîrgovişte, în oraşul care a dat pe Cîrlova şi Eliade. Trecutul vorbise, prin ruinile lui, sufletului lui Alecsandrescu, întocmai cum şoptise şi lui Cîrlova. Alecsandrescu are o tinereţe tristă, dar deznădejdea nu-l înfrînge, şi astfel dînsul e cel dintîi poet şi singurul în literatura noastră care, dispreţuindu-şi durerea, în care trăieşte *„ca-n elementul său"*, vibrează pentru durerea şi binele celorlalţi oameni. Şi prin aceste simţiminte a fost poetul mare, poetul care se înalţă deasupra tuturor contimporanilor săi şi, păşind decenii, vine de se aşază lîngă tovarăşul său de glorie, în literatura noastră, Mihail Eminescu. Cu o cultură deosebită, care-i întăreşte gîndirea — cultură care, de altfel, *în mai puţin talentul,* o aveau mai toţi poeţii contimporani lui : Al. Beldiman, Asachi, Conachi — cu o adîncime de simţire care-i smulge sufletului accente de o putere rămasă neîncercată pînă astăzi de nici un poet al nostru, cu o nespusă dragoste de ţară şi-n aceeaşi vreme de *omenire,* cu un simţ al limbii pe care doar Costache Negruzzi îl are — deşi mai tîrziu — cu o putere de observare nebănuită, care-i dă putinţa să vadă şi să biciuiască toate păcatele contimporanilor săi, Gr. M. Alecsandrescu este poate cea mai desăvîrşită figură literară a noastră. Trăind într-o vreme cînd gîndirea era cenzurată, cînd *rangul* putea să apese şi să oprească orice avînt, Gr. M. Alecsandrescu are singurul noroc în viaţă, să placă şi să se facă iubit de cîţiva oameni care-l iau supt ocrotirea lor şi cari, sprijinindu-l, au slujit literaturii şi culturii romîneşti.

Căci de la Gr. M. Alecsandrescu ne-au rămas, ca de la nici un alt scriitor al nostru, în afară de M. Eminescu, ne-au rămas adevărate capodopere, care dau o nespusă strălucire literaturii noastre. Ca fabulist, poate sta alături cu marele La Fontaine, prin fabulele *Boul şi viţelul, Toporul şi pădurea.* Ca avînt sufletesc, ca simţ al limbii, numai Eminescu îl ajunge şi-l şi întrece, dar cu cîţi ani mai tîrziu, după cîtă frămîntare a acestui aluat sfînt care e limba unui popor.

Căci pînă la Eminescu şi de atunci încoace, nimeni nu a dat o strofă mai desăvîrşită, nimeni nu a putut îndeplini o mai fericită îmbinare de cuvinte, ca să exprime o idee, ca Gr. Alecsandrescu :

Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate,
Către ţărmul din potrivă se întind, se prelungesc,
Ş-ale valurilor mîndre generaţii spumegate
Zidul vechi al mănăstirii în cadenţă îl izbesc.

Nu se poate o împreunare mai minunată de cuvinte — îmbinare care arată veşnica perindare a valurilor în albia unui rîu — ca versul din strofa de mai sus, strofă a căreia frumuseţe ne face să nu băgăm de seamă cele două neologisme care s-ar părea, prin felul cum sînt aşezate, că-s încetăţenite de un veac în limba noastră.

Cu cîţi ani mai tîrziu, Eminescu ne dă iarăşi, printr-o asemenea împreunare de cuvinte, pe care numai geniul limbii o poate înfăptui, priveliştea nemărginită şi pustie a mării :

Lună, tu, stăpîna mării, pe a lumii boltă luneci
Şi gîndirilor dînd viaţă, suferinţele întuneci.
Mii pustiuri scînteiază sub lumina ta fecioară
Şi cîţi codri-ascund în umbră strălucire de izvoară !

. . . .

Peste cîte mii de valuri stăpînirea ta străbate,
Cînd pluteşti pe mişcătoarea mărilor singurătate.

. . . .

Lipsit de noroc, urmărit de soartă, Gr. M. Alecsandrescu e lovit de o crudă boală, care, vreme de

25 de ani, îl ţintuieşte în patul suferinţii. Vreme de 25 de ani poetul trăieşte în suferinţă, pe care de cu vreme încă o presimţire ascunsă îl face s-o numească „elementul său". Glasul care vibrase pentru soarta tuturora amuţeşte, inima nu-i mai poate bate pentru „simţiri deosebite", făclia minţii de-abia mai pîlpîie. În acest răstimp de vreme poetul e uitat, ca şi opera lui. După ani de suferinţă, în care de-abia îşi mai aduc cîţiva aminte, într-o odăiţă din Pasagiul Romîn de azi, unde cîţiva tineri se duc să-l vadă la întoarcerea lor de la învăţătură, din Paris, Gr. M. Alecsandrescu moare, cu patru ani înainte de Mihail Eminescu.

De-abia la 1893, Ion Ghica, prietenul din tinereţe, îi adună poeziile într-un volum. Lumina se face. Vremea îndeplineşte actul de dreptate faţă de marele poet.

(1913)

ÎNMORMÎNTAREA LUI I. L. CARAGIALE

În biserica S-tul Gheorghe din Bucureşti, în aceeaşi biserică în care au stat şi rămăşiţele lui Mihail Eminescu, s-au odihnit, patru zile, şi cele ale marelui Caragiale. „S-au odihnit" sînt cuvinte potrivite cînd ne gîndim la odiseea sicriului care purta, spre ţară, trupul neînsufleţit al nemuritorului scriitor.

În biserica S-tul Gheorghe, şi prin faţa catafalcului, s-au perindat mii de oameni. Coroane şi jerbe de flori au acoperit sicriul, panglici cu fel de fel de închinări : *„marelui orator", „marelui pedagog"* — maestrului care n-a fost decît un genial scriitor. Statul a ţinut să-i facă „funeralii naţionale". Poate din această dorinţă rămăşiţele scriitorului au stat atîtea luni de zile într-un cavou din Berlin, ca la urmă să fie aduse şi înmormîntate în mijlocul unei indiferenţi explicabile prin faptul că „înmormîntarea naţională" era numai o formalitate pe care „autoritatea" trebuia să o îndeplinească. „Funeraliile naţionale" nu s-au observat decît prin aceea că în biserică a vorbit d-l Tache Ionescu, din partea guvernului. Celelalte discursuri, ale d-lor : Mihail Dragomirescu, din partea Universităţii, Mihail Sadoveanu, din partea „celei mai tinere generaţii de scriitori", cum a spus d-sa, Barbu Delavrancea, din partea prietenilor, Procopiu, din acea a presei, şi-al d-lui Al. Davila, din partea Teatrului Naţional din Bucureşti, toate aceste discursuri nu erau numaidecît caracteristica unor „funeralii naţionale".

Pentru acest din urmă fel de înmormîntare mai pledau felinarele îndoliate și aprinse. Altfel, pe o zi umedă și ploioasă, prin băltoace de apă, fără nici o orînduială a cortegiului — delegațiile nu se mai vedeau, împrăștiate de noianul de copii și gură-cască care urmau dricul — înmormîntarea marelui Caragiale n-a avut nimic deosebit de oricare altă înmormîntare care se strecoară zilnic pe străzile capitalei. N-a fost nici pe departe ceea ce fusese înmormîntarea artistului Petre Liciu, la care a luat parte întreg Bucureștiul neoficial.

Dacă ne gîndim bine, nici nu putea să fie altfel : Caragiale, care a urît atît oficialitatea, nu putea să aibă o izbutită înmormîntare oficială.

Mai duios decît toate aceste forme era chipul îndurerat al unui prieten, care plîngea într-un colț întunecat al bisericii. Acest om slujise marelui scriitor să creeze unul dintre nemuritoarele lui personaje din *Scrisoarea pierdută*. Plîngea, necunoscutul, în colțul lui întunecos, și lacrimile lui erau singura înfățișare a durerii adevărate.

(1913)

MORMÎNT UITAT

În cimitirele mici de sat, sau în cimitirele mari ale orașelor, mormintele scriitorilor noștri stau în paragina uitării. Dacă din dărnicia pămîntului vor fi crescut pe ele flori sălbatice, sau cîte un copac le va fi umbrit cu frunzișul lui, acelea sînt mormintele luate supt ocrotirea soartei.

Pe mormîntul lui Traian Demetrescu nu e încă nici o cruce. Pînă mai dăunăzi cel al marelui povestitor Ion Creangă n-a avut-o. În țărîna supt care se odihnește Ioan Eliade Rădulescu scurmă găinele. Din mormîntul lui Anton Pann a rămas numai piatra, știrbită de vreme ; și cine știe ce va fi așternut timpul și uitarea peste acoperămîntul de pămînt supt care se odihnesc rămășițele atîtor scriitori ai noștri. Rar se întîmplă ca mîna pioasă a unei soții nemîngîiate să aștearnă lăvicer de romanițe lîngă marmura albă în care e săpat numele scriitorului. Așa e mormîntul neuitatului prieten și tovarăș Ioan Adam, în cimitirul din Constanța, în preajma valurilor zbuciumate ale mării.

Ar fi de folos o cercetare amănunțită în această privință. Mormîntul genialului și nefericitului Eminescu a avut o soartă mai bună decît a poetului chiar. Mîini pioase îl îngrijesc ; necunoscute îi aduc flori ; odată am găsit buchete de viorele, presărate așa, pe țărînă, încît să alcătuiască cuvîntul : *Veronica*.

La aceasta m-am gîndit în ziua cînd, călăuzit de un prieten la mănăstirea Varaticului din ținutul

Neamţului, m-am oprit lîngă grilajul de fier al unui mormînt uitat, un monument c-un înger şi-o cruce care a început să se macine de viscole şi ploi.

Mormîntul uitat e al Veronicăi Micle, dulcea dragoste a lui Eminescu. O coroană veche, într-o cutie ruginită, va fi fost pusă de către fiicele scriitoarei. Pe monument, nici un nume, nici o altă însemnare. Cineva a scris cu creionul: *Veronica*. Scrisul de-abia se mai desluşeşte. Din ţărîna îngrădită, ca şi cînd ar fi alt pămînt decît cel dimprejur, din care răsare, verde şi deasă, iarba ca un covor, au crescut urzici şi cucută, ca un simbol al zdruncinatei şi turburatei vieţi a scriitoarei ce se odihneşte dedesupt. Lîngă zidul alb al bisericii Sfîntului Ioan, încunjurat de grădiniţele înecate de flori ale căsuţelor călugăreşti, curate ca un pahar, ce trist şi singur stă mormîntul acesta, către care nici un gînd duios nu mai purcede, deasupra căruia nici o mînă pioasă nu mai seamănă o floare. Călugăriţele trec nepăsătoare pe lîngă locul acesta; unele mi-au şi spus că nu-l îngrijesc fiindcă *„răposata n-a lăsat doar nimic mănăstirii"*. Supt ochii mei, călugăriţa de rînd în ziua aceea cu orînduirea în biserică şi-a lăsat papucii pe brîul de piatră care înconjoară groapa. Oaspeţii de vară ai mănăstirii, cei vechi s-au deprins cu locul acesta, cei noi nici nu-l ştiu măcar.

La întoarcere ne-am oprit la casa în care a murit Veronica. Călugăriţa care-a găzduit-o trăieşte, o cheamă Fevronia Sîrboaica; vorbariţă şi cu o puternică ţinere de minte, ne duce în odaia joasă, întunecoasă, în care s-a săvîrşit din viaţă scriitoarea.

În acelaşi loc a rămas icoana, patul, cele cîteva tablouri, lada de Braşov. Nimic nu s-a schimbat — nu dintr-un simţimînt de pietate către amintirea scriitoarei, cît din obişnuinţa de a lăsa totul aşa cum a fost la început.

„Aci a zăcut o noapte şi-o zi! Aici, pe fereastră, erau fel de fel de şipuri cu doctorii. Toţi doctorii, de aici şi de la Neamţ, au căutat-o. Degeaba! Lume de pe lume a venit s-o vadă. În seara aceea i-au venit o mulţime de prieteni şi prietene, au cîntat, au petrecut şi, după ce-au plecat, tocmai mă pregăteam de utrenie, cînd fiica ei vine de mă strigă: «Vină, măicuţă, că moare mama!» Am alergat, am găsit-o înţepenită pe pat. Am vrut să-i dau lapte, l-am găsit vărsat! Cine îl vărsase? Poate luase prea mult dintr-o doctorie! Mereu mi se plînsese zilele acele: «Ei, măicuţo, sînt tare mîhnită: am avut şi eu un ibovnic şi mi-a murit!» A stat aşa, nemişcată, pînă a doua noapte, pe la utrenie, şi a murit! Lume de pe lume a venit s-o vadă. Doctorii toţi de la Bălţăteşti şi Neamţ se mirau cum de-a murit aşa!..."

Şi maica Fevronia ne spunea toate acestea repede, fără să obosească, — un învălmăşag de amintiri, din care se desluşea totuşi o *taină*, o taină care a încheiat o viaţă nefericită!

Cu cel dintîi prilej pe care l-am avut, am rugat pe Î.P.S. Mitropolitul Pimen al Moldovei să poruncească şi să se curețe de buruieni mormîntul scriitoarei. Î.P.S. s-a dus de-a văzut singur mormîntul, şi a doua zi am găsit ţărîna curăţită de urzici şi cucută.

Societăţii Scriitorilor Romîni îi rămîne datoria să puie pe mormînt o placă de bronz, pe care să fie săpate numele scriitoarei, data naşterii şi a morţii ei.

(1913)

ROTAȚIA ÎN TEATRU

Anul acesta, pentru întîia dată, s-a făcut un schimb de trupe între două Teatre Naționale : acele ale teatrelor din Craiova și Iași. Cu începere de la 10 ianuarie, și pentru un răstimp de o lună, trupa teatrului din Iași va juca la Craiova și cea din Craiova la Iași. Propunerea a venit din partea direcției din Craiova, și d. Mihail Sadoveanu, directorul teatrului din Iași, a primit-o cu bucurie. S-a alcătuit un repertoriu, din repertoriile celor 3 ani din urmă, întocmit astfel ca o trupă să nu joace din piesele avute pe afiș de trupa locală, și reprezentațiile au început, primite fiind cu multă bunăvoință de publicul obișnuit să meargă la teatru.

Este într-această înnoire vreun folos ? Cîștigă publicul și societățile dramatice din această rotație a trupelor ? Fără de-ndoială că da. Publicul, prin faptul noutății lucrului ; artistul, că încearcă emoții deosebite de acele pe care le are în orașul în care joacă în fața acelorași spectatori de douăzeci de ani de zile.

În adevăr, dacă ne-am gîndi bine de ce Teatrele Naționale de provincie încasează rețete serale atît de ridicule — unele care nu depășesc nici măcar suta de lei, cînd bugetul zilnic e de 400 — am vedea că una din pricini, dacă nu cea mai însemnată, e și aceea că publicul s-a prea deprins cu jocul acelorași artiști pe cari îi vede de douăzeci și cinci de ani pe scenă, încît le știe mai dinainte și gesturile și mișcările, și intonațiile, pînă ce la urma urmei

dispare orice deosebire de rol, iar personajul X sau Y din cutare piesă e sadea artistul X sau Y, care nu mai izbutește decît prin indulgență să smulgă cele cîteva aplauze răzlețe. Dar nu numai pe scenă ; dar într-un oraș mic ca Iașul sau Craiova, artistul e văzut la birt, pe stradă, în cafenea, mai ales în cafenea — îl cunoști ca om, împrejurările poate te și leagă de el — uneori făcîndu-ți-l displăcut. Și-atunci degeaba te mai încerci să întrupezi pe Karl din *Hoții* sau mai știu eu ce personaj : pentru mulți dintre spectatori ești tot Xenocrat Georgescu, să zicem, care i-ai lovit la pungă cu un bilet de beneficiu la o piesă la care ei poate n-ar fi venit din propriul lor îndemn. Căci pînă mai ieri, pînă la admirabila lege a d-lui Pompiliu Eliade, soarta artiștilor Teatrelor Naționale din provincie era dintre cele mai triste, soartă ce-i silea să alerge la unele mijloace pe care legea azi le oprește tocmai fiindcă le dă mijloacele de trai.

Așa fiind, o schimbare de scenă folosește și artistului în mare parte, și publicului pe deplin. E una din puținele scăderi, după părerea noastră, a Legii teatrelor că-n ea nu s-a prevăzut această rotație, despre care vorbise mai înainte, mi se pare, artistul pensionar al teatrului din Iași, d. Pechea Alexandrescu. Fără de-ndoială e o scăpare din vedere care ar trebui îndreptată cu cel dintîi prilej. Deocamdată această schimbare ar privi numai teatrele din Iași și Craiova, iar mai pe urmă ar veni și rîndul teatrului din București să ia parte la acest cadril artistic spre folosul scenei romînești. Dacă, în sfîrșit — vom discuta această propunere într-un articol viitor — din toate trupele celor trei teatre nu s-ar alcătui una singură, care, organizată în trei părți, ar juca, fiecare fracțiune la rîndul ei, pe scenele celor trei Teatre Naționale. Firește că, dacă cele două Teatre Naționale încearcă acum această înnoire pe socoteala bugetelor lor, pe viitor ar trebui ca statul să intervie cu mijloace mai puternice în ajutorul lor, dîndu-le putința să-și înfăptuiască sarcina fără nici o șovăire.

Care vor fi rezultatele materiale ale acestei rotaţii ? Se va vedea la sfîrşit ; dar tot atunci se va vedea şi de ce public iubitor de teatru se bucură cele două mari oraşe ale ţării.

Deocamdată să mi se dea voie să bag de seamă cît de neînsemnate par la noi mişcările artistice. Nu mai încape vorbă, e un eveniment artistic această schimbare de trupe. Ar putea interesa şi pe iubitorii de teatru, şi chiar... pe criticii teatrali, care ar trebui să discute faptul. Ei bine, nici un ziar din Bucureşti n-a scris un rînd. Ba mi se pare, o notiţă în *Dimineaţa,* dată din Iaşi. Nu vorbesc de ziarele locale, care sau prea laudă sau prea nedreptăţesc, dar de marele ziare care au coloane speciale pentru *artă şi literatură,* coloane umplute însă cu toate amănunţimile sinuciderilor. De altfel, trupele din Iaşi şi Craiova nu se prea bucură de favoarea presei bucureştene, care întotdeauna a scris despre ele în necunoştinţă de cauză, sau cu resentimentul *băieţaşului,* critic teatral şi corespondent la vreun ziar din capitală. Deşi aici nu era vorba nici de persoana directorilor, nici de aceea a artiştilor, ci de o propunere pusă în aplicare, care priveşte îndeaproape soarta celor două Teatre Naţionale din provincie.

(1914)

PE POTECILE CEAHLĂULUI

Ne scoală, dis-de-dimineaţă, toaca, această trîmbiţă sfîntă de chemare a mănăstirilor. Sunetul ei se pierde şi iar răsună străbătător, cînd potolit, cînd repede, într-un şir de note armonioase, cari umplu mănăstirea ca lăuntrul unei viori, împrăştiind o muzică, ce întîrzie prin coridoare şi chilii ca un zumzet prelung. Şi din hăurile munţilor vin răspunsuri, cari mai apropiate, cari mai depărtate, altele stinse, ca şi cum schituri nenumărate ar răspunde lăcaşului stăpîn.

Ieşim în cerdac. Dimineaţa e rece, deşi razele soarelui străbat ici-colea, ca nişte undrele de aur. Ceahlăul îşi tiveşte, fumurii, crestele pe cer ; cu mijlocul încins într-un văl des de ceaţă, pare că-şi strînge şalele stîncoase într-un brîu de lînă. Codrul stă încremenit, ca şi cînd ar fi şi el de piatră. În liniştea adîncă se aude, departe, şuietul izvoarelor. Toaca a trezit călugării, dar şi norodul de rîndunele, care se înalţă ca un nor de pe acoperişul mănăstirii, apoi se împrăştie, o iau spre munţi şi deodată vin de cad ca nişte săgeţi în ograda mănăstirii, ciripind voioase, zburînd prin cerdacuri, atingînd pămîntul pieziş, arătîndu-şi piepturile albe, încrucişîndu-se, părinţi şi pui, puzderii. Şi, în jocul lor arzător, par miile de sunete însufleţite ce izvorăsc de supt clopotele ce au început să bată, prefăcînd întreg văzduhul într-un uriaş lăcaş de rugăciune.

Uşile chiliilor s-au deschis toate, călugării împînzesc ograda. Unii, bătrîni, încovoiaţi de şale, de-abia pășesc, cu mătăniile în mîini, spre biserică; alții cară apă cu ciubărul la bucătării. Viața mănăstirească și-a luat drumul ei obișnuit. Pe ușile larg deschise ale bisericii izvorăsc cîntecele sfinte. Slujba a început.

Pictorul ne îmbie să ne spălăm la cișmea. El, care face baie în Bistrița la 4 ceasuri de dimineață, de-abia așteaptă să dea ochi cu apa înghețată. Ne hotărîm în sfîrșit, și peste cîteva clipe ne întoarcem cu fața vînătă și tremurînd. Izvorul cișmelii, care vine tocmai din adîncurile Ceahlăului, ne-a tăiat obrazul, ca și cînd am fi stat cu capul în zăpadă.

Dar nu e vreme de pierdut, trebuie să urcăm muntele. Ne pregătim în pripă, ne luăm toiegile, și-n sacuri ceapă, cartofi fierți și mămăligă, pe cari îi legăm de oblîncurile șelei călușului de munte pe care îl luăm cu noi, și, dimpreună cu călăuza, călugărul Veniamin Boacăș, care cunoaște bine Ceahlăul, și pe care ni-l pune la îndemînă starețul, pornim, tăind pieptiș dealul Durăului. În vîrf ne oprim o clipă. Privim spre Măgura-Grențieșului, cu codrul de brad și plaiurile lui, și spre Piciorul-Poienilor, care înconjoară Durăul, rămas bine în urmă, ca o cunună verde. Pe tăpșane pasc, risipite, vitele mănăstirii și ale oamenilor din sat. Talanga răsună ușor, și sunetul acestei mici scoici de alamă ne revarsă în suflet o mulțumire nedeslușită, poezia locurilor liniștite și sălbatice, peste care natura e încă stăpînă, și oamenii umiliți slujitori ai ei. „Să pornim", ne poruncește călăuza, și noi, smulși din visuri, ca niște soldați ascultători, plecăm mai departe. Am ajuns la poalele Ceahlăului. De acum e greu! Cuviosul Veniamin își începe slujba, — ne povestește legenda cuvioasei schivnice Mariana:

— În Poiana, uitați-vă colo, ne arată el, în locul acela care se cheamă „în fund la Dărăbani", a fost mai întîi o mănăstioară, un schit. Să fie de atunci ca vreo două sute de ani. Din ce pricină, cine ar putea ști, călugărițele s-au împrăștiat care încotro. Că unele s-or fi dus pe la alte mănăstiri, că altele ar fi intrat iar în lume, Domnul știe. S-or fi dus, că pe aici e firea aprigă. Iarna cad troienile de umplu văgăunele, potecile se pierd supt omeți, izvoarele îngheață, și lupii or fi venit pînă la ușa chiliilor. Numai o călugăriță, o chema Mariana, a rămas statornică lăcașului ei de rugăciune. A rămas singurică în pustietatea asta, neajutorată de nimeni. Și s-a făcut schivnică, se hrănea cu ierburi și rădăcini. S-a rugat pînă la adînci bătrînețe, pînă ce Domnul s-a îndurat de i-o ridicat sufletul la el. Mănăstirea s-a dărăpănat încetul cu încetul, și azi, pe locul ei, e codrul bătrîn de brad...

Călăuza se oprește o clipă, apoi adaogă cu sfială parcă:

— În unele nopți de vară, pe la utrenie, sfînta Mariana se ivește, într-o rază de lumină, și aprinde o candelă, la piciorul unui brad, crescut pe locul unde fusese altarul mănăstirii. Călugării bătrîni din Durău au văzut lumina candelei. Vezi, numai la cei bătrîni li-i dat darul ista, și aproape de moartea lor. Cînd dînșii zăresc candela în codru, strălucind ca un luceafăr, noaptea, cînd merg la utrenie, știu că li se apropie ceasul și se pun zi și noapte pe rugăciuni, ca să le fie primit sufletul în mîinile Domnului!...

Privim cu toții la locul care înviețuiește o legendă, al cărei sîmbure de adevăr înfățișează sufletul omenesc, cu tăria și ascunsurile lui nepătrunse.

Sîntem în preajma codrului de brad. De mult încă simțim suflarea vîntului care s-a pornit; înfundat în codru, îi dă glas. Se pare murmurul unei mulțimi depărtate: se aud gemete, suspine și, uneori, șuiere prelungite, ce se sfîrșesc într-un vaiet dureros. E orga uriașă a Ceahlăului.

Intrăm supt hruba verde croită de cetinile brazilor. Ferăstraiele n-au ocolit nici codrul Ceahlăului. Au început să-i taie poalele.

Mă gîndesc la lăcomia omenească! Ceahlăul, care e al unui om nespus de bogat, putea fi ocolit de distrugere. Ce-i dreptul, vîrfurile sînt puse la adăpost; norocul lor, se spune că sînt văgăunile nepătrunse, în care își au vizuinele lor urșii, pentru cari proprietarul moșiei vine dintr-adins din străinătate, însoțit de numeroși prieteni, să-i vîneze. Nimeni altul n-are dreptul să-și trimită glonțul în trupul acestor îmblănite sălbăticiuni, și orice stricăciune ar aduce ele locuitorilor, e pe dată răsplătită, tocmai ca să împiedice vînătoarea.

Începem să urcăm din greu. Lucru neprevăzut: la o cotitură a potecii, o bancă, de pe care sare o veveriță speriată. Se vede că mai mult aceste șugubețe dihănii ale codrului se folosesc de ea. Pe dreapta și pe stînga încep adîncimile cari curînd se prefac în adevărate prăpastii, în fundul cărora gîlgîie izvoare. Un fag uriaș ne taie drumul. A căzut, trăsnit, rupînd cu ramurile lui puternice, în prăbușire, brazii de primprejur. Carii scormonesc mereu în trunchiul lui, ce se cerne într-un fel de făină gălbuie, în care mișună fel de fel de gîndăcei. Doctorul întinde mîna și primește îndată un musafir. Un gîndac verde, cu aripile tari și strălucitoare, „gîndac de turbă", cum îi zice călăuza. Dar se vede că prinde repede de seamă că palma doctorului nu-i trunchiul copacului și-și ia, c-un bîzîit, zborul. Ne uităm la fagul doborît, la această podoabă căzută a pădurii, și mie îmi pare rău, ca după un om care în viață a trăit și s-a ridicat și a ocrotit pe alții. De-abia putem să ne descurcăm dintre ramurile lui; ne strecurăm printre ele și, supt pașii noștri, crengile lui uscate se sfarmă fărîmi ca sticla. Călăuza are mult de lucru pînă își trece calul, care se ferește și el pe cît ce poate. Pe cît înaintăm, poteca e mai cotită, codrul mai nepătruns. La fiecare pas dăm acum peste putregaiuri care încurcă suișul, făcîndu-l mai greu. Pe buzele prăpăstiilor, brazi prăbușiți, sfîșiați de furtuni, stau spînzurați în gol, numai de cîte o ramură vînjoasă, înfiptă între stînci; din trunchiurile lor răsar acum buruieni, și veverițele fac pe ramurile lor gimnastică deasupra hăului groaznic care nu le înspăimîntă. Învălmășagul de crengi, de ierburi, de liane, de trunchiuri căzute de zeci de ani îți dă închipuirea adevăratei sălbăticimi.

Ajungem la „Fîntîna Măcărescului", o gașcă de bîrne acoperite de mii de iscălituri. Înăuntru și-n față, prin altă gură, curge o apă rece ca gheața. E făcută acum vreo 60 de ani de către prefectul de pe atunci, Vasilică Măcărescu, ne spune călăuza. Ne oprim de bem, lacomi, însetați, binecuvîntînd amintirea conului Vasilică Măcărescu. Dar nu întîrziem, se apropie amiaza. Umblăm de cîteva ceasuri. Nu trece mult, și întîlnim alt șgheab, prin care se strecoară o șuviță albă-albăstruie de apă, care se pierde apoi, prelingîndu-se într-o prăpastie.

— Asta-i și mai bună apă, tot așa de bună ca la „Fîntîna rece" de pe Ceahlău! ne spune călugărul.

Nimic nu te ispitește mai mult ca un izvor, mai ales un izvor neașteptat. Oricît de săturat ai fi, tot bei și dintr-însul. Și iată-ne pe toți cu paharele întinse. Dar n-o putem bea decît sorbind-o în înghițituri rare, atît e de rece. După ce beau, îmi arunc ochii, din întîmplare, spre căluț. Cu gîtul întins, clipind din ochii în cari privirea îi joacă ape-ape, mă face să-i citesc în ei o dorință: îi e sete, — dincolo îl uitasem. Le spun tovarășilor. Căpitanul îi scoate repede căpăstrul, pictorul, care are mai multă milă de dobitoace decît de oameni, ne mustră că am fost nesimțitori, uitînd că de data asta nu el și-a adus întîi aminte, și doctorul îl trage, susmuțînd, de urechi; eu îl poetizez, privindu-l cum bea cu nesațiu din apa limpede, strînsă în cupa lespezilor de la piciorul izvorului. Ce-i dreptul, poetizarea mai îi slujește mai puțin acuma decît ajutorul pe care i l-au dat tovarășii.

— Ce zici, cuvioșia-ta, îi spun călăuzii, de mîncare poți răbda, dar de sete, nu!

— De sete, nu! îmi răspunde; apoi își ia de seamă și adaogă filozoficește: Dar tot e bine să ai de-amîndouă!...

De-acum urcăm de-a dreptul coasta Ceahlăului. Nu mai putem de oboseală. Dar, în sfîrșit, ajungem pe cea dintîi înălțime, în poiană la „Fîntînele", și ne oprim în popas. Priveliştea ce se desfăşoară de aici e uimitoare. Încolo, cît ţii cu ochii, se desfăşoară munţii Ardealului: Pleşul, Highişul. În fund, rămaşi în urmă, aburii, se văd munţii Bistriţei, Pietrosul, Roşia, Grenţieşul, ale căror vîrfuri se iţesc unii peste umerii bătrîni ai celorlalţi; parcă ar fi pornit cu toţii spre Ceahlău şi, la un semn al uriaşului, ar fi încremenit acolo. Spre dreapta de tot, munţii îngenunchează şi, deasupra lor, cerul se întinde ca o mare limpede, albastră, bătînd în vioriu, pe luciul căreia nouri rotunzi, rumeniţi de soare, par insule plutitoare, acoperite de trandafiri.

Cu greu ne smulgem acestei privelişti fermecătoare, să urcăm spre Panaghia.

(1914)

A. BALTAZAR

L-am cunoscut acum patru ani, la el acasă, unde mă dusesem cu poetul D. Nanu, să-i văd atelierul. M-a impresionat faţa lui ciudată, cu obrajii ce se cunoşteau că-s afundaţi chiar supt barba neagră, deasă, ce-i năvălea chipul din toate părţile, pînă supt ochii din cari sclipea o scînteiere ciudată. M-a prins însă repede glasul lui cald, care îşi scutura, arareori, potolirea cea tristă, ca să se înflăcăreze cînd vorbea despre arta lui. Din ziua aceea chiar am înţeles că era un fanatic, un schivnic slujitor al îndeletnicirii pe drumul căreia pornise cu o îndrăzneală pe care poate că o presimţire ascunsă i-o hrănea. Atunci Baltazar îşi făurea cele dintîi vise, atunci îşi înjgheba cele dintîi planuri, aşa că în ziua aceea, în atelierul lui, n-am putut vedea decît semnele acestor îndemnuri cari-i munceau sufletul. Dar nu trecuseră nici două luni cînd m-am dus pentru a doua oară să-l văd.

L-am găsit în mijlocul atelierului, cam nemulţumit că-i curmam lucrul; dar cu acelaşi glas potolit îmi zise: „Priveşte". M-am uitat de jur împrejurul meu. Şi am rămas înmărmurit. Pînzele se acoperiseră: peisaje, portrete, flori, artă decorativă se aşternuseră ca printr-o minune — munca a trei artişti, închegată de unul singur. M-am apropiat, m-am uitat îndeaproape; erau unele trăsături de maestru, dovezi de un netăgăduit talent; dar, peste tot, se cunoştea graba, încordarea pe care pictorul o pusese. L-am sfătuit să nu se obosească prea mult. El nu mi-a răspuns nimica, dar scînteia din ochii lui a sclipit tainic, dîndu-mi să înțeleg că odihna nu era partea lui.

Pînză lîngă pînză, carton lîngă carton, cu o stăruință nemaiauzită, cu o dorință neînfrînată spre mai mult și mai ales spre mai mare, Baltazar și-a închegat opera de tranziție, în perioada căreia alți artiști întîrziază ani ! Și i-am văzut cea dintîi expoziție. N-am să-i uit privirea cu care m-a întîmpinat, în sala Ateneului, în ziua cînd, îmbrăcat în negru, ca de sărbătoare, își aștepta vizitatorii. Scînteia din ochi i se aprinsese ca o flacără în care se mistuia mîndria și mulțumirea. Și bucuria lui mi-a trecut-o, repede, și mie, și amîndoi am luat rînd pe rînd tablourile ce le expunea. Ținea cu deosebire la pînzele mari ; aproape nici nu scotea unele schițe și peisagii mai mici, cari însă dădeau măsura marelui său talent. Țin minte o admirabilă schiță luată la Țigănești, și alte cîteva, cari au și fost remarcate de către critica ce s-a ținut, oarecum, la o parte în fața neașteptatei îndrăzneli a tînărului pictor.

Expoziția nu i-a adus ceea ce artistul aștepta, și dacă acest lucru l-a mîhnit grozav, i-a dat în schimb noi puteri pentru o viitoare luptă, o grozavă luptă purtată împotriva greutăților vieții, o luptă eroică, vedem astăzi, cînd știm că înfrunta și o boală pe care o ascundea, dar care în cele din urmă l-a înfrînt. Muncit de dorul de a-și face loc cu orice chip, locul care i se cuvenea în pictura noastră de astăzi, a început unele lucrări mai mari, altele mai amănunțite, prin care să întroneze arta decorativă națională. Lucrînd, cercetînd mereu, ajunge să se încredințeze că numai expozițiile anuale nu-i ajungeau pentru a-și impune felul lui de a înțelege și face arta, și, într-o bună zi, citim cu surprindere cel dintîi articol despre artă, pe care-l publică într-o revistă. Foarte inteligent, cu un deosebit simț pentru tot ce atingea frumosul, și-n literatură Baltazar se arată dintr-o dată ca un foarte bun scriitor.

Fire combativă, de la articolele generale asupra artei trece la critica personală ; și-n altă revistă, sub un pseudonim, pe care noi, prietenii, i l-am păstrat ca o taină pînă la moartea lui, începe să judece opera colegilor. Și de îndată se face un critic temut.

Și totuși i se părea că activitatea lui poate avea un cîmp și mai larg. Din studiile ce le făcuse asupra artei bizantine, căpătă cunoștinți întinse, și vrea să le aplice. Stăruie și capătă zugrăvirea unei biserici — biserica din Oțetari, mi se pare. De aci încolo viața începe să-i surîdă. Ministerul îl trimite la mănăstirea Horez, să studieze frescurile de acolo ; *Buletinul monumentelor istorice* îi deschide coloanele. Pictorul cîștigă ; se gîndește să-și mărească atelierul ; și-l mărește ; își înnoiește casa părintească, după planurile lui ; ziua muncește, aleargă ; noaptea, la lampă, desemnează ; dis-dedimineață se scoală și scrie.

Și toate acestea în patru ani ! Cu trei zile înainte de a muri, l-am întîlnit. Era mîhnit de boala părintelui său. Cînd să ne despărțim, îmi desfăcu un număr din *Buletin*, pe care-l avea în buzunar, și-mi arătă ultimul lui articol.

Cînd am aflat în seara zilei de-a treia că a murit, n-am vrut să cred cu nici un chip. Numai cînd l-am văzut întins în sicriu, cu pleoapele lăsate peste scînteia ochilor lui adormiți, cu mîinile nemișcate peste pieptul în care inima bolnavă tresărise pentru cea din urmă dată, numai atunci am crezut că Baltazar s-a dus. Vai, prietene scump, cîte vieți credeai că-s ascunse în pieptul cela ; cît de uriaș te socoteai în fața vieții, de-o înfruntai așa ?

L-am dus la cimitir într-o zi caldă de toamnă : părinții și cîțiva prieteni. Și cînd l-am văzut pentru cea din urmă dată, cînd am auzit apoi huruitul țărînei pe capacul sicriului, care-l închidea pentru totdeauna, m-am gîndit la atîtea vise, cari se-nchideau o dată cu el !

Și m-am despărțit de mormîntul lui ca de un loc de liniște, în care un prieten, în sfîrșit, se odihnea !

(Priveliști din țară, schițe, însemnări, 1915)

SOREANU

Potrivit de statură, sprinten ; o față rotundă, ai căreia mușchi se pun în mișcare la cea mai slabă schimbare sufletească, dînd o înfățișare surprinzător de neașteptată măștii, o față care la cel mai ușor zîmbet se luminează deodată, ca un glob electric ; niște ochi ciudați, cari răsfrîng atît de puternic lumina, că par de două ori mai mari decît sînt, — acesta-i Soreanu.

În afară de maestrul Nottara, care e mai presus de orice laudă, și printre marii artiști pe cari îi are astăzi scena Teatrului Național, Soreanu ține un loc deosebit prin felul său de a fi, prin darurile pe care Dumnezeu le strecoară în mintea și sufletul unor oameni ca o răscumpărare a atîtor scăderi și cusururi ce sălășluiesc în mintea și sufletul celorlalți. Căci darul deosebit cu care e înzestrat Soreanu e acel care îi dă mijlocul să *creeze*, e puterea oarbă care izbucnește în afară, cum izbucnește seva în alcătuiri de petale și lumină. Aceasta e taina care-l face pe Soreanu să fie totdeauna altul, care-l schimbă pînă într-atîta, încît nici să-l poți măcar bănui cînd ți se înfățișează ochilor într-o nouă creație. El e totdeauna altul : o nouă scăpărare de fulger, care luminează o altă priveliște din viață.

Acestui dar alăturîndu-i-se toate celelalte — dragostea pe care Soreanu o are pentru arta sa, puterea lui de muncă, inteligența sa ascuțită, studierea pînă în cele mai mici amănunte — fac din el un artist de geniu, un mare artist, care ar străluci pe orcare scenă din lume.

Așa fiind, te miri cînd afli cîtă vreme acest mare talent a stat în umbră, cîtă vreme a jucat roluri de mîna a treia, cîtă vreme a fost neîntrebuințat, ca să mă slujesc de acest cuvînt atît de grosolan cînd e vorba despre artă. Cazul lui Soreanu, care astăzi e așa de iubit și de prețuit, ne arată încă o dată că talentul nu poate fi înăbușit, că el se ridică deasupra și împotriva tuturor împrejurărilor cari s-ar uni să-l doboare.

Acei cari de patru sau cinci stagiuni se duc regulat la reprezentațiile Teatrului Național vor fi rămas surprinși de diversitatea rolurilor pe care Soreanu le-a interpretat. Gîndiți-vă la figura admirabilă, pînă-ntr-atît de covîrșitoare, că te urmărește mereu, a inspectorului de stat Prell din *Institutorii* și puneți-o în fața chipului gingaș al lui Iulius Haeberlin din *Prostul*. Cîtă deosebire între sufletul aspru al celui dintîi și frăgezimea celui de-al doilea. S-ar zice că nici nu s-ar putea îmbina aceste două feluri de înțelegeri în sufletul aceluiași om. Iar cine l-a văzut în avocatul neînduplecat din *Falimentul* nici nu l-ar putea bănui că tot dînsul trăiește în Cantonistul din *Brîndușa*, în Kellermann, bietul Kellermann din *Heidelbergul de altădată*. Și cine poate uita tipul prințului de Chabran din *Modelul*, cînd numai singura lui intrare, din actul al II-lea, ridică un murmur de admirație în întreaga sală. Căci îndată ce Soreanu pășește în scenă se vede că *cineva* intră în acțiune. Și iată-l că, acum în urmă, printr-o schimbare care îi e caracteristică, iată-l că dă ființă contelui din *Punctul negru*, secăturei acestia de conte care-și poartă atît de bine haina și-și mînuiește atît de prost ideile. Și că, printr-o altă săritură și mai neașteptată, întrupează pe Corbea, ostașul sfios și viteaz, cu sufletul închis, dar atît de cald, din *Luceafărul* d-lui Delavrancea.

Tinerii cari au suit de curînd scena, să-l urmărească pe Soreanu; dînsul le însemnă o cale pe care nu-i ușor să mergi, dar care duce la glorie. Pînă acum mi se pare că singurul care calcă pe urmele marelui artist de la Teatrul Național e artistul Ion Manolescu, cel mai talentat din compania d-lui Davila.

(Priveliști din țară, schițe, însemnări, 1915)

COMPTURILE SCRIITORILOR

S-a discutat mult în vremea din urmă asupra „încasărilor" pe cari scriitorii noștri le fac pe bucățile sau volumele date revistelor sau caselor de editură spre publicare. Au fost cuvinte aspre aruncate în sarcina nuveliștilor noștri, și astăzi chiar acest război continuă din partea acelora cari duc grija „industrializării" literaturii romînești.

În țara noastră, e drept, nu s-a știut pînă mai dăunăzi de *„onorarii"* pentru literatură, și faptul că, deodată, scriitorii tineri au pretins ca munca să le fie răsplătită în bani, a adus și uimire, dar mai cu seamă și dispreț. S-a invocat tragica umbră a genialului Eminescu, care a murit cum a murit, s-a amestecat numele marelui Alecsandri, care a scris numai din prisosul sufletului și-al simțirii lui, dar n-a vrut nimeni să judece că, dacă Eminescu n-a luat bani, e că n-a avut, sărmanul, de unde să-i ia, și că Alecsandri, dacă n-a cerut plată, e că nu i-a trebuit.

Dar știm mulți că moartea lui Eminescu e o rușine a vremii lui și că tocmai acest sfîrșit tragic al poetului a atras pe urma-i unele situații bune pentru alți scriitori de după dînsul, cu cari s-a căutat să se îndrepte greșala făcută la început. Și nu e mult de cînd talente mai mici, dar talente ale căror zori se ridicau frumoase, cum au fost acele ale lui Ștefan Petică, Manolache-Holda și Iuliu Săvescu, au apus fără de vreme, în prada celei mai negre mizerii şi-n mijlocul Bucureştiului înecat de avuţii.

Cine mai poate azi susţine că tocmai traiului acesta nemernic se datoreşte opera marelui Eminescu şi că bogăţia sau o viaţă mai îmbelşugată l-ar fi smuls cugetării şi talentului lui, care ar îndrăzni oare să susţie că o viaţă mai lipsită de grija zilei de mîine n-ar fi dat putinţa celor trei tineri să scrie opere de valoare, cari să prindă un loc însemnat în literatura noastră? Iar dacă astăzi se mai găsesc, totuşi, oameni cari să creadă că menirea unui scriitor e să se adîncească în vraful registrelor unei cancelarii, e că în ţara noastră nu s-a găsit încă un om de inimă şi de caracter, un Kogălniceanu, care să arate ce înseamnă o literatură, care să ieie pe scriitori sub ocrotirea lui şi, dezrobindu-i, să taie, cel dintîi, drumul către marea şi adevărata noastră literatură. Scriitorii tineri, cîţiva dintre ei, n-au mai aşteptat pe acest om providenţial şi, îndrăzneţi, s-au dezrobit singuri, — dar prin cîte jertfe! Nu ei le vor arăta; va veni ziua cînd, după dînşii, în istoria literaturii romîneşti un critic nepărtinitor o va face. Atunci s-au şi început prevestirile: „talentele se vînd"; „talentele scad"; „literatura se comercializează". Talentele nu se *„vînd"*, îşi cer numai dreptul la viaţă. Talentele adevărate nu *„scad"*, ci numai acele cari, în orice împrejurări altele, ar fi scăzut. Talentele nu se *„comercializează"*, ci produc, comercializarea rămînînd pe seama acelora cari nu erau *chemate* să însemne ceva şi nu aveau puterea să prindă un loc în literatură. Dacă, în urma atîtor prefaceri ale vieţii, se face şi o selecţie, cu atît mai bine.

Dar împotriva scriitorilor tineri s-au ridicat mai ales acei cari întîiaşi dată vedeau ce înseamnă munca, ce înseamnă o credinţă, ce înseamnă, mai ales, stăruinţa. Cît de departe sîntem astăzi de vremile cînd cutare poet îşi înjgheba cercuri şi atenee cari să-i subvenţioneze şi să-i admire singura

poezie, pe care o scria într-un an şi-o trîmbiţa apoi în cele patru colţuri ale ţării! Schimbarea a fost prea repede şi prea vădită ca să nu ridice furtuni împotrivă-i.

Şi pentru că e vorba de comercializare, care e scriitorul mare străin care să nu-şi *vîndă*, ba să-şi *precupeţească* opera? Să ni se arate un singur nume. Şi acum, ca încheiere, iată pe marele Maupassant, cel mai mare nuvelist al lumii, plecînd dintr-o foarte modestă situaţie, vecină cu sărăcia, la cele mai mari avuţii pe cari un scriitor le-a putut strînge. Întrucît bogăţia i-a scăzut talentul? Ba, dimpotrivă: poate că numai datorită ei n-a fost biruit de boală cu doi, trei ani mai nainte, deci n-a păgubit literatura franceză de cîteva capodopere: *Pierre et Jean, Sur l'eau, Fort comme la mort, La vie errante*[1] şi alte cîteva scrise pe cînd îngrozitoarea boală îşi făcuse prevestirile. Iar de felul cum Maupassant se mîndrea că e atît de bine plătit şi atît de „comercializat", dau în traducere o notiţă *scrisă de el însuşi* şi trimisă unui editor, să se slujească de ea într-un proces împotriva unui tribunal american care declarase că Maupassant e un scriitor puţin cunoscut şi prost plătit. Notiţa e adresată editorului Jacob şi e publicată de către contele Lumbroso.

„Domnul Guy de Maupassant e cel dintîi scriitor francez care a făcut să renască în ţară gustul pentru povestire şi nuvelă.

El a publicat mai întîi în jurnale, apoi în volume, făcînd astfel din istorisirile lui o colecţiune de 21 volume, vîndute în mijlocie în cîte 13.000 exemplare fiecare, după cum arată compturile trimestriale ale editorilor.

Aceste povestiri i-au fost plătite de către jurnale şi editori cu preţurile cele mai ridicate ce s-au dat vreodată în Franţa (1 leu linia de roman, în jurnale, 500 lei orice nuvelă iscălită de el)."

---

[1] *Pierre şi Jean, Pe apă, Tare ca moartea, Viaţa rătăcitoare* (fr.).

Urmează apoi titlurile volumelor, pe cari le încheie cu socoteala: „Deci, 169 mii volume de nuvele; 180 mii volume de romane; 24 mii volume de călătorii; 373 mii volume în total."

„Ce comercializare!" „Ce reclamă!" ne-ar spune unii. *„Şi, cu toate acestea, cît de mare scriitor!"* i-am răspunde noi.

(Privelişti din ţară, schiţe, însemnări, 1915)

MUNCA SCRIITORULUI

S-au scris multe despre felul cum romancierii şi nuveliştii îşi adună materialul trebuitor pentru închegarea operelor lor. Se cunoaşte în multe amănunţimi chipul cum Zola culegea, din lumea pe care o observa, tot ceea ce credea că poate să caracterizeze tipurile sau situaţiile romanelor lui, cum le clasifica, cum le trecea apoi pe *fişe* pe care le ţinea la îndemînă. Unii critici au făcut haz, alţii i-au dat dreptate, şi credem că dreptatea era cu aceştia din urmă. Zola nu era singurul asupra căruia se ştie că-şi avea *carnetul* lui. Alphonse Daudet îşi însemna şi el tot ce credea de interes, iar Maupassant nu lăsa să-i treacă seara fără să-şi noteze ceea ce observase ziua.

Lucrul e firesc. Atunci cînd, în fuga vieţii, dai peste un lucru, peste un om, sau peste o întîmplare care ridică un capăt din vălul ce acoperă veşnicul adevăr, eşti impresionat. Dar cîte nu poate prinde ochiul unui observator în timpul unei aceleiaşi zile! Şi ce memorie fenomenală i-ar trebui să ţie toate minte, şi mai ales să le aibă la îndemînă atunci cînd are nevoie de ele. Căci scrisul e şi el o îndeletnicire grea, care cere multă încordare, care cere observaţie, muncă, studiu, în afară de talentul care coordonează, care încheagă opera într-un mozaic, mai mult sau mai puţin perfect, după cum e şi puterea scriitorului.

Carnetele cu „însemnări" nu sînt dar numai o *cochetărie,* cum cred unii, nici o *pedanterie,* cum ar înclina să creadă alții, ci e numai o față a activității scriitorilor.

Cine a avut ocazia să intre în secția de manuscripte ale Academiei Romîne și va fi avut curiozitatea să cerceteze manuscriptele unui Vasile Alecsandri, sau ale unui Mihail Eminescu, numai acela va înțelege ce muncă uriașă e aceea a unui artist conștient de arta lui, a unui artist îndrăgostit de *formă* și de *cuvînt*. În caietele lui Vasile Alecsandri, presărate cu acea măruntă și feminină scriere, sînt sute de comparații, sute de ziceri populare, de caracterizări, din culegerea cărora, alături, de multe ori, a scăpat frumusețea unui vers din una dintre poeziile lui. În textele și carnetele lui Mihail Eminescu sînt atîtea însemnări, atît noian de însemnări, unele din ele scrise cu răgazul trebuitor, altele aruncate în pripă, aproape nedescifrabile, citibile numai pentru ochii lui, care astăzi nu mai ard, că rămîi uimit, sfios și umilit în fața unei munci din care a răsărit cea mai caldă și mai frumoasă manifestare a cugetării romînești. Pe acei cari își scriu versurile pe negîndite, pe cîte un colț de masă, pe acei cari cred că poezia e desfătarea minții între două partide de biliarde, pe aceia i-aș duce bucuros să le arăt acele vrafuri de hîrtie, pe care poetul le scria *numai* pentru dînsul, pe care le menea nimicirii, și cari sînt materialul enorm pe care geniul lui s-a sprijinit de ne-a dat închegate acele capodopere prin care poezia noastră poate trăi alături de poezia marilor literaturi ale lumii. Dar nu numai Alecsandri și Eminescu înțelegeau că îndeletnicirea scrisului cere muncă, observație și studiu, ci și mulți alți premergători ai noștri. Iată un simplu literat, care nu ne-a dat decît vreo cîteva poezii, unele studii și cugetări de folclor, Miron Pompiliu. Din întîmplare găsesc două dintre carnetele lui, cari-l arată ca pe un muncitor conștiincios al scrisului. În aceste două carnete sînt nenumărate observații asupra oamenilor, asupra țăranilor transilvăneni, prin ale căror ținuturi a călătorit, asupra cutărui profesor sau elev de-al lui, asupra

felului cum unul vorbește și altul umblă. Cîte nu sînt în carnetele acestui scriitor! Cînd le citești, din foile lor răsar atîtea ființi, că-ți pare rău că Miron Pompiliu, care era un eminent om de litere, n-a avut și talentul să închege într-o nuvelă sau măcar într-o schiță cutare însemnare a lui.

Pînă mai dăunăzi am cercetat corespondența marelui Ion Creangă. Puține scrisori, mai ales cărți poștale, dar cîte însemnări! În tren, la hotel, în clasă, pe stradă, Creangă scotea hîrtia ce găsea prin buzunare și însemna ce i se părea lui mai caracteristic. Așa, cunoscuta lui imputare ironică la adresa romînului: *„Romînului îi e greu pînă se apucă de treabă, că de lăsat îndată se lasă“* am găsit-o pe-o carte poștală; și pe o alta am deslușit, cu greutate, ceea ce scrisese în fugă: *„Unde-s fete multe, adeseaori rămîne casa nemăturată“*, frază pe care mai tîrziu o întrebuințează și pe care acuma i-o sugerase cine știe ce încăpere neîngrijită și în care vor fi fost cîteva „codane“ leneșe.

Dar cîți dintre cei cari citesc versurile lui Mihail Eminescu și povestirile lui Ion Creangă nu-și vor fi închipuind că rîndurile acelea, cari le lunecă atît de ușor pe supt ochi, au fost atît de ușor așternute pe hîrtie!

(Priveliști din țară, schițe, însemnări, 1915)

DIN VIAŢA SCRIITORILOR NOŞTRI

Atîtea întîmplări vesele sau dureroase alcătuiesc mozaicul vieţii omeneşti ; clipe luminoase şi clipe sombre ; astfel cade lumina soarelui asupra noastră, cum pe un copac se răspîndesc razele soarelui, luminînd frunzele din vîrf, nepătrunzînd la cele din adîncul frunzişurilor lui.

Viaţa scriitorilor, mai mult decît a celorlalţi oameni, e veşnic frămîntată de bucurii şi dureri, bucuriile şi durerile lor, bucuriile şi durerile celorlalţi.

În alte literaturi, alături de operele scriitorilor, prinde un loc însemnat şi viaţa lor, povestită sau de ei, sau de biografi. În literatura noastră, afară de unele însemnări grăbite, nu se cunoaşte genul *Memoriilor* şi nici al biografiilor largi, stăruitor făcute. Nici măcar partea anecdotică a vieţii literaţilor nu o avem. Dintr-o anecdotă, dintr-o povestire poate să se lămurească împrejurările în cari a trăit un om, legăturile lui cu societatea, prilejul care a adus închegarea cutărei opere a lui.

Voi însemna, din cînd în cînd, crîmpeie din viaţa scriitorilor noştri, crîmpeie trăite, unele înfrumuseţate poate de închipuirea celor cari mi le-au povestit, întîmplări vesele şi triste, cari pot întregi cunoaşterea firii unora dintre scriitorii noştri.

Cîteva crîmpeie vesele :

Cei cari au scos vreodată reviste literare ştiu că abonaţii unei foi s-ar putea împărţi în 2 clase : acei cari plătesc abonamentul revistei din dragoste curată pentru literatură ; acei cari nu-l plătesc ; şi, în sfîrşit, acei cari plătesc, ba, la rîndul lor, lărgesc cercul abonamentelor, nutrind nădejdea că vor putea şi dînşii pătrunde în rîndul colaboratorilor. Aceştia din urmă sînt mai nesuferiţi decît cei din categoria a doua.

Îmi amintesc că, într-una din şedinţele literare ale revistei *Arhiva* din Iaşi, a d-lui A. D. Xenopol, d-sa adusese odată un studiu filozofic al nu ştiu cărui domn de prin Brăila, mi se pare. Potolit, clipind repede din ochi, cum obişnuia d. Xenopol, începe să citească.

De la a treia foaie am simţit, cu toţii, că nu mai putem înfrunta şuvoaiele de vorbe goale ale autorului.

Şi, scurt, articolul a fost respins. Decît, vedeţi, autorul-filozof avea cîntecul lui. Făcea parte din a treia categorie de abonaţi. Pe lîngă al său, mai trimitea, anual, alte patruzeci de abonamente plătite la o revistă romînească ! Ele erau o parte din temelia pe care se ridicau cele 12 numere ale *Arhivei* ieşane. Ce era de făcut ? A doua zi, dimineaţa, directorul revistei a întrerupt, pentru un ceas, *Domnia lui Cuza-vodă*, la care scria atunci, şi a făcut articolul din nou, de la început şi pînă la sfîrşit ; n-a păstrat decît... *titlul* ! Şi studiul filozofic a apărut în cel dintîi număr al *Arhivei*. Directorul revistei era oarecum îngrijat să nu fi jignit cumva pe autor. O telegramă însă l-a liniştit : filozoful mulţumea pentru tipărirea studiului său ! şi anunţa alte zece abonamente noi !

Ieşea revista ***Făt-Frumos*** din Bîrlad. Nenumăratele greutăţi prin care treceau nu deznădăjduiseră pe cei trei prieteni cari o scoteau. Numai că, atunci cînd nu se mai învoiau cu o tipografie, treceau, cu manuscripte cu tot, la cea de-a doua care era în tîrg, chit că peste două numere să vie din nou la cea dintîi. Tipografii se deprinseseră cu felul acesta ciudat al scriitorilor şi, resemnaţi cînd dînşii îi părăseau, îi aşteptau bucuroşi să se întoarcă.

Odată însă abonamentele nu prea curseseră ; cîteva numere rămăseseră neplătite ; tipograful, un bătrîn hazliu, tipărise pe cel din urmă, dar nu vroia să-l dea nici în ruptul capului.

— Ce e de făcut ? întreabă întîiul pe cel de-al doilea, la care alergase tocmai pentru ca să-i ceară sfatul.

— Ce să fie ? Nu numai că tipograful nu dă revista, dar mi-a spus şi-o necuviinţă groasă la adresa ta !

— Cum se poate ! se supără cel dintîi.

Şi, repede, la tipograf, să-i ceară socoteală :

— Cum ţi-ai permis, d-le, să spui la adresa mea astfel de cuvinte ? !

Bătrînul, de după tejghea, îşi potriveşte ochelarii, apoi, şiret :

— Vai de mine, se putea ? ! Am spus, dar nu la adresa dumneavoastră, la aceea a prietenului, dumneavoastră... dumnealui e vinovat !...

Ieşind împăcat de la tipografie, scriitorul tocmai se intîlneşte cu-al treilea prieten.

— Ei ? îl întreabă acesta.

— Nimic ! Nu dă revista ! Ba ţi-a trîntit şi-o necuviinţă ! A spus că...

— Aşa ?... Bine !

Şi-al treilea colaborator năvăleşte, la rîndul lui, în tipografie.

— Cum ţi-ai permis, d-le... începe să strige şi dînsul, cum ţi-ai permis...

Bătrînul îşi potriveşte ochelarii, apoi, şiret :

— S-ar putea ?... vai de mine ! La adresa d-tale ? S-ar putea, mă rog ? ! Eu am zis-o la adresa celuilalt, a domnului...

Ieşind, împăcat, în stradă, al treilea colaborator caută pe ceilalţi doi. Îi găseşte.

— Ce mă faci să ţip degeaba la moşneag ? bănuieşte celui de-al doilea prieten. Apoi, îndreptîndu-se către cel dintîi : Ţie, la adresa ta mi-a spus c-a zis vorbele acele.

— Aşa ! Auzi dumneata !

— Haidem cîteşitrei !

— Haidem !

Năvălesc cu toţii în tipografie şi, într-un glas :

— Cum ai îndrăznit, domnule, cum ţi-ai permis...

Acum nu mai avea încotro, cîteşitrei colaboratorii îi stăteau în faţă, în carne şi oase ; bătrînul îngălbeneşte, apoi, cu glas îngrijat :

— Staţi, fraţilor... un om bătrîn ca mine...

Apoi, deodată, îi vine o idee. Repede scoate ochelarii şi strigă ucenicilor :

— Aţi împachetat revista ? Nu vedeţi c-aşteaptă domnii scriitori ?

...Îi potolise : numărul revistei era scăpat.

E o plăcere s-asculţi pe tînărul şi talentatul poet istorisindu-şi viaţa.

Are numai 22 de ani, dar prin cîte aventuri, prin cîte întîmplări ciudate a trecut ! Şi le spune cu un ifos, şi le şlefuieşte aşa de frumos cu închipuirea lui, le colorează aşa de deosebit cu căldura graiului lui, numai să-l ascultaţi, şi o să vă prindă în mreaja povestirii.

Iată cea din urmă aventură galantă ce i s-a întîmplat :

— La Paris, începe el, am cunoscut multă, foarte multă lume, multe femei mai ales. Şi modiste şi marchize, pentru că, dragii mei, femeia la Paris e aceeaşi : doar rochia se deosebeşte. Aşa, într-o zi am fost prezintat unei americane, unei milionare. Bărbatu-său, ca toţi americanii, constructori de case cu 25 de caturi, era mai mult pe drumuri. Pe cîtă vreme în saloanele soţiei sale îşi dădeau întîlnire toţi artiştii şi scriitorii din Paris.

Fireşte, norocos cum sînt, am intrat repede în graţiile milionarei. Curioasă cum era, mă punea să-i povestesc despre „depărtata mea ţară" ; ba mă ruga să-i traduc poeziile mele şi chiar mă pofti să viu într-o seară să-i citesc cît mai multe. Dragii mei, i-am făcut vreo 20 de sonete, fiecare scris pe cîte o foaie de pergament, şi într-o joi seara mă duc cu ele în buzunarul redingotei, gata ca, după ce i le voi traduce în franțuzește, să i le las ca un dar din parte-mi. Distrată însă cum era, americana cumpărase chiar pentru seara aceea o lojă la Caruso. Cînd mă vede, vrea să rămîie, dar eu o hotărăsc să meargă la operă, bineînțeles însă numai după ce i-am făgăduit c-o întovărășesc.

Am ascultat muzica frumoasă a lui *Othello* și, cînd să plecăm, la ieșire, vedem, surprinși, că ploua cu găleata. De la ușă pînă la automobil se întindea o adevărată baltă. Mă uit la piciorușul mic, în pantoful alb de mătase, al americanei. O văd și pe ea că privește împrejur, stingherită. Repede, fără nici o zăbavă, scot teancul de sonete din buzunar și i le aștern, unul cîte unul, să pășească, pînă la automobil, ca pe o punte a sufletului meu. La despărțire, milionara și-a apăsat mînușița pe buzele mele, pentru gestul meu de miliardar... de „rime".

...*Se non è vero...*[1] E un copil poetul. Dar ce viață, ce viață zbuciumată și de aventuri! O s-ajungă să creadă că a trăit-o cu adevărat!...

Cestălalt e singurul trubadur pe care l-a avut literatura noastră, după cum e și cel mai fin epigramist. Cu darul lui strălucit, cu sclipirea fulgerătoare a inspirației, poetul a semănat cu amîndouă mînile, în bătăile vîntului, epigramele lui admirabile, încît astăzi ele fac parte din domeniul public.

E singurul poet, după Heredia al Franței, care să fie atît de cunoscut, fără să fi scos măcar un volum. Cunoscut și temut. Unele din epigramele lui au legendele lor, pe cari poetul le povestește, adeseori, prietenilor săi cu o neînchipuită bogăție și strălucire de amănunte.

Iată pățania trubadurului cu una din poeziile lui, cari, din pricina... piperului ei, nu va putea niciodată vedea lumina tiparului, poezie pe care însă foarte mulți o cunosc, ba chiar foarte mulți, cari trec drept oameni de spirit, și-o însușesc...

Într-o noapte, demult, pe la vreo 2 ceasuri, la Paris, poetul, în tovărășia cîtorva prieteni, se întorcea acasă pe una din străzile Cartierului Latin. Și cum mergeau voioși, înveseliți de spiritul caustic al trubadurului, care improviza epigrame *à la minute,* iată că trece pe lîngă dînșii o pereche. Un domn mai în vîrstă, cu o doamnă blondă, tînără și frumoasă.

— Strașnică franțuscă! spune unul.

— Poete, se roagă un altul, ia improvizează o strofă acestei tinere necunoscute!

Poetul se execută numaidecît. Privind după silueta elegantă a femeii, și după aceea cam cocoșată a bărbatului, începe, cadențat, tare de să răsune strada, cum obișnuia în acest oraș străin, să improvizeze poezia, al cărei întîi vers sună astfel:

Iubita mea necunoscută!

Și celelalte versuri urmară repede, în hohotele de rîs ale prietenilor, hohote cari se curmară însă deodată, scurt, căci domnul soț al frumoasei necunoscute se întoarse și, cu bastonul ridicat, se repezi, strigînd în cea mai neaoșă limbă romînească:

— Măgarilor, porcilor... nu vă e rușine obrazului să vă fie...

Tinerii, surprinși, rușinați, se împrăștiară care încotro, ca potîrnichile...

Mai tîrziu s-a aflat: trubadurul avusese norocul să dea, la ceasul 2 din noapte, și-n sînul Parisului, peste singura pereche de romîni care venise atuncea să petreacă... în călătorie de nuntă.

(Priveliști din țară, schițe, însemnări, 1915)

---

[1] Prima parte a proverbului italian: *Se non è vero... è ben trovato,* care înseamnă: Dacă nu e adevărat, e bine spus.

SCRISORI

CĂTRE G. TUTOVEANU

I

12 oct. 1902

Iubite Tutovene,

Am primit *ironica* ta carte poştală. Ai avea dreptate, dar uite împrejurările. Nici pînă azi nu am primit broşura [1*], deşi în comerţ sînt puse de mult. Maestrul [2], care mi-a promis drama Ririei [3], îmi scrie că peste vreo săptămînă o voi avea ; toate sînt de-a-ndoasele şi nu mi-i în putinţă să le scot la capăt. Un singur lucru am de făcut : să tac şi să rabd. Cred însă că în curînd îţi voi putea trimite 5 broşuri, *una ţie, una lui Gorovei,* 3 imparte-le cui crezi. Una lui Antemireanu dacă crezi. Roagă pe Gorovei să facă o mică notiţă în *Şezătoarea.* Scrie-mi în privinţa asta. Îţi voi trimite un număr din *Arhiva* şi Riria.

Pentru moment nu am luat nici o revistă străină, cînd va veni *La Revue* ** ţi-o trimit. Îmi pare bine de articolul lui Vojen. E bine scris pe cît îmi aduc aminte.

Scrie-mi şi tu mai des, căci mor de urît în Bîrladul ăsta ; cu Nanu nu m-am întîlnit, e invizibil după cît se pare şi desigur puţin comunicativ, dacă luăm în consideraţie *portretul* din *Pagini* [4]. Trimite-mi o poezie pentru *Arhiva.*

---

* Vezi notele la sfîrşitul scrisorilor.
** *Revista* (fr.).

Am găsit o carte foarte prețioasă : aceea despre care vorbește Kirileanu și pe care am amintit-o și eu în studiul asupra lui Creangă, căci pe ea se află însemnarea lui Creangă : *„Această carte o am de la d-l M. Eminescu, eminentul scriitor și cel mai mare poet al romînilor. I. Cr."*

Ce mai faci ? Ești bine ? Ce citești și ce scrii ? Scrie-mi te rog mai des dacă nu vrai să auzi că am murit de spleen.

Te sărut frățește și te opresc de a mai face epigrame în proză pe cărți poștale... neilustrate.

Frate

Emilgar

P.-S. Scuză-mi scrisoarea aceasta cam burghezească, dar sînt în niște momente de suprem dezgust. Nu știu ce am de o bucată de vreme, parcă m-aș tot duce, duce, departe, departe, să nu se mai vadă. Și cu cît mi-i odaia mai strîmtă, cu atît mi se face dor de orizonturi mai largi. Întotdeauna am luptat pentru aceea ce știam bine că nu o să ajung.

D-lui Tutoveanul
— Institutor —
Fălticeni

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{12(1\text{-}6)}{\text{XLVI}}$

II

26 oct. 1902

Iubite Tutovene,

Chiar azi ți-am trimis 3 broșuri de ale mele și una hărăzită de maestru ție. Ți-am trimis numai trei, pentru că mai nu am avut și eu. Una e a ta, una a lui Gorovei și ultima lui Antemireanu pe care roagă-l să vorbească, dacă crede de cuviință, ceva despre dînsa. Zilele aceste am aflat că s-a deschis, relativ la broșura mea, o polemică în *Evenimentul.* Poate tu ai dat de ea. În acest caz trimite-mi numerele să le văd. Am fost 2 zile în Iași. Maestru îți va trimite o *Elviră* [5] (nu în carne și oase, dar care tot îți va face plăcere). Ești un leneș ! Pentru ce nu ai trimis nimic la *Arhiva,* în numărul acesta ? Nu mai colabora la *Pagini* [6] căci sînt grozav de compromise...

Ce mai faci ? Cu ce te ocupi ? Cînd ai de gînd să scoți al doilea volum ? Mi-i foarte dor de tine, stau ca un huhurez, singur, toată ziua. À propos de huhurez, ai cetit în unul din numerele *Universului literar* poezia lui Coșbuc *Castelanul ?* E una dintre cele mai frumoase, mai sugestive din literatura noastră, deși mi se pare că are ceva străin în ea. Oricum ar fi, chiar împrumutată, face cinste lui Coșbuc.

A apărut o nouă ediție a operelor lui Creangă (la Bîrlad încă nu), scoasă de Chendi, dar mi s-a spus că e cu totul stîlcită. Păcat ! Scot un studiu complet asupra lui Creangă, cu publicarea manuscriptelor și a celor cîteva articole puțin cunoscute, aflate în *Curierul* lui Scipione Bădescu.

Scrie-mi cîte ceva. Ce face Cobuz [7] în Fălticeni ? Tu îl ai pe el, dar eu ? Nanu parcă stă în *turnul de fildeș* — e neatingibil, nu l-am văzut, nu aud vorbindu-se de el — e o enigmă în sfîrșit viețuirea lui în vechea republică, Bîrladul.

Cu *Arhiva* să „mai ai puțintică răbdare", o vei avea întreagă. Roagă pe Gorovei să spuie ceva în *Șezătoarea* și să facă un apel din parte-mi la toți acei ce știu ceva despre I. Creangă. În cazul acest din urmă să anunțe redacția în scris cele știute de ei.

Aștept răspuns la această încîlcită scrisoare.

Te sărut cu frăție,

Emilgar

De voi mai căpăta broşuri voi trimite una şi amicului tău, Sadoveanu.
Alecu cică-i redactor la Dorohoi!
Iată cum pier inteligenţele în valurile politicii!

Gh. Tutoveanu
— Institutor —
Fălticeni

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{12(1\text{-}6)}{\text{XLVI}}$

III

22 sept. 906

Iubite Tutovene,

La 1 oct. apare *Făt-Frumos*[8]: eşti declarat redactor alături de noi. Deci pînă în 4 zile (patru zile) de azi aşteptăm poezia *ta*. Te rog răspunde-mi imediat *E. Gîrleanu — Berzei 80*

Al tău,
Em. Gîrleanu
Corneliu Moldovanu
D. Nanu
A. Mîndru

D. Valentin, *Corespondenţă literară*, în *Scrisul nostru*, I, nr. 1, ianuarie 1929, p. 6.

IV

9/12 906

Dragă Tutoveanu,

Răspunde-mi dacă cele 2 strofe trimise p. *Făt-Frumos* le dai pentru revista *Convorbiri*[9] a lui M. Dragomirescu. La dînsa colaborăm Nanu, Corneliu[10], Mîndru, Bassarabescu, Brătescu-Voineşti, eu, şi din cînd în cînd şi marele Caragiale. Răspunde-mi numaidecît, pe adresa str. Eroului 16. Scrie-i în acelaşi timp şi lui M. Dragomirescu: str. Gremont 11.

Al tău,
Em. Gîrleanu

D-lui Gh. Tutoveanu
Str. Parcului
Bîrlad

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{12(1\text{-}6)}{\text{XLVI}}$

V

Joi 26/II 909

Iubite prietene,

Făt-Frumos apare; acuma i-a venit ceasul.[11] Îl ridicăm ca pe un drapel, în scopul *unirii* tuturor scriitorilor. Te rog trimite îndată măcar 2 strofe, dacă nu cel mai tîrziu pînă la 3 martie pentru n-rul 2. Tu, care ai pornit de la început cu noi, trebuie să mergi, şi să te scuturi puţin de politică, să scrii mai mult, căci azi se citeşte enorm. Vor da toţi scriitorii din ţară, căci toţi îs plictisiţi de atîţia directori. *Făt-Frumos* e al tuturor.
Cu bine, frate, şi aştept.

Al tău prieten,
Em. Gîrleanu

Exp. Em. Gîrleanu
Str. Mihail Kogălniceanu 11

D-lui Gh. Tutoveanu
Institutor — om de litere
Bîrlad

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{12(1\text{-}6)}{\text{XLVI}}$

CĂTRE I. CIOCÎRLAN

I

31/1/1904

Iubite prietene,

Imediat ce am primit c.p., am dat-o viitorului meu socru, d-l Voinescu, care cunoaște bine pe d-l Patriciu. Iată rezultatul.

1) D-l Patriciu întreabă dacă în județul tău este vreun loc vacant.

2) Dacă numirea ta n-ar scoate pe altul din slujbă.

3) Dacă, neputînd a-ți da un loc pe acolo, ai primi unul aici în județ, și dacă ai primi altăceva în locul celor cerute de tine.

Răspunde-mi *imediat* și cred că de astă dată mă voi putea la rîndu-mi achita de gentilețele ce mi-ai făcut pentru revistă. Am primit schița.

Te rog scrie-mi imediat și *deslușit*. În caz cînd trebuie să vii, îți voi telegrafia.

Cu bine Anul nou,
Emilgar

D-lui I. Ciocîrlan
Învățător
Com. Păunești
(prin Gara Pufești)
J. Putna

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{25(1\text{-}17)}{\text{III}}$

II

Stimate și iubite domnule Ciocîrlan,

Te rog răspunde-mi dacă ai primit regulat revista noastră. Te rog nu ne uita și trimite-ne ceva spre publicare. Scoatem un număr festiv pentru Ștefan cel Mare, vom pune acolo schița sau nuvela ce ni vei trimite.

Cu dragoste te salutăm toți cei de la *Făt-Frumos*.

Al d-tale devotat,
Emilgar

Adresa : S.lt. Gîrleanu
Str. Veisa

D-lui I. Ciocîrlan
— Învățător —
Păunești
prin Gara Pufești

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{25(1\text{-}17)}{\text{III}}$

III

Iubite d-le Ciocîrlan,

V-am scris cîteva cărți poștale, dar n-am primit răspuns. Nu cumva nu le-ați căpătat ? Am văzut azi ceva în *Sămănătorul*, de d-ta, nu ai vrea să ne dai și nouă ceva la *Făt-Frumos* ? Ne-ai face o nemărginită mulțumire.

Cu sănătate,
Emilgar

22/5 [1904]

D-lui I. Ciocîrlan
— Învățător —
Păunești
prin Gara Pufești
J. Putna

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{25(1\text{-}17)}{\text{III}}$

IV

27/5 904

Iubite d-le Ciocîrlan,

Mă mir că nu ați primit numerele revistei pe cari regulat vi le trimit. De altmintreli mi s-au plîns mai mulți și am și reclamat poșta. Vi le-am trimis din nou!

Atît eu cît și Nanu și Tutoveanu te rugăm trimite-ne ceva cît de mic, vreo legendă asupra lui Ștefan, căci îi păcat să nu fim la un loc într-un număr festiv al lui Ștefan cel Mare. Sînt sigur că nu te vei da la o parte și că ne vei trimite. Să trimiți pe adresa mea. Ce mai faci? Ești mai bine?

Scrie-ne și nouă mai mult despre d-ta. Revista noastră merge bine și e primită prin sate mai cu samă. Te așteptăm cu lucrarea în mijlocul nostru, sperînd că în curînd vei veni chiar d-ta pe aici.

Îți strîngem mîna cu drag și rămînem

ai d-tale,

Emilgar

D-lui I. Ciocîrlan
— Învățător —
Păunești
prin Gara Pufești
(Putna)

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{25(1\text{-}17)}{\text{III}}$

V

Bîrlad, 4/XII 1904

Iubite prietene,

Scrisorile tale mă întristează întotdeauna. Prea îți faci idee rea de lume.

Te rog nu insista să scot din circulație listele, eu le am printre prieteni date, și în ele e specificat „pentru autorul volumului *Pe plai*". Lumea te cunoaște, chiar acum mi-a spus unul că a strîns cîtiva lei. Te rog să mă crezi ca frate.

Iți expediez zilele aceste tot ce am strîns și-ți vor prinde bine. Pregătește ceva pentru Crăciun. Și te rog aibi încredere în mine.

Și eu am necazuri și vai de noi, pot zice.

Al d-tale cu totul,

Emilgar

D-lui Ion Ciocîrlan
— Învățător —
Păunești
prin Gara Pufești
(J. Putna)

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{25(1\text{-}17)}{\text{III}}$

VI

Dragă d-le Ciocîrlan,

Te rog trimite-mi de vrei o notiță biografică a d-tale cît și o fotografie, apoi o schiță să o publicăm într-un almanah literar care iese la Socec. Pentru schiță îți trimitem imediat 10 lei, e puțin, dar tot e bine. Ne trebuie neapărat și schița biografică (data nașterii, unde ai învățat, cum ai debutat, unde și ce ai tipărit pînă acum) — cît și fotografia. Nu vrei să dai „Bibliotecii Romînești" Socec o *Antologie* din bucățile d-tale? (10—12.)

Pentru 100 pagini, a *30 bani,* și numai pentru o ediție de 5.000 expl., 120 lei. Cu condiția să reînnoiești angajamentul la cel puțin 3 ediții.

ACADEMIEI
POPULARE

Răspunde-mi neapărat pînă luni, pe adresa *Em. Gîrleanu, Calea Plevnei 83, București.*

Cu frăție,

Em. Gîrleanu

[Data poștei : 29 octombrie 1908]

D-lui Ion Ciocîrlan
Învățător
Com. Păunești
prin Pufești
J. Putna

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{25(1\text{-}17)}{\text{III}}$

CĂTRE CORNELIU MOLDOVANU

I

26/9 904

Iubite Corneliu,

Cu marșurile și inspecțiile mele, de-abia astăzi am timp să te întreb ce faci ? Ai primit cele 6 numere ? Mîne îți voi expedia revista. Gîndește-te la noi și-mi trimite o poezie pentru no. 14.

Te îmbrățișez.
Al tău,

Emilgar

Roagă pe Iosif [12] să nu ne uite.

D-lui Corneliu Moldovanu
Calea Moșilor 142
București

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. 20.777

II

23/11 904

Dragă Corneliu,

Mi-a părut f. rău că înainte de plecare nu te-am putut vedea. Au fost niște afaceri neprevăzute și cam rele pentru mine, care m-au oprit de a-mi lua ziua bună de la Sadoveanu și Beldiceanu[13]. Te rog du-te și mă scuză; eu le-am scris chiar în dimineața cînd am sosit în Bîrlad cauzele pentru care n-am putut a-i vedea a doua zi.

Trimite-mi poezia.

Rămîn al tău,

Emilgar

Nu fi leneș și scrie-mi îndată dacă ai fost la Sadoveanu.

D-lui Corneliu Moldovanu
Calea Moșilor 142
București

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. 20.778

III

12.XII.1912

Dragă Corneliu,

Te rog dă poezia d-lui Făgețel pentru no. 1 al *Ramurilor* în care am și eu o nuvelă[14]. (O conduc eu revista cu d-l Făgețel.) Îți dă 25 lei. Pentru moment nu putem mai mult. Cu bine,

al tău,

Emil

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. 20.779

IV

13/XII 1912, Craiova

Dragă Corneliu,

Te rog spune-mi cam în ce fel trebuie să fac „privirea generală asupra lit. de la Gr. M. Alexandrescu" încoace. Eu o scriu în 2 zile și ți-o trimit.

Au mai plecat mulți din societate[15]?

Cu bine,
al tău,

Emilgar

Exp. Emil Gîrleanu
Craiova

D-lui Corneliu Moldovanu
Str. S-tul Ionică 17
București

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. 25.582

CĂTRE N. IORGA

I

Bîrlad, 8 februarie 1906

Respectate d-le Iorga,

Pentru că verbal n-am îndrăznit, sau am făcut-o în chip stîngaci (așa mi-i felul) invitarea la nunta mea, îmi iau din nou avîntul, îndemnat de suflet, și vă rog să veniți la celebrarea cununiei mele, care va avea loc duminică seara în casele d-nei și d-lui avocat Cristescu, care mă cunună. Ar fi să îndrăznesc prea mult dacă aș arăta nețărmurita bucurie ce ar avea-o viitoarea mea soție în cazul cînd s-ar putea să veniți cu d-na Iorga.

Dacă ați veni dimineață, ați putea în același timp vedea și toate documentele locot. Duca, pe care l-aș ruga să vi le puie la dispoziție.

Rugîndu-vă să mă iertați, dacă prin aceasta aș fi cerut prea mult de la d-voastră ce mi-ați dat atîtea semne de afecțiune, vă rog, domnule Iorga, să primiți încredințarea celui mai deplin devotament.

Em. Gîrleanu

I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare,* vol. VII, p. 395

II

28 octombrie 1906,
București

Multrespectate domnule Iorga,

Exemplarele au fost uitate la „Minerva" din neglijența lor ; afară de aceasta, de fiecare număr se dau 20 exemplare pentru biblioteci și 29 lucrătorilor. Lucru ce m-a făcut să le spun să scoată cîte 3.000 de fiecare număr, pentru a se ajunge.

Acum să-mi dați voie să vă scriu cele următoare :

De multe ori mi-ați spus că după silința mea voi fi răsplătit, că dacă *N.R.*[16] va merge bine, eu voi primi ca leafă o sumă mai mare. De la început ați văzut însă că pentru revistă mi-am pus tot interesul, iar pentru leafa mea am fost cu totul dezinteresat, orice s-ar zice și oricîte insinuări răuvoitoare se vor strecura la urechea d-voastră, vă rog să fiți încredințat că revista merge mai bine decît d-voastră v-ați așteptat. Afară de prima sumă pe care ați pus-o la început în joc, tot s-a plătit din încasări, — lucru ce alte reviste și ziare nu-l cunosc. Eu însă am răbdat multe necazuri, multe griji, fără să vă spun și fără să fiu întrebat de d-voastră. Am suferit chiar și unele atingeri pe care iarăși le-am trecut cu vederea. Desigur că nu pentru cei 120 lei, ci pentru d-voastră.

Astăzi n-am casă, nevasta mea o să nască, o să am copil, am chiar unul, și eu sînt silit să-mi fac buget cu 120 lei. (Desigur nu vi le spun ca să vă arunc doar în sarcină grijile mele, ci ca să mă vedeți luptînd cinstit, ca funcționarul d-voastră, nu ca *tovarăș,* cum mi-ați spus odată, n-am îndrăzneala să o spun nici ca *prieten,* cum mi-ați scris de multe ori — pentru că la toți v-ați plîns de neglijența mea — am îndurat multe.) Acum însă e iarnă, sînt multe greutăți. M-ați întrebat mai ieri ce ați putea face pentru mine. Să faceți, domnule

Iorga, ceea ce aţi făcut pentru atîţia străini care nu au muncit alături de d-voastră. Să cereţi, dacă credeţi că eu merit, să cereţi 480 lei, din cei 5.000 făgăduiţi de d-l Ştirbei, şi aceste 6 luni din urmă să mă plătiţi cu 200 lunar ; 480 lei orişicînd ni i-ar pune d-l Ştirbei în folosul revistei. Atunci cu 200 lei, voi scăpa de multe nevoi şi voi putea în adevăr să mă consacru numai revistei. Atunci desigur, acordîndu-mi încrederea care astăzi nu o aveţi, aş putea face abonaţi printre prietenii şi camarazii mei. Aşa, dimineaţa sînt la revistă, iar după prînz trebuie să alerg să caut parale, — ca să pot trăi. Asta aţi putea-o face pentru mine. Dacă credeţi însă că cer prea mult, nu luaţi în seamă cele ce v-am scris. Eu am învăţat, în viaţa mea de ofiţer, să înţeleg fără să discut.

Vă rog, primiţi încredinţarea devotamentului meu,

Em. Gîrleanu

I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, vol. VII, p. 398

CĂTRE MIHAIL DRAGOMIRESCU

I

10 noiembrie 1906

Multrespectate d-le Dragomirescu,

De vreo trei zile am căpătat, din răceală, o inflamaţie la ficat, lucru care mă împiedică şi-mi ia bucuria să vă pot asculta diseară. Cred că zilele aceste mă voi face bine, şi atunci nu voi mai lipsi în nici o vinere. Sprijinit pe bunavoinţă ce-mi arătaţi, alătur şi 2 schiţe *senine* pentru *Albina*. Au fost publicate în cele dintăi numere, cu totul uitate, şi-n 300 exempl. numai tipărite a lui *Făt-Frumos*. Le-am refăcut şi cred, veţi vedea şi d-tră dacă nu mă înşel, că fac pentru o revistă cu scopul *Albinei*. Vă mai rog să stăruiţi ca să pot da lunar cîte 2 bucăţi ; puţinul ce mi se va da va fi de ajuns pentru mine, care n-am prea avut norocul să fiu plătit de vreo revistă.

Mulţumindu-vă pentru deosebitul interes ce ştiu că-mi purtaţi, vă rog să rămîneţi încredinţat de respectuoasa mea admiraţie.

Al d-tră devotat,

Em. Gîrleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1-65)}{VI}$

II

31/12 1906

Respectate d-le Dragomirescu,

Vă scrisesem ieri un bilet, pe care nu ştiu de vi l-a dus comisionarul, şi despre care n-am avut prilejul să vă vorbesc eu personal. Vă spuneam că pînă mîne dimineaţă trebuie să trimit, prin mandat, d-lui N. Iorga, 121,25 bani, suma ce d-sa mi-a dat-o pentru suplimente de muncă, dar pe care acum o ţine ca un fel de clenci pentru a avea cu ce să mă atace. Vă rugasem dacă puteţi lua de la Şteinberg 200 lei, mi-aţi fi dat să am şi eu ceva, şi imediat ce plătea d-l Bianu cei 300 lei, aţi fi înapoiat banii.

Dacă puteţi face acest lucru v-aş rămînea foarte îndatorat. Eu aş ruga pe d-l Bianu să vă deie d-tră banii pentru Creangă, în cazul cînd aţi accepta, rămînînd să mai iau eu 100.

Primiţi vă rog încredinţarea devotamentului şi respectului meu,

Em. Gîrleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{\text{VI}}$

III

9/1 907

Iubite d-le Dragomirescu,

V-am scris cîteva rînduri de la tipografie, dar m-am gîndit pe urmă că trebuia să mai adaog ceva. O să vă rog ca orice sumar veţi hotărî mîne dimineaţă, în el să fie şi : *Corneliu, Mîndru* şi *Dragoslav,* cari, tineri cum sînt, de-abia aşteaptă să-şi vadă o bucată publicată. A nu-i pune ar fi să-i descurajaţi, şi eu îi cunosc bine cum sînt, de la *Făt-Frumos ;* apoi ei sînt acei cari vor fi totdeauna alături de d-tră. Tot aşa, să nu lipsească *Cronica* d-tră, pentru care aleargă toţi să cumpere revista. Dacă e nevoie de scos ceva, scoateţi *nuvela mea,* eu am mai multă putere de răbdare.

Primiţi, d-le Dragomirescu, încredinţarea respectuoasei mele admiraţii.

Em. Gîrleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{\text{VI}}$

IV

Bucureşti 16/4 907

Respectate domnule Dragomirescu,

Ceea ce vă scriu bineînţeles că niciodată nu v-aş spune-o singur, căci aşa sînt eu. M-aţi ajutat prea mult pănă acum, ca să mai pot să vă cer ceva, cu toate aceste aşa-s împrejurările că nu pot face altfel. Mi-aţi împrumutat 330 lei, a cărora poliţă v-o trimit acum. Dar suma aceasta nu mă poate scoate din grozava situaţie în care sînt. Vă rog dar să judecaţi dacă au oarecare bun-simţ cele ce vă scriu, şi dacă au, răspundeţi-mi, dacă nu, ca şi cînd n-aţi fi primit această scrisoare.

În afaceri omul trebuie să fie corect. Şi ce-i dreptul m-aş simţi jignit dacă în schimbul celor ce vă cer, nu v-aş asigura cu ceva, eu poate mor, mîne. Am o sumă de cărţi romîneşti, cu autografe de ale lui Alecsandri, Creangă, Miron Pompiliu, Veronica Micle, Filimon, broşuri, jurnale şi cu deosebire colecţii de reviste, care la un loc fac cel puţin 3.000 de lei. Vi le-aş da cu un inventar ca să le păstraţi, pe lîngă poliţa mea, şi să-mi mai împrumutaţi 400 (patru sute) lei, pe cari Macri şi-ar lua angajamentul ca pînă în 6 luni să vi le restituie. Bineînţeles poliţa aş iscăli-o eu. Mai am de dat la casă, n-am haine, trebuie să dau o rată la niște mobile, și să mă mut.

În cazul cînd această nouă cerere, după cum ar fi și dreptul, v-ar stînjeni, vă rog considerați-o ca neprimită. Cărțile vi le-aș trimite, în cazul cînd vroiți, cu Dragoslav într-o trăsură.

Al dumneavoastră devotat,

Em. Gîrleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{\text{VI}}$

V

19/5 907

Stimate d-le Dragomirescu,

Cumnatul meu are de plătit taxa de 30 lei, de înscriere, pînă azi la 2, după care dată va fi exclus. Socru-meu îi scrie că tocmai peste 3 zile, pe luni-marți îi trimite. Vă rog dați-i d-tră, și cum vine mandatul vi-l trimit d-tră. Trimiteți banii de vroiți prin acest comisionar. Eu vin la $2^1/_2$—3.

Cu devotament, al d-tră,

Em. Gîrleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{\text{VI}}$

VI

25/7 907

Stimate d-le Dragomirescu,

Cu revista am avut multe necazuri [17], dintre care cel mai mare a fost că nici un vînzător n-a vrut să o ieie decît în 60 de bani (40 cîștigul lor). La urma urmei le-am dat-o, judecînd că numărul acesta avea nevoie de mulți cititori. V-aș fi scris, dar unde? Azi am întîia veste de la d-tră. Dragoslav mi-a scris fără să-mi spuie unde sînteți. Necaz am avut și cu hîrtia, care nu se dase încă la tipografie. *Ieri mi s-a adus tot restul.* În librării și chioșcuri (în București) o au de luni. Librăriile și o parte din abonați au primit-o. Azi dăm restul.

Scrisorile d-tră care mi s-au adus mie (una recomandată de la Caragiale), precum și revistele vi le voi trimite recomandate.

Stimate d-le Dragomirescu, să-mi dați voie să vă vorbesc și despre necazurile mele. Iată ce e: eu nu mai vreau supt nici un chip să mai iau nimic de la *Convorbiri,* însă voi rămîne credincios lor *atîta vreme* cît vor apare, ca *redactor, secretar* și *colaborator.* Banii ce mi i-ați împrumutat o să vi se înapoieze cam prin octombrie, deși o parte din ei, dacă credeți, v-aș ruga să o scădeți treptat, evaluînd d-tră munca și colaborarea mea pe viitor la revistă, după cum veți crede de cuviință.

Ca să pot trăi, aș vrea să scot înainte pe *Făt-Frumos,* aici în București. O revistă mică, de două ori pe lună, nu va aduce nici un rău cred *Conv.,* mai cu seamă că noi *cu toții* vom rămînea și la *Convorbiri* — vă rog să credeți și vă dau cuvîntul *meu de onoare* pentru aceasta.

Vreau însă să-mi dați și d-tră părerea și să-mi scriți cît mai curînd în această privință.

De la *Albina* nici pînă azi nu mi-au venit cei 40 lei, se vede cîtă trecere am pe acolo. De altfel în curînd le voi arăta că și eu pot avea un dumnezeu, căci îs hotărît să mă duc lîngă Tache Ionescu [18]. Altceva n-am de făcut. Cu talentul mori prea bine de foame... [19]

Vă trimit 2 numere din revistă. Vă rog să arătați deosebitele mele respecte d-nei. D-tră primiți încredințarea devotamentului meu respectuos,

Em. Gîrleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{\text{VI}}$

VII

8/12 907

Iubite d-le Dragomirescu,

Iată, aseară am stat până la 3 noaptea și am alcătuit volumul pentru Kalenderu. Sînt șapte bucăți inedite (două nepublicate chiar: *Un răspuns* și *La S-ta Paraschiva),* trei altele îs din volumele mele... 300 de lei vor fi făcînd ele, și de va mai trebui voi mai adăoga încă una, două, deși cred că și așa e prea mult poate pentru 100 de pagini.

Deși m-am culcat la trei, totuși m-am sculat dimineață și-am revăzut nuvela ce vreau să v-o citesc deseară pentru numărul acesta al *Convorbirilor.*

Azi v-aș fi putut trimite și începutul *Istoriei literaturii populare*[20], dar mai am încă ceva de adăogat.

Am scris despre cronicari, cu citații, și cei dintăi scriitori ai veacului al 19-lea, dînd multe citații mai cu seamă din Gh. Lazăr, care are admirabile *cugetări* într-o limbă rară. D-tră trebuie să-i spuneți d-lui Popescu că nu e glumă să citești fiecare autor în întregime și să scoți ceea ce se poate da la îndemîna oamenilor către care e îndreptată cartea. Așa, din Asachi am citit o zi întreagă ca să scot 3 poezii, mult mai frumoase decît ale lui Ion Văcărescu[21] și pe care o să vi le citesc deseară, dimpreună cu cugetările lui Lazăr.

Acum mai vine și o parte personală, veșnica tînguire a bieților scriitori. Iubite d-le Dragomirescu, să vă dau hîrtia la mînă și căutați-mi cei 350 lei. Dacă diseară mi-ați putea da măcar cincizeci din ei, și restul până luni, m-ați scăpa din cea „mai neagră" mizerie, cum zice Cincinat[22]. Și cel puțin mizeria lui e mizerie de „salon"; dar a mea, cu lăptăreasa, băcanul, găzarul, care mi-au dat *ultimatum* până mîine dimineață! Proprietăreasa, până luni. Fiți fără grijă, vă pun tot manuscrisul la dispoziție, căci eu cred că în vacanța de Crăciun să

gătesc și tot restul cărții. Totul e materialul, apoi îl legi ca într-o poveste.

Eu nu cred să fie un scriitor care să muncească mai mult și care să fie mai prost răsplătit ca mine. Și asta pentru că nu vreau să fac politică. Și n-am să fac! Scriitorul are o altă menire.[23] Și dacă n-ar fi primprejurul meu ceilalți, eu nu m-aș gîndi nici la mîncare. Așa e biata Rodică; ce știe dînsa de artă! Ea cere „papă" — a început să spuie — și trebuie să-i dau. De aceea fac și volum pentru „Steaua"[24]! Doar mi s-a lumina și *steaua* mea.

Cu cele mai deosebite respecte doamnei, rămînînd al d-tră devotat,

Em. Gîrleanu

București

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{\text{VI}}$

VIII

Luni 10/12 907

Multiubite d-le Dragomirescu,

Nuvela — pe care am refăcut-o cu totul și cred că va fi tot ca *Punga* — o dau mîne dimineață.

Deocamdată mă grăbesc să vă trimit o parte din materialul și însemnările ce le-am adunat pentru *Istoria populară a literaturii.*

Ieri am alergat toată vremea și n-am putut veni singur.

Iubite d-le Dragomirescu, vă rog arătați felul meu de lucru acelui binevoitor ce vrea să-mi deie banii. Eu adun materialul, lucrul cel mai greu, pentru fiecare bucată mi-au trebuit zile întregi, căci am citit autorul complet, ca să scot ce e mai la îndemîna cititorului către care adresez cartea. Toate citațiile vor fi luate ca și aceste de pre edițiile prime, unde limba e mai curată. Aici am material cu totul inedit: *Gh. Lazăr, Asachi, Stamati, Budai-Deleanu, Necrologul lui Ștefan,* care nu figurează în nici o altă carte de literatură. Cum completez mater. pînă la Costache Negruți [*sic*], scriu începutul ca o povestire. Părți chiar am scrise, rămîne să le leg. În vacanța Crăciunului dau cel puțin 6 coale. Lucrarea va fi mare, și cred că mi se va plăti cum se cuvine.

Acum vă rog să puneți toată căldura pentru colaboratorul d-tră Gîrleanu și să-i scoateți până mîne banii, că mă dau afară din casă, și nu am nici cinci bani.

Eu o să trec pe la d-tră diseară pe la 6—7.

Cu cel mai adînc devotament,

Em. Gîrleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{\text{VI}}$

IX

Miercuri 13/2 1908

Stimate domnule Dragomirescu,

Am primit 10 lei și vă mulțumesc, — și pentru că singur ați spus să hotărîm cît să ne dați pe lună, eu vă rog să-mi dați 50 lei și să scădeți din datorie numai 100. În schimbul acestor plăți, eu voi da la fiecare număr cîte o nuvelă *nepublicată,* voi face corecturi și cîte o cronică informativă. Luna asta am luat 10 lei, mai rămîn 40, din care v-aș rămînea foarte îndatorat dacă mîne dimineață, joi, îmi veți mai da 20 sau 15, deoarece diseară îmi vine socrul

meu, și nu am nici un ban. Mi-i trimiteți cu Dragoslav, la 12 ore la „Minerva" [25]. Sau astă-seară acasă, ar fi și mai bine, pe la orele 9.

Revista e foarte întîrziată [26], și cred că dacă tabla de materii pe anul trecut va intra tot în cele $2\frac{1}{2}$ coale, va indispune mult pe abonați. Hîrtia de la Șteinberg, deși am telefonat de 4 ori, nu s-a trimis. Formele copertei sînt în mașini, care așteaptă.

Primiți încredințarea respectului meu,

Al d-tră,

Em. Gîrleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{\text{VI}}$

X

18 mai 1908

Multiubite d-le Dragomirescu,

Acum primesc o telegramă că sosește diseară soția mea. Vă rog foarte mult, pentru că tot la 1 iulie revista intră în vacanție, în care timp nu voi fi plătit, dați-mi neapărat cei 50 lei pe iulie. Vă dau cuvîntul meu de onoare că numărul acesta veți avea nuvela cea mare *În liniștea unei nopți de mai* [27] și că pînă la 1 iulie vă voi da cîte o bucată. Poate că „Minerva" să-mi deie banii de scriți lui Filip. Dacă nu mi-i dați, rămîn într-o stare vecină cu desperarea, căci n-am la cine apela.

Cu devotament,
al d-tră,

Em. Gîrleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{\text{VI}}$

Întîi, ca să fie cineva societară trebuie să aibă loc. În prezent nu e un singur loc liber. Iar înaintea d-rei Nebunelli — care în foaia personală are absențe și alte fapte pe care ți le voi spune verbal — sînt artiștii: d-na *Lucreția Radovici*, cu 19 ani de teatru, d-l *Fotino* și soții *Braborescu*, care duc teatrul pe umeri, și acestora nu le pot prevedea locul nici în 3 ani de azi înainte, deoarece nu pot scoate, sau nu va putea scoate cel ce va fi, la pensie, pe nimeni înainte de 3 ani, iar bătrîni, așa ca să moară și să le facă loc, — nu văd.

În ce privește leafa, artiștii mei sînt plătiți toți până azi la curent, alții au luat și din iulie, și dacă uneori se întîrzie lefurile, datoriile sau ratele, e că acest teatru are datorii enorme, acumulate de 20 de ani, cărora eu trebuie să le fac față. Cine se plîng sînt niște canalii.

Pe d-na Malcoci a șters-o din buget ministerul. Cu toate aceste i-am luat eu asupră-mi, de milă, o datorie de 100 lei, și i-am făgăduit să o reangajez la 1 septemvrie. Cred că am făcut destul atunci cînd mie mi s-a tăiat din leafă 2.000 lei, și societarilor cîte 500.

Vezi, dragă d-le Dragomirescu, cît de ingrată e slujba de director de teatru. Dacă d-ta ca prieten crezi cele ce mi le scrii despre mine, ce trebuie să creadă străinii! De aceea sînt amărît de-ajuns. Am făcut o tristă experiență care-mi va da putința să scriu un folositor memoriu asupra activității mele la teatru...

Nicăiri ca aici n-am văzut politicianismul mai meschin, oamenii mai cinici. Ce sufăr ca director nu-ți poți închipui — acuma mai răsuflu!

Al d-tale devotat,

Em. Gîrleanu

P.-S. Mîne plec cu Batalionul I vînători. Decît să mori bolnav, mai bine de glonț, de va fi.

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1-65)}{VI}$

XIV

[fără dată]

Stimate d-le Dragomirescu,

V-am căutat aseară și v-am așteptat azi la tipografie. Vroiam să vă spun că ieri am mîncat cu Cincinat, că e al nostru trup și suflet. Ne dă abonați foarte mulți, crede că și o subvenție de la minister și un bilet de liber parcurs pe căile ferate, p. abonamente. Deoarece dă un mare sprijin material, am convenit, *bineînțeles numai în cazul cînd d-tră aprobați*, ca să i se puie numele de *prim-redactor*, supt al d-tră, iar pe ultima pagină jos (ca la *Sămănătorul) coproprietari* M. D. și Cincin. P. Eu unul, cum îl văd om de talent și de caracter, sînt cu totul pentru acest lucru, mai cu seamă că el aduce atîtea abonamente revistei, ba spunea că și donațiile unor amici ai lui.

Vi le spun toate aceste pentru că eu nu pot să vin decît diseară la 9, dimpreună cu el. În cazul cînd vroiți, îi spuneți că ați convenit. Ovid[32] îi face într-adevăr mare-mare curte, dar ieri Cincin. a fost toată ziua cu noi (eu și Nanu), așa că celalt nu l-a putut vedea.

Al d-tră devotat,

Em. Gîrleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1-65)}{VI}$

CĂTRE I. V. SOCEC

[Fragment]

Miercuri 11/II 909

Multrespectate domnule Socec,

Îmi iau permisiunea să vă scriu fiindcă prin acest mijloc nu vă răpesc prea mult din ocupațiile d-tră, și al doilea, puteți judeca mai liniștit asupra celor ce cred că, în calitate de secretar al „Bibliotecii Romînești", sînt dator să vi le fac cunoscut.

Încep prin a vă spune că, deși cu mare părere de rău, nu pot primi onoarea de a fi administratorul ziarului *La Roumanie*. Aceasta fiindcă m-am gîndit că tocmai pentru o gazetă cu un tiraj mic, franceză, pentru o gazetă de luptă ar trebui să-mi jertfesc toată cariera mea de scriitor, căci drept „carieră" iau ocupația mea de literat. Pentru dînsa mi-am jertfit și cariera militară, spre al căreia scop muncisem 7 ani în școlile militare. A lua postul de administrator, și a-l neglija, e în afară de caracterul și convingerile mele.

Vă pot însă recomanda pe un băiat de o foarte bună și cinstită familie, un băiat care știe perfect franțuzește, care-i muncitor și are legături cu lumea mare, adică tocmai publicul căruia se adresează *La Roumanie*. Acesta e *Adolf Hertz* (Dinu Ramură), care e pe lîngă aceste și un eminent literat.

D-tră veți aprecia.

Cu deosebită stimă, al d-tră,

Em. Gîrleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. 17.069

CĂTRE SIMION MEHEDINȚI

31/3 1911

Respectate domnule Mehedinți,

Pentru această, cea din urmă oară, vă rog să-mi mai iscăliți polița pentru restul de 200 lei pe care-l mai amîn, deoarece cu boala soției mele, am cheltuit tot ce aveam.

Nu știu dacă nu s-ar mai putea face ceva pentru mine. Văd că pe d-l I. Scurtu l-a pus bibliotecar la Statul-Major cu 450 lei lunar ; pe d-l Nerva Hodoș, bibliotecar la Cameră, cu vreo 500. Numai mie nu s-a găsit nimeni să-mi dea ceva ! Poate că dacă ați stărui s-ar putea să mă puie subdirector, aici, la teatru. Se poate crea acest post, care, după cîte aud, de-l va crea, iar să-l dea d-lui Mircea Demetriad, prietenul lui Caion [33] ! Mai este un post, nou creat, de referendar la Casa Școalelor. V-aș ruga să interveniți, dacă credeți de cuviință.

Primiți vă rog d-le Mehedinți, încredințarea simțimintelor mele de respect.

Em. Gîrleanu
Berzei 17

I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. IX, p. 155

CĂTRE I. L. CARAGIALE

I

Stimate domn,

Joi, 6 oct. cor. orele 8¾ avînd loc solemnitatea deschiderii stagiunii Teatrului Național din Craiova, vă rugăm să binevoiți a ne face onoarea să luați și D-voastră parte.

În acest caz vă rugăm să ne faceți cunoscut cu 2 zile mai înainte, pentru a vă opri loc.

Director,

Em. Gîrleanu

Secretar,

L. Rebreanu

Ce n-am da să vă avem în mijlocul nostru, iubite și respectate maestru.

Devotat,

Em. Gîrleanu

Craiova, 1 octombrie 1911

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{18}{\text{LVI}}$

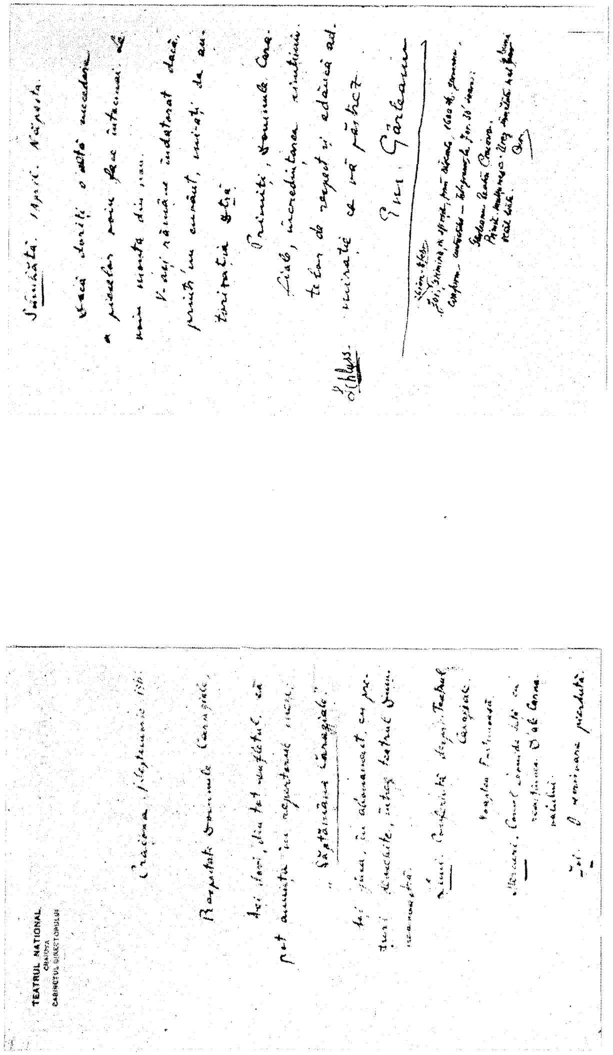

Facsimilul scrisorii adresate de Emil Gîrleanu lui I. L. Caragiale, la 9 septembrie 1911
(la sfîrșit, însemnarea autografă a lui I.L. Caragiale)

II

TEATRUL NAȚIONAL
CRAIOVA
Cabinetul Directorului

Craiova, 1 septemvrie 1911

Respectate domnule Caragiale,

Aș dori, din tot sufletul, să pot anunța în repertorul meu:

„Săptămîna Caragiale"

Aș juca, în abonament, cu prețuri deosebite, întreg teatrul dumneavoastră.

Luni. Conferință despre teatrul Caragiale.
Noaptea furtunoasă

Miercuri. Conul Leonida față cu reacțiunea
D-ale carnavalului

Joi. O scrisoare pierdută

Sîmbătă. 1 April. Năpasta

Dacă doriți o altă succedare a pieselor voi face întocmai. Le voi monta din nou.

V-aș rămîne îndatorat dacă, printr-un cuvînt, mi-ați da autorizația d-tră.

Primiți, domnule Caragiale, încredințarea simțimintelor de respect și adîncă admirație ce vă păstrez.

Em. Gîrleanu[34]

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. $S\frac{51(1\text{-}11)}{LV}$

III

TEATRUL NAȚIONAL
CRAIOVA
Cabinetul Directorului

12 septembrie 1911
Craiova

Multrespectate domnule Caragiale,

Am primit cu mare bucurie scrisoarea d-tră. Primesc toate condițiile. Înainte de întâia reprezentație veți primi suma ce ați hotărît. Deschid stagiunea la 8 oct., pe la 15 noiembrie voi începe să joc piesele d-tră.

Cu cel mai adînc respect și cu nețărmurită admirație,

al d-tră,
Em. Gîrleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{51(1\text{-}11)}{\text{LV}}$

IV

TEATRUL NAȚIONAL
CRAIOVA
Cabinetul Directorului

2 noiembrie 1911

Multrespectate domnule Caragiale,

Am fost bolnav și necăjit. Știți ce e lumea actoricească ! Dar, mai ales, publicul craiovean. Vă trimit o scrisoare, alăturată, prin care vă confirm învoiala. Vă expediez această sumă cel mai tîrziu la 20 decembrie. Prima reprezentație o dau la 25 decembrie. Voi da în șir, sărbătorile, piesele d-tră, și o întreagă săptămînă în ianuar. Suma o veți primi dar între 1—20 decembrie c.

Aș fi prea fericit, dacă, abătîndu-vă prin țară, ați veni și la reprezentațiile pieselor d-tră. Le voi da o strălucire deosebită, și voi forma din reprezentarea

lor un eveniment cultural, cerînd ministerului reducerea prețului pe C.F. pentru cei cari vor dori să asiste din întreaga Oltenie.

Primiți vă rog încredințarea celor mai adînci simțiminte de respect și admirație,

Al d-tră supus,
Em. Gîrleanu

P.-S. Vă mulțumesc din suflet pentru telegramă.

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{51(1\text{-}11)}{\text{LV}}$

V

TEATRUL NAȚIONAL
CRAIOVA
Cabinetul Directorului

2 noiembrie 1911

Multstimate domnule Caragiale,

Ca urmare scrisoarei prin care vă cerearn îngăduirea să vă jucăm piesele d-tră, vă răspundem afirmîndu-vă că primim :

1) Să respectăm integritatea materială a textului respectiv, edițiile anterioare a textului „Minerva".

2) Să vă plătim, în schimb, ca drept de autor, deodată, pentru toate eventualele reprezentațiuni, și înainte de chiar prima reprezentațiune, 2.000 (două mii) lei, sumă pe care vă vom expedia-o în mărci germane, la adresa d-tră.

3) Că nu vom juca piesele d-tră (octombrie-mai inclusiv) în orașele Iași și București.

Em. Gîrleanu
Directorul Teatrului Național
din Craiova[35]

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{51(1\text{-}11)}{\text{LV}}$

VI

TEATRUL NAȚIONAL
CRAIOVA
Cabinetul Directorului

25 aprilie 1912, Craiova

Multrespectate maestre,

Fii atît de bun și iscălește chitanța alăturată — pe timbru — pentru cei 2.000 lei. Trebuie să o alăturăm la actele justificative.

Cu cel mai adînc respect și cu nețărmurită admirație,

rămîn devotat,

Em. Gîrleanu[36]

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{51\ (1\text{-}11)}{\text{LV}}$

NOTE LA SCRISORI

1. Este vorba de studiul lui Em. Gîrleanu *Ion Creangă,* publicat în revista ieșeană *Arhiva* nr. 7—8 din iulie-august 1902 și apărută apoi în broșură aparte în același an.

2. A. D. Xenopol.

3. Riria, pseudonimul sub care soția lui A. D. Xenopol a publicat diferite lucrări literare. Drama amintită de Em. Gîrleanu este intitulată *Elvira,* apărută în 1902.

4. Revista *Pagini alese,* care apărea la Bîrlad.

5. Drama *Elvira* de Riria (vezi și nota 3).

6. *Pagini alese.*

7. M. S. Cobuz, pseudonimul din tinerețe al lui Mihail Sadoveanu.

8. Venind la București, Em. Gîrleanu a făcut necontenite eforturi pentru a tipări din nou revista *Făt-Frumos,* de astă dată în capitală. Em. Gîrleanu intenționa să conlucreze cu toți foștii redactori și colaboratori ai revistei din perioada ei bîrlădeană și de aceea scrisoarea adresată lui G. Tutoveanu era semnată și de Corneliu Moldovanu, D. Nanu și A. Mîndru.

9. Neavînd posibilități să editeze din nou revista *Făt-Frumos,* Em. Gîrleanu se alătură, la sfîrșitul anului 1906, profesorului universitar Mihail Dragomirescu, a cărui revistă intitulată mai întîi *Convorbiri* și apoi *Convorbiri critice* a apărut în ianuarie 1907.

10. Corneliu Moldovanu.

11. Într-adevăr, abia la 1 martie 1909, Em. Gîrleanu reușește să tipărească din nou revista *Făt-Frumos,* la București, dar numai în trei numere.

12. St. O. Iosif.

13. N. N. Beldiceanu.

14. Nuvela *Vrabia,* apărută în *Ramuri,* nr. 1, 1 ianuarie 1913, p. 4.

15. Este vorba de Societatea Scriitorilor Romîni, înființată în 1908, prin strădaniile depuse în primul rînd de Em. Gîrleanu. În anii următori, în cadrul acestei societăți s-au produs unele disensiuni, la care se referă scriitorul în această scrisoare.

16. Revista *Neamul romînesc,* apărută sub conducerea lui N. Iorga, în 1906, în redacția căreia a lucrat și Em. Gîrleanu, ca un adevărat salahor, lipind pînă și cele cîteva mii de benzi cu numele abonaților.

17. Em. Gîrleanu se referă la revista *Convorbiri critice,* în redacția căreia a lucrat ca secretar.

18. Politician burghez.

19. Em. Gîrleanu detesta pe acei care voiau să se impună în literatură prin protecții și aranjamente politice de culise. Totodată acuza și strîmbele alcătuiri ale societății din acea vreme, în care scriitorii de talent, neaserviți intereselor meschine ale politicienilor burghezi, erau sortiți să aibă o grea și dureroasă existență.

20. În 1907, Em. Gîrleanu a început să pregătească o lucrare de popularizare intitulată *Istoria populară a literaturii romînești, povestită pentru popor.* Lucrarea, rămasă neterminată, se află astăzi în manuscris la Biblioteca Academiei R.P.R. Manuscrisul poartă numărul 2.070. Este un caiet cartonat, de format mic, alcătuit din 131 foi volante, lipite la legătorie. Foile, scrise numai pe recto, sînt de dimensiuni diferite, veline și dictando, de calitate deosebită. Comentariile scriitorului sînt scrise cu aceleași caractere și aproape cu aceeași cerneală, ceea ce dovedește că au fost așternute pe hîrtie într-un interval de timp relativ scurt. Citatele și fragmentele din operele scriitorilor au fost copiate și strînse într-o perioadă de timp mai îndelungată, în mod izolat, aceasta fiind dovedită de varietatea scrisului și a cernelei, de dimensiunile și calitatea hîrtiei, precum și de faptul că fiecare citat sau fragment se află pe o foaie separată sau pe un grup de foi de sine stătătoare.

Pe copertă e scris : *Istoria populară a literaturii romînești, povestită pentru popor de Em. Gîrleanu.* De asemenea, se află cifra 1, ceea ce arată că lucrarea era proiectată în mai multe volume. Sumar nu are, probabil datorită faptului că nu era terminată, șirul scriitorilor oprindu-se la I. Eliade Rădulescu.

Lucrarea lui Em. Gîrleanu se deschide cu *Cîteva cuvinte asupra celor ce au să urmeze în această carte,* în care sînt expuse ideile care l-au călăuzit pe scriitor în alcătuirea ei. Manuscrisul are două capitole mari : 1. *Cronicarii* și 2. *Începuturile literaturii.* Em. Gîrleanu reia istoria literaturii noastre de la cei mai importanți cronicari. Datele biografice și documentare sînt extrem de reduse. Sînt subliniate mai mult semnificația și valoarea fiecărui scriitor și fiecărei opere. Tendința generală a lucrării este mai mult de a iniția, de a fixa în linii mari cursul dezvoltării literaturii noastre ; fără să aibă pretenția unei istorii literare întemeiate pe criterii științifice, confirmă calitățile de povestitor ale lui Gîrleanu și preocupările lui cetățenești. Scrisă *„pentru popor"*, pentru oamenii simpli, cu intenția de a sădi în inimile lor lumina culturii și dragostea pentru clasici, lucrarea excelează prin stilul ei cald, plin de simplitate și naturalețe, prin forma clară, vioaie și curgătoare, criteriul expunerii fiind cel al povestirii populare.

În capitolul *Începuturile literaturii,* apariția literaturii artistice la noi este prezentată într-o formă extrem de sugestivă și de atrăgătoare, scriitorul făcînd apel la însăși sensibilitatea și experiența de viață a cititorului simplu.

După o sintetică și edificatoare introducere, Em. Gîrleanu trece la prezentarea primilor noștri stihuitori, poeții Văcărești. Deosebit de important este însă faptul că Em. Gîrleanu a știut să sesizeze cît se poate de adevărat semnificația poeților Văcărești. Arătînd că aceștia făceau parte din tagma boierilor și că *„puteau să-și petreacă viața cum atîția alții și-au scurs-o în petreceri fără nici un folos"*, Gîrleanu subliniază : *„Văcăreștii însă și-au iubit neamul, pămîntul, limba"*, citînd ca mărturie în sprijinul afirmațiilor sale *Testamentul literar* al lui Ienăchiță Văcărescu.

Patriotismul primilor făuritori de literatură romînească este scos în relief întotdeauna, în cuvinte calde, cum face, de pildă, cînd vorbește despre *Însemnarea de călătorie* a lui Dinicu Golescu : *„Cu cîtă dragoste ne spune că s-a gîndit la țara lui,* *că spre dînsa, în fața frumuseților firii din țările străine, spre țara lui și-a întors «ochii minții»".*

Din toată lucrarea reiese cu limpezime faptul că Em. Gîrleanu era înzestrat cu un fin spirit de observație, cu un serios bagaj de cunoștințe, că era capabil să se orienteze în ierarhia valorilor. Fragmentele reproduse din operele clasicilor sînt edificatoare în acest sens. De pildă, din opera lui I. Eliade Rădulescu reproduce numai *Zburătorul*, însoțindu-l de acest scurt comentariu : *„Ca poet, Eliade se înalță printr-o singură poezie de o frumusețe rară, care-l consfințește și care îl arată într-o lumină mai frumoasă decît pe mulți dintre scriitorii începători ai noștri..."*

21. Iancu Văcărescu.

22. Cincinat Pavelescu.

23. Nu trebuie să vedem în aceste afirmații ale lui Emil Gîrleanu o atitudine de nepăsare și de izolare față de frămîntările și problemele majore ale societății în care trăia. Scriitorul înțelegea să muncească și să trăiască cinstit, fără să se ploconească în fața cutărui sau cutărui politician burghez. Emil Gîrleanu dezaproba pe acei scriitori care, stăpîniți de dorința de a parveni, adoptau o atitudine adulatoare, slugarnică față de reprezentanții claselor posedante.

24. Colecția „Steaua" a unei edituri particulare, cu scopuri pur comerciale.

25. Editura și tipografia „Minerva".

26. E vorba de *Convorbiri critice.*

27. Nuvela a apărut cu titlul *Într-o noapte de mai,* în *Convorbiri critice,* nr. 13 din 1 iulie 1908, și nr. 14—18 din 15 iulie — 1 septembrie 1908.

28. Volumul *Într-o noapte de mai,* apărut în 1908, în care figurează, într-adevăr, nuvelele *Punga* și *Furnica.*

29. Comedia în trei acte *Cometa,* scrisă în colaborare de St. O. Iosif și Dimitrie Anghel, apărută în 1908.

30. Volumul lui Em. Gîrleanu *1877 — schițe din război,* apărut în 1908.

31. Cunoscutul scriitor clasic rus A. P. Cehov.

32. Ovid Densusianu, directorul revistei *Viața nouă,* apărută între anii 1910 și 1925.

33. Caion (C. A. Ionescu), denigratorul lui I. L. Caragiale.

34. Pe scrisoarea lui Em. Gîrleanu, aflată azi la secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R.P.R., I. L. Caragiale a redactat următorul răspuns :

„Teatrul Național din Craiova

Liber a juca și *numai pe scena lui,* în timpul stagiunii 1911—1912 oct.-mai incl. toate piesele, — oriunde (afară Iași-București), cum va crede de cuviință.

Condițiile autorului :

Respectul textului integral din punct de vedere material, edițiile anterioare «Minervei».

2.000 lei plătiți înainte — expediați în m. germane la adresa autorului : Schön. etc.".

În acea perioadă I. L. Caragiale locuia în Schöneberg bei Berlin, Innsbruckerstrasse 1.

35. Reprezentațiile Teatrului Național din Craiova au întîrziat, și atunci Em. Gîrleanu nu a putut trimite lui I. L. Caragiale suma promisă. Dramaturgul, supărat, crezînd că a căzut victimă unei farse, trimite această telegramă, a cărei ciornă se află pe scrisoarea primită de la Em. Gîrleanu :

„Directorului Teatrului Craiova

Ultima oară rog răspundeți. Aminteri, reclam Ministerului, Direcției Generale, eventual justiției.

Caragiale

13/26 ianuarie dimineața"

36. Primind suma promisă de Em. Gîrleanu, I. L. Caragiale trimite această telegramă de răspuns :

„Gîrleanu

Teatru Craiova

Primit. Mulțumesc. Urez sănătate mai bună decît toate.

Caragiale"

BIBLIOGRAFIE ȘI INDICI

BIBLIOGRAFIE

I. POEZII, SCHIŢE ŞI NUVELE

1. În periodice

Iubitei [poezie] — „Arhiva" (Iaşi), an. XI, nr. 7—8, iulie-august 1900, p. 353.

Epigrame (Unei doamne, Unui amic, D-lui B., Părerii mele asupra polemicii d-lui B. cu d. C., Lui H. Spencer, Unui amic) — „Arhiva" (Iaşi), an. XI, n-rele 9 şi 10, septembrie-octombrie 1900, p. 448.

Deznădejde (poezie, după Paul Verlaine) — „Arhiva" (Iaşi), an. XI, n-rele 9—10, septembrie-octombrie 1900, p. 450.

Epigrame (Unei cîntăreţe, Statuiei lui Ştefan cel Mare, Statuielor lui Miron Costin şi Asachi, Tramvaiului electric, Unui ofiţer pensionar, Unui anatomist, Poeţilor, Notaţiunei liniare) — „Arhiva" (Iaşi), an. XI, n-rele 11—12, noiembrie-decembrie 1900, p. 544.

Dragul mamei — „Arhiva" (Iaşi), an. XI, n-rele 11—12, noiembrie-decembrie 1900, p. 546.

Dreptate cerească — „Arhiva" (Iaşi), an. XII, n-rele 1—2, ianuarie-februarie 1901, p. 48.

Mama Catrina — „Arhiva" (Iaşi), an. XII, n-rele 3—4, martie-aprilie 1901, p. 132.

Epigrame (Cu regret... d-nului Ureche, Lui Radu Rosetti, Maestrului Caragiale cu ocazia jubileului) — „Arhiva" (Iaşi), an. XII, n-rele 3—4, martie-aprilie 1901, p. 145.

Mihai — „Arhiva" (Iaşi), an. XII, n-rele 7—8, iulie-august 1901, p. 332.

Pe malul Siretului — „Făt-Frumos", an. I, nr. 4, 1 mai 1904, p. 58.

Reprodusă în „Albina", an. X, nr. 29, 15 aprilie 1907, p. 772. (*Odată !* 1907.)

Din trecut — „Făt-Frumos", an. I, nr. 9, 15 iulie 1904, p. 134.

Puii — „Făt-Frumos", an. I. nr. 12, 1 septembrie 1904, p. 189. Reprodusă, sub titlul *Puişorii*, în „Albina", an. X, nr. 18, 28 ianuarie 1907, p. 457. (*Cea dintăi durere*, 1907, cu titlul *Puişorii.*)

Boierul Furtună — „Sămănătorul", an. III, nr. 37, 12 septembrie 1904, p. 585. (*Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni*, 1905.)

Conul Iordache Iovu — „Făt-Frumos", an. I, nr. 13, 1 octombrie 1904, p. 199. (*Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni*, 1905.)

Sineturile conului Gheorghieş — „Făt-Frumos", an. I, nr. 14, 15 octombrie 1904, p. 213. (*Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni*, 1905.)

O întîmplare — „Făt-Frumos", an. I, nr. 16, 30 noiembrie 1904, p. 250, continuată în n-rele 17—18, 31 decembrie 1904 — 15 ianuarie 1905, p. 263. (*Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni*, 1905.)

Alte vremuri !... — „Sămănătorul", an. IV, nr. 2, 9 ianuarie 1905, p. 17. (*Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni*, 1905.)

Intr-o duminică — „Sămănătorul", an. IV, nr. 7, 13 februarie 1905, p. 106. (*Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni*, 1905.)

O zi ca altele — „Făt-Frumos", an. I, nr. 19, 15 februarie 1905, p. 294. (*Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni*, 1905.)

De sărbători — „Sămănătorul", an. IV, nr. 21, 22 mai 1905, p. 350. (*Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni*, 1905.)

Sufletul nu-mbătrîneşte — „Făt-Frumos", an. I, nr. 20, 4 iunie 1905, p. 316. (*Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni*, 1905.)

Un sfîrşit — „Făt-Frumos", an. I, n-rele 21—22, 15 iunie 1905, p. 333. (*Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni*, 1905.)

Boierul Iorgu Buhtea — „Sămănătorul", an. IV, nr. 26, 26 iunie 1905, p. 444, continuată în nr. 27, 3 iulie 1905, p. 466, şi în nr. 28, 10 iulie 1905, p. 485. (*Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni*, 1905.)

Suflet de femeie — „Făt-Frumos", an. I, n-rele 23—24, 1 iulie 1905, p. 352. (*Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni*, 1905.)

Franţ — „Făt-Frumos", an. II, nr. 1, 1 septembrie 1905, p. 6. (*Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni*, 1905.)

Inşelat — „Făt-Frumos", an. II, nr. 2, 15 septembrie 1905, p. 24. (*Odată !*, 1907.)

Intîmplarea — „Făt-Frumos", an. II, nr. 4, 15 octombrie 1905, p. 69. (*Cea dintăi durere*, 1907.)

Furtuna — „Făt-Frumos", an. II, nr. 6, 15 noiembrie 1905, p. 103. Reprodusă în „Albina", an. X, n-rele 45—46, 5—12 august 1907, p. 1.171. (*Odată !*, 1907.)

Odată ! — „Făt-Frumos", an. II, nr. 8—9, 1 ianuarie 1906, p. 156. Reprodusă în „Albina", an. X, nr. 20, 11 februarie 1907, p. 512. (*Odată !*, 1907.)

Fraţi — „Sămănătorul", an. V, nr. 23, 4 iunie 1906, p. 446. (*Cea dintăi durere*, 1907.)

Negustorul Meremet — „Convorbiri literare", an. XL, n-rele 6—8, iunie-august 1906, p. 641. (*Cea dintăi durere*, 1907.)

Uitat — „Sămănătorul", an. V, nr. 27, 2 iulie 1906, p. 528. (*Cea dintăi durere*, 1907.)

Tată — „Sămănătorul", an. V, nr. 31, 30 iulie 1906, p. 604. (*Cea dintăi durere*, 1907.)

Patima — „Sămănătorul", an. V, nr. 35, 27 august 1906, p. 685. (*Cea dintăi durere*, 1907.)

Cea dintăi durere — „Sămănătorul", an. V, nr. 38, 17 septembrie 1906, p. 744. (*Cea dintăi durere*, 1907.)

In ajunul Crăciunului — „Albina", an. X, nr. 10, 3 decembrie 1906, p. 261. (*Odată !*, 1907.)

In ajunul Anului nou — „Calendarul Unirii" (Blaj), 1907, p. 116. (*Cea dintăi durere*, 1907.)

Vierul — „Calendarul Unirii" (Blaj), 1907, p. 121. (*Cea dintăi durere*, 1907.)

Moştenitorul — „Convorbiri critice", an. I, nr. 1, 1 ianuarie 1907, p. 22. (*Cea dintăi durere*, 1907.)

La vorbă, într-o seară de iarnă — „Albina", an. X, n-rele 15—16, 7—14 ianuarie 1907, p. 386. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

Gruşan — „Convorbiri critice", an. I, nr. 3, 1 februarie 1907, p. 107. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

Înecatul — „Convorbiri critice", an. I, nr. 4, 15 februarie 1907, p. 174. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

Ucigaşul — „Convorbiri critice", an. I, nr. 5, 1 martie 1907, p. 229. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

Altă dată! — „Albina", an. X, nr. 24, 11 martie 1907, p. 626. *(Odată!,* 1907, cu titlul *Pe-atunci!)*

Flămînd — „Convorbiri critice", an. I, nr. 6, 15 martie 1907, p. 306. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

Locul tainic — „Convorbiri critice", an. I, nr. 7, 1 aprilie 1907, p. 351. *(Odată!,* 1907.)

Primăvară — „Convorbiri critice", an. I, n-rele 8—10, 15 aprilie—15 mai 1907, p. 376. *(Odată!,* 1907.)

Ochiul lui Turculeţ — „Convorbiri critice", an. I, n-rele 8—10, 15 aprilie—15 mai 1907, p. 450. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

Fugitul — „Albina", an. X, nr. 34, 20 mai 1907, p. 894. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

Calul — „Convorbiri critice", an. I, nr. 11, 1 iunie 1907, p. 501. *(Odată!,* 1907.)

La moarte — „Revista politică şi literară" (Blaj), an. I, nr. 9, mai 1907, p. 267. Reprodusă în „Convorbiri critice", an. I, nr. 12, 15 iunie 1907, p. 561. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

Un suflet — „Convorbiri critice", an. I, nr. 13, 1 iulie 1907, p. 582. *(Odată!,* 1907.)

La cules de vii — „Albina", an. X, n-rele 43—44, 22—29 iulie 1907, p. 1.136. *(Odată!,* 1907.)

O amintire — „Viaţa literară şi artistică", an. I, nr. 31, 12 august 1907, p. 245. Reprodusă în „Convorbiri literare", an. XLII, nr. 4, aprilie 1908, p. 399. *(Odată!,* 1907.)

În clipa din urmă — „Viaţa literară şi artistică", an. I, nr. 33, 26 august 1907, p. 261. Reprodusă în „Seara", an. I, nr. 59, 10 martie 1910, sub titlul *Comoara. (Visul lui Pilat,* [1915], sub titlul *Comoara.)*

Bolnavii — „Convorbiri critice", an. I, n-rele 14—17, 15 iulie—1 septembrie 1907, p. 673. *(Odată!,* 1907.)

Vulturul — „Viaţa literară şi artistică", an. I, nr. 35, 9 septembrie 1907, p. 277. *(Amintiri şi schiţe,* 1910.)

Viereasa — „Convorbiri critice", an. I, nr. 18, 15 septembrie 1907, p. 724. *(Punga,* 1909, sub titlul *Doi moşnegi.)*

Frunza — „Albina", an. X, nr. 52, 23 septembrie 1907, p. 1.348. Reprodusă în „Viaţa literară şi artistică", an. I, nr. 47, 2 decembrie 1907, p. 373. *(Amintiri şi schiţe,* 1910.)

Părăsită — „Viaţa literară şi artistică", an. I, nr. 38, 30 septembrie 1907, p. 301. *(Amintiri şi schiţe,* 1910.)

Gîza — „Albina", an. XI, nr. 1, 7 octombrie 1907, p. 82. Reprodusă în „Convorbiri critice", an. II, nr. 3, 1 februarie 1908, p. 117. *(Într-o noapte de mai,* 1908.)

Ochii — „Viaţa literară şi artistică", an. I, nr. 39, 7 octombrie 1907, p. 309. *(Într-o noapte de mai,* 1908.)

Un om de zahăr — „Convorbiri critice", an. I, nr. 20, 15 octombrie 1907, p. 803. Reprodusă în ziarul „Lupta" (Ploieşti), an. I, nr. 3, 6 ianuarie 1908, p. 2. *(Într-o noapte de mai,* 1908.)

Colonelul — „Viaţa literară şi artistică", an. I, nr. 41, 21 octombrie 1907, p. 325. *(Cea dintăi durere,* ed. II, 1909.)

O ceartă — „Convorbiri critice", an. I, nr. 21, 1 noiembrie 1907, p. 830. Reprodusă în ziarul „Lupta" (Ploieşti), an. I, nr. 4, 17 ianuarie 1908, şi nr. 5, 31 ianuarie 1908, p. 2. *(Într-o noapte de mai,* 1908, sub titlul *Cearta.)*

În „turneu" — „Viaţa literară şi artistică", an. I, nr. 43, 4 noiembrie 1907, p. 341. *(Într-o noapte de mai,* 1908.)

O licitaţie — „Convorbiri critice", an. I, nr. 22, 15 noiembrie 1907, p. 872. *(Într-o noapte de mai,* 1908.)

Punga — „Convorbiri critice", an. I, nr. 23, 1 decembrie 1907, p. 913. *(Într-o noapte de mai,* 1908.)

Într-un an — „Convorbiri critice", an. I, nr. 24, 15 decembrie 1907, p. 958. *(Într-o noapte de mai,* 1908.)

La Sfînta Paraschiva — „Viaţa literară şi artistică", an. I, nr. 50, 23 decembrie 1907, p. 397. *(Amintiri şi schiţe,* 1910.)

Om milostiv — „Convorbiri critice", an. II, nr. 4, 15 februarie 1908, p. 137. *(Într-o noapte de mai,* 1908.)

Un apreţuitor al frumosului — „Convorbiri critice", an. II, nr. 6, 15 martie 1908, p. 219. *(Cea dintăi durere,* ed. II, 1909.)

Trei prieteni — „Convorbiri critice", an. II, nr. 7, 1 aprilie 1908, p. 265. *(Trei vedenii,* 1910, sub titlul *Trei vedenii.)*

În noaptea învierii — „Albina", an. XI, n-rele 28—29, 13—20 aprilie 1908, p. 840.

Întuneric — „Convorbiri critice", an. II, nr. 8, 15 aprilie 1908, p. 298. *(Bătrînii — schițe din viața boierilor moldoveni,* ed. II, 1909.)

Întîiul fior — „Convorbiri critice", an. II, nr. 9, 1 mai 1908, p. 354. *(Cea dintăi durere,* ed. II, 1909, sub titlul *Tresărirea.)*

Întîrziatul — „Convorbiri critice", an. II, nr. 10, 15 mai 1908, p. 397. *(Într-o noapte de mai,* 1908.)

Furnica — „Convorbiri critice", an. II, nr. 11, 1 iunie 1908, p. 425. *(Într-o noapte de mai,* 1908.)

Santinela — „Convorbiri critice", an. II, nr. 12, 15 iunie 1908, p. 477. *(1877 — schițe din război,* 1908.)

Într-o noapte de mai — „Convorbiri critice", an. II, nr. 13, 1 iulie 1908, p. 505, continuată în n-rele 14—18, 15 iulie—1 septembrie 1908, p. 574. *(Într-o noapte de mai,* 1908.)

În anume clipe — „Convorbiri critice", an. II, nr. 13, 1 iulie 1908, p. 534. *(Nucul lui Odobac,* 1910, sub titlul *În unele clipe.)*

Prizonierul — „Convorbiri critice", an. II, nr. 19, 1 octombrie 1908, p. 597. *(1877 — schițe din război,* 1908.)

Fetița mamei — „Convorbiri critice", an. III, nr. 2, 25 februarie 1909, p. 81. *(Nucul lui Odobac,* 1910.)

Domnul Seneca — „Făt-Frumos", an. III, nr. 1, 1 martie 1909, p. 2. *(Nucul lui Odobac,* 1910.)

Cucoșul — „Făt-Frumos", an. III, nr. 2, 15 martie 1909, p. 46. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Nucul lui Odobac — „Convorbiri critice", an. III, nr. 3, 25 martie 1909, p. 181. *(Nucul lui Odobac,* 1910.)

Gîndăcelul — „Făt-Frumos", an. III, nr. 3, 1 aprilie 1909, p. 73. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Hambarul — „Convorbiri critice", an. III, nr. 5, 25 mai 1909, p. 342. *(Nucul lui Odobac,* 1910.)

Musculița — „Luceafărul", an. VIII, nr. 11, 1 iunie 1909, p. 243. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Tovarășul — „Luceafărul", an. VIII, nr. 11, 1 iunie 1909, p. 243. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Hoinar — „Convorbiri literare", an. XLIII, nr. 7, iulie 1909, p. 728. Reprodusă în „Romînul" (Arad), an. I, nr. 49, 2 martie 1911, p. 6. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Cît un fir de neghină — „Convorbiri literare", an. XLIII, nr. 8, august 1909, p. 809. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Petrecere — „Convorbiri critice", an. III, nr. 10, 25 octombrie 1909, p. 637. *(Nucul lui Odobac,* 1910.)

Oratorul — „Luceafărul", an. VIII, nr. 23, 1 decembrie 1909, p. 519. *(Nucul lui Odobac,* 1910.)

Pe Bistrița, la vale (Casa Irinucăi) — „Luceafărul", an. VIII, nr. 24, 16 decembrie 1909, p. 555. Reprodusă în „Seara", an. I, 1 iunie 1910, p. 1. *(Priveliști din țară, schițe, însemnări,* 1915.)

Luptătorii — „Convorbiri literare", an. XLIV, nr. 1, ianuarie 1910, p. 27. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

O convorbire — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 1, 10 ianuarie 1910, p. 2. *(Trei vedenii,* 1910.)

Într-un cimitir — „Luceafărul", an. IX, nr. 2, 16 ianuarie 1910, p. 41. *(Trei vedenii,* 1910.)

Un moldovan — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 2, 17 ianuarie 1910, p. 2. *(Trei vedenii,* 1910.)

Arhiva plășii Turia — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 3, 24 ianuarie 1910, p. 1. *(Trei vedenii,* 1910.)

O patrulă — „Convorbiri critice", an. IV, nr. 1, 25 ianuarie 1910, p. 9. *(Trei vedenii,* 1910.)

Trandafirul — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 4, 31 ianuarie 1910, p. 2. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Domnul maior — „Convorbiri literare", an. XLIV, nr. 2, februarie 1910, p. 199. *(Trei vedenii,* 1910.)

Scrisoare găsită — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 5, 7 februarie 1910, p. 2. *(Visul lui Pilat,* 1915, sub titlul *Scrisoarea pierdută.)*

Filozoful — „Luceafărul", an. IX, nr. 4, 16 februarie 1910, p. 91. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Singuratecii — „Luceafărul", an. IX, nr. 4, 16 februarie 1910, p. 91. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

În pragul Ceahlăului — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 7, 21 februarie 1910, p. 3.

Judecător — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 8, 28 februarie 1910, p. 1. *(Trei vedenii,* 1910.)

Darul lui Dumnezeu — „Universul", an. XXVIII, nr. 94, 6 aprilie 1910, p. 1. *(Trei vedenii,* 1910.)

De pe cruce — „Universul", an. XXVIII, nr. 106, 18 aprilie 1910, p. 1. *(Trei vedenii,* 1910.)

Intr-un colţ de biserică — „Universul", an. XXVIII, nr. 122, 7 mai 1910, p. 1. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Călătoare — „Universul", an. XXVIII, nr. 122, 7 mai 1910, p. 1. Reprodusă în „Ramuri" (Craiova), an. VI, nr. 2, 17 octombrie 1910, p. 17. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Din viaţa noastră — „Universul", an. XXVIII, nr. 130, 15 mai 1910, p. 1. *(Trei vedenii,* 1910.)

Visul lui Pilat — „Universul", an. XXVIII, nr. 157, 11 iunie 1910, p. 1. Reprodusă în „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 129, 14 iunie 1911, p. 1, sub titlul *Visul. (Visul lui Pilat,* [1915].)

După asemănarea lor — „Convorbiri critice", an. IV, nr. 6, 25 iunie 1910, p. 355. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Cioc ! cioc ! cioc ! — „Convorbiri critice", an. IV, nr. 6, 25 iunie 1910, p. 356. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Voinicul ! — „Convorbiri critice", an. IV, nr. 6, 25 iunie 1910, p. 357. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Mai sus ! — „Universul", an. XXVIII, nr. 175, 29 iunie 1910, p. 1. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Cîntăreţul ! — „Universul", an. XXVIII, nr. 175, 29 iunie 1910, p. 1. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Sorţaş — „Luceafărul", an. IX, n-rele 15—16, 1—16 august, 1910, p. 376. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Floarea lacrimilor — „Luceafărul", an. IX, nr. 17, 1 septembrie 1910, p. 406. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Sărăcuţul — „Luceafărul", an. IX, nr. 18, 16 septembrie 1910, p. 442. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

O rază — „Ramuri" (Craiova), an. VI, nr. 1, 10 octombrie 1910, p. 8. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Ca soarele !... — „Luceafărul", an. IX, nr. 20, 16 octombrie 1910, p. 495. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

O lacrimă pe-o geană — „Ramuri" (Craiova), an. VI, nr. 4, 31 octombrie 1910, p. 53. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

Grivei — „Tribuna" (Arad), an. XIV, nr. 234, 31 octombrie 1910, p. 1. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Cioplitorul — „Convorbiri literare", an. XLIV, nr. 9, noiembrie 1910, p. 965. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

Toamnă !... — „Tribuna" (Arad), an. XIV, nr. 226, 3 noiembrie 1910, p. 1.

Cînd stăpînul nu-i acasă — „Tribuna" (Arad), an. XIV, nr. 239, 6 noiembrie 1910, p. 1. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

De vorbă... — „Tribuna" (Arad), an. XIV, nr. 243, 12 noiembrie 1910, p. 1. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Un volum de capodopere — „Ramuri" (Craiova), an. VI, nr. 6, 14 noiembrie 1910, p. 86. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Culegătoarea de rouă — „Ramuri" (Craiova), an. VI, nr. 8, 28 noiembrie 1910, p. 113. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

Lux !... — „Universul", an. XXVIII, nr. 331, 2 decembrie 1910, p. 1. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Corbii — „Tribuna" (Arad), an. XIV, nr. 249, 2 decembrie 1910, p. 1.

Pisălogul — „Universul", an. XXVIII, nr. 354, 25 decembrie 1910, p. 1. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Obiceiurile de sărbători — „Tribuna" (Arad), an. XIV, nr. 280, 25 decembrie 1910, p. 16. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

Urna — „Convorbiri critice", an. IV, nr. 12, 15 decembrie 1910, p. 747. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

In odăiţa ei — „Convorbiri literare", an. XLV, nr. 1, ianuarie 1911, p. 4. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Rodica. Poveste de Anul nou — „Universul", an. XXIX, nr. 2, 2 ianuarie 1911, p. 1. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Nenorocosul — „Universul", an. XXIX, nr. 10, 11 ianuarie 1911, p. 1. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Tîlharul — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 15, 20 ianuarie 1911, p. 2. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

Contrabandistul — „Revista idealistă", an. IX, nr. 2, februarie 1911, p. 65.

Scaiul — „Luceafărul", an. X, nr. 3, 1 februarie 1911, p. 58. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Ursuzul — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 35, 13 februarie 1911, p. 1. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Singură sub cer — „Luceafărul", an. X, nr. 4, 16 februarie 1911, p. 92. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Meşterul de oglinzi — „Universul", an. XXIX, nr. 54, 25 februarie 1911, p. 1. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Între copii — „Ramuri" (Craiova), an. VI, nr. 16, 15 martie 1911, p. 269. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Făgăduinţa — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 65, 20 martie 1911, p. 2. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

De pe cînd luceferi... — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 81, 10 aprilie 1911, p. 25. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

Beizadeaua — „Luceafărul", an. X, nr. 8, 16 aprilie 1911, p. 177.

Statua — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 85, 17 aprilie 1911, p. 2.

Benghiul — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 85, 17 aprilie 1911, p. 2.

Automata! — „Universul", an. XXIX, nr. 109, 24 aprilie 1911, p. 1.

Palavragiul — „Luceafărul", an. X, nr. 9, 1 mai 1911, p. 202. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Secretul — „Luceafărul", an. X, nr. 10, 16 mai 1911, p. 231. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

Calendarul — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 108, 17 mai 1911, p. 3.

Ochii — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 108, 17 mai 1911, p. 3.

Lampa — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 112, 24 mai 1911, p. 2.

Oglinda — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 112, 24 mai 1911, p. 2.

Scrinul — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 112, 24 mai 1911, p. 2. *(Bucăţi alese,* 1941.)

Iconostasul — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 112, 24 mai 1911, p. 2.

Pentru o pasăre!... — „Luceafărul", an. X, nr. 11, 1 iunie 1911, p. 257. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

„Viaţa e un vis!" — „Luceafărul", an. X, nr. 13—14, 1—16 iulie 1911, p. 308. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

O înmormîntare — „Flacăra", an. I, nr. 19, 25 februarie 1912, p. 146. Reprodusă în „Almanahul Societăţii Scriitorilor Romîni" pe anul 1912, p. 89.

Vrabia — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 1, 1 ianuarie 1913, p. 4. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

Tanti Amalia — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 2, 15 ianuarie 1913, p. 39. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

Ibrahim — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 3, 1 februarie 1913, p. 70. *(O lacrimă pe-o geană,* ed. II, 1926.)

Fereastra — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 4, 15 februarie 1913, p. 103. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

În clopotniţa bisericii pustii — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 6, 15 martie 1913, p. 172. *(O lacrimă pe-o geană,* ed. II, 1926.)

Aşa, o poveste!... — „Luceafărul", an. XII, nr. 10, 16 mai 1913, p. 310.

Sultan — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 4. Reprodusă în „Viaţa literară" (Craiova), an. I, nr. 1, 22 noiembrie 1914, p. 3. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

Geloşii — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 22. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

Jilţul — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 41.

De pe un carnet. Însemnări din zilele mobilizării — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 44.

2. *În volume*

BĂTRÎNII — SCHIŢE DIN VIAŢA BOIERILOR MOLDOVENI, Bucureşti, Minerva, 1905, 250 pagini. Cuprinde: *Bătrînii, Sineturile conului Gheorghieş, Suflet de femeie, Conul Iordache Iovu, Într-o duminică, Alte vremuri!..., Franţ, O întîmplare, Sufletul nu-mbătrîneşte, Un sfîrşit, Boierul Furtună, Nadişanca, O zi ca altele..., Amintire, Călăuza, De sărbători, Boierul Iorgu Buhtea.*

CEA DINTĂI DURERE, Bucureşti, Minerva, 1907, 262 pagini. Ilustraţii de A. Baltazar. Cuprinde: *Cea dintăi durere, Ucigaşul, Tată, Ochiul lui Turculeţ, Vierul, În ajunul Anului nou, Întîmplare, Înecatul, La vorbă într-o seară de iarnă, Uitat, Cine a iubit-o!, Moştenitorul, Fraţi, Gruşan, Flămînd, Patima, Părtaşul, Fugitul, Puişorii, La moarte, Negustorul Meremet.*

ODATĂ! Bucureşti, Alcalay, 1907, 123 pagini. Cuprinde: *Odată!, Pe-atunci, Din trecut, Calul, Primăvară, Înşelat, Furtuna, În ajunul Crăciunului, O amintire, Pe malul Siretului, Locul tainic, La cules de vii, Un suflet, Bolnavii.*

ÎNTR-O NOAPTE DE MAI, Bucureşti, Socec, 1908, 219 pagini. Ilustraţii de A. Satmary. Cuprinde : *Într-o noapte de mai, O licitaţie, Cearta, Într-un an, În ajunul Crăciunului, Ochii, Întîrziatul, Un om de zahăr, Om milostiv, Furnica, Calul, Gîza, Primăvara, Bolnavii, În „turneu", Punga.*

1877 — SCHIŢE DIN RĂZBOI, Bucureşti, Socec, 1908, 103 pagini. Cu o notiţă critică de M[ihail] D[ragomirescu]. Cuprinde : *Santinela, Un viteaz, Palma, Răniţii, Prizonierul, Ticălosul, Cîteva zile din august 1877.*

BĂTRÎNII — SCHIŢE DIN VIAŢA BOIERILOR MOLDOVENI, Bucureşti, Socec, 1909, ediţia a II-a întregită, 311 pagini. Cuprinde : *Bătrînii, Sineturile conului Gheorghieş, Suflet de femeie, Conul Iordache Iovu, Furtuna, Într-o duminică, Alte vremuri, Franţ, O întîmplare, Sufletul nu-mbătrîneşte, Un sfîrşit, La vorbă într-o seară de iarnă, Boierul Furtună, Nadişanca, Întunerec, O zi ca altele, Amintire, Călăuza, De sărbători, Boierul Iorgu Buhtea, La cules de vii, Negustorul Meremet, La un urmaş.*

CEA DINTĂI DURERE, Bucureşti, Socec, 1909, ediţia a II-a, 281 pagini. Cuprinde : *Cea dintăi durere, Ucigaşul, Tată, Ochiul lui Turculeţ, Vierul, În ajunul Anului nou, Întîmplarea, Înecatul, Uitat, Un apreţuitor al frumosului, Cine a iubit-o !, Moştenitorul, Tresărirea, Fraţi, Gruşan, Flămînd, Patima, Colonelul, Părtaşul, Fugitul, Înşelat, Puişorii, Odată !, Pe-atunci, O amintire, Locul tainic, Pe malul Siretului, La moarte, Un suflet.*

PUNGA, Bucureşti, Socec, 1909, 239 pagini. Cu un „cuvînt înainte" de Mihail Dragomirescu. Cuprinde : *Punga, Ochiul lui Turculeţ, Franţ, Bolnavii, Flămînd, O licitaţie, Vierul, Doi moşnegi, Suflet de femeie, Sineturile conului Gheorghieş, Alte vremuri, Moştenitorul, Cearta, Furnica.*

AMINTIRI ŞI SCHIŢE, Bucureşti, C. Sfetea, 1910, 93 pagini. Cuprinde : *La Sfînta Paraschiva, Chipuri de demult, La boierul Cîndea, Muţunache, Calul, Gîza, Părăsită, Vulturul, Frunza, Puişorii, În ajunul Anului nou, La cules de vii.*

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Editura „Convorbirilor literare", 1910, 141 pagini. Cuprinde : *Cît un fir de neghină, Gîndăcelul, Sărăcuţul, Călătoare, Musculiţa, Într-un colţ de biserică, Cîntăreţul, Hoinar, În curtea mea, După asemănarea lor, Cioc ! cioc ! cioc !, În fel de fel de feţe, Mai sus !, Nedespărţite, Pasere de noapte, Vulturul, Cucoşul, Ca soarele, Luptătorii, Mărinimie, Singuratecii, Filozoful, Cînd stăpînul nu-i acasă, Grivei, Fricosul, Musafirul, Căprioara, Voinicul, Gîza, Părăsită, Calul, Tovarăşii, Trandafirul, Frunza, Floarea lacrimilor, O rază.*

NUCUL LUI ODOBAC, Bucureşti, Minerva, 1910, 252 pagini. Cuprinde : *Nucul lui Odobac, Domnul Seneca, Demisia, Oratorul, În vinerea patimilor, Mîntuitorul, În unele clipe, Petrecere, Mormintele, Hambarul, Fetiţa mamei, Din lumea celor cari nu cuvîntă (Părăsită, Cucoşul, Gîndăcelul, Musculiţa, Vulturul, Tovarăşii, Cît un fir de neghină, Frunza, Hoinar, Musafirul, Luptătorii, Filozoful, Fricosul, Căprioara, Singuratecii).*

TREI VEDENII, Bucureşti, Librăria nouă, ediţia I şi II, 1910, 126 pagini. Cuprinde : *Trei vedenii, Chipuri de demult, O convorbire, Arhiva plăşii Turia, Din lumea celor cari nu cuvîntă (Trandafirul, Mărinimie), Într-un cimitir, De pe cruce, Din viaţa noastră, Domnul maior, Judecător, O patrulă, Un moldovan, La ţanc !..., Tabloul, Într-un colţ de biserică, Călătoare !, Darul lui Dumnezeu.*

II. ARTICOLE

Asupra „Castei-Diva" [piesă de H. Lecca] — „Arhiva" (Iaşi), an. XI, n-rele 7—8, iulie-august 1900, p. 369.

Asupra romanului „Fecioara" [de Petru Vulcan] — „Arhiva" (Iaşi), an. XI, n-rele 9—10, septembrie-octombrie 1900, p. 451.

Asupra romanului „Străbunii" [de Ludovic Dauş] — „Arhiva" (Iaşi), an. XI, n-rele 11—12, noiembrie-decembrie 1900, p. 556.

Rolul social al universităţilor — „Arhiva" (Iaşi), nr. XI, n-rele 11—12, noiembrie-decembrie 1900, p. 559.

Amintirile de călătorie ale d-lui A. D. Xenopol — „Evenimentul" (Iaşi), an. VIII, nr. 279, 23 ianuarie 1901, p. 1.

Conferința d-lui Hogaș „Petrecerile țăranului" — „Evenimentul" (Iași), an. IX, nr. 5, 30 ianuarie 1901, p. 2.

„Gura lumii", dramă în 4 acte de d. I. Găvănescul — „Arhiva" (Iași), an. XII, n-rele 1—2, ianuarie-februarie 1901, p. 62.

„L'Aiglon" — „Evenimentul" (Iași), an. IX, nr. 7, 1 februarie 1901, p. 1.

Banchetul lui Caragiale — „Evenimentul" (Iași), an. IX, nr. 29, 28 februarie 1901, p. 1.

Expoziția permanentă de pictură — „Evenimentul" (Iași), an. IX, nr. 39, 10 martie 1901, p. 2.

Țăranul ca soldat — „Arhiva" (Iași), an. XII, n-rele 3—4, martie-aprilie 1901, p. 121.

„Jurnal de bord, schițe marine și militare" de Jean Bart — „Arhiva" (Iași), an. XII, n-rele 7—8, iulie-august 1901, p. 363.

Sofia Hrisoscoleo — „Arhiva" (Iași), an. XIII, n-rele 1—2, ianuarie-februarie 1902, p. 67.

„Două vieți" de Gordon — „Evenimentul" (Iași), an. X, nr. 2, 5 februarie 1902, p. 1.

Acrostihul lui Beldiman — „Arhiva" (Iași), an. XIII, n-rele 5—6, mai-iunie 1902, p. 278.

Ion Creangă — „Arhiva" (Iași), an. XIII, n-rele 7—8, iulie-august 1902, p. 311. Retipărită în broșură aparte, cu același titlu, în colecția revistei „Arhiva", în 1902.

O prefață scrisă de M. Kogălniceanu — „Reînvierea" (Iași), an. I, nr. 1, decembrie 1903, p. 59.

Două scrieri — „Făt-Frumos", an. I, nr. 1, 15 martie 1904, p. 7.

Asupra biografiei lui Ion Creangă — „Făt-Frumos", an. I, nr. 1, 15 martie 1904, p. 11.

Note relative la manuscriptele și edițiile operelor lui Ion Creangă — „Făt-Frumos", an. I, nr. 2, 1 aprilie 1904, p. 24.

Înstrăinații — „Făt-Frumos", an. I, nr. 3, 15 aprilie 1904, p. 41.

Ion Creangă și Mihai Eminescu — „Făt-Frumos", an. I, nr. 6, 1 iunie 1904, p. 82.

Ziua de 2 iulie 1904 — „Făt-Frumos", an. I, n-rele 7—8, 15 iunie—1 iulie 1904, p. 113.

Iașul în ziua de 2 iulie 1904 — „Făt-Frumos", an. I, nr. 10, 1 august 1904, p. 151.

Cronică — „Făt-Frumos", an. I, nr. 10, 1 august 1904, p. 157.

„Solare" de Iuliu Dragomirescu — „Făt-Frumos", an. I, nr. 11, 15 august 1904, p. 169.

„Păcate mărturisite" de N. Gane — „Făt-Frumos", an. I, nr. 13, 1 octombrie 1904, p. 204.

„Dureri înăbușite" de M. Sadoveanu — „Făt-Frumos", an. I, nr. 15, 15 noiembrie 1904, p. 233.

Însemnări (Moartea lui Ștefan Petică) — „Făt-Frumos", an. I, nr. 15, 15 noiembrie 1904, p. 239.

Închinare lui Ion Creangă — „Făt-Frumos", an. I, n-rele 17—18, 31 decembrie 1904 — 15 ianuarie 1905, p. 257.

Cronică — „Făt-Frumos", an. I, n-rele 17—18, 31 decembrie 1904 — 15 ianuarie 1905, p. 284.

O nouă revistă („Viața nouă") — „Făt-Frumos", an. I, nr. 19, 15 februarie 1905, p. 301.

Cronică — „Făt-Frumos", an. I, nr. 20, 4 iunie 1905, p. 321.

Cronică — „Făt-Frumos", an. I, n-rele 21—22, 15 iunie 1905, p. 341.

Cronică — „Făt-Frumos", an. I, n-rele 23—24, 1 iulie 1905, p. 367.

Cronică — „Făt-Frumos", an. II, nr. 1, 1 septembrie 1905, p. 14.

Cronică — „Făt-Frumos", an. II, nr. 3, 1 octombrie 1905, p. 49.

Cronică — „Făt-Frumos", an. II, nr. 4, 15 octombrie 1905, p. 72.

Cronică — „Făt-Frumos", an. II, nr. 6, 15 noiembrie 1905, p. 105.

Cronică — „Făt-Frumos", an. II, nr. 7, 1 decembrie 1905, p. 130.

Cronică — „Făt-Frumos", an II, n-rele 8—9, 1 ianuarie 1906, p. 161.

Cronică — „Făt-Frumos", an. II, n-rele 10—11, 1 februarie 1906, p. 195.

Veteranii — „Neamul romînesc", an. I, nr. 5, 25 mai 1906, p. 71.

Expoziția națională a tuturor romînilor — „Neamul romînesc", an. I, nr. 23, 27 iulie 1906, p. 360.

Asupra calendarelor — „Viața literară și artistică", an. II, nr. 2, 13 ianuarie 1908, p. 6.

O nouă ediție a operelor lui Caragiale — „Convorbiri critice", an. II, nr. 2, 15 ianuarie 1908, p. 93.

Două răspunsuri — „Convorbiri critice", an. II, nr. 21, 1 noiembrie 1908, p. 702.

Către revista „Ramuri" din Craiova — „Convorbiri critice", an. II, nr. 24, 15 decembrie 1908, p. 818.

Vodă Cuza și Mihail Kogălniceanu — „Convorbiri critice", an. III, nr. 1, 25 ianuarie 1909, p. 33.

Cîteva cuvinte — „Făt-Frumos", an. III, nr. 1, 1 martie 1909, p. 1.

Ion Creangă și Mihail Eminescu — „Luceafărul", an. VIII, nr. 13, 1 iulie 1909, p. 295.

Biserica veche din Broșteni — „Junimea literară", an. VII, nr. 1, ianuarie 1910, p. 8.

Manuscrisele lui Ion Creangă — „Luceafărul", an. IX, nr. 1, 1 ianuarie 1910, p. 6.

O piesă de teatru a lui Ion Creangă — „Luceafărul", an. IX, nr. 1, 1 ianuarie 1910, p. 8.

Întăia duminecă — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 1, 10 ianuarie 1910, p. 5. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

A doua duminecă — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 2, 17 ianuarie 1910, p. 5. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

A treia duminecă — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 3, 24 ianuarie 1910, p. 5. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *A doua duminică.)*

A patra duminecă — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 4, 31 ianuarie 1910, p. 6. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *A treia duminică.)*

Întăia duminecă — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 5, 7 februarie 1910, p. 5. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *A patra duminică.)*

Cuvintele spuse de d. Em. Gîrleanu cu prilejul inaugurării localului Societății Scriitorilor Romîni... — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 6, 14 februarie 1910, p. 4.

A doua duminecă — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 6, 14 februarie 1910, p. 6. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *A cincea duminică.)*

A treia duminecă — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 7, 21 februarie 1910, p. 6. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *A șasea duminică.)*

A patra duminecă — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 8, 28 februarie 1910, p. 6.

Întăia duminecă — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 9, 7 martie 1910, p. 6. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *A șaptesprezecea duminică.)*

A doua duminecă — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 10, 14 martie 1910, p. 2. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *A șaptea duminică.)*

A treia duminecă — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 11, 21 martie 1910, p. 7. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *A opta duminică.)*

A patra duminecă — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 12, 28 martie 1910, p. 6. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *A patrusprezecea duminică.)*

Întăia duminecă — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 13, 4 aprilie 1910, p. 4.

A doua duminecă — „Falanga literară și artistică", an. I, nr. 14, 11 aprilie 1910, p. 3.

Un vechi locaș de închinare — „Seara", an. I, nr. 91, 11 aprilie 1910, p. 1.

Însemnări — „Universul", an. XXVIII, nr. 187, 11 iulie 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *A noua duminică.)*

Cărțile de citire — „Universul", an. XXVIII, nr. 216, 9 august 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *A unsprezecea duminică.)*

Iașul în iulie 1910 — „Universul", an. XXVIII, nr. 220, 13 august 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Cuceritorii aerului. Inginerul Vlaicu — „Universul", an. XXVIII, nr. 236, 29 august 1910, p. 1.

Holera. Iașul și primejdia holerei — „Universul", an. XXVIII, nr. 238, 31 august 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *Holera.)*

„Vin turcii" — „Universul", an. XXVIII, nr. 245, 7 septembrie 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *A zecea duminică.)*

Omida. „Omida literară" — „Universul", an. XXVIII, nr. 259, 21 septembrie 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *A optsprezecea duminică.)*

„Chestiile vitale" ale neamului! Icoane din viaţă — „Universul", an. XXVIII, nr. 266, 28 septembrie 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *A treisprezecea duminică.)*

Artistul şi lumea dinafară — „Universul", an. XXVIII, nr. 300, 1 noiembrie 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Ceea ce s-a mai spus — „Universul", an. XXVIII, nr. 306, 7 noiembrie 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Înapoi, spre clasicism — „Universul", an. XXVIII, nr. 315, 16 noiembrie 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Un articol al lui Faguet. Schilodirea limbii — „Universul", an. XXVIII, nr. 318, 19 noiembrie 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *Schilodirea limbii.)*

De la Şcheia, la Hîrlău-Macsut — „Universul", an. XXVIII, nr. 322, 23 noiembrie 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Tolstoi — „Universul", an. XXVIII, nr. 334, 5 decembrie 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Casa şi mormîntul lui Vasile Alecsandri (Casa) — „Universul", an. XXVIII, nr. 335, 6 decembrie 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *Casa lui Vasile Alecsandri.)*

Casa şi mormîntul lui Vasile Alecsandri (Mormîntul) — „Universul", an. XXVIII, nr. 337, 8 decembrie 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *Mormîntul lui Vasile Alecsandri.)*

Mijlocul lui decembrie — „Tribuna" (Arad), an. XIV, nr. 227, 19 decembrie 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Societatea Scriitorilor Romîni — „Universul", an. XXVIII, nr. 349, 20 decembrie 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

De la repetiţiile „Luceafărului" — „Tribuna" (Arad), an. XIV, nr. 278, 23 decembrie 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Cîteva „taine" din viaţa scriitorilor — „Universul", an. XXVIII, nr. 352, 23 decembrie 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *Cîştigul scriitorilor noştri.)*

Casa lui Ion Creangă — „Universul", an. XXVIII, nr. 355, 28 decembrie 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Cinematografele — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 2, 4 ianuarie 1911, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Cărţile de citire — „Universul", an. XXIX, nr. 3, 4 ianuarie 1911, p. 1.

Un povestitor fantastic — „Universul", an. XXIX, nr. 7, 8 ianuarie 1911, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Faptul divers — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 12, 16 ianuarie 1911, p. 2. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Recunoştinţa — „Universul", an. XXIX, nr. 17, 18 ianuarie 1911, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Teatrale — „Universul", nr. XXIX, nr. 24, 26 ianuarie 1911, p. 1.

Iancu Brezeanu — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 24, 30 ianuarie 1911, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Un monument lui Anton Pann — „Convorbiri literare", an. XLV, nr. 2, februarie 1911, p. 218.

Vorbe de spirit, fapte hazlii — „Universul", an. XXIX, nr. 37, 8 februarie 1911, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Avutul Societăţii Scriitorilor Romîni nimicit! — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 30, 8 februarie 1911, p. 1.

Un rug uriaş — „Universul", an. XXIX, nr. 45, 16 februarie 1911, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Ce a făcut Societatea Scriitorilor Romîni. Ce trebuia să facă — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 41, 20 februarie 1911, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *Societatea Scriitorilor Romîni.)*

Scriitorii romîni la Sibiu — „Universul", an. XXIX, nr. 58, 1 martie 1911, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *Şezătoare literară la Sibiu.)*

Ioan Al. Brătescu-Voinești — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 57, 11 martie 1911, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Cu prilejul șezătorii din Sibiu — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 59, 13 martie 1911, p. 2. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Gh. Orleanu — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 71, 29 martie 1911, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Pentru un poet : D. Anghel — „Universul", an. XXIX, nr. 94, 6 aprilie 1911, p. 1.

Un nou volum de „Poezii" — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 80, 8 aprilie 1911, p. 1.

Șezătorile literare — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 82, 14 aprilie 1911, p. 3.

Odiseea unei statui — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 87, 21 aprilie 1911, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Articolul d-lui A. D. Xenopol — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 103, 11 mai 1911, p. 2.

A. D. Xenopol — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 117, 29 mai 1911, p. 2.

Scriitorii tineri și Caragiale — „Flacăra", an. I, nr. 16, 4 februarie 1912, p. 122.

La mormîntul lui Ion Adam — „Ramuri" (Craiova), an. VII, nr. 11, 1 iunie 1912, p. 317.

Ion Anestin — „Flacăra", an. II, nr. 6, 24 noiembrie 1912, p. 43.

Cum au fost aduse în țară rămășițele pămîntești ale lui I. L. Caragiale — „Flacăra", an. II, nr. 7, 1 decembrie 1912, p. 50.

Gr. M. Alexandrescu. Cu prilejul centenarului său — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 1, 1 ianuarie 1913, p. 25. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Înmormîntarea lui I. L. Caragiale — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 1, 1 ianuarie 1913, p. 27.

Bojdeuca lui Ion Creangă — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 2, 15 ianuarie 1913, p. 62.

Raportul S.S.R. — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 4, 15 februarie 1913, p. 124.

Mormînt uitat — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 5, 1 martie 1913, p. 139. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Informații — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 6, 15 martie 1913, p. 191.

Cu prilejul deschiderii stagiunii — „Rampa", an. II, nr. 538, 15 octombrie 1913, p. 1.

Singur — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 1.

Asupra Societății Scriitorilor Romîni — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 2.

Rotația în teatru — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 7.

Însemnări — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 8.

Cu prilejul comemorării morții lui Eminescu — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 12.

Vești — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 15.

Scrisoare domnului I. G. Duca — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 17.

Cînd s-a fondat Societatea Scriitorilor Romîni — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 19.

Domnul de Lorde „adaptează" — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 27.

Teatrul la sate — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 29.

Vești — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 31.

Trei comemorări triste — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 33. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Pe potecile Ceahlăului — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 34. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Cătărău-Cătărăi — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 38.

Tango — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 42.

Vești — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 47.

Dragostea de patrie — „Capitala", an. I, nr. 20, 12 august 1916, p. 232. (Publicat postum de către Marilena Gîrleanu, soția scriitorului.)

III. TRADUCERI ŞI PRELUCRĂRI

Guy de Maupassant : *O viaţă*, roman, Bucureşti, Minerva, 1908.

Alphonse Daudet : *Sapho*, roman, Bucureşti, Minerva, 1908 (în colaborare cu S. Th. Voinescu).

Alphonse Daudet : *Nevestele artiştilor*, Bucureşti, Socec, 1908.

Brieux : *Brîndușa*, piesă în 3 acte (în repertoriul Teatrului Naţional).

O. Mirbeau : *Portofoliul*, piesă într-un act (în repertoriul Teatrului Naţional).

Descaves şi Donnay : *Paseri călătoare*, piesă în 4 acte (în repertoriul Teatrului Naţional).

Halima sau O mie şi una de nopţi, traducere de Ioan Barac, revăzută şi întregită de Em. Gîrleanu, Bucureşti, Socec, 1908—1909.

IV. STUDII, EDIŢII ÎNGRIJITE ŞI PREFAŢATE

Ion Creangă, extras din revista „Arhiva", Iaşi, 1902, 32 pagini.

Gr. Alexandrescu : *Poezii*, Bucureşti, „Biblioteca pentru toţi", nr. 295—298, 1907.

Mihail Kogălniceanu : *Iluzii pierdute*, Bucureşti, Biblioteca romînească Socec, nr. 28, 1908.

V. Alecsandri : *Poezii populare*, Bucureşti, Minerva, 1909.

C. Negri : *Poezii, proză, scrisori*, Bucureşti, Minerva, 1909.

V. VOLUME POSTUME

VISUL LUI PILAT, Bucureşti, Librăria nouă, [1915], 112 pagini. Cuprinde : *Visul lui Pilat, În odăiţa ei, Meşterul de oglinzi, Făgăduinţa, Ursuzul, Rodica, Între copii, Un tablou, Singură sub cer !..., Urna, Scrisoarea pierdută, Sorţaş, Comoara, De vorbă..., Scaiul, Palavragiul, Nenorocosul, Pisălogul, Lux !..., Un volum de capodopere.*

O LACRIMĂ PE-O GEANĂ, Bucureşti, Minerva, 1915, 269 pagini. Cuprinde : *O lacrimă pe-o geană, De pe cînd luceferi..., Culegătoarea de rouă, Fericirea, Meşterul de oglinzi, Visul lui Pilat, De pe cruce, Cioplitorul, Vrabia, Tanti Amalia, În odăiţa ei, Comoara, Fereastra, Tîlharul, Geloşii, Un volum de capodopere, Nenorocosul, Secretul, Lux !..., Pisălogul, Palavragiul, „Viaţa e un vis !"..., Sultan, Scrisoarea pierdută, De vorbă..., Pentru o pasăre !, Rodica, Muţunache, Recunoştinţa, La Sfînta Paraschiva, Obiceiurile de sărbători, Odinioară, la denii...*

PRIVELIŞTI DIN ŢARĂ — SCHIŢE, ÎNSEMNĂRI, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1915, 244 pagini. Cuprinde : *Din viaţa lui Gîrleanu*. Privelişti din ţară : *Şcheia — Lunca din Mirceşti, Casa lui Vasile Alecsandri, Mormîntul lui Vasile Alecsandri, Casa lui Ion Creangă, Casa Irinucăi, Mormînt uitat, Iaşul în iulie 1910, De la Şcheia la Hîrlău-Macsut, Pe potecile Ceahlăului*. Schiţe : *Tolstoi, Gr. M. Alexandrescu, Ioan Adam, Gh. Orleanu, A. Baltazar, Ioan Al. Brătescu-Voineşti, Iancu Brezeanu, Soreanu, Iaşul de odinioară, Un rug uriaş, Recunoştinţa, Cinematografele, Artistul şi lumea de afară, Holera, Moda la Bucureşti, Ceea ce s-a mai spus, Mijlocul lui decembrie, 13 martie, Dreptul presei, Odiseea unei statui, De la repetiţiile „Luceafărului", Faptul divers, Trei comemorări triste, Schilodirea limbii, Înapoi spre clasicism, Un povestitor fantastic, Vorbe de spirit, fapte hazlii, Compturile scriitorului, Munca scriitorului, Cîştigul scriitorilor noştri, Din viaţa scriitorilor noştri, Societatea Scriitorilor Romîni, Întîia şezătoare literară, Şezătoare literară..., Şezătoare literară la Sibiu, Cu prilejul şezătorii la Sibiu*. Însemnări de duminică : *Întîia duminică, A doua duminică, A treia duminică, A patra duminică, A cincea duminică, A şasea duminică, A şaptea duminică, A opta duminică, A noua duminică, A zecea duminică, A unsprezecea duminică, A douăsprezecea duminică, A treisprezecea duminică, A patrusprezecea duminică, A cincisprezecea duminică, A şasesprezecea duminică, A şaptesprezecea duminică, A optsprezecea duminică.*

FETIŢA MAMEI, Bucureşti, Alcalay, 1916, 32 pagini.

CULEGĂTOAREA DE ROUĂ, Bucureşti, Editura „Luceafărul", [1919], 31 pagini. Cuprinde: *Culegătoarea de rouă, O lacrimă pe-o geană, Fericirea, Cioplitorul.*

BĂTRÎNII — NUVELE DIN VIAŢA BOIERILOR MOLDOVENI, Bucureşti, Universala-Alcalay, 1921, 158 pagini, ediţia a III-a. Cuprinde: *Bătrînii, Sîneturile conului Gheorghieş, Suflet de femeie, Conul Iordache Iovu, Furtuna, Într-o duminică, Alte vremuri, Franţ, O întîmplare, Sufletul nu-mbătrîneşte, Un sfîrşit, La vorbă într-o seară de iarnă, Boierul Furtună, Nadişanca, Întuneric, O zi ca altele, Amintiri.*

GÎZA — ICOANE CU TÎLC, Bucureşti, H. Steinberg, [1921], 107 pagini. Cuprinde: *Gîza, Mai sus!, Voinicul, Călătoare!..., Cînd stăpînul nu-i acasă!, Hoinar, Nedespărţite!..., Grivei, Musculiţa, Cioc! cioc! cioc!, Tovarăşii, Sărăcuţul!..., În curtea mea, Luptătorii, Musafirul, Gîndăcelul, Mărinimie, Fricosul, Cîntăreţul, Vulturul, Filozoful, Calul, Frunza, Ca soarele!..., Părăsită, Singuratecii, Căprioara, Cucoşul.*

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, „Viaţa romînească", 1923, 136 pagini, ediţia a II-a. Acelaşi sumar ca ediţia din 1910.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Universala-Alcalay, [1923], 136 pagini, ediţia a III-a. Acelaşi sumar ca ediţia din 1910.

CEA DINTÂI DURERE, Bucureşti, Universala-Alcalay, 1924, 204 pagini, ediţia a III-a. Acelaşi sumar ca ediţia a II-a din 1909.

NUCUL LUI ODOBAC, Bucureşti, Universala-Alcalay, [1924], 235 pagini, ediţia a II-a. Cuprinde: *Nucul lui Odobac, Domnul Seneca, Demisia, Oratorul, În vinerea patimilor, Mîntuitorul, În unele clipe, Petrecere, Mormintele, Furtuna, La vorbă într-o seară de iarnă, Întuneric, La cules de vii, Negustorul Meremet, La un urmaş, Hambarul, Fetiţa mamei.*

ÎNTR-O NOAPTE DE MAI, Bucureşti, Universala-Alcalay, 1925, 228 pagini, ediţia a II-a. Cuprinde: *Într-o noapte de mai, O licitaţie, Cearta, Într-un an, În ajunul Crăciunului, Ochii, Întîrziatul, Un om de zahăr, Om milostiv, Furnica, Primăvara!, Bolnavii, În „turneu", Punga, Călăuza, De sărbători, Boierul Iorgu Buhtea.*

FURNICA, Bucureşti, H. Steinberg, [1925], 106 pagini. Cuprinde: *Furnica, Nucul lui Odobac, Punga, Vrabia, Răniţii.*

ÎNECATUL, Bucureşti, H. Steinberg, [1925], 62 pagini. Cuprinde: *Înecatul, Ucigaşul, Oratorul, Un apreţuitor al frumosului, Darul lui Dumnezeu.*

NUVELE, Bucureşti, Cartea Romînească, 1925, 30 pagini. Cuprinde: *Comoara, Culegătoarea de rouă, Fericirea, Rodica, Nenorocosul.*

PRIVELIŞTI DIN ŢARĂ, SCHIŢE, ÎNSEMNĂRI, Bucureşti, Universala-Alcalay, 1925, 275 pagini, ediţia a II-a. Acelaşi sumar ca ediţia din 1915. Nota introductivă *Din viaţa lui Gîrleanu* este semnată de I. Chiru-Nanov.

O LACRIMĂ PE-O GEANĂ, Bucureşti, Universala-Alcalay, 1926, 302 pagini, ediţia a II-a. Cuprinde: *Vrabia, Tanti Amalia, În odăiţa ei, Comoara, Fereastra, Tîlharul, Geloşii, Un volum de capodopere, Nenorocosul, Secretul, Lux!..., Pisălogul, Palavragiul, „Viaţa e un vis!", Sultan, Ibrahim, Scrisoarea găsită, Recunoştinţa, La Sfînta Paraschiva, Obiceiurile de sărbători, Odinioară, la denii..., În clopotniţa bisericii pustii, Visul lui Pilat, De pe cruce, Cioplitorul, Meşterul de oglinzi, Fericirea, Culegătoarea de rouă, De pe cînd luceferi..., O lacrimă pe-o geană.*

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Universala-Alcalay, 1927, 143 pagini, ediţia a IV-a. La sumarul ediţiei din 1910 s-au adăugat, în final, schiţele *De vorbă...* şi *Singură sub cer.*

BĂTRÎNII — NUVELE DIN VIAŢA BOIERILOR MOLDOVENI, Bucureşti, Universala-Alcalay, 1928, 157 pagini, ediţia a IV-a. Acelaşi sumar ca ediţia din 1921.

NUCUL LUI ODOBAC, Bucureşti, Universala-Alcalay, [1933], 235 pagini, ediţia a III-a. Acelaşi sumar ca ediţia a II-a.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Universala-Alcalay, [1933], 143 pagini, ediţia a V-a. Acelaşi sumar ca ediţia a IV-a.

ODATĂ!, Bucureşti, Universala-Alcalay, [1936], 102 pagini, ediţia a II-a. Acelaşi sumar ca ediţia din 1907.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Universala-Alcalay, [1936], 144 pagini, ediţia a VI-a. Acelaşi sumar ca ediţia a IV-a.

CEA DINTĂI DURERE, Bucureşti, Universala-Alcalay, [1937], 208 pagini, ediţia a IV-a. Acelaşi sumar ca ediţia a II-a.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Universala-Alcalay, [1937], 144 pagini, ediţia a VII-a. Acelaşi sumar ca ediţia a IV-a.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Socec, [1940], 144 pagini. Acelaşi sumar ca ediţia a IV-a.

BUCĂŢI ALESE, Craiova, Scrisul romînesc, [1941], 224 pagini. Ediţie comentată de Gh. Vrabie. Cuprinde : *Sineturile conului Gheorghieş, Boierul Iorgu Buhtea, Suflet de femeie, La cules de vii, Grivei, Căprioara, Gîndăcelul, Rodica, Candela, Scrinul, Flămînd, În ajunul Anului nou, Punga, Răniţii, Prizonierul, Cioplitorul, Culegătoarea de rouă, Gr. M. Alexandrescu, Asupra manuscriptelor lui I. Creangă, Munca scriitorului.*

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Socec, [1943], 144 pagini, ediţia a IX-a. Acelaşi sumar ca ediţia a IV-a.

BĂTRÎNII — SCHIŢE DIN VIAŢA BOIERILOR MOLDOVENI, Bucureşti, Socec, [1943], 164 pagini, ediţia a V-a. Acelaşi sumar ca ediţia a III-a.

NUCUL LUI ODOBAC, Bucureşti, Socec, [1944], 236 pagini, ediţia a IV-a. Acelaşi sumar ca ediţia a II-a.

BUCĂŢI ALESE, Craiova, Scrisul romînesc, [1945], 366 pagini, ediţia a II-a, comentată de Gh. Vrabie. Cuprinde : *Sineturile conului Gheorghieş, Boierul Iorgu Buhtea, Nucul lui Odobac, Suflet de femeie, La cules de vii, Grivei, Căprioara, Gîndăcelul, Fricosul, Musafirul, Luptătorii, Mărinimie, Singuraticii, Filozoful, Mai sus !, Nedespărţite !, Cioc ! cioc ! cioc !, Cît un fir de neghină, Sărăcuţul, Călătoare !..., Cîntăreţul, După asemănarea lor, În fel de fel de feţe, Pasere de noapte, Vulturul, Cucoşul, Ca soarele !..., Musculiţa, Gîza, Calul, Tovarăşii, Trandafirul, Frunza, De vorbă..., O rază, Singură sub cer !, Rodica, Candela, Scrinul, Flămînd, În ajunul Anului nou, Punga, Răniţii, Fetiţa mamei, Prizonierul, Cioplitorul, Culegătoarea de rouă, Pe potecile Ceahlăului,*

Gr. M. Alexandrescu, Asupra manuscriptelor lui I. Creangă, Munca scriitorului, A şasesprezecea duminică, A optsprezecea duminică.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Socec, [1946], 144 pagini, ediţia a X-a. Acelaşi sumar ca ediţia a IV-a.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Socec, [1946], 144 pagini, ediţia a XI-a. Acelaşi sumar ca ediţia a IV-a.

SUFLET DE FEMEIE, Bucureşti, Cartea Romînească, [f. a.], 31 pagini. Cuprinde : *Suflet de femeie, Alte vremuri, O întîmplare, Conul Iordache Iovu.*

NUVELE, Bucureşti, Adevărul, [f. a.], 92 pagini. Cuprinde : *Punga, Ochiul lui Turculeţ, Vierul, Negustorul Meremet, Oratorul, La un urmaş, Hambarul.*

DIN LUMEA CELOR CARE NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Editura Tineretului („Biblioteca şcolarului"), 1952, 44 pagini. Desene de V. Grescenco. Cuprinde : *În curtea mea, Cioc ! cioc ! cioc !, Mărinimie, Fricosul, Musafirul, Gîndăcelul, Căprioara, Voinicul, Gîza, Calul, Tovarăşii, Frunza, O rază.*

AZ ÖZ (CĂPRIOARA), Bucureşti, Editura Tineretului, 1954, 16 pagini. Cuprinde : *Az öz (Căprioara), A ló (Calul).*

CĂPRIOARA, Bucureşti, Editura Tineretului, 1954, 16 pagini. Cuprinde : *Căprioara, Calul.*

CIOC ! CIOC ! CIOC !, Bucureşti, Editura Tineretului, 1954, 16 pagini. Ilustraţii de I. Olteş. Cuprinde : *Cioc ! cioc ! cioc !, Fricosul.*

DIN LUMEA CELOR CARE NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Editura Tineretului, 1955, 74 pagini. Ilustraţii de Ioana Olteş. Cuprinde : *Gîndăcelul, Cîntăreţul, Hoinar, În curtea mea, Cioc ! cioc ! cioc !, Mărinimie, Fricosul, Musafirul, Căprioara, Voinicul, Gîza, Calul, Frunza, O rază, Tovarăşii.*

OPERE ALESE, Bucureşti, E.S.P.L.A. („Biblioteca pentru toţi"), 1955, 302 pagini. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Ion Negoescu. Cuprinde : *Ochiul lui Turculeţ, Vierul, În ajunul Anului nou, Înecatul, Moştenitorul, Fraţi, Puişorii, Santinela, Prizonierul, Om milostiv, Furnica, Primăvara !, Bolnavii, În „turneu", Punga, Nucul lui Odo-*

bac, Oratorul, Arhiva plăşii Turia, Cît un fir de neghină, Gîndăcelul, Sărăcuţul !, Călătoare !..., Musculiţa, Hoinar, În curtea mea, Cioc ! cioc ! cioc !, Mai sus !, Nedespărţite !, Vulturul, Cucoşul, Luptătorii, Mărinimie, Singuratecii, Cînd stăpînul nu-i acasă !, Grivei, Fricosul, Căprioara, Voinicul !, Părăsită, Calul, Tovarăşii, Frunza, O rază, Meşterul de oglinzi, Scrisoarea găsită, Sortaş, Muţunache.

PAGINI ALESE, Bucureşti, Editura Tineretului („Biblioteca şcolarului"), 1956, 256 pagini. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Virgiliu Ene. Cuprinde : *În ajunul Anului nou, Înecatul, Moştenitorul, Fraţi, Puişorii, Santinela, Prizonierul, Om milostiv, În „turneu", Punga, Nucul lui Odobac, Oratorul, Chipuri de demult, Cît un fir de neghină, Gîndăcelul, Sărăcuţul !, Călătoare !..., Musculiţa, Cîntăreţul, Hoinar, În curtea mea, Cioc ! cioc ! cioc !, Mai sus !, Nedespărţite !, Vulturul, Cucoşul, Luptătorii, Mărinimie, Singuratecii, Cînd stăpînul nu-i acasă !, Grivei, Fricosul, Musafirul, Căprioara, Voinicul, Gîza, Părăsită, Calul, Tovarăşii, Frunza, O rază, Comoara, Muţunache, Pe atunci, Pe potecile Ceahlăului.*

VOINICUL, Bucureşti, Editura Tineretului, 1956, 34 pagini. Ilustraţii de Ioana Olteş. Cuprinde : *Voinicul, În curtea mea, Cioc ! cioc ! cioc !, Fricosul, Căprioara, Calul.*

AUSGEWÄHLTE SCHRIFTEN (SCRIERI ALESE), Bucureşti, Editura Tineretului, 1957, 220 pagini. Cu un cuvînt înainte de Virgiliu Ene. Traduceri în limba germană de Rudolf Lichtendorf. Cuprinde : *Am Silvesterabend (În ajunul Anului nou)* [1], *Der Ertrunkene (Înecatul), Der Erbe (Moştenitorul), Bruder (Fraţi), Die Jungen Schwälblein (Puişorii), Auf Patrouille (Santinela), Der Gefangene (Prizonierul), Ein Wohltäter (Om milostiv), Der Redner (Oratorul), Gestalten aus längstvergangener Zeit (Chipuri de demult), Nicht grösser als ein Körnchen Spreu (Cît un fir de neghină), Das Käferchen (Gîndăcelul), Armes Kerlchen (Sărăcuţul), Auf der Wanderung (Călătoare !), Die kleine Fliege (Musculiţa), Die Sängerin (Cîntăreţul), Der Bummler (Hoinar), Immer höher ! (Mai sus !), Unzertrennlich ! (Nedespărţite), Der Adler (Vulturul), Der Hahn (Cucoşul), Die Kämpfer (Luptătorii), Grossmut (Mărinimie), Die Einsamen (Singuratecii), Wenn der Herr nicht zu Hause ist ! (Cînd stăpînul nu-i acasă), Griwej (Grivei), Der Hasenfuss (Fricosul), Die Rehgeiss (Căprioara), Der Gast (Musafirul), Die Fliege (Gîza), Verlassen (Părăsită), Die Gefährten (Tovarăşii), Das Blatt (Frunza), Ein Sonnenstrahl (O rază), Schnuckelchen (Muţunache), Auf den Fussteigen des Ceahlău (Pe potecile Ceahlăului).*

ELBESZÉLÉSEK (POVESTIRI), Bucureşti, Editura Tineretului, 1958, 260 pagini. Cu o prefaţă de Virgiliu Ene. Traduceri în limba maghiară de Jakob Ernö şi Beke György. Cuprinde : *Oesztendö napján (În ajunul Anului nou), A vizbefúlt (Înecatul), Az örökös (Moştenitorul), Fivérek (Fraţi), Madárfiókák (Puişorii), Járörben (Santinela), A fogoly (Prizonierul), A lágyszivü ember (Om milostiv), „Turnén" (În „turneu"), Az erszény (Punga), Odobac diófája (Nucul lui Odobac), A szónok (Oratorul), Hajdani arcok (Chipuri de demult), Akkorácska mint egy konkolyszem (Cît un fir de neghină), Egy kis séta (Gîndăcelul), Szegényke (Sărăcuţul), A vándor (Călătoare), A legyecske (Musculiţa), A hegedűs (Cîntăreţul), A csélcsap lepke (Hoinar), Az én undvarom (În curtea mea), Miért nincs farka a harkálynak ? (Cioc ! cioc ! cioc !), Még magasabbra ! (Mai sus !), Szerelmes pár (Nedespărţite), A sas (Vulturul), A kakas (Cucoşul), Bajvivók (Luptătorii), Nagylelküség (Mărinimie), Magányosok (Singuratecii), A sajt (Cînd stăpînul nu-i acasă), Lompos (Grivei), A gyáva (Fricosul), A vendég (Musafirul), Az öz (Căprioara), Az erös bolha (Voinicul), A bogárka (Gîza), Arva magányban (Părăsită), A paripa (Calul), Társak (Tovarăşii), A falevél (Frunza), A napsugár (O rază), A kincs (Comoara), Csöpi (Muţunache), Egykor, régen ! (Pe-atunci !), Csalhó magaslatai felé (Pe potecile Ceahlăului).*

PAGINI ALESE, Editura Tineretului („Biblioteca şcolarului"), 1958, 258 pagini. Ediţia a II-a, îngrijită şi prefaţată de Virgiliu Ene. Acelaşi sumar ca ediţia din 1956.

CEA DINTĂI DURERE, Bucureşti, E.S.P.L.A. („Biblioteca pentru toţi"), 1959, 292 pagini. Ediţie îngrijită de Virgiliu

---

[1] **Indicăm între paranteze titlurile originale din volumele lui Em. Gîrleanu**

Ene. Prefaţă de Teodor Vîrgolici. Cuprinde : *Cea dintăi durere, În ajunul Anului nou, Înecatul, Cine a iubit-o !, Moştenitorul, Fraţi, Puişorii, Pe-atunci !, Santinela, Prizonierul, Om milostiv, Furnica, Primăvara !, Bolnavii, În „turneu", Punga, Nucul lui Odobac, Oratorul, Fetiţa mamei, Amintiri, Chipuri de demult, Meşterul de oglinzi, Sortaş, Comoara, Gîndăcelul, Săracuţul !, Călătoare !..., Musculiţa, Cîntăreţul, Hoinar, În curtea mea, Cioc ! cioc ! cioc !, Nedespărţite !, Vulturul, Cucoşul, Luptătorii, Singuratecii, Cînd stăpînul nu-i acasă !, Grivei, Fricosul, Musafirul, Căprioara, Voinicul !, Gîza, Părăsită, Calul, Tovarăşii, Frunza, O rază.*

CIOC ! CIOC ! CIOC !, Bucureşti, Editura Tineretului, 1960, 32 pagini. Ilustraţii de Al. Alexe. Cuprinde : *Cioc ! cioc ! cioc !, Căprioara, Gîza, Frunza.*

VI. SCRIERI DESPRE EMIL GÎRLEANU

Dimitrie Anghel : *Pe un volum al lui E. Gîrleanu,* în „Ramuri" (Craiova), an. VI, n-rele 13—14, 16 iunie 1911, p. 201.

Tudor Arghezi : *Frunze negre,* în *Tablete de cronicar,* Bucureşti, E.S.P.L.A., 1960, p. 60.

Lena Maria Bevilacqua : *Emilio Gîrleanu nella vita e nelle opere,* Roma, Angelo Signorelli, 1939.

D. Calancea : *Patruzeci de ani de la moartea lui Emil Gîrleanu,* în „Scînteia", an. XXII, nr. 3.015, 3 iulie 1954, p. 2.

Virgil Caraivan : *Cînd a fost întemeiată Societatea Scriitorilor Romîni,* Bîrlad, Atelierele grafice „N. Peiu", 1939.

G. Călinescu : *Istoria literaturii romîne,* Bucureşti, 1941, p. 562.

G. Călinescu : *Material documentar (Emil Gîrleanu),* în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", an. III, 1954, p. 158.

Ilarie Chendi : *Schiţe de critică literară,* Bucureşti, Cultura Naţională, 1924, p. 64.

Mihail Dragomirescu : *O carte de schiţe,* în „Epoca", an. XII, nr. 78, 22 martie 1906, p. 1.

Mihail Dragomirescu : *Sămănătorism, poporanism, criticism,* Bucureşti, 1934, p. 154.

Virgiliu Ene : *Prefaţă* la ediţia *Pagini alese,* Bucureşti, Editura Tineretului, 1956.

C. Ş. Făgeţel : *Din lumea celor cari nu cuvîntă,* în „Ramuri" (Craiova), an. VI, n-rele 13—14, 16 ianuarie 1911, p. 216.

C. Ş. Făgeţel : *Emil Gîrleanu,* în „Ramuri" (Craiova), an. IX, n-rele 14—16, 15 iulie—15 august 1914, p. 227.

Gala Galaction : *Emilgar,* în *Oameni şi gînduri din veacul meu,* Bucureşti, E.S.P.L.A., 1955, p. 130.

C. Sp. Hasnaş : *Emil Gîrleanu,* în „Flacăra", an. III, nr. 39, 12 iulie 1914, p. 327.

Inv. : *Solemnitatea inaugurării stagiunii Teatrului Naţional din Craiova,* în „Adevărul", an. XXIV, nr. 7.931, 11 octombrie 1911, p. 3.

Silvian Iosifescu : *Probleme privind studierea marxistă a unor curente literare,* în „Lupta de clasă", an. XL, nr. 12, decembrie 1960, p. 70.

A. Mîndru : *Emil Gîrleanu,* în „Convorbiri literare", an. XLVIII, n-rele 7—8, iulie—august 1914, p. 844.

Corneliu Moldovanu : *Emil Gîrleanu,* în „Flacăra", an. III, nr. 39, 12 iulie 1914, p. 322.

Ion Negoescu : *Prefaţă* la ediţia *Opere alese,* Bucureşti, E.S.P.L.A. („Biblioteca pentru toţi"), 1955.

Paul I. Papadopol : *Ce a scris Emil Gîrleanu,* în „Universul literar", an. XLII, nr. 28, 11 iulie 1926, p. 4. Continuare în nr. 30, 25 iulie 1926, p. 13; nr. 32, 8 august 1926, p. 14 ; nr. 33, 5 august 1926, p. 15 ; nr. 34, 22 august 1926, p. 14 ; nr. 39, 26 septembrie 1926, p. 14 ; nr. 40, 3 octombrie 1926, p. 15.

Cincinat Pavelescu : *Lui Gîrleanu,* în „Flacăra", an. IV, n-rele 1—2, 25 octombrie 1914, p. 2.

Perpessicius : *Emil Gîrleanu,* în „Calendarul Minervei" pe anul 1926, p. 73.

N. Pora : *Cafeneaua literară,* în „Răzeşul", an. I, nr. 2, martie 1926, p. 68.

Al. Sahia : *Prietenia Iosif-Gîrleanu,* în „Vremea", an. IV, nr. 204, 13 septembrie 1931, p. 4.

Vasile Savel : *Contimporanii,* Arad, Editura Librăriei Diecezane, 1920, vol. I, p. 16.

Al. Săndulescu : *La 40 de ani de la moartea lui Emil Gîrleanu,* în „Romînia liberă", an. XII, nr. 3.030, 1 iulie 1954, p. 2.
Pavel Săraru : *Domnul Gîrleanu traducător,* în „Ramuri" (Craiova), an. IV, nr. 3, 1 februarie 1909, p. 155.
Mihail Sebastian : *Emil Gîrleanu,* în „Universul literar", an. XLIV, nr. 28, 8 iulie 1928, p. 446.
Dan Simonescu : *1877 în literatură,* în „Iaşul nou", iulie 1952, p. 174.
D. Tomescu : *Teatrul Naţional din Craiova,* în „Ramuri" (Craiova), an. VI, nr. 21, august 1911, p. 507.
D. T[omescu] : *Em. Gîrleanu judecat de „Liberalul" din Craiova,* în „Lumina", an. I, nr. 11, 10 iulie 1914, p. 3
I. E. Torouţiu : *Studii şi documente literare,* Bucureşti, Institutul de arte grafice „Bucovina", 1936, vol. VII, p. 372.
G. Tutoveanu : *Emil Gîrleanu,* în „Ramuri" (Craiova), an. IX. n-rele 14—16, 15 iulie—15 august 1914, p. 228.
G. Tutoveanu : *Societatea Scriitorilor Romîni,* în „Scrisul nostru", an. I, nr. 4, aprilie 1929, p. 1.
G. Ursu : *Corespondenţă literară,* în „Scrisul nostru", an. I, nr. 5, mai 1929, p. 6.
G. Ursu : *Activitatea literară a lui Emil Gîrleanu la Bîrlad,* în „Revista vremii" (Galaţi), an. II, n-rele 11—12, 10 aprilie 1936, p. 17.
D. Valentin : *Corespondenţă literară,* în „Scrisul nostru", an. I, nr. 1, ianuarie 1929, p. 6.
I. Valerian : *De vorbă cu d-l Liviu Rebreanu,* în „Viaţa literară", an. I, nr. 1, 20 februarie 1926, p. 2.
E. Veroni : *Corespondenţă literară,* în „Scrisul nostru", an. I, n-rele 6—7, iunie—iulie 1929, p. 7 ; continuare în an. II, n-rele 1—2, ianuarie—februarie 1930, p. 5.
Tudor Vianu : *Arta prozatorilor romîni,* Bucureşti, Editura Contemporană, 1941, p. 205.
Teodor Vîrgolici : *Realismul în opera lui Emil Gîrleanu,* în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", an. III, 1954, p. 75.
Teodor Vîrgolici : *Un manuscris inedit al lui Emil Gîrleanu,* în „Gazeta literară", an. I, nr. 10, 10 martie 1955, p. 2.
Gh. Vrabie : *Bîrladul cultural,* Bucureşti, 1938, p. 225.
* * * : *De vorbă cu Marilena Gîrleanu,* în „Universul literar", an. XLVII, nr. 40, 19 noiembrie 1938, p. 8.

INDICE DE NUME

(din articole, scrisori şi note la scrisori)

Adam Ion 359
Alecsandri Vasile 276, 302, 303, 304, 305, 377, 382, 411
Alexandrescu Gr. M. 353, 354, 355, 356, 404
Alexandrescu Pechea 363
Anestin Ion 347, 348, 349
Anghel Dimitrie 277, 333, 432
Antemireanu A. 393, 395
Arceleanu (actor) 362
Asachi Gh. 354, 414, 416

Baltazar A. 371, 372, 373
Bart Jean 253, 254, 255, 256, 320
Bassarabescu I. A. 396
Baudelaire Ch. 294
Bădescu Scipione 395
Bălănescu (actor) 261
Beldiceanu N. N. 404, 430
Beldiman Al. 354
Bianu I. 410
Boacăş Veniamin 366
Braborescu (actor) 420
Brătescu-Voineşti I. Al. 337, 338, 396
Brezeanu Iancu 309, 310, 324, 325, 326, 327, 330, 352
Budai-Deleanu I. 416

Caion 423, 433
Caragiale Costache 348

Caragiale I. L. 270, 311, 319, 338, 345, 346, 350, 352, 357, 358, 396, 413, 424, 425, 426, 427, 433
Carusso 266, 318, 388
Cazaban Al. 418
Cehov A. P. 419, 432
Chavez 318
Chendi Ilarie 395
Ciocîrlan I. 398, 399, 400, 401, 402
Cioflec Virgil 337
Cirilo 280
Cîrlova Vasile 354
Cobuz M. S. (M. Sadoveanu) 395, 429
Conachi Costache 354
Constantinescu Mitru 262
Copée François 340, 344
Corneille Pierre 294, 340
Coşbuc G. 311, 319, 395
Creangă Ion 257, 258, 259, 275, 315, 316, 319, 359, 383, 394, 395, 410, 411, 429
Cuza Alexandru Ioan 303, 358

Daudet Alphonse 338, 381
Dauş Ludovic 250, 251, 252
Davila Al. 357, 376
Delavrancea Barbu Ştefănescu 309, 310, 319, 357, 376
Demetrescu Traian 359
Demetriad Mircea 262, 423
Densusianu Ovid 421, 432
Doyen (dr.) 341
Dragomirescu Mihail 340, 357, 396, 397, 409, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 429
Dragoslav I. 410, 412, 413, 417, 419
Drăghici (profesor) 319, 320
Dunăreanu N. 419

Eftimiu Victor 308, 329, 330
Eliade Pompiliu 309, 335, 363
Eliade Rădulescu I. 354, 359, 431, 432
Emanuel 317
Eminescu Mihail 315, 316, 319, 354, 355, 356, 357, 359, 360, 377, 378, 382, 383, 394

Făgeţel C. S. 404
Faguet Émile 293, 296
Fallières 317
Fevronia Sîrboaica 360, 361
Filimon N. 411
Flaubert G. 294
Fogazzaro 313
Fotino (actor) 420
Fulda 263

Gane N. 315, 316
Georgescu Xenocrat 363
Gheorghe de la Odobasca 340
Ghica Ion 356
Goga Octavian 338
Golescu Dinicu 431
Gorovei A. 393, 395
Gounod Ch. 281
Grigoriu (compozitor) 308
Gusty P. 330

Haret Spiru 320
Hasnaş (actor) 261
Heredia 388
Hertz Adolf (Dinu Ramură) 338, 422
Hodoş Nerva 423

Ionescu Tache 357, 413
Iorga N. 406, 407, 408, 410, 430
Iosif St. O. 403, 418, 429, 432
Iulian 270, 271

Jacob 379

Kalenderu 414
Kirileanu Gh. T. 316, 394
Kogălniceanu Mihail 279, 302, 378

La Fontaine 355
Lazăr Gh. 414, 416
Liciu Petre 358

Luchian (actor) 262
Lumbroso 379

Maiorescu Titu 305
Malcoci (actriță) 420
Manolescu-Holda 377
Manolescu Ion 262, 376
Maupassant Guy de 253, 292, 313, 329, 379, 381
Măcărescu Vasilică 369
Mehedinți Simion 423
Mérimée P. 294
Michelet J. 292
Micle Veronica 360, 411
Millo Matei 348
Mîndru A. 396, 410, 429
Moldovanu Corneliu 396, 403, 404, 406, 410, 429
Molière 294
Montoreanu (arhitect) 303
Morisson 270

Nanu Dimitrie 339, 340, 371, 377, 393, 395, 396, 400, 421, 429
Nebunelli (actriță) 419, 420
Negri Costache 302, 353
Negrutzi V. 248
Negruzzi Costache 354, 416
Nicolau Pandele 347
Nottara C. 309, 310, 374

Orleanu Gh. 339, 340, 341

Pann Anton 359
Pascaly M. 348
Pasteur 286
Patriciu 398
Pavelescu Cincinat 328, 414, 421, 432
Petică Ștefan 377
Pimen, mitropolitul Moldovei 361
Pompiliu Miron 382, 383, 411

Racine 294
Radovici Lucreția 420

Ramură Dinu (vezi Hertz Adolf)
Rădulescu (actor) 262
Rebreanu Liviu 424
Riria 393, 429
Romanescu Aristița 261
Rozan (actriță) 330

Sadoveanu Mihail 330, 357, 362, 396, 404, 429
Satmary A. 258
Săvescu Iuliu 377
Scurtu I. 423
Shakespeare 288
Slavici Ion 319
Socec I. V. 313, 418, 422
Soreanu 263, 264, 374, 375, 376
Stamati C. 416
Stavil 270, 271
Stăncescu (profesor) 275
Steinber 410, 417

Tamagno 318
Torouțiu I. E. 406, 408, 423
Turgheniev I. S. 419
Tutoveanu G. 313, 394, 396, 397, 400, 429
Tutuc (profesor) 326, 327

Valentin D. 396
Văcărescu Iancu 414, 419, 432
Văcărescu Ienăchiță 431
Văcăreștii 431
Verlaine Paul 294
Vlahuță A. 311, 319
Vlaicu Aurel 308
Voinescu Th. 398
Vojen 393
Vulcan Petru 245, 246, 247, 248, 249

Zola Émile 269, 381

Xenopol A. D. 312, 342, 343, 344, 385, 429

INDICELE ALFABETIC AL TITLURILOR

(din vol. I și II)

A. Baltazar II, 371
A. D. Xenopol II, 342
Artistul și lumea dinafară II, 290
Asupra romanului „Fecioara" II, 245
Asupra romanului „Străbunii" II, 250
Așa, o poveste !... II, 230
Automata II, 193

Beizadeaua II, 186
Benghiul II, 191
Bolnavii I, 89

Ca soarele !... II, 90
Calendarul II, 203
Calul II, 121
Casa Irinucăi II, 257
Casa lui Ion Creangă II, 315
Casa și mormîntul lui Vasile Alecsandri II, 302
Călătoare !... II, 54
Căprioara II, 111
Cărțile de citire [I] II, 274
Cărțile de citire [II] II, 319
Ce a făcut Societatea Scriitorilor Romîni. Ce trebuia să facă II, 334
Cea dintăi durere I, 27
„Chestiile vitale" ale neamului ! Icoane din viață II, 286
Chipuri de demult I, 273

Cine a iubit-o ! I, 136
Cinematografele II, 317
Cioc ! Cioc ! Cioc ! II, 71
Cînd stăpînul nu-i acasă ! II, 101
Cîntăreţul II, 59
Cît un fir de neghină II, 47
Cîteva „taine" din viaţa scriitorilor II, 311
Colonelul I, 109
Comoara II, 140
Compturile scriitorilor II, 377
Contrabandistul II, 166
Cucoşul II, 87
Cum au fost aduse în ţară rămăşiţele pămînteşti ale lui Caragiale II, 350

Darul lui Dumnezeu I, 263
De la repetiţiile „Luceafărului" II, 309
De la Şcheia, la Hîrlău-Macsut II, 297
De pe cînd luceferi... II, 184
De vorbă... II, 150
Demisia I, 282
Din trecut (Fragment) II, 135
Din viaţa noastră I, 268
Din viaţa scriitorilor noştri II, 384
Domnul maior I, 254
După asemănarea lor ! II, 68

Faptul divers II, 322
Făgăduinţa II, 181
Fereastra II, 224
Fetiţa mamei I, 183
Fevruarie 1910. Întăia duminecă II, 265
Fevruarie 1910. A doua duminecă II, 268
Filozoful II, 99
Flămînd I, 68
Fraţi I, 12
Fricosul II, 107
Frunza II, 128
Furnica I, 171

Geloşii II, 232
Gh. Orleanu II, 339
Gîndăcelul II, 50
Gîza II, 115
Gr. M. Alecsandrescu. Cu prilejul centenarului său II, 353
Gruşan I, 46
Grivei II, 104

Hoinar II, 61

Iancu Brezeanu II, 324
Ianuarie 1910. Întăia duminecă II, 259
Ianuarie 1910. A patra duminecă II, 261
Iaşul în iulie 1910. Scrisoare către D. Anghel II, 277
Ibrahim II, 216
Ioan Al. Brătescu-Voineşti II, 337
Ion Anestin (Cuvîntare citită cu prilejul reprezentaţiei de retragere a marelui artist) II, 347

În ajunul Anului nou I, 37
În ajunul Crăciunului I, 32
În fel de fel de feţe... II, 74
În curtea mea II, 65
În „turneu" I, 114
Înecatul I, 55
Înmormîntarea lui I. L. Caragiale II, 357
Înşelat I, 6
Într-un cimitir I, 238

Judecător I, 258
„Jurnal de bord, schiţe marine şi militare" de Jean Bart II, 253

La moarte I, 83
La ţanc !... I, 289
Lampa II, 205
Locul tainic I, 74
Luptătorii II, 92
Lux !... II, 157

Mai sus ! II, 78
Martie 1910. A doua duminecă II, 272

Mărinimie II, 95
Meşterul de oglinzi II, 178
Mijlocul lui decemvre II, 307
Mormînt uitat II, 359
Moştenitorul I, 42
Munca scriitorului II, 381
Musafirul II, 109
Musculiţa II, 57
Muţunache. Povestire pentru Margareta şi Rodica I, 279

Nedespărţite !... II, 80
Nucul lui Odobac I, 203

O convorbire I, 232
O patrulă I, 246
O rază II, 131
Ochii I, 100
Ochiul lui Turculeţ I, 78
Om milostiv I, 150
Omida. — „Omida literară" II, 283
Oratorul I, 227

Palavragiul II, 195
Palma II, 20
Pasere de noapte II, 82
Patima I, 22
Părăsită II, 118
Părtaşul I, 143
Pe-atunci ! (Scrisoare) I, 64
Pe malul Siretului (Însemnări) I, 147
Pe potecile Ceahlăului II, 365
Pisălogul II, 161
Prizonierul II, 35
Puişorii I, 3
Punga I, 123

Răniţii II, 25
Recunoştinţa. Poveste II, 239
Rotaţia în teatru II, 362

Santinela II, 9
Sărăcuţul !... II, 52
Scaiul II, 172
Scriitorii tineri şi Caragiale (Cuvîntarea d-lui Em. Gîrleanu la festivalul de la Teatrul „Comoedia") II, 345
Scrisoarea pierdută II, 145
Secretul II, 200
Singuratecii II, 97
Soreanu II, 374
Statua II, 189

Tabloul I, 294
Tanti Amalia II, 209
Tată I, 16
Toamnă !... II, 148
Tovarăşii II, 125
Trei vedenii I, 164

Ucigaşul I, 60
Un apreţuitor al frumosului I, 158
Un articol al lui Faguet. Schilodirea limbii II, 293
Un moldovan I, 241
Un om de zahăr I, 105
Un rug uriaş II, 331
Un viteaz II, 16
Un volum de capodopere II, 153
Ursuzul II, 175

„Viaţa e un vis !"... II, 206
Voinicul ! II, 113
Vorbe de spirit, fapte hazlii II. 328
Vulturul II, 84

TABLA ILUSTRAȚIILOR

Rodica, fiica lui Emil Gîrleanu . . . 48-49
Coperta primei ediții a volumului *Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910 . . 112-113
Emil Gîrleanu (fotografie din anul 1910) . 272-273
Facsimilul scrisorii adresate de Emil Gîrleanu lui I. L. Caragiale, la 9 septembrie 1911 (la sfîrșit, însemnarea autografă a lui I. L. Caragiale) . . . 424-425

CUPRINSUL

1877 — SCHIŢE DIN RĂZBOI

Santinela 9
Un viteaz 16
Palma 20
Răniţii 25
Prizonierul 35

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ

Cît un fir de neghină 47
Gîndăcelul 50
Sărăcuţul !... 52
Călătoare !... 54
Musculiţa 57
Cîntăreţul 59
Hoinar 61
În curtea mea 65
După asemănarea lor ! 68
Cioc ! Cioc ! Cioc ! 71
În fel de fel de feţe... 74
Mai sus ! 78
Nedespărţite !... 80
Pasere de noapte 82
Vulturul 84
Cucoşul 87
Ca soarele !... 90
Luptătorii 92
Mărinimie 95
Singuratecii 97

Filozoful . . . 99
Cînd stăpînul nu-i acasă ! . . . 101
Grivei . . . 104
Fricosul . . . 107
Musafirul . . . 109
Căprioara . . . 111
Voinicul ! . . . 113
Gîza . . . 115
Părăsită . . . 118
Calul . . . 121
Tovarăşii . . . 125
Frunza . . . 128
O rază . . . 131

SCHIŢE ŞI NUVELE NEINCLUSE ÎN VOLUME DE EMIL GÎRLEANU

Din trecut (Fragment) . . . 135
Comoara . . . 140
Scrisoarea pierdută . . . 145
Toamnă !... . . . 148
De vorbă... . . . 150
Un volum de capodopere . . . 153
Lux !... . . . 157
Pisălogul . . . 161
Contrabandistul . . . 166
Scaiul . . . 172
Ursuzul . . . 175
Meşterul de oglinzi . . . 178
Făgăduinţa . . . 181
De pe cînd luceferi... . . . 184
Beizadeaua . . . 186
Statua . . . 189
Benghiul . . . 191
Automata . . . 193
Palavragiul . . . 195
Secretul . . . 200
Calendarul . . . 203
Lampa . . . 205
„Viaţa e un vis !"... . . . 206
Tanti Amalia . . . 209

Ibrahim . . . 216
Fereastra . . . 224
Aşa, o poveste !... . . . 230
Geloşii . . . 232
Recunoştinţa. Poveste . . . 239

ÎNSEMNĂRI ŞI ARTICOLE NEINCLUSE ÎN VOLUME DE EMIL GÎRLEANU

Asupra romanului „Fecioara" . . . 245
Asupra romanului „Străbunii" . . . 250
„Jurnal de bord, schiţe marine şi militare" de Jean Bart . . . 253
Casa Irinucăi . . . 257
Ianuarie 1910. Întăia duminecă [Fragment] . 259
Ianuarie 1910. A patra duminecă . . . 261
Fevruarie 1910. Întăia duminecă . . . 265
Fevruarie 1910. A doua duminecă . . . 268
Martie 1910. A doua duminecă [Fragment] 272
Cărţile de citire [I] . . . 274 ✓ 275
Iaşul în iulie 1910. Scrisoare către D. Anghel 277
Omida. — „Omida literară" . . . 283
„Chestiile vitale" ale neamului ! Icoane din viaţă [Fragment] . . . 286
Artistul şi lumea dinafară . . . 290
Un articol al lui Faguet. Schilodirea limbii 293
De la Şcheia, la Hîrlău-Macsut . . . 297
Casa şi mormîntul lui Vasile Alecsandri . 302
Mijlocul lui decemvre . . . 307
De la repetiţiile „Luceafărului" . . . 309
Cîteva „taine" din viaţa scriitorilor . . 311
Casa lui Ion Creangă . . . 315
Cinematografele . . . 317
Cărţile de citire [II] . . . 319
Faptul divers . . . 322
Iancu Brezeanu . . . 324
Vorbe de spirit, fapte hazlii . . . 328
Un rug uriaş . . . 331
Ce a făcut Societatea Scriitorilor Romîni. Ce trebuia să facă . . . 334
Ioan Al. Brătescu-Voineşti . . . 337

Gh. Orleanu 339
A. D. Xenopol 342
Scriitorii tineri și Caragiale (Cuvîntarea d-lui Em. Gîrleanu la festivalul de la Teatrul „Comoedia") 345
Ion Anestin (Cuvîntare citită cu prilejul reprezentației de retragere a marelui artist) 347
Cum au fost aduse în țară rămășițele pămîntești ale lui Caragiale 350
Gr. M. Alecsandrescu. Cu prilejul centenarului său 353
Înmormîntarea lui I. L. Caragiale . . . 357
Mormînt uitat 359
Rotația în teatru 362
Pe potecile Ceahlăului 365
A. Baltazar 371
Soreanu 374
Compturile scriitorilor 377
Munca scriitorului 381
Din viața scriitorilor noștri 384

SCRISORI

Către G. Tutoveanu (I-V) 393
Către I. Ciocîrlan (I-VI) 398
Către Corneliu Moldovanu (I-IV) 403
Către N. Iorga (I-II) 406
Către Mihail Dragomirescu (I-XIV) . . 409
Către I. V. Socec 422
Către Simion Mehedinți 423
Către I. L. Caragiale (I-VI) 424

Note la scrisori 429

Bibliografie 437
Indice de nume (din articole, scrisori și note la scrisori) 469
Indicele alfabetic al titlurilor (din vol. I și II) 475
Tabla ilustrațiilor 481

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE